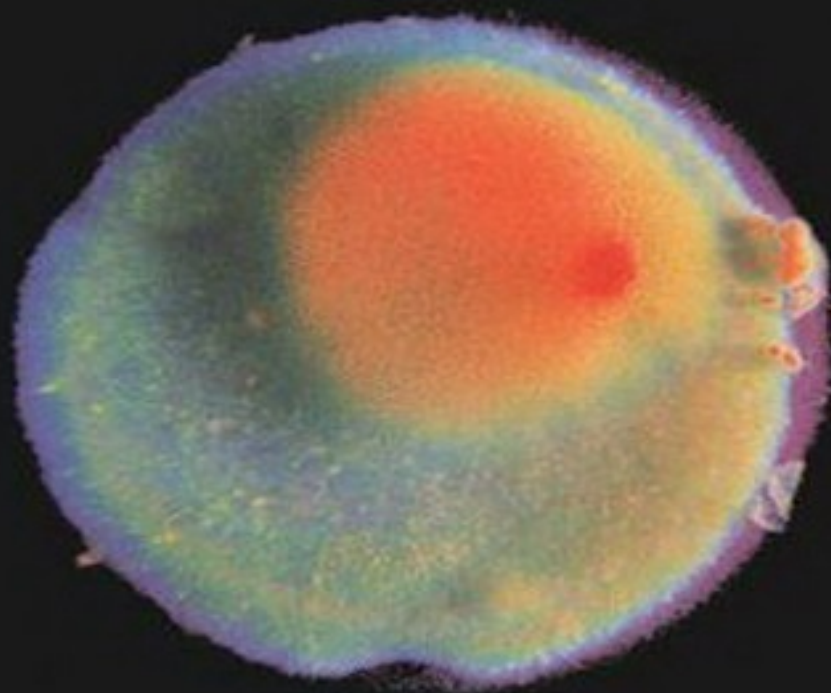

Stefan
Brijs De
engelen-
maker

Roman

ATLAS

STEFAN BRIJS

De engelenmaker

Roman

Uitgeverij Atlas – Amsterdam/Antwerpen

ACHTERFLAP

‘Soms is wat onmogelijk lijkt, alleen maar moeilijk.’

Op 13 oktober 1984 keert na een afwezigheid van bijna twintig jaar Doktor Victor Hoppe terug naar zijn geboortedorp Wolfheim, vlak bij het drielandenpunt in de buurt van Vaals en Aken. De bekrompen dorpelingen reageren argwanend op zijn komst, zeker als blijkt dat hij drie kinderen van een paar weken oud bij zich heeft: een identieke drieling met een schrikwekkende afwijking. Na enkele bijzondere genezingen wordt de dokter toch aanvaard in het dorp en gestaag groeit zijn populariteit. Zijn kinderen zijn echter zelden te zien en dat voedt de geruchten. Langzaam groeit het besef dat ze alle drie ernstig ziek zijn. Maar er blijkt meer aan de hand, niet alleen met de kinderen, ook met de dokter zelf die, gegijzeld door zijn verleden, een beslissing neemt die hem onsterfelijkheid moet bezorgen.

De *engelenmaker is* een roman vol geruchten en rumoer, gefluister en geroddel. Een verhaal over geloof en wetenschap, werkelijkheid en verbeelding, macht en onmacht, zin en onzin. Een roman waarin iedereen naar de waarheid op zoek is en uiteindelijk alleen zijn eigen waarheid vindt en gelooft.

‘Maar de grote verrassing kwam uit België: de geweldige roman *De engelenmaker* van Stefan Brijs [...] een zeldzaam kunststukje over een man die zich ten doel heeft gesteld God het nakijken te geven.’ – Arjen Fortuin, *NRC Handelsblad*

‘Een meesterlijke roman [...] Een ijzersterk verhaal, knap geconstrueerd en meeslepend geschreven.’ – Johan Vandenbroucke, *De Morgen*

‘De *engelenmaker* is een kolkende roman. Carnavalesk, wrang, als was het een plaatje van de schilder James Ensor.’ – Daniëlle Serdijn, *Het Parool*

‘Een betoverend boek, dat dwingend naar een fraaie apotheose leidt. Eens te meer het bewijs dat Brijs een groot verteller is.’ – Tomas Vanheste, *Vrij Nederland*

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een beurs van het Vlaams Fonds voor de Letteren en Stichting Fonds voor de Letteren

Eerste druk, oktober 2005

Tweede druk, november 2005

Derde druk, januari 2006

Vierde druk, februari 2006

© 2005 Stefan Brijs

Omslagontwerp: J. Tapperwijn/Studio Eric Wondergem

Foto auteur: Patrick de Spiegelaere

Typografie: Sander Pinkse Boekproductie

ISBN 90 450 1384 3 D/2005/0108/602 NUR 301

www.boekenwereld.com

Dit elektronisch boek is gemaakt voor uitsluitend persoonlijk gebruik.

Het is niet bestemd voor commerciële doeleinden!
Dus als u voor dit boek heeft betaald bent u opgelicht!

I

Sommige inwoners van Wolfheim beweren nog altijd dat ze eerst het driestemmige gehuil van de baby's op de achterbank hadden gehoord en pas later het motorgeluid van de taxi zelf die het dorp binnenreed. Toen de taxi voor de oude dokterswoning aan de Napoleonstrasse 1 halt hield, stopten de vrouwen prompt met het vegen van de stoepen, kwamen de mannen met hun glas nog in de hand uit café Terminus, staakten de meisjes hun hinkelspel en liet op het dorpsplein lange Meekers zich de bal ontfutselen door de doof geboren Gunther Weber, die hem voorbij de achteromkijkende Seppe van de bakker in doel schoot. Dat was op 13 oktober 1984. Een zaterdagmiddag. In de kerktoren luidde op dat ogenblik de klok driemaal.

De passagier stapte uit de taxi en wat iedereen meteen opviel, was de vuurrode kleur van zijn haar en van zijn baard.

De diepgelovige Bernadette Liebknecht sloeg haastig een kruisteken en een paar huizen verder bracht de bejaarde Juliette Blérot de hand voor haar mond en mompelde: 'Mijn god, helemaal zijn vader.'

Drie maanden eerder waren de inwoners van het kleine Belgische dorp, dat vlak bij het drielandenpunt al zijn hele bestaan knel zat tussen de stevige dijnen van het Nederlandse Vaals en het Duitse Aken, op de hoogte gebracht van de terugkeer van Victor Hoppe. De magere klerk van notaris Renard uit Eupen was het vergeelde bordje ZU VERMIETEN voor de verkommerde villa komen weghalen en had Irma Nüssbaum die aan de overkant woonde, verteld dat Herr Doktor plannen had om naar Wolfheim terug te keren. Meer bijzonderheden had hij niet, zelfs een datum kon hij nog niet noemen.

Voor de dorpsbewoners was het een raadsel waarom Victor Hoppe na bijna twintig jaar naar Wolfheim terugkeerde. Het laatste wat iemand over hem had vernomen was dat hij in Bonn als arts werkte, maar die informatie stamde van heel wat jaren terug. Er werden dan ook allerlei redenen voor zijn komst verzonnen. De ene meende dat hij geen werk meer had, de andere hield het op zware schulden, Florent Keuning uit de Albert-strasse dacht dat hij alleen kwam om zijn huis op te knappen en te verkopen en Irma Nüssbaum suggereerde dat de dokter misschien een gezinnetje had gesticht en de drukte van de stad wilde ontvluchten. Daarmee zat zij in elk geval het dichtst bij de waarheid, hoewel ze achteraf grif toegaf dat het ook voor haar een schok was toen bleek dat Doktor Hoppe vader was van een misvormde drieling van slechts een paar weken oud.

Tot die nare ontdekking kwam lange Meekers al meteen die eerste middag. Toen de chauffeur van zijn taxi wegliep om Victor Hoppe te helpen bij het openen van het verroeste toegangshek sloop lange Meekers, aangetrokken door het aanhoudende gehuil, naar de auto en wierp een blik door het zij-raampje. Van wat hij toen op de achterbank zag, schrok hij zo hevig dat hij ter plekke van zijn stokje ging en daarmee op slag de eerste patiënt werd van Doktor Hoppe, die de magere jongen met enkele klappen op zijn wang weer bij bewustzijn bracht. Lange Meekers opende daarop knipperend de ogen, keek in een flits van de dokter naar de auto, krabbelde snel overeind en spurtte vervolgens zonder eenmaal om te kijken terug naar zijn speelkameraden. Nog enigszins wankel sloeg hij aan de ene kant een arm om de brede schouders van zijn klasgenoot Robert Chevalier – zij zaten allebei in het vierde leerjaar – en legde aan de andere kant een hand op de linkerschouder van Julius Rosenboom, die drie jaar jonger en twee koppen kleiner was dan hij.

‘Wat heb je gezien, lange?’ vroeg Seppe van de bakker, die met de leren voetbal onder de arm schuin tegenover zijn makkers stond en zijn gezicht naar de dove Gunther Weber wendde zodat ook hij kon volgen wat er gezegd werd.

‘Ze...’ begon lange Meekers, maar hij ging niet verder en trok weer bleek weg.

‘Stel je niet aan!’ reageerde Robert Chevalier en hij gaf Meekers een por met zijn schouder. ‘Wat bedoel je met “ze”? Is het meer dan één baby?’

‘Drie. Het zijn er drie,’ antwoordde lange Meekers en hij stak evenveel magere vingers op.

‘Dwie-mweis-jes?’ vroeg Gunther met een vette grijns bij het zien van de opgestoken vingers.

‘Dat heb ik niet kunnen zien,’ zei lange Meekers. ‘Maar wat ik wel heb gezien...’ Hij bukte zich, keek even in de verte, waar Doktor Hoppe en de taxichauffeur op dat ogenblik de twee helften van het toegangshek openden, en wenkte zijn vier makkers dichterbij.

‘Hun hoofd...’ zei hij langzaam, ‘hun hoofd is gespleten.’ En met zijn gestrekte rechterhand trok hij in een snelle beweging een verticale streep van zijn voorhoofd, recht over zijn neus, tot aan de onderzijde van zijn kin.

‘Tsjak!’ zei hij daarbij.

Geschrokken deden Gunther en Seppe een pas naar achteren, terwijl Robert en Julius naar het smalle hoofd van lange Meekers bleven kijken, als zou ook dat elk ogenblik in tweeën scheuren.

‘Ik zweer het je. Je kon zo tot achter in hun keel kijken. En ook, echt waar,

ook kon je hun blote hersenen zien liggen.’

‘Hun-wá?’ vroeg Gunther.

‘Hun-her-se-nen!’ herhaalde lange Meekers en hij tikte met zijn wijsvinger op het voorhoofd van de dove jongen.

‘Bwèèèk!’ riep die uit.

‘Hoe zagen ze eruit?’ vroeg Robert.

‘Als een walnoot. Maar dan veel groter. En slijmeriger.’

‘Jeetje,’ zei Julius, die een rilling over zijn rug voelde lopen.

‘Als het raampje open was geweest,’ ging lange Meekers stoer verder en hij stak zijn arm naar voren, ‘had ik ze zo met mijn hand kunnen grijpen.’

De andere jongens volgden met open mond de beweging van zijn hand, die tot een klauw werd gevormd. Maar meteen daarop wees hij met diezelfde hand naar voren en stuurde zo alle blikken naar de taxi, zowat dertig meter verderop, waarvan Victor Hoppe het achterste portier opende. De dokter verdween half in de auto en kwam een paar tellen later opnieuw te voorschijn met een grote, donkerblauwe reiswieg, waaruit nog altijd een ontzettend gehuil opsteeg. Aan de twee hengsels droeg hij de wieg over het tuinpad de woning binnen, op de voet gevolgd door de taxichauffeur, die twee grote koffers meezeulde. Na een minuut of drie, waarin het op en rond het dorpsplein gonsde van de stemmen, kwam de chauffeur naar buiten, trok de voordeur achter zich dicht en haastte zich naar zijn auto om zichtbaar opgelucht weg te rijden.

In café Terminus voerde Jacques Meekers die middag het hoogste woord en gaf uitvoerig een beschrijving van wat zijn zoon had gezien, daarbij geen overdrijving schuwend. Vooral de oudere inwoners waren een en al oor en wisten te vertellen dat ook Victor Hoppe zelf een afwijking in zijn gezicht had.

‘Een hazenlip,’ verklaarde Otto Lelieux.

‘Zoals zijn vader,’ herinnerde Ernst Liebknecht zich. ‘Hij lijkt trouwens als twee druppels water op hem.’

‘Uit een roestige kraan, dan toch,’ lachte Wilfred Nüssbaum. ‘Heb je zijn haar gezien? En die baard? Zo rood als... als...’

‘Als het haar van de duivel!’ riep de aan één oog blinde Josef Zimmermann ineens uit, waarna het zeer stil werd in het café. Alle blikken waren op de oude man gericht, die waarschuwend één vinger in de lucht stak en zijn halfdronken stem opnieuw liet klinken: ‘En hij heeft zijn wraakengelen meegebracht! Houd uw ogen open, want zij zullen toeslaan zodra ze de kans krijgen.’

Het was alsof zijn woorden iets hadden losgemaakt, want ineens begonnen ook bij anderen verhalen op te borrelen die de dokter in een kwaad daglicht stelden. Iedereen wist wel iets over hem of zijn ouders, en hoe later het die avond werd, hoe meer dingen er werden verteld die de meesten alleen van horen zeggen hadden, maar waarvan niemand de waarheid in twijfel trok.

‘Hij is opgegroeid in een gekkenhuis.’

‘Dat had hij van zijn moeder. Die is aan waanzin gestorven.’ ‘Pastoor Kaisergruber heeft hem nog gedoopt. De jongen schreeuwde moord en brand.’

‘Naar het schijnt heeft zijn vader zich... je weet wel... aan de boom naast zijn huis.’

‘Zijn zoon was niet eens op zijn begrafenis.’

‘Daarna heeft niemand hem meer gezien.’

‘Het huis is maar één keer verhuurd geweest. Na drie weken waren de huurders alweer vertrokken.’

‘Klopgeesten. Dat zeiden ze. Voortdurend was er geklop.’

In de volgende weken vertoonde Doktor Hoppe zich met de regelmaat van een klok in het dorp. Elke maandag-, woensdag- en vrijdagochtend, om precies halfelf, volgde hij hetzelfde parcours dat hem van het bankkantoor in de Galmeistrasse via de post in de Aachener Strasse naar de kruidenierswinkel van Martha Bollen tegenover het dorpsplein voerde. Met strakke pas en gebogen hoofd haastte hij zich van plek naar plek, alsof hij wist dat hij in de gaten werd gehouden en zo snel mogelijk weer thuis wilde zijn. Daardoor trok hij echter nog meer de aandacht en wie hem van ver zag aankomen, verliet meestal het trottoir en bleef hem vanaf de overkant van de straat nakijken tot hij uit het zicht verdween.

Zowel Martha Bollen als bankbediende Louis Denis en postbeambte Arthur Boulanger vertelden dat Doktor Hoppe een man van weinig woorden was. Hij scheen erg verlegen maar was niettemin altijd vriendelijk. ‘Guten Tag’, ‘Danke schön’ en ‘Auf Wiedersehen’ klonk het steeds en daarbij was elke keer zijn spraakstoornis te horen.

‘Hij slikt sommige klanken in,’ zei Louis Denis.

‘Hij praat erg nasaal,’ zei Martha, ‘en altijd op dezelfde saaie toon. En hij kijkt me nooit aan als hij iets zegt.’

Op de vaak gestelde vraag wat de dokter zoal kocht, gaf ze steeds hetzelfde

antwoord: 'De gewone dingen. Luiers, babyvoeding, melk, Bambix, waspoeder, tandpasta en meer van dat.' Maar vervolgens boog ze ver over de toonbank naar voren, bracht haar hand half voor haar mond en ging op fluisterton verder: 'Iedere keer koopt hij ook twee cassettes voor een polaroidcamera. Wie maakt er nu zoveel foto's van zulke kinderen?' De klanten in haar winkel reageerden meestal vol onbegrip en daarvan maakte Martha gebruik om ze nog dichterbij te wenken. Op een toon alsof het een vreselijke misdaad betrof besloot ze: 'En hij betaalt steeds met briefjes van duizend frank.'

Over de herkomst van die biljetten wist Louis Denis dan weer te vertellen dat de dokter af en toe Duitse merken kwam wisselen voor Belgisch geld. Een rekening had hij echter nog niet geopend. Hij moest al dat geld dus ergens in huis bewaren.

Omdat Doktor Hoppe geen moeite deed om patiënten aan te trekken en hij ook geen bordje met spreekuren aan het hek hing, besloten de inwoners dat hij vooralsnog kon leven van inkomsten die hij in het verleden had vergaard, waarmee dan ook.

Toch leek het er in elk geval op dat het de bedoeling was om op een dag zijn beroep in het dorp uit te oefenen, want die eerste weken was er minstens driemaal een vrachtwagen uit Duitsland voor zijn woning gestopt om medische apparatuur af te leveren. In het huis aan de overkant had Irma Nüssbaum, half verscholen achter de gordijnen van het keukenraam, iedere keer het kenteken en het tijdstip genoteerd en aantekeningen gemaakt over de geleverde vracht. Sommige zaken had ze meteen herkend, zoals een onderzoektafel, een grote weegschaal en infuusstandaards, maar de meeste blankhouten kisten hielden hun inhoud verborgen en in haar verbeelding vulde ze die daarom met monitoren, microscopen, spiegels, maatbekers en proefbuizen. Na elke levering bracht ze uitvoerig verslag uit bij de andere vrouwen van het dorp en toen ze op een bitter koude ochtend ergens begin januari haar buurman in een witte doktersjas en met een stethoscoop om de hals de post uit de brievenbus zag halen, waarna hij omzichtig de straat in tuurde, verkondigde ze overal dat de praktijk van Doktor Hoppe officieel geopend was en dat hij vol ongeduld wachtte op zijn eerste patiënten.

Enkele dappere inwoners lieten zich ontvallen dat ze van plan waren om toch eens op consult te gaan, al was het dan louter om een glimp te kunnen opvangen van de kinderen. Die waren immers al die weken onzichtbaar gebleven en daardoor gestaag uitgegroeid tot een mysterie groter dan de Heilige Drievuldigheid. Maar een preek van pastoor Kaisergruber, die al bijna veertig jaar aan de parochie was verbonden, had tijdens de eerstvolgende zondagsmis

zelfs de laatste twijfelaars angst aangejaagd.

‘Weest gewaarschuwd, gelovigen!’ had hij met geheven vinger vanaf de kansel geroepen. ‘Weest gewaarschuwd, want de grote draak is geworpen, de oude slang, die Duivel en Satan heet, en de ganse wereld verleidt! Hij is, zeg ik u, hij is geworpen op de aarde, en zijn engelen zijn met hem geworpen!’

Daarna had de herder van het dorp een korte pauze ingelast, waarin hij zijn blik over zijn meer dan tweehonderd parochianen had laten gaan, en had toen, wijzend naar de eerste rij, waar de jongens van het dorp in hun keurigste pak en met gekamde haren naast elkaar zaten, met luide stem gewaarschuwd: ‘Weest bezonnen en waakzaam! De duivel, uw vijand, zwerft rond als een brullende leeuw, op zoek naar wie hij verslinden zal!’

En alle aanwezigen hadden gezien hoe tijdens die laatste woorden zijn trillende wijsvinger bij lange Meekers was blijven hangen, die bleek was weggetrokken en zich de volgende dagen niet meer op het dorpsplein had vertoond.

Het voorspelde onheil trof Wolfheim niet. Sterfgevallen, ongelukken, burenruzies, diefstallen en andere narigheid bleven de dorpelingen in de maanden na de aankomst van Doktor Hoppe bespaard. Voor het eerst in jaren werd het zelfs een zachte winter en ook de lente was warmer dan anders, waardoor de seringen bij de Mariakapel al in de laatste week van april volop in bloei stonden, wat voor veel inwoners een teken van hoop was.

Al die tijd had Doktor Hoppe dezelfde routine aangehouden en driemaal per week zijn ronde gemaakt. Zijn kinderen had hij dan nooit bij zich. Niemand had ze zelfs nog gezien of gehoord, niet van ver door de ramen, en evenmin in de tuin, terwijl verschillende dorpelingen toch geregeld door de meidoornhaag hadden gegluurd. Sommigen begonnen zich dan ook af te vragen of lange Meekers dingen had verzonnen en in steeds meer huiskamers werd er voorzichtig geopperd dat de dokter misschien een kans zou moeten krijgen. Toch was er niemand die het initiatief durfde te nemen en het was pas op een zondag in mei 1985, zeven maanden na de terugkeer van de dokter, dat de eerste inwoner zijn hulp inriep, weliswaar niet geheel uit vrije wil.

Die zondag, omstreeks het middaguur, haalde aan de Galmeistrasse 16 de aan astma lijdende kleuter George Bayer uit zijn broekzak een oranjegevlamde knikker, die hij een paar dagen eerder op de speelplaats had gevonden. De kleine jongen likte er eerst aan en stopte hem vervolgens, toen zijn vader op de bank een bladzijde van *Das Sontagsblatt* omsloeg en zijn moeder in de keuken de aardappelen op het vuur zette, helemaal in zijn mond. Alsof het een zoet smakende toverbal was liet George de knikker over zijn tong rollen, van links naar rechts en van voor naar... De knikker rolde vanzelf in zijn keel, bleef in de luchtpijp steken en hoe hard de kleine George ook probeerde, hij kreeg het ding niet uitgehoest. Ook zijn vader ondernam nog enkele tevergeefse pogingen om de knikker te verwijderen – hij gaf de kleuter eerst enkele klappen op de rug en probeerde daarna met twee vingers de knikker uit de keel te vissen – en besloot toen in een opwelling Doktor Hoppe in te schakelen, ook al zou hij daarvoor eventueel zijn ziel aan hem moeten verkopen.

Nog geen twee minuten later stopten Werner en Rosette Bayer met de auto voor de dokterswoning. Werner nam zijn zoon uit de armen van zijn vrouw en haastte zich naar het hek, terwijl hij luid begon te roepen: ‘Herr Doktor! Hilfe!

Herr Doktor! Bitte! Hilfe! Hilfe!

In de omliggende huizen werden prompt gordijnen weggeschoven en opgetild en uit de deuren kwamen de eerste buurtbewoners al aangesneld. Alleen in het huis van Doktor Hoppe was niet meteen beweging te zien, zodat Werner nog harder begon te roepen en het half slappe lichaam van zijn zoon in de grijze lucht stak, alsof hij een offer wilde brengen. Op dat ogenblik verscheen Doktor Hoppe eindelijk in de deuropening, zag meteen de ernst van de situatie in en rende met een bos sleutels in de hand naar het hek.

‘Er zit wat in zijn keel,’ zei Werner, ‘hij heeft wat ingeslikt.’

Er stond een man of vijf toe te kijken toen Doktor Hoppe de kleine George uit de armen van zijn vader nam. Hun nieuwsgierige blikken waren meer gericht op het gebogen hoofd met het rode haar dan op het gezicht van het kind dat al een lichtblauwe tint vertoonde. Zonder een woord te zeggen sloeg de dokter zijn armen achterlangs om het bovenlichaam van de bewusteloze jongen, sloot zijn handen in elkaar en perste met een krachtige drukkeweging op de magere borstkas het ronde voorwerp uit de keel van het slachtoffer. De knikker stuiterde op de stoep en rolde verder tot bij lange Meekers, die zich intussen ook bij de omstanders had aangesloten.

Toen legde Doktor Hoppe de kleuter op zijn rug, knielde naast hem neer en bracht zijn mond naar diens mond. Iedereen hield de adem in en duidelijk was te horen hoe hier en daar iemand wat wegslikte. De moeder van George snikte en Irma Nüssbaum sloeg een kruisteken en begon hardop te bidden. Andere omstanders wendden de blik af en hoorden slechts hoe de dokter een paar keer opnieuw naar lucht hapte en zijn adem in de longen van de jongen blies. Irma had net de Heilige Rita aangeroepen toen er ineens een kramp door het lichaam van George schoot en hij als een vis op het droge naar lucht begon te happen.

Er voer een zucht van opluchting door de groep en Rosette Bayer snelde naar haar zoon om hem in de armen te sluiten.

‘Mijn jongen, mijn jongen toch,’ hilde ze en tegelijk veegde ze met haar hand het speeksel af dat over zijn kin liep. Ze tilde de kleuter op, legde hem met het hoofd op haar schouder en keek met tranen in de ogen naar Doktor Hoppe, die enkele stappen achteruit had gedaan, als wilde hij alweer naar binnen gaan.

‘Dank u, Herr Doktor, u hebt zijn leven gered.’

‘Geen dank,’ zei de dokter, en hoewel hij slechts twee woorden had gesproken, leek zijn stem als een mes op de omstanders te hebben ingesneden. Niemand wist waar te kijken of hoe te reageren. Er viel een onaangename stilte, die echter spoedig door de vader van George werd doorbroken.

‘Herr Doktor, u moet mij zeggen hoeveel ik u schuldig ben.’

‘Niets, Herr...’

‘Bayer. Werner Bayer.’ Hij reikte de dokter zijn hand, trok hem ineens terug, maar stak hem opnieuw uit nadat hij van zijn vrouw onopvallend een por in de rug had gekregen.

‘Niets, Herr Bayer, u bent mij niets verschuldigd,’ zei Doktor Hoppe. Hij schudde de hem toegestoken hand in een snelle beweging en keek gegeneerd weg.

‘Ik wil u bedanken. Op een of andere manier. Laat mij... laat mij u op een glas trakteren in de Terminus.’

Werner had zijn gezicht weggedraaid en wees naar het café tegenover de kerk. Doktor Hoppe schudde het hoofd en streek weer zenuwachtig met zijn hand over zijn baard, waarvan de rosse haren in draderige plukken groeiden.

‘Ach, komt u toch mee, Herr Doktor, één glas maar,’ drong Werner aan. ‘Ik geef een rondje. Voor iedereen. Tournée générale!’

Er stegen stemmen van goedkeuring op en nu probeerden ook andere dorpelingen de dokter te Overreden. Lange Meekers maakte van de opwinding gebruik om zich ongezien te bukken en de knikker op te rapen. Stiekem liet hij hem in de zak van zijn jas verdwijnen.

‘Ja, Herr Doktor, laten wij drinken!’ riep hij om de aandacht af te leiden. ‘Op het mirakel! Lang leve Doktor Hoppe!’

Even was er een aarzeling te voelen in de groep, maar toen hief de kleine George zijn hoofd op en keek met betraande ogen over de schouder van zijn moeder in het rond. Irma Nüssbaum raakte er helemaal opgewonden van en riep uit: ‘Ja, het is een wonder! Een mirakel! Lang leve Doktor Hoppe!’

Daarmee nam ze de laatste spanning weg en iedereen riep en lachte door elkaar.

‘Ik kan niet,’ schudde de dokter het hoofd. Zijn stem wiekte makkelijk boven het rumoer uit. ‘Mijn kinderen, ze...’

‘Dan neemt u uw kinderen toch mee!’ riep Werner. ‘Van een slok jenever groeien ze goed! En daarbij, we willen ze na al die tijd weleens bewonderen.’

Hier en daar knikten omstanders instemmend, anderen hielden hun adem in en wachtten op een reactie van de dokter.

‘Ik... Geeft u mij vijf minuten, Herr Bayer. Ik moet nog een paar dingen

doen. Gaat u maar vast. Ik kom er zo aan.'

Meteen daarop draaide hij zich om en liep het tuinpad op. Achter hem vertrokken de toegestroomde dorpelingen, sommige huiswaarts, maar de meeste rechtstreeks naar de Terminus, zodat het kleine café binnen de kortste keren stampvol zat en Maria, de dochter van cafébaas René Moresnet, een handje moest helpen.

Josef Zimmermann had het hele gebeuren vanaf zijn vaste tafeltje bij het raam gevolgd en toen Werner Bayer arriveerde en vol lof over de prestatie van de dokter begon te spreken, schudde de hoogbejaarde man het hoofd, sloeg in één keer zijn glas jenever achterover en riep: 'Alleen God kan wonderen doen!' Werner wuifde die uitspraak weg en een glas jenever op zijn kosten stemde de oude Zimmermann op slag veel milder, zodat hij er op wat gemompel na verder het zwijgen toe deed. Iedere keer als de deur van het café openging, zwegen ook alle andere aanwezigen en keken op. Het bleek echter steeds een andere dorpsbewoner die het nieuws had vernomen en in allerijl naar café Terminus was gekomen.

'René, geef hem ook wat te drinken,' riep Werner dan vanaf zijn kruk bij de tapkast.

Met de minuut nam de spanning toe en toen ook Jacob Weinstein, de koster van het dorp, arriveerde en riep dat hij de dokter met een reiswieg zijn woning had zien verlaten, werden er nog gauw een paar weddenschappen afgesloten over het geslacht en de haarkleur van de kinderen, maar ook en vooral over de grootte van de opening in hun gezicht.

'Schrijf maar op: achttien centimeter,' zei lange Meekers tegen zijn vader, die met een pen in de hand over een bierviltje gebogen zat. 'Zeker weten, pa! Ik zou minstens twintig frank inzetten als ik jou was!'

'Als ik verlies, gaat het van je zakgeld af,' zei zijn vader, waarna hij zijn weddenschap neerkrabbelde en het bierviltje samen met een muntstuk van twintig frank aan de cafébaas gaf, die het onder de geldlade van zijn kassa wegstopte.

Dokter Hoppe, die zijn doktersjas voor een lange, grijze overjas had verruild, kwam achterwaarts café Terminus binnen, zodat de dorpsbewoners eerst zijn gebogen rug te zien kregen en pas daarna de donkerblauwe reiswieg die hij met gestrekte armen voor zich uit droeg. Hoewel iedereen zag hoe moeizaam hij de brede wieg door de deuropening kreeg, was er niemand die een hand uitstak om hem te helpen. Pas toen hij eindelijk binnen was en wat onwennig in het rond

keek, zoekend naar een plek waar hij de zware last kon neerzetten, schoot Werner Bayer naar voren. In een vlugge beweging ruimde hij enkele glazen van een tafeltje af en wees met een groot gebaar naar het lege blad, terwijl Florent Keuning, die er vlakbij zat, maakte dat hij aan een ander tafeltje terechtkwam.

‘Hier, zet hier maar neer,’ zei Werner.

‘Dank u,’ zei de dokter.

Zijn stem deed de aanwezigen weer vreemd opkijken. De vader van lange Meekers bracht zijn mond tot bij het oor van Jacob Weinstein, die de stem niet eerder had gehoord, en fluisterde hem toe: ‘Dat komt door zijn hazenlip. Hij trekt valse lucht.’

De koster knikte, ook al had hij vanwege zijn slechthorendheid amper verstaan wat Meekers zei. Met open mond volgde hij elke beweging van de dokter, die zich over de wieg boog en het beregende plastic schermpje voor de kap begon los te maken.

‘Wat wilt u drinken, Herr Doktor?’ vroeg Werner.

‘Water.’

‘Water?’

De dokter knikte.

‘René, één glas water voor Herr Doktor. En voor euh...’ Aarzelend bewoog hij zijn hand in de richting van de wieg.

‘Ze hoeven niets,’ zei de dokter, en alsof hij meende dat hij zich moest verantwoorden, voegde hij eraan toe, ‘ik verzorg ze goed.’

‘Daar twijfel ik niet aan,’ zei Werner, hoewel iedereen aan de toon hoorde hoe geforceerd zijn antwoord was. Behalve de dokter blijkbaar, want die reageerde er niet op. Hij boog zich over de wieg en schoof de kap naar beneden. Toen maakte hij het zeil aan de bovenzijde van de wieg los en sloeg het helemaal weg. De omstanders die zich op enkele meters afstand bevonden deden een stap achteruit of verplaatsten snel hun stoel. Alleen de dorpelingen achterin durfden wel een blik te werpen en gingen daarvoor zelfs op de tenen staan, maar niemand slaagde erin over de rand van de wieg te kijken.

De dokter stond er licht wiebelend naast en zweeg. Hij had zijn blik naar beneden gericht. Op het geronk van de oude ventilator aan het plafond na was het stil. Het was een gênante stilte en Werner voelde alle ogen op zich gericht.

‘Hé Werner, geef de dokter zijn glas eens,’ riep René Moresnet. In zijn hand hield de cafébaas een glas water. Iedereen volgde hoe Werner het glas aan de

dokter gaf, die het met een beleefde knik aannam.

‘Dank u wel,’ zei hij, en hij deed een stap opzij zodat de weg naar de wieg helemaal vrijkwam. ‘Ga gerust uw gang, Herr Bayer.’

Werner zette aarzelend een stap in de richting.

‘Ze zijn zo stil,’ merkte hij op. ‘Slapen ze?’

‘Nee hoor, ze zijn wakker,’ antwoordde de dokter, die terloops een blik in de wieg wierp.

‘Ooo...’ Voorzichtig leunde Werner wat naar voren en meende de kruinen van de baby’s te zien.

‘Zijn het meisjes?’ vroeg hij.

‘Nee, drie jongens.’

‘Drie jongens,’ herhaalde Werner zachtjes en hij slikte hoorbaar. Hij schuifelde voorbij de dokter en ging naast de wieg staan. Aan de overkant zond Florent Keuning hem een knipoog. Werner trok even zijn rechtermondhoek op en richtte zich opnieuw tot de dokter.

‘Hoe heten ze?’

‘Michaël, Gabriël en Rafaël.’

Overal in het café weerklonk geroezemoes en Freddy Machon riep verschrikt uit, veel harder dan hij wilde: ‘De wraakengelen!’

Doktor Hoppe wist duidelijk niet waar hij kijken moest. In een poging zich een houding te geven, nipte hij aan zijn glas. Jacob Weinstein, die de uitspraak van Machon gemist had, kwam echter tussenbeide.

‘Zoals de aartsengelen, nietwaar Herr Doktor? De boodschappers van God,’ riep de koster overtuigend, als om zijn kennis van de bijbel te etaleren.

De dokter knikte, maar zweeg.

Werner stond nog altijd bij de wieg te dralen. Opnieuw nam hij het woord: ‘Hoe oud zijn ze nu eigenlijk, Herr Doktor?’

‘Bijna negen maanden.’

Hij probeerde zich voor te stellen hoe zijn eigen zoon er op die leeftijd had uitgezien. Hoe groot de jongen toen was. En of hij al tanden had.

Met de handen op de rug en de ogen dichtgeknepen boog hij langzaam naar voren. Door het beeld dat hij in zijn verbeelding zag, vertrok hij zijn gezicht

alsof hij op iets zuurs had gebeten. Van achter de tapkast zag René Moresnet hoe Werner eerst het ene oog opende en daarna het andere. Twee keer liet hij zijn blik over de wieg glijden, van voor naar achter en weer terug. Toen klaarde zijn gezicht helemaal op.

‘Ach, wat een verrassing! Ze zien er alle drie hetzelfde uit!’ riep hij met een zucht van verlichting. Hij keek even over zijn schouder naar de dokter en richtte vervolgens zijn blik opnieuw naar de wieg.

Doktor Hoppe knikte.

‘Helemaal. En niemand geloofde dat ik het kon.’

Er steeg gelach op, maar het gezicht van de dokter bleef onveranderd, waardoor bij velen de vraag rees of hij het wel als een kwinkslag had bedoeld. Werner trok het zich niet aan en wenkte naar de omstanders: ‘Kom dan, dit moet je zien!’

René Moresnet kwam achter zijn tapkast vandaan en duwde

Wilfred Nüssbaum voor zich uit. Pas toen beide mannen zich over de wieg hadden gebogen en met hetzelfde enthousiasme reageerden als Werner, kwamen ook de anderen dichterbij. Er werd getrokken en geduwd en onder toenemende kreten van ‘ooooo’ en ‘aaaaa’ probeerde iedereen een glimp op te vangen van de drie baby’s.

Wat alle kijkers meteen opviel, was de manier waarop de dokter ze in de wieg had moeten leggen omdat ze er met zijn drieën niet meer in pasten. Twee jongens lagen met hun hoofd aan het hoofdeinde, terwijl bij de ene het linkeroor en bij de andere het rechteroor tegen de zijwand van de wieg drukte. De derde jongen lag met zijn hoofd aan het voeteneinde en zijn voeten tussen de hoofden van zijn broertjes.

‘Zoals sardienen in een blik,’ fluisterde Freddy Machon.

Er lag geen dekentje over de kinderen, maar om ze tegen de kou te beschermen had hun vader hen in wollige, muisgrijze pakjes uit één stuk gestoken, die hun lichaam vanaf de hals tot en met de voeten beschermden. Op de linker borstzak van elk pakje was een zeilschip afgebeeld, maar dat detail zagen de meeste dorpelingen pas nadat hun blikken eerst de drie gezichten hadden afgetast, waarin van de gapende opening, zoals door lange Meekers beschreven, niets te bespeuren was. Wel bleek bij elk kind de bovenlip gehecht, waardoor er een schuin litteken was achtergebleven dat net als bij de dokter doorliep tot halverwege de brede, platte neus. Hun grote schedels – ‘Ik meende even dat ze een helm droegen,’ verklaarde René Moresnet achteraf – waren

bedekt met lang, rood haar, nog te dun om de hoofdhuid volledig te bedekken. Van hun vader hadden ze ook de grijsblauwe ogen geërfd, net als de bleke huidskleur. Hun hoge voorhoofd en hun wangen vertoonden voorts schilfertjes, die ook op de rug van hun handjes voorkwamen.

‘Hun huid is te droog. Hij moet Zwitsal zeep gebruiken,’ fluisterde Maria Moresnet, moeder van een onwettige tweeling van anderhalf.

Iedereen was het er in elk geval over eens dat de drie broers sprekend op elkaar leken en er allerm minst uitzagen als de monsters die velen voor ogen hadden gehad. Het waren zeker geen mooie kinderen en wie hen lelijk noemde, of dat woord fluisterend in de mond nam, kreeg van niemand ongelijk. Maar in plaats van afschuw riepen ze, zeker bij de jonge moeders, vooral medelijden op. Geen van de omstanders raakte hen echter aan of streelde hun rode haar en evenmin sprak iemand hun namen uit, alsof ze vreesden daarmee de engelen zelf aan te roepen. De dorpelingen bleven maar om de wieg heen bewegen en al die hoofden dansten als ballonnen boven de drie jongetjes. Wie verwacht had dat ze angstig zouden reageren nu ze na maanden opsluiting plotseling in het middelpunt van de belangstelling stonden, had het mis. Ze reageerden gewoonweg niet. Waarschijnlijk waren ze overdonderd door alles wat ze zagen, want zelfs als er iemand een gekke bek trok of ‘gah-gah-gah’ en ‘boele-boele-boele’ zei, gaf geen van de drie een kik.

‘Ze lijken wel gedrogeerd,’ fluisterde René Moresnet.

Toen bijna iedereen langs de wieg was gelopen, kwamen ook lange Meekers en zijn vader een kijkje nemen. Lange Meekers kreeg prompt een flinke por in zijn zij.

‘Achtien centimeter! Onnozele hals!’ siste zijn vader hem toe en veroorzaakte zo heel wat hilariteit bij de omstanders. Om de aandacht af te leiden, wendde hij zich snel tot de dokter. ‘Kunnen ze al praten?’

Maria Moresnet reageerde meesmuilend van achter de tapkast: ‘Toch nog niet met negen maanden!’

Dokter Hoppe knikte en zei droog, alsof hij een patiënt meldde dat die een griepje had: ‘Al vanaf hun zesde maand.’

Meekers stak zijn hoofd triomfantelijk in de lucht en zei over zijn schouder kijkend: ‘Zie je wel, ik heb gelijk!’

‘Zo vroeg al, Herr Doktor?’ zei Maria vol ongeloof.

De dokter knikte opnieuw.

‘Frans en Duits,’ zei hij zo ernstig dat het gemaakt leek.

Nu begon Maria te lachen: ‘O, u maakt een grapje.’

Maar de dokter kon weer niet lachen. Hij leek zelfs enigszins beledigd.

‘Ik moet ervandoor,’ zei hij plotseling en meteen ging hij naar de wieg en trok de kap op.

‘Wilt u niet nog wat drinken, Herr Doktor?’ probeerde René Moresnet.

De dokter schudde het hoofd, terwijl hij het zeil al over de wieg begon te spannen.

‘Herr Doktor?’ klonk toen van ergens voorin een stem die zich niet eerder had laten horen. Er werd een keel geschraapt en opnieuw riep iemand, luider deze keer: ‘Herr Doktor, zou ik uw zonen ook eens mogen zien?’

De dokter keek vreemd op en draaide zijn hoofd in de richting vanwaar de stem was gekomen. Een man met een gerimpeld gezicht, waarin één oog dichtzat, stak van achter een tafeltje bij het raam zijn pezige hand half in de lucht.

‘Mijn naam is Josef Zimmermann, Herr Doktor.’

Hier en daar was wat ingehouden gelach te horen. Met zijn ene oog stuurde de oude Zimmermann een strenge blik het café in.

‘Kunt u ze niet even hier brengen?’ wendde hij zich opnieuw tot de dokter. ‘Ik ben moeilijk ter been.’ Met een knik wees hij naar de wandelstok die aan de armleuning van zijn stoel hing.

‘Als u dat wenst, Herr Zimmermann,’ zei de dokter.

Het was weer stil geworden in het café en gespannen werd er toegekeken hoe Doktor Hoppe de wieg bij de twee hengsels vastpakte en met een brede zwaai van de tafel tilde. Hij liep naar de overkant tot bij het tafeltje waar de oude Zimmermann zat, boog voorover en zette de wieg op de grond, vlak naast de magere benen van de bejaarde.

Dank u,’ zei Zimmermann en hij volgde de contouren van de gebogen rug voor hem.

De dokter deed de kap van de wieg weer omlaag en kwam overeind, terwijl de oude man hem indringend opnam met zijn ene ziende oog, waarvan de inktzwarte pupil bijna het hele netvlies vulde. Zijn andere oog was niet meer dan een horizontaal streepje, met gelige korsten eromheen.

‘Ik heb uw vader en moeder nog gekend,’ zei Zimmermann. In de beweging

van de dokter was een aarzeling te zien, alsof hij ergens een prik had gevoeld. Toen kwam hij verder overeind en zocht naar een houding. Hij kruiste de armen voor de borst, liet ze daarna weer zakken en plaatste zijn handen in zijn zij.

‘Uw vader, dat was nog eens een goede dokter,’ vervolgde de oude man. ‘Zo maken ze ze tegenwoordig niet meer.’

Er zat iets vileins in die opmerking, maar Doktor Hoppe reageerde niet. Hij staaarde naar de wieg zonder iets te zeggen. Jozef Zimmermann zuchtte hoorbaar en schoof naar voren. Traag bukte hij zich over het hoofdeinde van de wieg.

‘Zo zo, dat zijn ze dus. Ze lijken op u.’ Hij pauzeerde even en zei toen: ‘Waar is hun moeder, als ik vragen mag?’

Achter de rug van de dokter keken sommige dorpelingen elkaar verrast aan. Iedereen had zich die vraag al maanden gesteld, maar niemand had er naar durven te informeren.

Doktor Hoppe leek niet van zijn stuk gebracht, alsof hij de vraag had verwacht. Hij ademde even in en zei toen, na een korte pauze: ‘Ze hebben geen moeder. Nooit gehad.’

Even leek Josef Zimmermann in de war, maar toen herstelde hij zich en zei, achterover leunend: ‘Het spijt me, Herr Doktor, ik wist niet...’

Toen lieten de baby’s zich ineens horen. Alle drie openden ze tegelijk hun mond en barstten in schreien uit, haast met dezelfde klanken, zodat het leek of het gehuil uit één keel kwam. Hun gekrijs deed de trommelvliezen van de omstanders trillen. Zelfs de slechthorende Weinstein bedekte zijn oren. De dokter reageerde nerveus op het gehuil, maar hij ondernam geen enkele poging om zijn kinderen te sussen. Gehaast trok hij de kap van de wieg omhoog en klapte het plastic schermpje terug. Toen tilde hij de wieg op, waardoor het gehuil nog leek toe te nemen, en manoeuvreerde ermee tussen stoelen en tafels door naar de deur, die hij tevergeefs probeerde open te doen. Werner Bayer haastte zich naar voren en deed de deur zo ver mogelijk open, terwijl hij nerveus met zijn hoofd knikte. Hij keek de dokter na tot die de straat was overgestoken. Toen deed hij deur weer dicht, draaide zich met een ruk om en keek woedend naar Josef Zimmermann.

‘Waar was dat nu voor nodig?’ riep hij. ‘Hij heeft verdorie het leven van mijn zoon gered!’

Wie in de eerste dagen na het voorval met George Bayer nog aarzelde om Doktor Hoppe te consulteren, veranderde van gedachte nadat pastoor Kaisergruber zich had laten behandelen voor een maagontsteking. Eigenlijk had niet die slepende kwaal hem naar de dokter gedreven, maar zijn nieuwsgierigheid. Ook zijn geweten speelde een rol. Er waren in het verleden dingen gebeurd en hij vroeg zich af wat de dokter zich daarvan nog herinnerde.

‘U lijkt erg veel op uw vader.’

Zo was hij begonnen nadat de dokter hem vrij koel en zakelijk had ontvangen in de vroegere spreekkamer, die nog vol kartonnen dozen stond en verder een oud bureau en twee stoelen telde.

Op zijn opmerking had Victor Hoppe slechts met een hoofdknik gereageerd, waarna hij geïnformeerd had naar wat de klachten precies waren.

Even later had de priester het opnieuw geprobeerd: ‘Uw moeder was een vroom en goed christen.’ Zij wel, had hij eraan willen toevoegen.

Weer alleen die hoofdknik. Maar deze keer had hij een hapering in zijn bewegingen gezien. Dat was toch iets.

De dokter had hem gevraagd zijn soutane uit te trekken. Dat had hij gedaan, ook al leek het alsof hij een schild aflegde dat hem tegen het kwaad beschermde. Opvallend had hij daarom tijdens het onderzoek een paar keer het zilveren kruisje aangeraakt dat aan een ketting om zijn hals hing, in de hoop dat de dokter er enigszins door zou worden afgeschrikt.

Schijnbaar terloops had hij toen gezegd: ‘Volgende week is de feestdag van de Heilige Rita. Dan gaat het hele dorp weer op bedevaart naar de calvarieberg in La Chapelle. Bij de zusters clarissen.’

De dokter had hem hard in de maagstreek geduwd, precies op de plek waar de pijn het ergst was. Hij had een kreet geslaakt en een vloek ingeslikt.

‘Daar zit het,’ had Doktor Hoppe geknikt, ‘op de overgang van de slokdarm naar de maag.’ Zo had hij het aangekaarte onderwerp weer ontweken, maar pastoor Kaisergruber wist dat zijn opmerking de dokter even pijnlijk had getroffen als de duim in zijn buik.

Voor de behandeling van zijn kwaal had hij een zelfgemaakte siroop gekregen en toen hij de dokter ervoor wilde betalen, had die het hoofd geschud en gezegd: ‘Het is mijn plicht om goed te doen. Daar hoor ik geen geld voor te vragen.’

Die woorden hadden de priester overrompeld. Hij had zich afgevraagd of de dokter het ironisch had bedoeld. Haast automatisch had hij geantwoord dat dat erg nobel was en half in verwarring was hij vertrokken. Het zuur had in zijn maag gebrand.

Thuisgekomen had hij een lepeltje van de siroop genomen, minder dan de voorgeschreven hoeveelheid – stel dat het vergif was, had hij zichzelf angst aangejaagd – en al snel was het branderige gevoel in zijn maag verminderd. Na twee dagen was het bijna helemaal verdwenen en nog eens twee dagen later voelde hij zich alsof hij nooit een kwaal had gehad. Alleen al daardoor was hij zo opgelucht dat hij tijdens de eerstvolgende mis hoofdstuk 6 uit het evangelie van Lucas had voorgelezen, hoewel de liturgische kalender een andere tekst voorschreef.

‘Oordeelt niet,’ had hij die zondag gesproken, ‘en gij zult niet worden geoordeeld. Vonnist niet, en gij zult niet worden gevonnist. Spreekt vrij, en gij zult vrijgesproken worden.’

En alle aanwezigen hadden gezien hoe de priester tijdens de communie voor het eerst in weken geen krampachtig gezicht had getrokken bij het doorslikken van de goedkope miswijn die anders zijn maag in brand zette.

Een eksterroog, een droge hoest, wintertenen, een steenpuist, een schaaftwond: de minste kwaal was sinds de genezing van pastoor Kaisergruber voor de inwoners van Wolfheim een reden om bij het hek van de dokterswoning aan te bellen. Maar ook dorpelingen met ongeneeslijke ziektes, een slepende hernia of, in het geval van Gunther Weber, een aangeboren doofheid, gingen bij Doktor Hoppe langs, natuurlijk in de hoop dat hij voor een nieuw mirakel zou zorgen.

Ook al had Irma Nüssbaum het tegendeel beweerd, toch scheen de dokter nog niet echt voorbereid op de komst van al die patiënten. Zoals de priester al had ervaren was er van een echte spreekkamer geen sprake en ook de vroegere wachtkamer bleek nog niet in orde te zijn gebracht, zodat patiënten soms moesten wachten in de kleine hal, waar de tochtige voordeur op uitkwam.

De dokter verontschuldigde zich steeds voor het ongemak, zei dat hij nog niet alles had uitgepakt en moest daarom tijdens het onderzoek geregeld de kamer verlaten om wat materiaal bij te halen, zoals een bloeddrukmeter of wat ontsmettingsmiddel.

Doktor Hoppe was altijd attent en vriendelijk en vroeg geen enkele patiënt

een honorarium, waardoor hij zich, misschien onbewust, bij de dorpingen nog populairder maakte. Die kwamen dan ook binnen de kortste keren op alle mogelijke uren van de dag langs, van vroeg in de ochtend, soms al om halfzeven, zodra er licht brandde achter een van de ramen van de dokterswoning, tot laat in de avond. Zelfs diep in de nacht werd er soms een beroep op Doktor Hoppe gedaan, zoals die keer dat Eduard Mantels uit de Napoleonstrasse 20 de slaap maar niet kon vatten, zelfs niet na twee koppen lindethee met rum, en ten einde raad de dokter uit zijn bed haalde voor een slaapmiddel.

Op een zaterdag in juli, een paar weken na de wederopstanding van George Bayer, kwam er een bordje met spreekuren aan het hek van de dokterswoning: van negen tot elf uur 's morgens en van halfzeven tot acht uur 's avonds, alleen op wekdagen. En wie buiten die uren wilde langskomen, moest daarvoor telefonisch een afspraak maken. Enkele inwoners waren hierover verbolgen omdat volgens hen een dokter altijd klaar moest staan voor zijn patiënten, maar meestal was er wel begrip voor de beslissing van Doktor Hoppe, die als compensatie de wachtkamer en de spreekkamer in orde liet brengen. Hij besteedde dat uit aan Florent Keuning, die geregeld wat bijverdiende als klusjesman. Hij gaf de muren een nieuwe verflaag, schilderde de ramen en de deuren en schuurde en verniste de houten vloeren. Ook in de rest van het huis had hij nog allerlei karweitjes. Scharnieren en klinken smeren, klemmende ramen en deuren herstellen, vochtplekken op muren en plafonds behandelen, enkele lekken dichten, zodat hij al met al wel een maand werk had.

Tijdens die maand had hij tot zijn verrassing af en toe de drieling gezien. Nadat de dokter zijn kinderen in café Terminus had laten zien, waren ze niet meer binnens- of buitenshuis gesignaleerd. Zelfs hun gehuil was door niemand meer gehoord, ook al hadden de dorpelingen die op consult waren gekomen daar toch speciaal op gelet.

‘De kinderen zijn zo stil,’ hadden ze al eens opgemerkt tegen de dokter.

‘Het zijn rustige kinderen,’ had hij telkens geantwoord, ‘ik hoef er weinig naar om te kijken.’

Die vraag kreeg Florent meteen toen hij in café Terminus vertelde dat hij de jongens had gezien.

‘Inderdaad, ze waren stil,’ bevestigde hij. ‘Ze zaten in van die wipstoeltjes en starden maar wat voor zich uit, alsof ze over iets heel moeilijks zaten na te denken. Zelfs toen ik een spijker in de muur sloeg, nog geen vijf meter bij ze vandaan, keken ze niet op. Ik denk dat ze me niet eens gezien hebben.’

‘Valium,’ merkte René Moresnet op, ‘ongetwijfeld valium.’ ‘Ach, stel je niet aan,’ kwam zijn dochter tussenbeide, ‘ze waren misschien wat ziekjes of moe of zo. Denk toch niet altijd meteen het ergste.’

Maria wilde weten of de jongens er nog steeds zo vréemd uitzagen. Eigenlijk bedoelde ze lelijk, maar dat zei ze niet hardop.

‘Hun haar is nog roder dan die eerste keer hier,’ antwoordde de klusjesman. ‘Niet dat felle rood van de dokter, maar meer een roestkleur, alsof ze met hun hoofd in een pot menie hebben gezeten.’

‘En hun...’ zei Jacques Meekers en hij wees naar zijn bovenlip.

‘Het werk van een klunzige schrijnwerker. Zo iemand die een barst in hout met wat stopverf en bijeengeraapt schaafsel heeft proberen dicht te maken. Half werk, lijkt mij.’

‘En kunnen ze werkelijk al praten?’ wilde Maria weten. Florent haalde de schouders op. ‘Ik heb ze in elk geval niets horen zeggen.’

‘Dat dacht ik al,’ zei Maria.

Ook op straat werd Florent Keuning de volgende dagen geregeld aangesproken. Zo wilden enkele vrouwen weleens weten of de dokter het huishouden alleen aankon.

‘Ik denk het wel. Het is er altijd schoon. En hij vraagt steeds of ik niet te veel stof wil maken.’

‘Maar verschoont hij de baby’s vaak genoeg?’ vroeg Irma Nüssbaum, moeder van twee volwassen zonen.

‘En zijn hun kleertjes schoon?’ vroeg Helga Barnard, die drie dochters had grootgebracht.

‘Proeft hij of de melk niet te warm is?’ vroeg Odette Surmont, die al vier kleinkinderen had.

‘Daar heb ik allemaal geen verstand van,’ zei Florent, ‘dat zijn geen mannezaken.’

‘Dat bedoel ik, zonder vrouw zal dat niet gemakkelijk zijn. De dokter heeft dringend een hulp nodig,’ werd er besloten.

De ene na de andere vrouw voegde al snel de daad bij het woord. Er werd een migraineaanval geveinsd en geïnformeerd of de dokter misschien een hulp of een oppas kon gebruiken, maar hij bedankte hen een voor een voor het aanbod en hield vol dat hij het alleen aankon. Niettemin nam hij met zichtbare belangstelling kennis van de tips die hij kreeg om bijvoorbeeld de pijn van het tanden krijgen te verzachten.

‘Laat ze op een bevroren broodkorst kauwen, Herr Doktor,’ raadde Odette

Surmont aan, terwijl Helga Barnard zwoor dat bij haar twee zonen een verse uienring uitstekend had geholpen.

Het was dan ook met ontsteltenis dat Irma Nüssbaum, Helga Barnard en Odette Surmont een paar dagen later van Florent Keuning vernamen dat Charlotte Maenhout op de kinderen van de dokter zou gaan passen. Al stoepen vegend waren de drie vrouwen in de late middag op de hoek van de Napoleonstrasse en de Kirchstrasse bij elkaar gekomen en hadden de klusjesman, die er net zijn laatste werkdag in de dokterswoning op had zitten en onderweg was naar café Terminus om zijn vette fooi uit te geven, meteen ingesloten. Het nieuws deed hun bezems zwijgen, terwijl zijzelf losbarstten in een fel protest. Frau Maenhout mocht dan wel als oud-onderwijzeres veel ervaring hebben in het opvoeden van kinderen – ze had jarenlang in het eerste leerjaar van het schooltje in Gemmenich gestaan – maar zelf had ze nooit kroost en evenmin een man gehad. Hoe kon ze dus in hemelsnaam weten hoe ze een stel peuters moest verzorgen?

Helga vroeg of de klusjesman er wel zeker van was, waarop hij begon te vertellen hoe hij die ochtend een deur een laatste lik verf gaf en door een kier Doktor Hoppe en Frau Maenhout de keuken binnen zag komen, waar de jongens zoals steeds als lappenpoppen in hun box zaten.

‘Was het echt Charlotte Maenhout?’ onderbrak Irma hem meteen. ‘Uit de Aachener Strasse?’

Florent knikte zelfverzekerd en zei dat hij Charlotte Maenhout van een kilometer afstand zou herkennen, wat niemand kon tegenspreken, want geen vrouw in het dorp was zo struis gebouwd als de achtenzestigjarige onderwijzeres, die drie jaar eerder, sinds haar pensioen, in Wolfheim was komen wonen. Ze was lang – een meter vierentachtig – en had een brede rug die gekromd was doordat ze jarenlang dagelijks enkele uren voorovergebogen had gestaan om de onervaren schrijfhand van de jongste leerlingen over het blad te bewegen. Door die kromming verzonk haar nek tussen haar bonkige schouders en om zichzelf toch wat meer hals te geven droeg ze haar lange, zilvergrijze haar altijd in een dot of stak het op met een houten speld. Ook opvallend was haar grote boezem, of zoals Florent het omschreef, haar bos hout voor de deur.

‘Wat zei ze? Wat zei de dokter?’ wilde Helga weten.

‘De dokter stelde eerst zijn kinderen aan haar voor,’ antwoordde de klusjesman en hij kneep zijn neus dicht om de stem van Doktor Hoppe na te bootsen: ‘Dat is Rafaël. Met het groene armbandje. Dat is Gabriël. Met het gele armbandje. En die met het blauwe armbandje is Michaël.’

Weer op gewone toon zei hij vervolgens: ‘Ze dragen van die plastic bandjes om hun pols. Zoals de baby’tjes in een ziekenhuis, weet je wel? Van de kleuren ben ik niet helemaal zeker. Maar zoiets was het ongeveer. En toen richtte Herr Doktor zich tot zijn zonen en zei dat Frau Maenhout op ze zou komen passen.’

De drie vrouwen schudden het hoofd en Irma Nüssbaum zei hardop wat de andere twee dachten: ‘Waarom zij in godsnaam? Ze is niet eens van hier.’

‘Wacht,’ onderbrak de klusjesman haar, ‘want dat is nog niet alles. Nog maar net had Herr Doktor gezegd dat zij zou komen oppassen of de jongens richtten alle drie tegelijk het hoofd op en knipoogden naar haar.’

Hij zag hoe de vrouwen hem met open mond aankeken.

‘Zo leek het althans,’ zwakte hij zijn verklaring wat af.

‘En toen? Wat deed Frau Maenhout toen?’ vroeg Odette. ‘Niets meer. Ze vroeg aan de dokter hoe laat ze er moest zijn en de dokter zei: halfnegen. Daarna is ze vertrokken. En dat ga ik nu ook doen. Als ik mag, dames? Ik moet dringend ergens een flinke fooi opmaken.’

Hij stak zijn armen uit en baande zich een weg tussen de mompelende vrouwen. Na drie passen keek hij nog eenmaal om en zei: ‘Herr Doktor betaalt goed. Ik denk dat Frau Maenhout het niet zal betreuren.’

Daarna keek hij weer voor zich en wendde zijn passen recht naar de Terminus, terwijl achter hem even een stilte viel voordat de vrouwentongen opnieuw los kwamen.

De volgende ochtend om halfnegen vorderde Charlotte Maenhout met stevige pas over het trottoir van de Napoleonstrasse en wenkte in het voorbijgaan naar Jacob Weinstein, die de paadjes op het kerkhof aan het schoffelen was en bij wijze van wedergroet zijn kin in de lucht stak. Vanaf de overkant van de straat zag Irma Nüssbaum, die al ruim een halfuur achter het keukenraam had postgevat, haar komen aanlopen. De oud-onderwijzeres had een witte, gehaakte omslagdoek over haar brede schouders geslagen. De grote glazen van haar bril, gevat in een hoornen montuur, lichtten af en toe op door de weerkaatsing van de zon die al boven de daken was geklommen. Haar haar had ze opgestoken en uit de rieten tas die ze aan haar linkerarm droeg, stak een stuk rode stof, waarvan Irma zeker wist dat het van een werkschort was. Toen Frau Maenhout bij het hek van de dokterswoning aanbelde, keek ze even om – Irma verstijfde achter het gordijn – en toonde haar ronde gezicht, dat contrasteerde met de hoekige manier waarop haar forse lichaam gehouwen was. In haar fonkelende ogen, die

door de grote bril goed zichtbaar waren, lag zoals altijd de vriendelijke uitdrukking die de jonge kinderen waaraan ze had lesgegeven altijd vanaf de eerste dag op hun gemak had gesteld, ook al was ze in hun ogen een reuzin.

Toen de voordeur van de dokterswoning van het slot ging, richtte Frau Maenhout haar gezicht naar voren. Irma zag hoe Doktor Hoppe in de deuropening onwennig zijn hand opstak. Hij had zijn doktersjas al aangetrokken, maar nog niet dichtgeknoopt. Met grote passen liep hij naar het hek, dat hij opendeed. Hij nodigde Frau Maenhout uit om hem te volgen en liet het hek alvast op een kier staan voor de patiënten die de volgende twee uur zouden langskomen.

Terwijl Charlotte Maenhout achter de dokter aan liep moest ze onwillekeurig weer aan het gesprek van de vorige dag denken. Ze was op consult gekomen voor haar hoge bloeddruk en Doktor Hoppe had daarvan gebruikgemaakt om haar uitgebreid te onderzoeken en vooral allerlei vragen te stellen voor het medische dossier dat hij van elke nieuwe patiënt aanlegde. Hij informeerde naar vroegere kwalen, naar eventuele operaties en naar ziektes of afwijkingen in de familie. Ook wilde hij wat weten over haar leefgewoonten, haar eetpatroon en of ze rookte of dronk. Haar antwoorden hadden zijn goedkeuring weggedragen, maar ze had wel verzwegen dat ze graag snoepte. Toen vroeg hij of ze getrouwd was, kinderen had – ‘Herr Doktor zoekt al een nieuwe vrouw,’ had Odette Surmont aan haar vriendinnen verteld nadat de dokter haar bij het eerste onderzoek dezelfde vraag had gesteld – en zij had toen lachend gezegd dat veertig jaar eerder een onderwijzeres op een nonnenschool nog geacht werd op kamers te wonen en vrijgezel te blijven en dat ze daarna te oud en vooral te wijs was geworden om een man te nemen. Hij scheen de grap niet te hebben begrepen, want hij had geen reactie getoond en alleen een aantekening gemaakt. Maar daarmee wist hij in elk geval meteen dat hij niet hoefde te proberen avances te maken, had ze nog gedacht. Zijn uiterlijk trok haar allerminst aan en riep zelfs enige weezin op. Ze had hem nog niet eerder gezien en had bij de eerste aanblik meteen vastgesteld dat Martha Bollen niet had overdreven toen ze zei dat Herr Doktor als laatste in de rij stond op de dag dat God de schoonheden had uitgedeeld. Het haar op zijn hoofd, op zijn armen en op de rug van zijn handen had de felle kleur van jonge wortelen. Zijn baard was donkerder en vormde op de kin en de kaken een kluwen van verroest prikkeldraad, terwijl op de wangen en onder de mond in dunne plukjes wat losse haartjes groeiden. Doordat het litteken van zijn hazenlip zelfs helemaal geen haargroei toeliet, leek het of iemand met een grove haal van het scheermes een stuk uit zijn snor had gekapt. En dan was er nog zijn nasale en monotone stem, waarvan de klanken die met de tong tegen het gehemelte werden geproduceerd, zoals de t en de l, in

de mondholte leken op te lossen zodat ze amper te horen waren. Alleen op zijn sobere kleren – een bruine velours broek en een beige overhemd – was niets aan te merken, maar dat was niet voldoende om haar op haar gemak te stellen, ook al had de dokter dat wel geprobeerd. Tijdens het onderzoek had hij iedere keer gezegd welke handeling hij ging verrichten en intussen had hij ronduit vragen gesteld zonder opdringerig te zijn. Zo bleek hij erg geïnteresseerd in haar kennis van het Frans, het Duits en het Nederlands.

‘Niederländisch,’ had hij gezegd en toen had hij gevraagd of ze in die taal een liedje kende dat ‘De bloempjes gingen slapen. Zij waren geurensme’ heette. Hij sprak het uit met een accent, maar zij wist welk liedje hij bedoelde.

Dat heet “Het zandmannetje”.’

‘Hoe?’

‘Het zandmannetje. Das Sandmännchen,’ had ze verduidelijkt.

Als hij maar niet gaat vragen om het nu te zingen, dacht ze, maar dat had hij niet gedaan. Hij had andere vragen gesteld, onder meer over haar vroegere beroep. Opnieuw had hij veel interesse getoond toen ze zei dat ze bijna haar hele loopbaan in het eerste leerjaar in Gemmenich had lesgegeven en aanvankelijk nog enkele jaren de oudste kleuters onder haar hoede had gehad. Op dat moment was het nog niet tot haar doorgedrongen waar de dokter op aanstuurde en toen hij haar ineens tussen neus en lippen had gevraagd of ze elke dag tijdens de spreekuren op zijn drie zoontjes wilde passen, was ze zo over-donderd dat een antwoord in eerste instantie uitbleef. Daar had hij ook niet op gewacht om haar zijn kinderen te laten zien. Hij had haar naar de keuken meegetroond, waar de drie peuters elk in hun wipstoeltje zaten.

Ze was geschrokken, ook al was ze gewaarschuwd door de vele verhalen die er over de kinderen werden rondverteld. Ze leken op figuurtjes die door een kinderhand waren getekend: de verhoudingen klopten niet. Hun hoofd was te groot ten opzichte van hun lichaam en in dat hoofd zaten dan nog eens veel te grote ogen. Dat was haar bij de eerste aanblik opgevallen.

Toen had de dokter de jongens aan haar voorgesteld aan de hand van het gekleurde bandje dat elk kind om de pols droeg. Ze waren inderdaad niet met het blote oog van elkaar te onderscheiden, had ze gemerkt terwijl ze hen wat langer had bekeken. Tegelijk had ze ook gezien hoeveel ze van hun vader hadden geërfd: het haar, de huid, de ogen en helaas ook de hazenlip, op dezelfde plek, rechts.

In de korte tijd dat ze er was geweest had ze nog iets anders gezien: ze keken niet naar haar. Ook in dat opzicht leken ze op hun vader. Bij hem was het haar

tijdens het onderzoek opgevallen hoe hij elk oogcontact probeerde te mijden. Hij deed dat door veel naar de grond te kijken, terwijl zijn drie zonen vooral aandacht hadden voor hun eigen handen, die ze voortdurend bewogen alsof ze een onzichtbaar voorwerp betastten.

‘Frau Maenhout komt vanaf morgen op jullie passen,’ had ze de dokter tot haar verrassing horen zeggen.

Ze had willen protesteren, maar toen hadden de drie jongens tegelijk het hoofd opgericht en haar heel even aangekeken met hun veel te grote ogen. Nog geen tel later had ze haar beslissing genomen.

‘Hoe laat moet ik er morgen zijn?’ had ze gevraagd.

‘Halfnegen,’ had hij geantwoord.

Daarna was ze vertrokken en ze stond alweer buiten toen ze besepte dat ze niet eens afscheid van de jongens had genomen.

‘Bent u er klaar voor?’ vroeg de dokter toen hij de deur naar de keuken opendeed.

Ze wist het eigenlijk niet. Ze had geen idee wat de dokter van haar verwachtte. Daar hadden ze het nog niet over gehad. Ze hadden het helemaal niet over de kinderen gehad en zelfs over geld was niet gesproken. Zelden was ze zo impulsief te werk gegaan.

‘Ik denk het wel,’ zei ze en opnieuw verbaasde ze zichzelf met haar antwoord.

De jongetjes bevonden zich net als de dag tevoren weer in hun wipstoeltjes. Het leek alsof ze daar al die tijd hadden gezeten. Opnieuw hadden ze alleen aandacht voor hun handen, die ze niet stilhielden. Er zat zelfs een vast ritme in hun bewegingen, die daardoor machinaal leken.

Misschien vervelen ze zich, dacht Frau Maenhout omdat het haar was opgevallen dat er nergens speelgoed of knuffeldieren waren.

‘Dag, jongens,’ zei ze.

Er kwam geen reactie.

‘Ze zijn nogal verlegen,’ zei de dokter.

Ze liep naar voren en bekeek de jongetjes aandachtig. Ze waren te mager, vond ze, en doordat hun dunne huid bijna doorschijnend leek, hadden de kinderen iets breekbaars. Alsof ze van glas waren.

‘U mag er gerust eentje uit zijn stoeltje halen.’

Ze knikte en schuifelde naar hen toe. Ze wist niet wie ze moest kiezen. Geen van de kinderen drong zich op door zijn armen in de lucht te steken. Ze zakte door de knieën voor het middelste stoeltje en maakte de sluiting los. Toen hield ze haar adem even in. Ze moest een lichte angst overwinnen, eenzelfde angst die ze ook had gehad toen ze een jaar of tien eerder in de klas voor het eerst de zwaar verbrande hand van Julie Carpentier moest vastpakken om haar te leren hoe ze die over het blad moest bewegen. Net als toen telde ze ook nu in gedachten tot drie en tilde daarna de jongen in één beweging uit de stoel. Hij was erg licht en reageerde amper toen ze hem op haar arm zette.

‘Dat is Rafaël,’ zei de dokter en hij wees op het blauwe armbandje.

‘Rafaël,’ herhaalde ze.

Ze vond het een mooie naam, maar de combinatie met de andere twee namen was natuurlijk opmerkelijk. Het was een origineel maar ook wel bizar idee om de drie kinderen naar de aartsengelen te vernoemen en ze vroeg zich af wie die keuze gemaakt zou hebben. De vader of de moeder? Of nog iemand anders?

‘Ze zijn zo stil, zo braaf,’ merkte ze op. Maar onmiddellijk overviel haar de angst dat er misschien wat mis was met hen. Dat ze misschien zwakzinnig waren.

‘Ze moeten nog aan u wennen,’ zei Doktor Hoppe. ‘Ze passen zich moeilijk aan nieuwe situaties aan, heb ik al gemerkt.’

Dat antwoord stelde haar niet gerust en alsof de dokter haar gedachten kon lezen, zei hij: ‘Maar ze kunnen al praten. Soms zeggen ze ineens een woord dat ze ergens hebben opgevangen. Van mij of van de radio of zo. En dat kan in het Frans of het Duits zijn. Ze zijn erg intelligent.’

‘Dat is bijzonder, ja.’

Ze wist niet wat ze ervan moest geloven. In haar loopbaan had ze al vaker met ouders gesproken die in hun kind dingen zagen die er in werkelijkheid niet waren. *Es meint jede Frau, ihr Kind sei ein Pfau*, dacht ze dan altijd.

‘Ik wil hun talenkennis stimuleren,’ ging de dokter verder. ‘Ik heb afwisselend Duits én Frans tegen ze gesproken, maar als u vanaf nu Frans spreekt en ik alleen Duits, dan leren ze sneller het verschil, nietwaar?’

Dat moest ze beamen, en ze vond het ook geen vreemd verzoek. In deze streek, die op een kruispunt van drie talen lag, werden de meeste kinderen meertalig opgevoed. Bijna iedereen sprak Duits en daar kwam dan nog Frans of Nederlands bij. Sommige kinderen leerden alle drie de talen tegelijk, afhankelijk

van de school waar ze heen gingen of met wie ze speelden op straat.

Voor haar was het niet anders geweest. Zij was in Gemmenich geboren en door haar ouders Duitstalig opgevoed. Op straat had ze Frans geleerd en later, op de middelbare school, had ze lessen Nederlands gekregen. Ineens begreep ze ook waarom de dokter de vorige dag zoveel interesse had getoond voor haar talenkennis. Uit wat hij verder zei kon ze opmaken dat hij alles goed had onthouden, want hij vroeg opnieuw naar het Nederlandse slaapliedje.

‘Dat van die bloemen,’ zei hij, ‘kunt u dat af en toe voor ze zingen?’

‘Als u dat wilt,’ zei ze, ook al vond ze dat wel een vreemd verzoek.

De dokter keek op zijn horloge en zei: ‘Kom, ik laat u snel even het huis zien. Dadelijk zijn de eerste patiënten hier.’

Nog voor ze wat had kunnen zeggen, had hij zich omgedraaid en verdween hij door de deur die op de gang uitkwam. Ze bleef beduusd achter. Ze schudde het hoofd en zette Rafaël voorzichtig weer in het stoeltje.

‘Ik kom zo terug,’ zei ze in het Frans, terwijl ze zich meer en meer begon af te vragen waar ze in hemelsnaam aan begonnen was.

In de gang wachtte de dokter bij de deur tegenover de spreekkamer.

‘De kinderen en ik slapen voorlopig beneden,’ zei hij, waarna hij de kamer in ging.

Ze volgde hem aarzelend en bleef in de deuropening staan. De kamer was keurig opgeruimd. In het midden tegen de verste muur stond een eenpersoonsbed, dat was opgemaakt zonder één vouw in de spreij. Op de stoelen aan weerszijden van het hoofdeinde lagen geen boeken of kleren en nergens op de vloer slingerde speelgoed van de kinderen of andere spullen. Tegen een andere muur stonden drie metalen bedjes op wielen, in een rij naast elkaar, met ongeveer een meter ertussen. Ook die bedjes waren netjes opgemaakt en in de kraakwitte lakens en kussenslopen was geen kreuk te bespeuren. Aan het voeteneinde van elk bed hing een naambordje. Michaël sliep in het rechtse bedje, links daarvan lag Rafaël en naast hem Gabriël. De muren van de kamer leken pas behangen, maar verder waren ze kaal. Nergens hingen lijstjes, terwijl ze dat toch had verwacht: een portret van zijn vrouw, eventueel een huwelijksfoto van zijn ouders en toch zeker een foto van zijn kinderen, die hij volgens Martha Bollen veelvuldig scheen te fotograferen. De hele kamer straalde een zekere anonimiteit uit. Het was een onpersoonlijke ruimte, die bovendien door het smetteloze wit van de spreij en de lakens op een ziekenhuiskamer leek.

‘De badkamer is boven,’ zei de dokter, ‘maar omdat het wat lastig is om de

kinderen iedere keer de trap op te dragen, was ik ze voorlopig in een teil in de keuken.’

‘Zoals in onze tijd,’ lachte ze.

De dokter bleef weer onbewogen. Geen gevoel voor humor, dacht ze en tegelijkertijd hoopte ze dat zijn zonen niet te veel van zijn persoonlijkheid hadden geërfd.

‘Frau Maenhout...’

De pauze die hij inlaste was veelzeggend en daarom scherpte ze haar aandacht.

‘Er is nog iets. Iets met hun gezondheid,’ zei hij kortweg.

Als hij gezegd had dat er wat met haar gezondheid mis was, zou ze niet meer ontdaan zijn. Ze had zichzelf al vragen gesteld over de kinderen, maar toch kwam het nieuws als een schok. En niet alleen het nieuws trof haar onaangenaam, ook het feit dat de dokter zo lang had gewacht om het te vertellen.

‘Het is niets ernstigs,’ zei hij, ‘en ik ben ermee bezig, maar ik vond toch dat u het moest weten. Daarom ook moeten ze voorlopig binnen blijven.’

‘Dat had u mij toch eerder...’ begon ze, maar ze werd onderbroken door het geluid van de deurbel.

‘Daar heb je de eerste patiënt al,’ zei de dokter snel. ‘Ik moet beginnen. En u mag dat ook doen.’

Hij draaide zich om en liep in een boogje om haar heen de kamer uit. Het leek of hij vluchtte en opnieuw bleef zij perplex achter.

‘Komt u, Frau Maenhout?’ hoorde ze hem zeggen.

Ik doe het niet, dacht ze, ik mag dit niet doen.

Ontstemd beende ze de kamer uit.

‘Herr Doktor,’ zei ze, ‘ik...’

‘Dag Frau Maenhout,’ klonk het.

Irma Nüssbaum stond aan het eind van de gang en knikte haar toe. Kort tevoren had Charlotte Maenhout nog gezien hoe zij haar vanuit het huis aan de overkant in de gaten had gehouden.

‘Gaat u op de kinderen van Herr Doktor passen, Frau Maenhout?’ vroeg Irma.

De manier waarop ze haar naam had uitgesproken, had een valse toon. De dokter had zijn pas ingehouden en stond tussen de twee vrouwen in, zoals iemand die een duel in goede banen moet leiden.

‘Ja, Frau Nüssbaum,’ antwoordde Charlotte Maenhout zonder een spier te vertrekken. ‘Daar ben ik voor gevraagd en dat ga ik ook doen.’ Ze draaide zich om en liep in de richting van de keuken.

De eerste weken had Charlotte Maenhout niets gemerkt van de intelligentie van de kinderen, integendeel, ze waren zich afstandelijk blijven gedragen en hadden geen woord gezegd. Daardoor was ze hoe langer hoe meer gaan geloven dat ze alle drie een mentale achterstand hadden en dat de dokter dat had bedoeld toen hij zei dat er iets aan hun gezondheid scheelde. Ongetwijfeld schaamde hij zich daarvoor.

Maar langzaam aan waren Michaël, Gabriël en Rafaël ontdooid. Het leek inderdaad zo dat ze aan haar hadden moeten wennen. Dat ze eerst hun vertrouwen had moeten winnen. Daar had ze niets bijzonders voor gedaan, behalve dat ze altijd aardig was gebleven en geduldig, vooral dat was het moeilijkst geweest. Af en toe had ze de neiging gehad om ze een voor een door elkaar te schudden in de hoop dat ze toch op zijn minst wat emotie zouden vertonen. Gelukkig had ze zich kunnen inhouden, want op een dag, toen er in de Napoleonstrasse weer een file stond van auto’s en bussen die onderweg waren naar het drielandpunt, was er een kentering gekomen. Ze had Michaël op de arm genomen om door het raam naar de stilstaande voertuigen te kijken en ineens had de jongen geroepen: ‘AU-O!’ En het volgende ogenblik had achter haar een van de andere twee jongens ‘A-I’ geroepen. Achteraf had de dokter gezegd dat zijn zoon waarschijnlijk ‘taxi’ bedoelde, want daarmee waren ze van Bonn naar Wolfheim gereisd, zoveel maanden eerder. Zij had versteld gestaan.

Daarna was het snel gegaan. Hun woordenschat was ofwel al groot geweest ofwel snel toegenomen, want de volgende dagen bleven de drie jongens woordjes zeggen, waarbij ze elkaar voortdurend aanvulden of nazegden. Soms leek het haast of de kinderen een spel speelden. Wanneer ze een fruihapje maakte, somden de jongens aan een stuk door vruchten op, in het Frans, want ze hadden al begrepen dat zij die taal sprak. Alle drie waren ze weliswaar moeilijk te verstaan, niet alleen omdat ze nog peuters waren, maar ook omdat ze, net als hun vader, door hun hazenlip moeite hadden om sommige klanken te vormen. Maar zij begreep wat de jongens zeiden en dat was in het begin het belangrijkste.

Al gauw hadden de kinderen een nieuwe demonstratie gegeven van hun talent.

Zoals gevraagd had ze elke avond voor het slapen over het zandmannetje gezongen, in het Nederlands, en op een avond, ongeveer een kwartier voordat de jongens naar bed moesten, had Gabriël ineens gezegd: ‘Moe.’ Ze had niet begrepen wat hij bedoelde, maar toen Rafaël meteen daarna ‘slapen’ zei, ook in het Nederlands, en Michaël daarop reageerde met ‘welterusten’, wist ze dat de drieling spontaan woorden had gebruikt die in het liedje voorkwamen.

Toen ze een paar dagen later haar vriendin en oud-collega Hannah Kuijk daarover aansprak, had die gezegd: ‘Dat komt omdat ze geen moeder hebben. Daardoor zijn ze niet gebonden aan een moedertaal.’

Ze had het een vergezochte verklaring gevonden en haar vriendin had toen geopperd dat de individuele hersenen van de drie jongens mogelijk door onzichtbare zenuwbanen met elkaar waren verbonden en zo één groot superbrein vormden. Zulke dingen had Frau Maenhout weleens eerder gehoord, en ook dat meerlingen eikaars gedachten konden lezen of emoties voelen, zelfs als ze mijlen van elkaar verwijderd waren. Toch hield zij het liever bij de simpele verklaring dat ze de intelligentie van hun vader hadden, zoals ze helaas ook zijn apathie schenen te hebben geërfd, want ondanks hun verbale talent bleef de drieling zuinig met het verwoorden en tonen van hun emoties.

In de vijf uur per dag dat Frau Maenhout op de kinderen paste – ‘s morgens van halfnegen tot halftwaalf en ‘s avonds van zes tot acht – hield ze hen bezig met een enthousiasme en een energie waarvan ze niet had geweten dat ze die nog kon opbrengen. Ze trok gekke gezichten en grote ogen, bouwde hoge torens van blokken en dozen, zette de kinderen achter elkaar op haar bovenbeen en liet hen op en neer wippen, reed met speelgoedautootjes over onzichtbare wegen en met houten treintjes door donkere tunnels, en ze vertelde sprookjes en verhaaltjes, waarbij ze in de rol van een heks, een fee of een koningin kroop. Maar ondanks dat, ondanks al haar inspanningen, kreeg ze geen van de drie jongens, op een enkele keer na, aan het lachen of kirren, maar daar stond tegenover dat ze ook zelden huilden of mokten.

‘Dat loopt wel los, Charlotte,’ zei Hannah Kuijk daarover. ‘Die kinderen zitten natuurlijk met een trauma. Ze hebben de eerste maanden van hun leven geen liefde gekregen. Van hun moeder niet, want die is dood, en al evenmin van hun vader, want die is daarvoor te kil. Het feit alleen al dat hij wil dat ze hem “vader” noemen en niet “papa” of “paps” wijst er toch op dat hij een zekere afstand wil bewaren. Ik denk dat die jongens hem later ook met “u” in plaats van met “jij” moeten aanspreken.’

‘Maar hij maakt voortdurend foto’s van ze,’ wierp Frau Maenhout tegen. ‘Dat betekent toch dat hij ze graag mag.’

‘Dat ontken ik niet. Maar volgens mij is het vooral sublimatie. Daarmee probeert hij zijn onvermogen om lief te hebben vorm te geven. Hij denkt dat hij op die manier een band kan scheppen. Nee, Charlotte, houd nu maar vol, het is voor die kinderen goed dat jij er bent. Zo is er toch iemand die ze gevoelens kan bijbrengen.’

‘Ik zal het onthouden, Hannah.’

‘Nog een pond van die heerlijke speculaasjes.’

‘Voor de zonen van de dokter?’

Frau Maenhout schudde lachend het hoofd. ‘Nee hoor, voor mezelf.’

Martha Bollen begon te grabbelen in de glazen pot met zelfgebakken speculaas die op de toonbank stond. Ze deed de koekjes in een papieren zak en zette die op een van de koperen schaaltes van de weegschaal, terwijl ze op het andere een gewicht van een halve kilo plaatste.

‘Ik stop er drie stuks extra bij,’ zei de verkoopster, met een half oog naar de wijzer van de weegschaal kijkend. ‘Voor de jongens. Met de groeten van Martha van het winkeltje, vertel je ze maar.’

Frau Maenhout wilde de koekjes afslaan – de kinderen van de dokter mochten geen zoetigheid eten – maar omdat ze bang was dat Martha weer allerlei vervelende vragen zou stellen, knikte ze en zei: ‘Dat is aardig. Dank u wel.’

Ze nam de zak aan en stopte hem in haar boodschappenwagentje, dat gevuld was met de verse waar die ze bijna dagelijks voor het huishouden van Doktor Hoppe kwam halen. Ook haar rieten tas zat vol, onder meer met papieren zakdoekjes, talkpoeder en een pak luiers.

Meer en meer had Frau Maenhout het huishouden van de dokter overgenomen. Wanneer ze bij de kinderen was, probeerde ze ook wat te poetsen, eten te maken en de was te doen. De strijk nam ze sowieso mee naar huis. De dokter had daar niet om gevraagd. Ze deed het uit eigen beweging, en vooral voor de jongens, die ze te vaak met besmeurde kleren had aangetroffen en die, in haar ogen, te weinig variatie in het eten kregen. De dokter had meestal conserven in blik gekocht of glazen potjes met kant-en-klare hapjes.

Martha begon op de toetsen van de kassa te trommelen. ‘Wanneer neem je de jongens eens mee? We zien ze nooit buiten,’ zei ze.

‘Daar zijn ze nog wat te klein voor, Martha.’

‘Te klein? Ze zijn nu toch al één jaar, nietwaar?’

‘Sinds zaterdag.’

‘Zaterdag? Dat was de negenentwintigste september?’

‘Dat klopt.’

‘O, maar dan zijn ze geboren op hun naamdag.’

Frau Maenhout keek de verkoopster verbaasd aan.

‘De negenentwintigste september,’ zei Martha, ‘is de naamdag van de Heilige Michaël, Gabriël en Rafaël.’

‘Is dat zo? Dat wist ik niet.’

‘Mijn man heette Michel. Vandaar dat ik het weet. Dan heeft Herr Doktor zijn kinderen misschien zo genoemd omdat ze op die dag geboren zijn.’

‘Dat zou dan toch wel een bijzonder toeval zijn.’

‘Niets is toeval,’ zei de verkoopster en ze stak een vinger in de lucht. ‘Maar vertelt u eens, dan hebben de kinderen toch zeker wel een gezellig feestje gehad?’

Frau Maenhout knikte en wendde haar gezicht af omdat ze merkte dat haar wangen rood kleurden. Ze had gerust de waarheid kunnen spreken, maar ze voelde zich nog altijd ongemakkelijk bij de gedachte dat de dokter haar had weggestuurd toen ze die zaterdagochtend arriveerde met een tas vol cadeautjes, waaronder enkele prentenboeken. Zijn zonen waren erg ziek, had Doktor Hoppe gezegd, en hij had besloten dat ze de rest van het weekend in afzondering op een steriele kamer moesten doorbrengen – hij gebruikte het woord quarantaine, dat een nare ondertoon had. Op haar vraag wat hun scheelde – de avond ervoor had geen van de drie ergens last van gehad – had hij geantwoord dat ze midden in de nacht misselijk waren geworden en dat hij ze nog aan het onderzoeken was.

Het was de eerste keer dat ze alle drie tegelijk ziek waren. Voorheen was het al vaker gebeurd dat een van hen door de dokter in een aparte ruimte was ondergebracht, voornamelijk als preventie omdat hij symptomen had ontdekt die op een naderende ziekte wezen: roodheid in de keel, een lichte hoest, gewichtsverlies of verdachte vlekjes op de huid. Gedurende enkele uren of dagen moest het kind dan in een steriele kamer blijven, die grensde aan de spreekkamer en door de dokter ook als laboratorium en als opslagruimte voor geneesmiddelen werd gebruikt.

Ze vond het een merkwaardige gang van zaken, maar wie was zij om de kunde van de dokter in twijfel te trekken. Bovendien waren Michaël, Rafaël en Gabriël na elke individuele afzondering altijd weer gezond teruggekeerd.

Gezond was niet helemaal het juiste woord, want er bleek inderdaad iets

chronisch met hen aan de hand. Alleen was Frau Maenhout er nog niet precies achtergekomen wat het was. De dokter was er steeds erg onduidelijk over, alsof hij niet wilde toegeven dat hij het zelf eigenlijk ook niet wist. Om hun ziekte te duiden gebruikte hij woorden die zij niet begreep en hij bleef zeggen dat hij ermee bezig was. Eén keer had ze geopperd om er een specialist bij te halen, maar toen had de dokter zich zo verongelijkt gevoeld dat ze er verder over had gezweven.

Anderen weten er niets van,' had hij gezegd en hij was misnoegd weggelopen.

Het ergst vond ze nog dat ze geen idee had hoe hun ziekte zich uitte of zou gaan uiten. Behalve dat de kinderen snel moe waren en weinig aanrakingen konden verdragen, waren haar geen dingen opgevallen die op een ernstige ziekte wezen.

Waar moet ik op letten?' had ze in het begin nog aan Doktor Hoppe gevraagd.

Dat wijst zich vanzelf,' had hij geantwoord, maar wanneer er een van de jongetjes iets leek te mankeren, leidde ze uit zijn handelwijze af dat ook hij maar wat gokte.

De stem van Martha Bollen haalde Frau Maenhout uit haar gedachten.

'En hoe is het met hun talenkennis?' vroeg de verkoopster. 'Rosette Bayer vertelde dat ze nu ook al Nederlands spreken. Ze heeft ze in die taal horen zingen.'

'Zingen is nog geen spreken, Martha. Je moet niet alles geloven wat de mensen vertellen. De jongens zeggen me gewoon na.'

Bewust verdraaide ze de waarheid. Ze had al eerder gemerkt dat er jaloezie en ongelooft heerste wanneer ze het had over het opmerkelijke taalvermogen van de drieling. Sommigen dachten dat ze vooral met haar eigen kwaliteiten wilde pronken.

'Maar het zijn toch erg slimme kereltjes, nietwaar?'

'Dat hebben ze van hun vader.'

'Gelukkig maar,' reageerde Martha met gedempte stem. 'Je moet er niet aan denken dat ze alleen zijn uiterlijk zouden hebben geërfd. Hoe maakt Herr Doktor het overigens?'

'Druk, druk. De mensen denken dat hij wonderen verkoopt.' 'Dat doet hij toch ook. Vorige week heeft hij Freddy Machon nog van zijn eeuwige jicht afgeholpen. Vijf spuitjes en hij was ervan verlost. De dokter zei dat ze dat spul in Duitsland al lang gebruiken. Weet je wat het is, Frau Maenhout? De

geneeskunde hier in België staat nog in de kinderschoenen. Het is jammer dat Herr Doktor niet eerder is gekomen. Misschien had hij onze Michel nog kunnen genezen.’

‘Daar mag je niet bijilstaan, Martha. Gedane zaken nemen geen keer. Hoeveel is het?’

Martha liet haar oog over de kassabon gaan om te controleren of alles erop stond en zei toen: ‘Alles samen negenhonderdtwintig frank alstublieft.’

Frau Maenhout nam haar portemonnee, haalde een briefje van duizend frank te voorschijn en legde dat in de mollige hand van de verkoopster. Na het wisselgeld te hebben weggestopt, keerde ze zich om en liep weg, het boodschappenwagentje achter zich aan rollend.

‘Wilt u mijn groeten overbrengen aan Herr Doktor?’ riep Martha haar na toen ze bij de deur was.

Ze trok de deur dicht en stak de straat over. De plastic wieltjes van het boodschappenwagentje maakten op de kinderkopjes een klepperend geluid en trokken de aandacht van de drie jongens op het dorpsplein, die naar Frau Maenhout begonnen te zwaaien. Ze herkende Fritz Meekers, Robert Chevalier en de dove Gunther Weber, aan wie ze een paar jaar lang eens per week spraakles had gegeven omdat zijn ouders geen logopedist konden betalen. Het resultaat had ze niet bevredigend gevonden, maar hij kon zich verstaanbaar maken en naar het schijnt maakte hij grote vorderingen sinds hij vorig jaar op een speciale school in Luik lessen volgde.

Ze zwaaide terug en liep gestaag door, aangespoord door de kerkklok die zes uur begon te slaan. Het was intussen al meer dan twee dagen geleden dat ze de drieling had gezien. Zoals altijd was ze het hele weekend bij de telefoon gebleven in de hoop dat Doktor Hoppe haar zou bellen als hij voor een noodgeval weg moest en zij weer op de kinderen mocht passen. Maar niemand in het dorp was iets ernstigs overkomen – tot haar schaamte wenste ze dat haast – zodat ze vruchteloos had gewacht en zich steeds meer zorgen had gemaakt over de toestand van de zieke jongens.

Ook die ochtend had ze hen nog altijd niet te zien gekregen. De dokter had gezegd dat ze al heel wat beter waren, maar dat ze nog sliepen. Hij had hen willen laten liggen totdat ze vanzelf wakker werden en daarom had ze maar wat opgeruimd en schoongemaakt, intussen scherp luisterend of ze de stem van Michaël, Gabriël of Rafaël hoorde. Toen ze weer naar huis was gegaan, sliepen de kinderen nog steeds. Volgens de dokter, naar wie ze om een uur of drie in de middag had gebeld, waren ze uiteindelijk rond halftwee wakker geworden, een

mededeling die haar eindelijk had gerustgesteld.

Toen ze bij het hek aanbelde, stierf de nagalm van de laatste en zesde klokslag boven de daken van Wolfheim weg. Tussen de spijlen door keek ze verlangend naar de ramen aan de voorzijde van het huis om te zien of Doktor Hoppe met een van de jongens op zijn arm op de uitkijk stond. Maar dat was helaas niet het geval.

Ze was inmiddels gehecht aan de kinderen en zij waren dat ook aan haar. Het was weliswaar nog altijd alsof ze alle drie een muur om zich heen hadden opgetrokken, maar ze had de indruk dat er toch gaten in kwamen. Zo was er een zichtbaar verschil in hun gezichtsuitdrukking wanneer ze arriveerde en wanneer ze vertrok. Iemand die hen niet eerder gezien had zou dat verschil niet opmerken, maar zij had intussen door op welke kleine dingen ze moest letten: een trek met de mondhoek, een oogopslag, een beweging met de hand.

‘Frau Maenhout blijven,’ had Michaël zelfs gezegd toen ze de laatste keer was vertrokken, alsof hij voorvoeld had dat ze noodgedwongen langer zou wegbleven.

‘Wau aanout jijven.’ Zo had het geklonken.

Intussen was de kennis van de jongens blijven toenemen. Frau Maenhout schatte dat ze hun leeftijd meer dan een halfjaar vooruit waren. Ze begrepen vrijwel alles wat ze zei en konden al eenvoudige zinnen vormen in het Duits en in het Frans. Ook maakten ze houten puzzels die voor kinderen van anderhalf jaar waren bestemd en somden ze vlot op wat ze in prentenboeken of stripblaadjes herkenden.

Fysiek waren ze weer wat trager. Ze liepen nog niet en hadden ook moeite met hun fijne motoriek. Dat bleek bijvoorbeeld wanneer ze zelf wilden eten of iets probeerden vast te pakken. Maar dat kwam, dacht Frau Maenhout, doordat ze haar tijd moest verdelen over de drie jongens. Ze kon te weinig met elk kind afzonderlijk bezig zijn. ‘Ik heb maar twee handen!’ riep ze vaak.

Bovendien vermoedde ze dat de dokter zich amper met de kinderen bezighield als zij er niet was. Hij dropte ze in hun stoeltjes of in de box en keek er weinig naar om, behalve als hij hen weer eens onderzocht.

‘Is Herr Doktor niet thuis?’ riep ineens een jongensstem.

Frau Maenhout schrok op. De dokter was nog niet komen opdagen en de jongens van het dorpsplein waren naar haar toegekomen. Robert Chevalier had haar van enige afstand aangesproken.

‘Jawel hoor,’ zei ze zodra de drie jongens bij haar stonden, ‘hij komt er zo

aan.'

'Hoe gaat het met de gebroeders Hoppe?' vroeg lange Meekers.

'Heel goed. En met jou? Ik zie dat je nog altijd groeit. Nog even en je bent langer dan ik.'

'Volgens Herr Doktor word ik zeker twee meter,' reageerde de jongen niet zonder trots. 'Hij heeft mijn kraakbeen laatst nog gemeten.'

'Zijn-vaa-der-geef-em-veel-sjop-pen!' merkte Gunther Weber op. 'Daar-rom-is-ij-zoo-lang!'

'En jij krijgt er te weinig!'

'Geen ruziemaken, jongens.'

Frau Maenhout wierp een blik op de voordeur, maar er was nog altijd geen beweging te bespeuren.

'Mijn vader zegt dat de zonen van de dokter genieën zijn,' zei Robert Chevalier.

Geen-wa?' riep Gunther, wijzend naar zijn oren.

Gee-nie-jen,' zei Robert duidelijk articulerend. 'Won-der-kin-de-ren.'

Dat zijn jullie toch allemaal,' knipoogde Frau Maenhout en ze zag hoe bij alle drie de borst zwol van trots.

'Hier, ik heb wat voor jullie. Ze zette haar rieten tas op de grond, graaide in haar boodschappenwagentje en haalde de zak met speculaas te voorschijn.

'Van Martha van het winkeltje,' zei ze, opgelucht nu ze iemand anders blij kon maken met de koekjes.

'Hmmm!' zei Gunther.

'Dank u wel, Frau Maenhout,' zeiden lange Meekers en Robert Chevalier tegelijk en gretig namen ze de koekjes aan.

'Daaw-is-de-dok-toor.'

Gunther wees naar het huis. Doktor Hoppe had de voordeur geopend en liep het trapje af. Frau Maenhout deed de zak met speculaas dicht en stopte hem weer terug in het boodschappen-wagentje.

'Wanneer mogen wij met de zonen van de dokter komen spelen?' vroeg lange Meekers snel.

'Later, als ze wat groter zijn.'

‘Dag Hew Doktow,’ smakte Robert.

De dokter knikte en deed het hek open. ‘Komt u binnen, Frau Maenhout.’

‘Zullen wij u helpen dragen?’ vroeg lange Meekers.

De dokter deed alsof hij het niet had gehoord. Hij boog voorover, tilde de rieten tas van de grond op en zei opnieuw: ‘Komt u binnen, Frau Maenhout, de kinderen zijn alleen.’

Lange Meekers trok een gezicht naar zijn vrienden. Frau Maenhout pakte het handvat van het boodschappenwagen-tje vast en nam met een hoofdknik afscheid van de jongens, die haar bleven nastaren toen ze over het tuinpad liep. Bij de voordeur nam de dokter het boodschappenwagentje van haar over.

‘Hoe is het met de kinderen, Herr Doktor? Gaat het goed?’ vroeg Frau Maenhout nog voor ze binnen was.

Er kwam geen antwoord. Hij bleef even staan en liet haar passeren.

‘Ik zal alles wel naar de keuken brengen,’ zei hij. ‘Loopt u maar al door.’

Dat liet ze zich geen twee keer zeggen. Met grote passen haastte ze zich de gang door.

‘Frau Maenhout?’ klonk het toen. In de stem van de dokter zat iets dwingend.

Ze keek hem over haar linkerschouder vragend aan en meende dat ze zijn linkerooglid heel even zag trillen. Dat gebeurde bij zijn zonen ook wanneer ze wat gespannen waren.

‘Er heeft zich iets voorgedaan, Frau Maenhout.’

En opnieuw trilde zijn ooglid.

Toen de rust in Wolfheim een jaar na de aankomst van Doktor Hoppe eindelijk helemaal was teruggekeerd, konden de bezems hun oorspronkelijke taak weer opnemen. In de winter verwijderden ze de sneeuw van de stoepen, in de daaropvolgende droge zomer veegden ze het stoffige zand weg dat vanaf de top van de Vaalserberg naar het dal waaide, en in de herfst zwierden ze de dode bladeren op een hoop die de oude linde op het dorpsplein van zijn takken schudde. Al die tijd deed Doktor Hoppe zijn werk voorbeeldig en verlostte hij met zijn zelfgemaakte drankjes, zalfjes en pilletjes de dorpsbewoners van hoestbuien, zonnebrand, griepaanvallen, nierstenen en andere kwalen. Een nieuw mirakel bleef weliswaar uit, maar zulke dingen vragen tijd en komen altijd wanneer ze niet worden verwacht, had pastoor Kaisergruber tijdens een van zijn zondagse preken verkondigd. Iedereen sprak in elk geval met veel respect over Herr Doktor en slechts zelden werden er nog opmerkingen gemaakt over zijn zonen, ook al hadden steeds meer inwoners vragen bij het feit dat geen van de drie jongetjes zich in of om het huis vertoonde. Tijdens de winter had niemand argwaan gekregen – het was wekenlang bitter koud geweest – maar toen ook het mooie voorjaar en de warme zomer voorbij gingen zonder dat de kinderen te zien waren geweest, werden de eerste wenkbrauwen gefronst. Niemand maakte zich echter veel zorgen, want aan hun hoge stemmen die af en toe tot de wachtkamer doordrongen, konden de patiënten horen dat het goed ging met de drieling, wat ook meer dan eens werd bevestigd door de dokter zelf en door Frau Maenhout, die nog steeds bijna dagelijks enkele uren bij hen doorbracht.

Toch deden er na verloop van tijd twee verhalen de ronde die een verklaring moesten geven voor het verborgen bestaan van de drie kinderen. Léon Huysmans, die ooit zonder succes het eerste jaar geneeskunde aan de universiteit van Luik had gevolgd, meende dat ze misschien wel elephantiasis hadden – een ziekte waarbij hun hoofd op dat van een olifant ging lijken. Hij kwam tot dat besluit omdat al maandenlang dezelfde foto op het bureau van de dokter stond, een polaroid van toen de kinderen bijna een jaar oud waren. Hun hoofden waren toen al groot en vermoedelijk was de transformatie sindsdien zo snel gegaan dat de dokter geen andere foto meer durfde te tonen, ook al bleef hij volgens Martha Bollen cassettes voor zijn polaroid kopen. Helga Barnard was daarentegen op een dag met een artikel uit *Reader's Digest* komen aandragen dat over mensen ging die allergisch waren voor zonlicht en altijd in het donker moesten leven.

‘Als ze in het daglicht komen, dan verbrandt hun huid meteen. Zoiets moet het zijn.’

Pas in september 1986 werd de waarheid gedeeltelijk ontsluit. Het gebeurde op een avond toen Irma Nüssbaum voor de zoveelste keer bij Doktor Hoppe langsging, ditmaal om haar bloeddruk te laten controleren. Andere keren had ze last van rugpijn, soms klaagde ze over oorsuizingen of vergeetachtigheid en ook wilde er weleens wat aan haar maag of darmen schelen, terwijl het volgens haar man allemaal in haar hoofd zat.

De kleine Julius Rosenboom, die vanwege zijn suikerziekte elke dag een prik moest hebben, zat al in de wachtkamer toen Irma Nüssbaum binnenkwam. Ze ging tegenover hem zitten, zodat ze de deur naar de spreekkamer in het oog kon houden, en nam een damesblad van het stapeltje tijdschriften op het tafeltje.

‘Is de dokter nog niet begonnen?’ vroeg ze.

Julius haalde zijn schouders op zonder zijn ogen op te slaan van het stripblaadje op zijn schoot.

‘Heb je ze al gehoord?’ vroeg ze.

‘Wie?’ vroeg Julius.

‘De zonen van de dokter.’

Opnieuw haalde Julius zijn schouders op. Ergens in het huis sloeg op dat moment een deur dicht en meteen daarop riep een kinderstem: *‘Nee, ik wil niet!’*

‘Daar zul je ze hebben,’ reageerde Irma opgetogen. Ze hield haar hoofd schuin zodat ze beter de geluiden kon horen die van boven schenen te komen.

‘Michaël, stel je niet aan en kom hier!’

‘Frau Maenhout kan ze duidelijk niet de baas,’ zei ze toen. Ze keek Julius aan, die een blad omsloeg. ‘Gebeurt dat vaker?’

‘Niet dat ik weet,’ zei Julius, die zijn hoofd in de richting van de deur naar de spreekkamer bewoog. ‘Ik geloof dat Herr Doktor eraan komt. Gaat u maar eerst, ik heb deze nog niet uit.’

Hij stak het blaadje even omhoog en hield het toen voor zijn gezicht.

De jongen heeft geen zin in zijn prik, dacht Irma, die blij was met zijn aanbod en ook meteen opstond toen Doktor Hoppe de deur opendeed.

Het was voor haar altijd even wennen wanneer hij verscheen. Zijn haar en zijn baard trokken iedere keer onwillekeurig haar blik en vaak betrapte ze zich erop dat ze naar het litteken staarde dat hij achter zijn snor probeerde te verbergen.

Ook zijn stem klonk altijd weer anders dan ze zich herinnerde.

‘Komt u maar verder, Frau Nüssbaum,’ zei de dokter.

In de spreekkamer nam hij plaats achter zijn bureau en boog voorover om in een van de laatjes haar dossier te zoeken. Ze maakte van de gelegenheid gebruik om het fotolijstje op de hoek van het bureau half naar zich toe te draaien.

‘Ik sta er iedere keer versteld van hoeveel ze op elkaar lijken, Herr Doktor,’ zei ze.

De dokter sloeg even de ogen op en knikte. Irma ging onverstoorbaar verder.

‘Ze moeten inmiddels toch al erg veranderd zijn, nietwaar?’ Hij legde het dossier van zijn patiënte op het bureau en knikte opnieuw.

‘Lijken ze nog steeds op elkaar?’ drong ze aan.

‘Nog steeds.’

‘En hoe gaat het eigenlijk met ze, Herr Doktor? Ik dacht dat ik er zonet eentje hoorde roepen.’

‘Frau Maenhout probeert ze in bad te stoppen, denk ik. Daar houden ze niet zo van. En dan verzetten ze zich natuurlijk. Wat zou u zelf doen?’

‘Mij hoeft u niets te vertellen. En wacht maar tot ze groter worden. Ik ben blij dat die twee van mij eindelijk het huis uit zijn. Hoe oud zijn de jongens nu precies?’

‘Bijna twee. Maar vertelt u eens...’

‘Laten weken in koud water,’ onderbrak Irma de dokter.

‘Wat zei u?’

‘Die vlek,’ zei ze, wijzend naar de jas van de dokter, waar op de linkermouw een donkere vlek zat ter grootte van een muntstuk. ‘Dat is toch bloed? Kun je verwijderen door je jas een uurtje te laten weken in koud water en daarna op zestig graden te wassen. Weet Frau Maenhout dat niet?’

Hij leek even uit het lood geslagen en veegde over de opgedroogde vlek.

‘Of is het inkt?’ Nu wees ze naar de vulpen op het bureau. Dan moet je azijn of citroensap gebruiken.’

‘Ik zal het tegen Frau Maenhout zeggen,’ zei de dokter terwijl hij met zijn vingernagel de vlek probeerde weg te krassen.

‘Niet doen, dat maakt het alleen maar erger,’ zei Irma streng. In een reflex trok

de dokter zijn hand terug. Hij ging weer rechtop zitten en begon werktuiglijk in haar dossier te bladeren. Waar had u ook alweer last van?’

Nog voor ze had kunnen antwoorden of zelfs maar bedenken waarvoor ze was gekomen, was er van bovenaf opnieuw een geluid te horen, een ontzettend gestommel deze keer. Er leek iemand de trap af te stormen en zowel Irma als de dokter keken naar de deur die op de gang uitkwam en het volgende ogenblik werd opengegooid. In de deuropening verscheen Frau Maenhout. Ze was rood aangelopen en happend naar lucht bleef ze even staan, haar hand stevig om de klink gevat. Haar mond was vertrokken tot een grimas en achter haar bril gloeiden haar ogen van woede.

Op haar stoel kromp Irma ineen bij het zien van de rijzige gestalte, die toen met grote stappen haar richting uit kwam. Ze hief haar armen al op ter bescherming, maar Frau Maenhout bleek het niet op haar gemunt te hebben. Ze liep om het bureau heen tot vlak voor de dokter, die zijn handen stevig rond de armleuningen van zijn stoel knelde als om zichzelf te kunnen afzetten zodra hij werd aangevallen. In een krachtige beweging stak Frau Maenhout haar hand op, boog naar voren en bracht haar dreigende wijsvinger tot vlak voor de neus van de dokter.

‘Als u nog één keer,’ riep ze toen, ‘nog één keer ook maar één vinger naar uw kinderen uitsteekt, dan geef ik u aan! Onthoud dat goed, Herr Doktor!’

Met een ruk draaide ze zich daarop om en banjerde weg, terwijl Irma Nüssbaum de handen voor haar mond sloeg. Doktor Hoppe scheen allerminst aangeslagen, want amper had Charlotte Maenhout drie passen gedaan of hij kwam overeind.

‘Frau Maenhout, wat bedoelt u? Ik begrijp niet wat...’

Ze hield haar pas in en draaide zich weer om.

‘Hoe durft u?’ riep ze. ‘Hoe durft u nog te doen alsof er niets gebeurd is?’

‘Werkelijk, Frau Maenhout, ik...’

Irma keek van Frau Maenhout naar Doktor Hoppe en weer terug. Ze vroeg zich af of ze moest weglopen, tussenbeide komen of zich afzijdig houden, toen ineens in de deuropening de drie zoontjes van de dokter verschenen, elk met een handdoek om de schouders.

Kaal. Dat viel haar meteen op. De hoofden van de jongens waren volledig kaal. Geen enkele rode haar stond er nog op, zodat hun toch al enorme schedels nog groter leken. Door de dunne huid heen scheen een sterk vertakt netwerk van blauwe aders.

‘Alsof ik naar drie enorme, doorzichtige gloeilampen keek,’ vertelde ze achteraf aan haar man, die tevergeefs naar meer details hengelde, want nog voor ze de gezichten van de drie jongens had kunnen opnemen, was Charlotte Maenhout al naar hen toe gelopen om ze met zachte dwang de gang in te leiden.

‘Kom, jullie moeten nog in bad,’ zei ze, en zonder nog eenmaal om te kijken verliet ze ook zelf de spreekkamer. Irma hoorde haar nog zeggen dat alles goed zou komen en daarna was het stil. Tegenover haar leunde Doktor Hoppe naar voren en sloeg zijn handen in elkaar.

‘Wat kan ik voor u doen, Frau Nüssbaum?’

Zijn gezicht vertoonde geen enkele emotie, alsof wat vooraf was gegaan niet was gebeurd.

‘Nee, ik wil niet!’

Met een klap had Michaël de deur van de badkamer dichtgegooid en hij bleef met de armen gekruist op de gang staan. Vanaf de andere kant riep Frau Maenhout hem terug: ‘Michaël, stel je niet aan en kom hier!’

Ze trok de deur weer open en liep de overloop op. Michaël stond bij de trap, klaar om naar beneden te rennen als ze dichterbij kwam.

Het was wel vaker een strijd als de drie jongens in bad moesten, maar zoveel weerstand hadden ze nooit eerder geboden.

‘Alles zelf doen,’ zei Rafaël, die met Gabriël in de deur van de badkamer was komen staan, en zijn handen onder zijn oksels had gestopt om te tonen dat hij evenmin bereid was om vandaag mee te werken. Gabriël knikte en voegde eraan toe: ‘Uitkleden, wassen, afdrogen. Kunnen we allemaal zelf.’

Bij de trap knikte Michaël: ‘Alles zelf.’

‘Al goed, al goed,’ zei Frau Maenhout. ‘Jullie krijgen je zin. Voor deze ene keer. Vooruit Michaël, naar binnen.’

Michaël liep de badkamer in, zijn twee broertjes achterna. Frau Maenhout schudde het hoofd. Al enige tijd waren de jongens in een fase beland waarin ze alles wilden weten. *Waarom dit? Waarom dat? Hoezo?* Elk antwoord riep weer een nieuwe vraag op. Tegelijk wilden ze alles zelf proberen en doen, terwijl ze het eigenlijk nog niet konden. Eigenlijk moest ze strenger zijn, maar ze kon het niet. Medelijden. Dat was het.

Ze liep de badkamer in en zag dat nog geen van de drie jongens was begonnen met zich uit te kleden.

‘Komt er nog wat van?’ vroeg ze.

‘Eerst tanden poetsen!’ riep Rafaël ineens en hij haastte zich naar de wastafel, op de voet gevolgd door de andere twee. Ze gingen op een bankje staan, zodat ze bij de kraan konden. Rafaël deed de tandenborstels uit, die de kleuren van hun armbandjes hadden.

In de spiegel zag Frau Maenhout hun drie kale schedels. Ze herinnerde zich hoe ze hun vader vals had beschuldigd toen ze voor de eerste keer met hun kaalheid was geconfronteerd, daags na hun eerste verjaardag. Ze meende dat Doktor Hoppe ze kaal had geschoren, hetzij voor een of ander onderzoek, hetzij in een bevlieging. Maar hun haar bleek in één nacht tijd te zijn uitgevallen. Als bewijs daarvan had Doktor Hoppe de haren, die hij op elk kussen bij elkaar had geveegd, in drie plastic zakjes bewaard en aan haar laten zien. De jongens zelf hadden zijn verhaal bevestigd.

‘Het komt allemaal goed,’ had de dokter gezegd en eraan toegevoegd dat het van voorbijgaande aard was. Maar intussen, bijna een jaar later, waren de haren nog altijd niet teruggekeerd en bleef hij zijn zonen lastig vallen met allerlei onderzoeken die hopelijk een uitkomst boden. Daar waren routineuze handelingen bij, zoals het luisteren naar hun hartslag en ademhaling, het opnemen van hun bloeddruk of het testen van hun reflexen, maar ook andere onderzoeken, waarbij hij met een soort rasp staaltjes van hun huid nam of een dikke, holle naald in hun dunne armpjes bracht om er wat bloed uit te halen, onaangename praktijken waarover de kinderen verslag uitbrachten bij Frau Maenhout. Ze vertelden op een zakelijke manier wat er was gebeurd, alsof ze er alleen maar naar hadden gekeken en het zelf niet hadden ondergaan. Op dat vlak was er in de voorbije maanden weinig verandering gekomen. Ze wisten nog steeds niet hoe ze op dingen moesten reageren of – daar was Frau Maenhout nog niet helemaal uit – misschien wisten ze het wel, maar dan konden ze hun gevoelens niet tonen. Ze bleven in elk geval erg in zichzelf gekeerd, behalve als ze ergens geen zin in hadden, wat steeds vaker gebeurde. Dan gedroegen ze zich alle drie buitengewoon koppig, en Frau Maenhout vermoedde dat dat hun manier was om te tonen dat ze bang waren.

Ze keek opnieuw in de spiegel naar de drie jongens en vroeg zich af of ze konden zien dat in hun spiegelbeeld op een of andere manier het litteken scherper was afgetekend dan in werkelijkheid, waardoor de verminking nog meer opviel. Ongetwijfeld moesten ze dat zien wanneer ze elkaar aankeken. Dat was het voordeel van hun gelijkenis: ze konden bij elkaar zien welk beeld hun uiterlijk op andermans netvlies projecteerde. Tegelijk was dat ook het grootste nadeel, want als een van hen naar een van zijn broers keek, stuitte hij meteen op zijn

misvormde uiterlijk. Eenlingen konden nog alle spiegels afdekken of omdraaien als ze niet met hun zichtbare gebreken wilden worden geconfronteerd, maar voor meerlingen was er geen ontkomen aan. Frau Maenhout wist eigenlijk niet of ze beseften dat ze er anders uitzagen, want ze hadden zelden andere mensen of kinderen gezien. Zij had het er nooit met ze over gehad en hun vader al helemaal niet.

Ook al waren ze in een jaar tijd erg veranderd, toch leken de broertjes nog altijd sprekend op elkaar. Alle drie waren ze even klein en mager, terwijl hun hoofd abnormaal groot was. Ze hadden evenveel scheefgegroeide tanden op dezelfde plek in hun mond en ook het litteken was op dezelfde manier meegegroeid, of vergroeid. De aderen die door de hoofdhuid schemerden, vertoonden geen kronkel of bocht die anders was, noch van dichtbij, noch van een afstand, bij alle drie was een en dezelfde grote ader te zien die vanaf het rechteroor in de vorm van een sikkkel over de achterkant van de schedel liep.

Toen Frau Maenhout pas bij de dokter kwam werken, was ze er nog van overtuigd dat ze hen snel met het blote oog zou herkennen. Dat was ook het geval met de tweelingen die bij haar in de klas hadden gezeten. Maar ze had de dokter, die al vanaf de eerste dag stellig had beweerd dat het haar niet zou lukken, gelijk moeten geven. En vandaag was het nog altijd niet anders.

‘Klaar!’

Een van de jongens legde zijn tandenborstel neer en kwam van het bankje af. Hij draaide zich om en toonde zijn tanden door zijn bovenlip op te trekken en zijn onderkaak naar voren te steken. Vanzelf ging de blik van Frau Maenhout altijd eerst naar het armbandje van het kind om te kijken welke kleur het had. Sinds vanochtend moest ze daarbij op haar hoede zijn, want de jongens hadden hun identiteit verwisseld, zoals meerlingen wel vaker doen. Ze hadden het al eerder geprobeerd, maar aan hun gekleurde armbandjes had ze altijd gezien wie ze voor zich had. Vanochtend waren ze er eindelijk in geslaagd om de sluiting los te maken. Rafaël had zijn bandje bij Gabriël omgedaan, die dat van hem bij Michaël, en Rafaël deed diens armbandje om. Lang had hun persoonsverwisseling echter niet geduurd. Het was niet zo dat Frau Maenhout het zelf had gezien, maar toen ze iets aan Rafaël had gevraagd, na een blik op diens bandje, en hem Michaël had genoemd, had Michaël meteen gezegd: ‘Hij is Rafaël. Ik ben Michaël.’

Andere kinderen zouden ‘Gefopt!’ zeggen en het uitschateren, maar zij knikten even, als om te zeggen: zie je wel, ik wist het. Niettemin merkte Frau Maenhout dat ze hoopten dat zij zich nog vaker in hun naam vergiste, wat ze die ochtend ook een paar keer opzettelijk had gedaan. Toen ze om halftwaalf naar

huis was gegaan, hadden de kleuters een wijsvinger op de lippen gedrukt en gefluisterd dat ze niets mocht zeggen tegen hun vader. Dat deed haar eraan denken dat ze nog niet naar zijn reactie had gevraagd.

‘Isj het sjo goed?’ zei Michaël zonder zijn mond te bewegen.

Ze wierp een terloopse blik op zijn gebit.

‘Keurig gedaan, Michaël. Maar er zit nog wat tandpasta in je mondhoek.’

Ook Rafaël en Gabriël kwamen van het bankje af en toonden spontaan hun tanden. Frau Maenhout knikte tevreden.

‘Zie je, we kunnen het zelf,’ zei Gabriël.

‘Nog even en jullie hebben mij niet meer nodig,’ knipoogde ze. ‘Kleed je nu maar uit. Ik laat het water vast in het bad lopen.’

Ze liep naar het bad en draaide de kraan open. Het duurde even voor het water de juiste temperatuur had en toen ze zich weer omdraaide, zag ze dat alleen Michaël erin was geslaagd zijn trui uit te trekken. Gabriël was niet verder gekomen dan één arm uit een mouw te halen en Rafaël had de trui niet over zijn hoofd gekregen en graaide nog met zijn vingers op zijn rug, zodat zijn ellebogen ver naar voren staken. Toen zag Frau Maenhout in de spiegel iets dat ze niet eerder had gezien.

‘Wat heb je daar?’ vroeg ze en ze wees in de spiegel naar de blote rug van Rafaël.

‘Dat heeft vader gedaan,’ zei hij meteen.

Ze liep naar hem toe en trok zijn trui uit. Tussen zijn schouderbladen zat een wit gaasje ter grootte van een postzegel, dat met tape op de huid was vastgeplakt.

‘Het mocht niet,’ voegde Rafaël eraan toe.

‘Wat?’ vroeg ze. De angst was haar om het hart geslagen.

‘Onze armbandjes...’

Ze begon de tape los te peuteren. Haar handen trilden. Ze voelde hoe een woede zich van haar meester maakte, ook al wist ze nog niet wat er precies gebeurd was. Voorzichtig verwijderde ze het gaasje. Eronder bleek de huid rood en gezwollen, maar zeer duidelijk tekenden zich ook drie zwarte vlekjes af, elk zo groot als een muntstuk.

‘Wat in hemelsnaam...’ zei ze. Een vreselijke gedachte drong zich op. Ze veegde over de vlekjes, maar die verdwenen niet. Ook niet toen ze haar vinger met speksel bevochtigde en het opnieuw probeerde. Ze keek naar Gabriël en

Michaël, die voor zich uit starden. In de hoop dat ze zich vergiste, liep ze naar Michaël, die met zijn blote rug tegen de muur stond, en draaide hem bij de schouders om. Op zijn rug zat hetzelfde witte gaasje. Ook dat peuterde ze er voorzichtig af en wat ze vermoedde werd bewaarheid: op zijn rug zaten ook zwarte vlekjes, twee deze keer. Ze stond één ogenblik perplex. Dit kan niet, dacht ze, maar tegelijkertijd wist ze dat het wel zo was. Ze wist dat hij, Doktor Hoppe, tot zoiets in staat was. Ze wendde zich tot Gabriël en hoewel ze hem niet hoefde te onderzoeken om zekerheid te krijgen deed ze het toch, al was het maar om haar woede te voeden. Het gaas ging er bij Gabriël af en daaronder ontdekte ze één vlek, in zwarte inkt voorgoed verbroederd met de huid van de jongen.

‘Blijf hier,’ zei ze tegen de jongens en ze rende de badkamer uit.

Na de uitbarsting van Frau Maenhout heerste er in Wolfheim geruime tijd een epidemie van roddelkoorts. Irma Nüssbaum was de eerste draagster en via haar verspreidde het virus, dat vooral in vrouwen een gemakkelijke prooi scheen te vinden, zich razendsnel van mond tot mond. In de wachtkamer van Doktor Hoppe was het wekenlang nog drukker dan gewoonlijk en hoewel elke patiënte beweerde dat ze last had van oorsuizingen, hoofdpijn, steken in de zij of duizeligheid, was het duidelijk dat ze in werkelijkheid allemaal aan dezelfde moeilijk te genezen kwaal leden. Iedereen had een eigen verklaring voor de uitval van Charlotte Maenhout en ventileerde die mening het liefst hardop in de wachtkamer, in de hoop dat hun woorden zowel tot de spreekkamer als de keuken zouden doordringen. Opvallend was dat geen stem kwaadsprak over de dokter. Odette Surmont vermoedde dat de oud-onderwijzeres na haar pensioen in een zware depressie was geraakt, Kaat Blum uit de Kirchstrasse beweerde dat Charlotte Maenhout zelfde kinderen mishandelde en Rosette Bayer zei dat het jaloezie moest zijn en voegde eraan toe dat Herr Doktor maar goed moest opletten dat zijn oppas er niet met zijn drie zonen vandoor zou gaan. Over één zaak waren de vrouwen het wel allemaal eens: Doktor Hoppe moest Charlotte Maenhout ontslaan, liever vandaag nog dan morgen.

In café Terminus, waar het spraakwater elke avond rijkelijk vloeide, spoorde René Moresnet zijn klanten aan om weddenschappen af te sluiten over hoe lang zij nog in dienst zou blijven, en elke keer als er een datum voorbij was waarop een van de stamgasten enkele duiten had ingezet, tikte de verliezer, tot hilariteit van de anderen, tegen de ruit van het café en stak zijn vuist in de lucht wanneer Frau Maenhout de dokterswoning verliet en over het dorpsplein naar huis liep. Pastoor Kaisergruber hield zich in deze hele kwestie afzijdig, maar alleen al het

feit dat hij zweeg, wees er volgens Jacob Weinstein op dat zijn baas instemde met het gedrag van de parochianen en zeker nog niet vergeten was dat het wondermiddelje van Doktor Hoppe hem van zijn maagkwaal had verlost.

Het ontslag van Frau Maenhout bleef echter uit en met een toenemende teleurstelling moesten sommige vrouwen vaststellen dat in het huis haar stem na verloop van tijd steeds nadrukkelijker aanwezig was, alsof ze het erom deed.

Behalve over Charlotte Maenhout werd er ook gepraat over de kinderen van de dokter. Iedereen vroeg zich af wat er aan de hand was en giste maar wat raak. Léon Huysmans bleef erbij dat het elephantiasis was en hij staaftde zijn mening met foto's uit medische boeken, waarop mensen stonden met misvormde gezichten en opvallend grote en kale schedels. Hier en daar waren er al inwoners die voor het eerst over de enge ziekte repten, waarvan men alleen maar de eerste letter durfde te noemen: de hoofdletter K.

Doktor Hoppe bleef echter volhouden dat het allemaal wel meeviel en liet zelfs doorschemeren dat het griepvirus dat bijna elke winter in de hele regio toesloeg, veel gevaarlijker was dan dat waaraan zijn kinderen leden.

Vier maanden lang had Frau Maenhout amper een woord gezegd tegen Doktor Hoppe. Ze had hem een paar keer willen aanspreken over de tatoeages van de kinderen, maar omdat hij zijn zonen, op wat routineuze medische handelingen na, sindsdien met rust had gelaten, was ze er niet op teruggekomen. Het leek zelfs of de gezondheid van de jongens er op was vooruitgegaan, zodat ze zich begon af te vragen of de dokter ze misschien al die tijd had gebruikt om nieuwe technieken en medicijnen te testen. Ze waren weliswaar nog altijd vaak moe en sliepen veel meer en langer dan andere kinderen van hun leeftijd, maar wanneer ze eenmaal wakker waren, leefden ze zich veel meer uit dan voorheen, alsof ze toen voortdurend in een soort van roes waren geweest. Daardoor waren ze nieuwsgieriger geworden naar wat er rondom hen gebeurde, en vooral naar wat er zich afspeelde achter de muren waartussen ze al met al gevangen zaten. Maar zij had bewust haar antwoorden oppervlakkig gehouden, zodat hun verlangen niet al te zeer werd aangewakkerd.

‘Wat ligt daarachter?’ hadden ze al een paar keer gevraagd, wijzend naar de huizen aan de overkant van de straat.

‘Nog meer huizen,’ had ze geantwoord.

‘Waar gaan al die auto’s naartoe?’ vroegen ze als er weer eens een rij auto’s in de straat stond aan te schuiven, op weg naar het drielandenpunt.

‘De berg op.’

‘Waar ligt Nederland?’

‘Achter de berg.’

‘Wanneer gaan wij daar naartoe?’

‘Op een dag.’

Hun horizon bleef dus beperkt, zowel in de letterlijke als in de figuurlijke zin, en reikte niet verder dan wat ze door de ramen konden zien: de kerk, de straat, huizen, wat bomen, auto’s en mensen. Frau Maenhout wilde hen dan ook graag op een dag mee naar buiten nemen, al was het maar tot aan de overkant van de straat of tot op het dorpsplein. Dat zou al een begin zijn. En dus had ze, met de lente in het verschiet, de dokter erop aangesproken, want ze zag niet in waarom hij nog bezwaren zou kunnen hebben nu het klaarblijkelijk beter ging met de kinderen. Het was, op wat vormelijkheid na, het eerste wat ze tegen hem zei na

haar uitval.

‘Ik wil met Michaël, Gabriël en Rafaël naar buiten,’ had ze gezegd.

‘Waarom?’

‘Ze zijn nog nooit buiten geweest. Over nog geen halfjaar worden ze drie en dan hebben ze nog niets van de wereld gezien.’ ‘Dat had ik ook niet toen ik zo oud was.’

Zijn antwoord verraste haar. Het leek wel alsof hij zijn eigen kindertijd op zijn zonen wilde projecteren. Alsof ze wat hij niet had gemogen, ook niet mochten. Als dat de enige reden was dat zijn kinderen niet naar buiten mochten, dan moest ze hem van dat waanidee afbrengen. Tegelijkertijd had ze zich afgevraagd hoe het mogelijk was dat de dokter als kleuter niet buiten had mogen komen. Maar nog geen seconde later, terwijl ze even naar zijn gezicht had gekeken en vanzelf ook naar het litteken, was er een antwoord bij haar opgekomen waar ze een beetje van geschrokken was. Toch had ze die gedachte niet verdrongen. Ze wilde weten of ze gelijk had.

‘Bent u soms bang dat iemand ze ziet?’ had ze gevraagd. Schaamt u zich voor uw eigen kinderen? Is dat het? Mogen ze daarom niet naar buiten?’

Zijn reactie was miniem. Heel even had hij zijn gezicht vertrokken, alsof hij op iets hard had gebeten. Maar voor haar was dat voldoende geweest om te weten dat ze een zere plek had getroffen.

‘Denkt u dat? Is dat wat u denkt?’

‘Niet alleen ik,’ had ze toen gebluft, ‘iedereen denkt dat.’

Hij had even gezwegen om haar woorden tot zich te laten doordringen.

‘Ik schaam me niet voor hen,’ zei hij toen. ‘Hoe komt u erbij? Waarom zou ik me moeten schamen?’

Vanwege hun uiterlijk. Vanwege uw uiterlijk. Het had op haar lippen gelegen.

Maar ze had gezegd: ‘Dan hoeft u ze toch niet binnen te houden.’

‘Ik wil niet dat hen wat overkomt. Er mag hen niets overkomen.’

Overbescherming. Was dat het? Was hij daarom zo streng? Ze had vaker met zulke ouders te maken gehad, die bijvoorbeeld om de hoek van de school woonden en hun kind toch met de auto tot vlak voor de schoolpoort brachten of die hun kind niet mee op schoolreis durfden te laten gaan of een briefje hadden meegegeven waarop stond wat hun dochter wel en niet mocht tijdens de speeltijd. Maar ouders die hun kind altijd binnen hielden, kende ze niet.

Misschien was de dokter zo bang omdat hij zijn vrouw al verloren had.

Ze had het niet gevraagd. Het had er op dat ogenblik niet toe gedaan. Ze had gezegd: ‘Als u ze nu eens toestemming zou geven om in de tuin te mogen. Daar kan ze toch weinig overkomen. En ik let goed op ze. Ik zal bij ze blijven, elk ogenblik.’

Stap voor stap, had ze gedacht.

Alleen als het mooi weer is,’ had hij gezegd, waarschijnlijk omdat hij niet meteen te veel had willen toegeven. Maar voor haar was het een kleine overwinning geweest.

Zoals vuur door een gebrek aan zuurstof dooft, zo verging het ook met de epidemie van roddelkoorts die het dorp enkele weken in haar greep had gehouden. Er waren nog enkele moeders die een waakvlam van geruchten brandend probeerden te houden, maar ook zij werden met stomheid geslagen toen op de eerste mooie dag van de lente van 1987 de drieling in de tuin werd gesignaleerd. Freddy Machon was erachter gekomen toen hij zijn hond uitliet op het dorpsplein en ineens kinderstemmen had gehoord achter de hoge meidoornhaag rondom de tuin van de dokterswoning. Hij was dichterbij geslopen en langs de haag gewandeld tot hij een opening had gevonden om een blik in de tuin te werpen. Als bewijs toonde hij achteraf in café Terminus de schrammen op zijn handen van de scherpe stekels van de meidoorn. Hij vertelde dat de drie jongens aan een tafeltje zaten in de schaduw van de oude walnotenboom. Charlotte Maenhout was bij hen en schildte aardappels. De broers speelden met kaartjes, die ze naast en onder elkaar met de rug naar boven op het tafelblad hadden gelegd en om de beurt mocht elke jongen er twee omdraaien, op zoek naar identieke afbeeldingen.

‘Memory!’ riep René Moresnet, alsof het om een quizvraag ging. ‘Dat is een geheugenspel.’

‘Kon je hun kale koppen zien?’ wilde Jacques Meekers weten.

Freddy schudde het hoofd en zei dat ze alle drie een hoedje op hadden, waarvan de rand tot over hun oren kwam en een schaduw wierp over hun gezicht.

Anders verbrandt hun schedel natuurlijk meteen,’ merkte Meekers op, zich over het kalende hoofd wrijvend. ‘De zon is in dit jaargetijde verraderlijk. En voor de rest? Heb je nog wat gezien?’

Freddy vertelde dat hem vooral hun bleke huid was opgevallen. Hun blote

armen en benen – ze droegen alle drie een T-shirt en een kniebroek – hadden de witte kleur van talkpoeder. Alsof Frau Maenhout ze daar vooraf in had gewenteld.

Maar zagen ze er levendig uit?’ vroeg de cafébaas. ‘Ze zaten toch niet in een rolstoel of zo?’

‘Geen idee’, besloot Freddy. ‘Meer heb ik niet kunnen zien, want Max begon ineens te blaffen.’

‘Ja, die wist natuurlijk ook niet wat hij zag. Ik weet in elk geval wat ik morgen ga doen. Het wordt opnieuw mooi weer, ze zullen dus waarschijnlijk weer buiten zitten. Vooruit, laten we een glas drinken op de gezondheid van de zonen van de dokter. Ik trakteer.’

De getuigenis van Freddy Machon verleidde de daaropvolgende weken verschillende dorpelingen tot een wandeling, waarbij er opvallend traag langs het huis aan de Napoleonstrasse 1 werd gelopen. En velen hadden succes, want bij mooi weer kon men Frau Maenhout en de kinderen geregeld in de tuin aantreffen. De ene keer speelden de drie jongens weer met de kaartjes, de andere keer luisterden ze naar Frau Maenhout die uit een boek voorlas en ook werden ze enkele dagen na elkaar gezien terwijl ze geconcentreerd aan een legpuzzel werkten, die volgens Maria Moresnet meer stukjes telde dan voor hun leeftijd verantwoord was.

Ook binnenshuis werden de zonen van de dokter meer dan eens gezien. Verschillende dorpelingen hadden ze van achter een deur naar hen zien gluren en ze gniffelend horen weggrennen zodra iemand dichterbij probeerde te komen. Rosette Bayer had ze op een avond gezien terwijl ze achter Frau Maenhout voetje voor voetje de trap in de gang afdaalden. Ze hadden verlegen weggekeken toen ze voor haar langs de keuken in waren gelopen – Frau Maenhout had slechts even geknikt – maar ze had in elk geval hun kale schedels gezien. Haar was het bovendien opgevallen dat ze lichtblauwe wallen onder de ogen hadden. Even later had ze terloops aan de dokter gevraagd naar hun toestand.

‘Ze slapen al enkele nachten slecht, Frau Bayer. Ik denk dat ze last hebben van muggen,’ had hij geantwoord en verder was hij er niet op ingegaan.

‘Hij vindt het verschrikkelijk om de waarheid onder ogen te zien’, legde Rosette uit aan Irma Nüssbaum. ‘Eerst wordt zijn vrouw hem ontnomen en dan blijkt ook nog dat zijn kinderen aan een vreemde ziekte lijden. Mannen kunnen niet met verdriet omgaan. Ze lopen er in een grote boog omheen. Het is veel gemakkelijker om te doen alsof er niets aan de hand is.’

Ook Julius Rosenboom had de jongens in het huis gezien, meer nog, ze hadden enkele woorden gewisseld.

‘Ik heb ze gesproken! Ik heb ze gesproken!’ riep hij de volgende ochtend al van ver naar zijn vrienden. Ze stonden op het dorpsplein te wachten op de bus die hen naar de school in Hergenrath zou brengen.

‘Wie?’ vroeg lange Meekers, terwijl hij Robert Chevalier aanstootte, die naar Greet Prick uit de vijfde klas aan het lonken was.

‘De kinderen van de dokter natuurlijk!’

‘Wat zeg je?’ vroeg Seppe van de bakker, die ook net was gearriveerd.

‘Ik heb de gebroeders Hoppe gesproken! Gisterenavond!’

‘Vertel, vertel!’ zei Seppe van de bakker.

‘Ik was alleen in de wachtkamer toen de deur openging,’ begon Julius, nadat hij eerst een blik naar het huis van de dokter had geworpen. ‘Dat is die vervelende Frau Nüssbaum, dacht ik, en daarom bleef ik in mijn boek kijken. Eerst was het stil, maar toen begon er iemand te fluisteren. Ik keek op en daar stonden ze. Voor mijn neus! Alle drie! Het moesten de zonen van de dokter zijn. Dat kon niet anders. Alle drie hadden ze een kale schedel, zo groot als een voetbal, en een litteken in hun gezicht, zoiets ongeveer.’ Met zijn wijsvinger duwde hij een van zijn mondhoeken tot tegen zijn neus.

‘En hoe groot waren ze?’ vroeg lange Meekers.

‘Nog zeker een kop kleiner dan die twee daar.’ Hij wees naar de kleuters Michel en Marcel Moresnet, die wat verderop aan de hand van hun moeder stonden te wachten. Fluisterend voegde hij eraan toe: ‘En bij lange na niet zo dik. Heel dun zelfs.’

‘En toen? Wat gebeurde er toen?’ vroeg Seppe van de bakker.

‘Een van de drie vroeg hoe ik heette.’

‘Dat heb je toch niet verklapt?’

‘Natuurlijk wel. Ik was helemaal overdonderd. Wat zou je zelf doen?’

‘Spraken ze Duits?’ vroeg Robert Chevalier.

‘Perfect Duits.’

‘En hun stem?’

‘Ze waren moeilijk te verstaan. Alsof ze hun mond amper opendeden.’

‘Dat kunnen ze ook niet,’ wist lange Meekers. ‘Dat komt door dat litteken. Dat is allemaal wild vlees.’

‘Het zag er in elk geval niet fris uit. Daar heb je gelijk in.’

‘En toen?’

‘Diezelfde vroeg wat ik aan het doen was en ik zei dat ik zat te leren voor school. Waar is de school? vroeg hij toen. Ik zei: in Hergenrath. En toen vroeg hij: Waar ligt Hergenrath? Ginds, antwoordde ik, en ik wees maar wat. Toen vroeg zijn broer die naast hem stond: Is dat ver ginds? Twintig minuten met de bus, zei ik. Ja, dat is ver, zei hij toen.’

‘Echt slim lijken ze me niet,’ merkte lange Meekers op.

‘Nee, zo zagen ze er ook niet uit.’

‘En wat gebeurde er toen, Julius?’ voeg Seppe van de bakker.

‘Niets meer, want ineens stond Frau Maenhout in de deur. Met de handen in de zij. Ze leek erg boos en zei tegen de jongens dat ze niet in de wachtkamer mochten komen. Ze zijn toen alle drie ook meteen weggerend, maar eerst...’

‘Maar eerst wat?’ vroeg Robert Chevalier.

‘Net voor ze zich omdraaiden,’ begon Julius opnieuw, ‘stak er eentje zijn hand uit en raakte mijn bovenlip aan. Echt waar! Alsof hij wilde voelen of die echt was. Ik stond helemaal paf!’ ‘Hoe durft-ie?’ zei Robert verontwaardigd. Hij stuurde een boze blik in de richting van het huis van de dokter en riep toen uit: Wel allemachtig...’ Zonder zijn ogen af te wenden trok hij aan de mouw van lange Meekers en wees naar het huis: ‘Daar zijn ze! Achter dat raam op de eerste verdieping!’

Ook de anderen keken die kant op en ze zagen allemaal de drie kale hoofden van de jongens achter het raam. De kleuters waren hen duidelijk aan het begluren en doken snel weg toen Seppe van de bakker uitdagend zijn vuist in lucht stak. Enkele tellen later kwamen de hoofden echter weer te voorschijn, tegelijkertijd, zodat het leek of ze op een en hetzelfde lichaam stonden.

Het was misschien een te grote stap ineens, maar toch had Frau Maenhout er bij Doktor Hoppe op aangedrongen zijn zonen na de grote vakantie van 1987 naar school te laten gaan – ze zouden in september drie worden. Hij had geschermd met argumenten, die ze een voor een had kunnen weerleggen.

‘Ze zijn nog te jong,’ had hij gezegd.

Zij had geantwoord dat in België de minimumleeftijd voor de fröbelschool tweeënhalf jaar was. Dat was dus geen probleem.

Toen zei hij dat ze nog niet schoolrijp waren. Zij wierp tegen dat zijn zonen al lang klaar waren om naar school te gaan. Dat zij nooit kinderen had gekend die hun leeftijd zo ver vooruit waren.

‘Hun gezondheid laat het niet toe. Ze zijn te snel vermoeid.’

Zij had geopperd dat de jongens met halve dagen konden beginnen. Dat was vrij normaal. Hij voerde toen aan dat zijn zonen in school infecties zouden kunnen oplopen, waarop ze stoutmoedig had gezegd dat het risico hier in huis even groot was. Daar had hij niets tegenin gebracht. Maar toestemming had hij niet gegeven.

Toen ze er een volgende keer over begonnen was, had ze benadrukt dat contact met leeftijdgenoten nodig was voor de ontwikkeling van hun sociale vaardigheden.

‘Ze hebben zichzelf,’ had hij daarop geantwoord, en vervolgens: ‘Toen ik zo oud was had ik ook geen contact met kinderen van mijn leeftijd.’

Opnieuw had hij dus zijn zonen met zichzelf vergeleken. Het leek wel of hij wilde dat ze alle drie zouden worden zoals hij. Ze had het hem op de man af gevraagd: ‘Wat wilt u eigenlijk dat ze later worden?’

Hij had eerlijk geantwoord en dat had haar meer verrast dan wat hij gezegd had. ‘Ze moeten mijn werk voortzetten. Uitbouwen.’

Zoals ze had verwacht. Op dat vlak was hij geen uitzondering. Veel ouders verlangden van hun kinderen wat zij nooit hadden kunnen bereiken.

‘Dan moet u ze zeker zo vroeg mogelijk naar school sturen,’ had ze uitdagend gezegd.

Maar hij had voet bij stuk gehouden.

‘Als ze zes zijn, Frau Maenhout. Zodra ze naar de lagere school moeten. Eerder niet.’

In afwachting van het ogenblik waarop hij zelf zou inzien dat zijn zonen ermee gebaat waren naar school te gaan, was ze begonnen de drie kleuters spelenderwijs wat dingen te leren. Hun vorderingen hadden haar verستeld doen staan. De jongens bleken nog intelligenter dan ze had vermoed. Na amper vier weken, waarin zij slechts twee uur per dag volledig geconcentreerd met hen bezig kon zijn – de andere uren moest ze aan het huishouden besteden – konden Michaël, Gabriël en Rafaël al een groot aantal woorden lezen. In het begin was het niet haar bedoeling geweest om hen te leren lezen, maar toen ze eenmaal had laten zien hoe letters tot een woord aaneengeregen werden, waren de jongens zelf op zoek gegaan naar woorden die ze probeerden te lezen: in kranten, tijdschriften en boeken, op posters en folders, op broodzakken, conservenblikken, kartonnen dozen, kortom, op alles waar letters op stonden. Dat had haar ertoe aangezet om in haar oude school wat boekjes van de leesmethode te halen die ze zelf in haar klas had gebruikt. Binnen de kortste keren had de drieling de boekjes letterlijk uitgespeld. Ze speelden als het ware met letters zoals andere kinderen van hun leeftijd met blokken of autootjes.

Zo ook met tellen. Nadat ze hen de getallen van één tot tien had geleerd, begonnen de jongens met dezelfde gretigheid als waarmee ze naar woorden bleven zoeken, op elk moment van alles te tellen. Ze telden de appels in de fruitschaal, de eieren in de koelkast, de knopen van hun hemdje, de boeken in de kast en al gauw wilden ze weten wat er na de tien kwam en daarna en daarna, zodat ze binnen de kortste keren tot honderd konden tellen.

Deze vorderingen konden Doktor Hoppe niet ontgaan, maar toch duurde het ruim twee maanden voor hij erover begon. Al die tijd meende Frau Maenhout dat hij het haar kwalijk nam, alsof ze daarmee wilde aantonen dat Michaël, Gabriël en Rafaël dringend naar school moesten. Zijn opmerking verraste haar dan ook. Even dacht ze dat hij het over haar huishoudelijke taken had.

‘U levert goed werk, Frau Maenhout,’ zei hij.

Ze stond in de gang en was zich aan het klaarmaken om naar huis te gaan.

‘Dank u,’ was het enige dat ze kon zeggen.

‘U haalt meer uit de kinderen dan ik ooit had verwacht. Dan ik ooit had durven hopen.’

‘Het is hun eigen verdienste. Ze stimuleren elkaar. Voor hen is het een spel.’

Haast had ze eraan toegevoegd dat ze het deden om de ellende van hun bestaan te vergeten.

‘Uw bescheidenheid siert u,’ zei Doktor Hoppe.

‘Dit zouden ze bij een andere juffrouw op school ook hebben geleerd. En net zo snel.’

‘Niet in de kleuterklas. Daar zouden ze hun tijd maar verdoen.’

Die opmerking trof haar onaangenaam. Ineens zag ze in dat de dokter door haar toedoen een nieuwe reden had gevonden om zijn zonen niet naar school te sturen. Tegelijk viel haar een mogelijke oplossing te binnen.

‘Ik kan vragen of ze in een hogere klas mogen beginnen. We hebben ooit zo’n leerling gehad.’

Ze moest denken aan Valerie Thévenet uit La Chapelle. Dat meisje had één trimester bij haar in het eerste leerjaar gezeten en was toen al zo ver vooruit dat ze het tweede trimester in het tweede leerjaar mocht beginnen. Het derde leerjaar had ze vervolgens overgeslagen. Toen ze tien was, werd ze geplaatst op een internaat in Luik, waar ze aan de middelbare studies was begonnen. Sindsdien had Frau Maenhout niets meer van haar vernomen. De zonen van de dokter waren hun leeftijd echter nog meer vooruit. Die zouden dan al op hun derde terechtkomen tussen zesjarigen. Ze had geen idee of dat mocht of kon, maar dat liet ze de dokter niet merken.

Niettemin schudde hij het hoofd. ‘Dat kan later nog altijd.’ En na een pauze waarin hij één keer ademhaalde, zei hij: ‘Ik wil dat u hun les blijft geven.’

Ze was verrast door zijn vraag en wist niet meteen hoe te reageren. Enerzijds voelde ze zich gevlaid, anderzijds had ze het gevoel dat ze door hem werd gebruikt. Hij drong haar zijn wil op.

‘U krijgt dan uiteraard opslag,’ zei hij toen, daarmee bevestigend dat het scenario dat hij voor ogen had tegen elke prijs gevolgd moest worden.

‘En wat als ik het niet doe?’ Ze vroeg zich af of hij dan iemand anders zou zoeken.

‘Dat weet ik nog niet. Ik wil dat u het doet.’

Ze wist het zelf ook niet en was bang iets verkeerd te zeggen.

‘U overvalt mij, Herr Doktor. Ik heb tijd nodig,’ zei ze. ‘Ik wil erover nadenken.’

‘Morgen wil ik het weten. Het is in het belang van de kinderen, Frau

Maenhout. En van de anderen. Alle anderen.'

Ze begreep hem niet.

Wat bedoelt u? Welke anderen?'

'De mensen.'

Ze keek hem vragend aan, maar zoals meestal tijdens een gesprek hield hij zijn blik half naar de grond gericht. Niet verder over nadenken, dacht ze toen, hij draaft door. De kinderen, daar gaat het om. Hun belang. Alleen hun belang. Daarin heeft hij gelijk.

Ze had haar eisen gesteld. Als hij haar als onderwijzeres wilde hebben, dan kon hij haar krijgen. Op haar voorwaarden.

Ten eerste had ze erop gestaan dat hij een klaslokaal liet inrichten in een van de ongebruikte kamers op de eerste verdieping, zodat de jongens het gevoel hadden dat ze werkelijk naar de les gingen en daarna ook weer thuiskwamen. Dat zij daardoor zelf meer vrijheid en vooral privacy kreeg dan in de keuken of de woonkamer, had natuurlijk ook meegespeeld, maar die reden had ze wijselijk verzwegen. Verder had ze meer uren gevraagd, want in die vier uur per dag kreeg ze nooit het huishouden en het lesgeven gecombineerd. Ze had er weliswaar aan toegevoegd dat ze dan geen opslag hoefde, zoals hij eerst had voorgesteld, omdat ze bang was dat hij dan misschien niet akkoord zou gaan. Achteraf had ze daar spijt van gehad, want hij had meteen ingestemd zonder zelfs eerst te vragen aan hoeveel extra uren ze had gedacht.

Ze hadden toen besloten dat zij elke weekdag van halfnegen tot halftwaalf 's morgens en van vijf tot acht 's avonds zou komen, twee uur per dag meer dan daarvoor. Hoe ze die uren indeelde, had ze zelf mogen bepalen. Ook waren ze samen overeengekomen dat ze de ene week les zou geven in het Frans en de andere week in het Duits.

'Als ze dan later ook nog het Engels beheersen, dan zullen ze met de halve wereld kunnen communiceren.'

Communiceren vereist meer dan talenkennis alleen, had ze gedacht, maar ze had hem er niet mee geconfronteerd.

Ten slotte had ook hij een eis gehad. Het was voor haar een volslagen verrassing geweest.

'Wilt u hun over Jezus vertellen?'

'Wat zegt u?'

‘Over Jezus. Uit het Nieuwe Testament.’

‘Over Jezus,’ herhaalde ze, de wenkbrauwen fronsend.

‘Over Jezus, niet over God,’ zei hij met nadruk. ‘Alleen over Jezus.’

‘Alleen over Jezus?’

‘Ja, alleen het Nieuwe Testament, niet het Oude Testament.’ Ze wist niet wat ze hoorde. Ten eerste had ze totaal niet verwacht dat de dokter gelovig was en ten tweede vroeg ze zich af hoe ze over Jezus kon vertellen zonder het ook over God te hebben. Ze had het nog eens expliciet gevraagd: ‘Dus wel over Jezus, maar niet over God?’

‘Ja.’

‘Dat kan toch niet. Dat is onmogelijk.’

‘Niets is onmogelijk, Frau Maenhout. Moeilijk misschien wel, maar onmogelijk niet.’

Ze besloot er niet verder op in te gaan. Ze was al tevreden dat ze aan Michaël, Gabriël en Rafaël godsdienst mocht geven, zij het dan met beperkingen.

Wel had ze nog gezegd: ‘Ik wist niet dat u gelovig was. U gaat toch nooit naar de kerk.’

De dokter had geantwoord: ‘De kerk is het huis van God. Daar heb ik niets te zoeken.’

‘En God hier dus ook niet,’ had ze gezegd en ze had het eigenlijk als een kwinkslag bedoeld om de dokter te laten beseffen welke onzin hij allemaal uitkraamde.

Maar de dokter was serieus gebleven. ‘God is overal,’ zei hij. ‘In de hemel. Op de aarde en op alle plaatsen.’

Hij had uit de catechismus geciteerd. Het antwoord op de vraag; ‘Waar is God?’ Ook zij had als kind de catechismus nog uit het hoofd moeten leren en ze was die eveneens nooit vergeten.

‘Waar bent u naar school geweest?’ vroeg ze, uit nieuwsgierigheid, maar ook omdat ze een ander onderwerp wilde aankaarten. Ze had geen zin om met hem over het geloof te discussiëren. Er viel al amper een gewoon gesprek met hem te voeren.

Hij dacht even na voor hij zijn antwoord gaf.

‘In Eupen.’

‘Bij de Brüder der Christlichen Schulen?’

Hij knikte.

‘Op het internaat?’

Opnieuw knikte hij.

Ze kende die school, althans zijn reputatie. De leerlingen werden er streng katholiek opgevoed en in het geval van de dokter had dat duidelijk sporen nagelaten. Ze wilde weten hoe hij de school ervaren had.

‘Wat vond u...’ begon ze, maar hij onderbrak haar abrupt.

‘Ik heb nog veel werk, Frau Maenhout. Een andere keer.’

‘Een andere keer,’ herhaalde ze ontgoocheld.

Even had ze gedacht dat ze een barst had kunnen maken in de muur die hij om zich heen had opgetrokken, maar ze had zich weer vergist.

Drie dagen had Florent Keuning nodig om een van de kamers op de eerste verdieping van de dokterswoning op te knappen zodat de ruimte als klaslokaaltje kon worden gebruikt. Hij schilderde het plafond en de muren, schuurde en boende de oude plankenvloer, smeerde de roestige scharnieren van het raam en hing het zwarte schoolbord op dat Doktor Hoppe samen met drie houten schoolbankjes en een lessenaar had besteld. Al die tijd had hij de kinderen helaas niet gezien en eigenlijk had hij de hoop al opgegeven, toen ze dan toch ineens het lokaal binnenkwamen, waarschijnlijk gelokt doordat hij, opzettelijk luid, had geroepen: ‘Zo, ik ben klaar! De zonen van Herr Doktor zullen blij zijn!’

De jongens liepen zonder naar hem om te kijken recht op de drie bankjes af. Ze gingen elk in een eigen bank zitten, hoewel ze gemakkelijk met hun drieën in één bank pasten, zo klein en tenger waren ze. Hun voeten kwamen niet op de grond, waardoor hun korte beentjes onder de bank heen en weer wiegelden.

Ze lieten hun vingers over het hout gaan, terwijl de klusjesman, nog amper knipperend met zijn ogen, naar de drie kale schedels staarde. De blauwe aders die onder de dunne huid zichtbaar waren, deden hem denken aan de grillige lijnen in sommige marmersoorten.

Van het blad verlegden de jongens hun aandacht naar het haakje voor hun schooltas, dan naar de opening onderin waar ze hun boeken en schriften kwijt konden en toen naar de gleuf die aan de bovenzijde over de hele breedte was gefreesd.

‘Dat is om je potloden en pennen in te leggen,’ zei Florent. Bij het horen van zijn stem keken de drie jongens heel even op. De klusjesman schrok van wat hij zag. Alleen het litteken op de bovenlip en de platte neus kwamen nog overeen met het beeld dat hij in zijn hoofd had sinds zijn vorige opdracht voor de dokter. Natuurlijk waren de kinderen intussen ruim twee jaar ouder, maar zelfs in die tijd konden ze niet zo veranderd zijn. Het leek wel of ze jaren en jaren ouder waren geworden en die schijn werd niet alleen opgeroepen door hun kale schedel, maar ook door de grote, donkere kringen onder hun ogen, die hun gezicht uitgemergeld deden lijken, en door het ontbreken van de wenkbrauwen. Het was alsof ze alle drie een masker droegen waarin twee ronde gaten voor de ogen waren uitgespaard. Daardoor leek het ook of hun hoofd niet bij hun lichaam paste. Ondanks die veranderingen waren de drie jongens echter nog altijd identiek en kon de klusjesman zelfs met zijn ge oefende oog, dat moeiteloos recht van krom onderscheidde, geen verschillen ontdekken. Omdat ze hem alle drie hadden aangekeken alsof ze zijn woorden niet begrepen hadden, liep hij naar voren, pakte het potlood dat hij achter zijn rechteroor had zitten en legde het in het gleufje van de middelste bank.

‘Kijk, dat bedoel ik,’ zei hij.

De jongen in de bank fronste het voorhoofd.

‘Dat weten wij ook, hoor,’ zei hij licht geërgerd. ‘Denkt u dat wij dom zijn?’

Florent schrok opnieuw, deze keer van het stemgeluid, dat op dat van de dokter leek, maar veel hoger was, en daardoor haast even irritant klonk als wanneer er iemand met zijn nagels op een schoolbord krast.

‘We kunnen al lezen en schrijven,’ zei een van de andere twee jongens. Hij gleed uit zijn bank en liep naar het bord.

‘Er ligt krijt in het bakje,’ zei de klusjesman ongemakkelijk.

De jongen haalde een blauw krijtje uit het bakje, ging op zijn tenen staan en begon te schrijven. Een gezwollen ader liep over de achterzijde van zijn schedel van het ene naar het andere oor, zoals het touwtje van een bril. De andere jongens haastten zich ook naar het bord en gingen met een krijtje in de hand naast hun broertje staan. Over hun achterhoofd liep dezelfde grote ader. Het viel Florent op dat ze alle drie linkshandig waren en nog altijd het gekleurde armbandje droegen.

‘Zijn jullie al boven?’ klonk ineens de stem van Charlotte Maenhout.

De kleuters reageerden niet.

‘Ja, ze zijn hier,’ riep Florent.

‘Dat dacht ik al,’ hoorde hij haar zeggen terwijl haar voetstappen op de trap klonken.

Even later verscheen haar rijzige gestalte in de deuropening. Ze had een kartonnen doos onder de ene arm en een lange rol onder de andere.

Dag Florent,’ zei ze, ‘het is goed dat je er nog bent. Wil je me even helpen deze plaat op te hangen?’ Ze maakte met haar hoofd een beweging in de richting van de rollen onder haar rechterarm.

De klusjesman knikte en haastte zich naar de deur. Hij nam de rollen van haar over, wees met zijn duim naar de drie jongens hij het bord en fluisterde: ‘Ze kunnen al lezen en schrijven.’

‘En ook al tellen,’ zei ze prompt. ‘Dus kijk maar uit als je straks de rekening maakt.’

Hij keek haar verbouwereerd aan.

‘Grapje,’ zei ze, hem speels op de schouder tikkend.

‘Wat staat daarop?’ riep een van de jongens toen. Hij had zich omgedraaid en wees met het krijtje naar de rol. Zijn ogen puilden zozeer dat het blauwe knikkers leken die elk ogenblik uit zijn gezicht konden vallen. De klusjesman wendde zijn blik af om niet op staren te worden betrapt.

‘De kaart van Europa,’ zei Frau Maenhout.

‘De kaart van Europa?’ vroeg Florent.

‘Het was de enige plaat die ze op school konden missen,’ vertrouwde ze hem toe, waarna ze zich met luidere stem tot de kinderen richtte, ‘en dat komt goed uit, want de jongens willen wereldreizigers worden, nietwaar?’

‘Ja, dan gaan we heel ver weg,’ zei Gabriël.

‘Dan zal ik die kaart maar snel ophangen, zodat jullie meteen kunnen vertrekken,’ zei de klusjesman, terwijl hij naar een plek op de muren zocht. ‘Waar wilt u hem hebben, Frau Maenhout? Naast het raam?’

‘Ja, doe maar,’ zei ze.

‘Gaat u ze lesgeven?’

‘De dokter wil dat graag. Ze zouden hun tijd maar verdoen in de kleuterklas.’

‘Daar heeft hij gelijk in. Als ze al zo slim zijn, zouden ze er meer afleren dan bijleren. Hier?’ Hij wees met een boormachine een plek op de muur aan. Frau Maenhout knikte.

Vanuit zijn ooghoeken keek hij naar de zonen van de dokter, die niet eens schrokken van het geluid van de boormachine. Hij had een dubbel gevoel. Aan de ene kant vond hij het verschrikkelijk hoe de jongens eruitzagen, maar aan de andere kant was hij blij dat hij ze had gezien. In café Terminus zouden de andere stamgasten straks aan zijn lippen hangen. Toch wilde hij nog meer kunnen vertellen en daarom greep hij zijn kans.

‘Frau Maenhout,’ zei hij op half gedempte toon, waarna hij fluisterend vervolgde: ‘Is er misschien wat mis met ze? Ik bedoel met hun gezondheid. Ze zien er zo... zo anders uit.’

Frau Maenhout haalde diep adem en knikte beheerst.

‘De dokter zegt dat het iets met de chromosomen is.’

‘Chromosomen?’

‘Ik begrijp het ook niet helemaal. Het heeft iets met erfelijkheid te maken. De chromosomen zitten in elke lichaamscel van de mens, drieëntwintig paar om precies te zijn, en zodra een cel zich splitst, dan splitsen de chromosomen zich ook en geven zo de informatie door aan de nieuwe cel.’

‘Ik kan u nu al niet meer volgen, Frau Maenhout. Voor mij is dat allemaal Latijn.’ Hij ging weer over op fluisterton: ‘Maar kan Herr Doktor daar dan niets aan doen?’

‘Hij is ermee bezig, zegt hij. Het komt allemaal goed.’

‘Dat is een hele geruststelling,’ zei hij, werkelijk opgelucht.

Hij hing de kaart aan het haakje en wilde net een nieuwe vraag stellen toen Frau Maenhout de kleuters riep: ‘Kijk eens, de kaart van Europa!’

Alle drie keken ze om en lieten hun blik over de kaart glijden, waarop elk land in een andere kleur was afgebeeld en de grote steden met rode bolletjes waren aangeduid.

‘Hier wonen wij,’ zei ze, met een nagel tikkend op de plek waar de grenzen van Duitsland, België en Nederland samenkwamen.

‘Het drielandenpunt!’ riep Florent enthousiast, alsof hij het antwoord op een moeilijke vraag had gevonden.

Hij keek op zijn horloge. De Terminus zou weldra opengaan.

‘Ik moet ervandoor, Frau Maenhout. Ik moet nog voor het sluitingsuur bij Martha van het winkeltje langs. Zij had ook een klusje voor mij.’

‘O, wacht even, ik heb nog wat om op te hangen. Eén minuutje nog.’

Ze beende naar de lessenaar, waarop ze de kartonnen doos had neergezet. Ze tilde het deksel op, grabbelde in de doos en haalde er een kruisbeeld uit.

‘Wat is dat?’ vroeg een van de jongens.

‘Dit is Jezus,’ zei ze.

‘De zoon van een timmerman,’ voegde Florent er met een knipoog aan toe en hij stak de hamer, die hij uit zijn gereedschapskist had gehaald, in de lucht.

‘En waarom hangt hij aan een kruis?’ vroeg de jongen.

‘Dat vertel ik jullie een andere keer,’ zei Frau Maenhout. ‘Meneer Florent moet nu dringend weg.’

Ze gaf hem het kruisbeeld en draaide zich om.

‘Boven de deur,’ zei ze, wijzend naar die plek.

Hij knikte, verplaatste zijn trapje naar de deur en begon de spijker in de muur te slaan.

‘Gaat u ze ook godsdienst geven?’ vroeg hij toen, half over zijn schouder kijkend.

‘Herr Doktor heeft dat gevraagd.’

‘Is dat zo? Ik wist niet dat de dokter gelovig was.’

Alweer een nieuwtje dat hij kon vertellen. Iedereen in de Terminus zou versteld staan.

‘Toch wel, Florent. Het is niet omdat hij niet naar de kerk gaat, dat hij niet gelovig is.’

‘Hij heeft natuurlijk ook weinig tijd om naar de kerk te gaan.’

‘Zo is dat, Florent.’

Ze reikte hem het kruis aan, dat hij aan de spijker hing.

‘Zo, die hangt weer voor duizend jaar,’ zei hij lachend, terwijl hij van het trapje afkwam. Hij tilde zijn gereedschapskist op, stak zijn andere arm tussen twee sporten van het trapje en hing dat over zijn schouder. ‘Als u nog eens een klusje hebt, Frau Maenhout, laat het me maar weten.’

Met een hoofdknik groette hij haar en nam in een oogopslag de jongens nog eenmaal op. Bouwvallig. Dat was het woord dat hem ineens inviel. Ze zagen er bouwvallig uit. Zoals een onbewoond huis dat al jarenlang in weer en wind staat te verkommeren.

De volgende ochtend had Frau Maenhout het kruisbeeld in de bovenste lade van de lessenaar aangetroffen. Vanzelf was haar blik toen naar de plek boven de deur gegaan, waar zelfs de spijker was verdwenen waaraan het had gehangen. Ze had een vermoeden, dat aan het eind van de dag toen ze er Doktor Hoppe over had aangesproken, werd bevestigd.

‘Ja, dat heb ik gedaan,’ was zijn antwoord.

Meteen had ze spijt dat ze zich de vorige dag zo had ingehouden tegenover Florent Keuning. Ze had andere, minder aardige dingen willen vertellen toen hij nieuwsgierig vragen over de dokter had gesteld. Eigenlijk had ze de waarheid willen zeggen, maar ze wist dat haar waarheid als laster zou worden beschouwd en dat wat zij zei via andere kanalen de dokter zou bereiken.

‘Waarom hebt u het kruisbeeld weggehaald? U wilt toch dat ik uw kinderen over Jezus vertel.’

‘Over zijn daden. U moet over zijn daden praten. Over al het goede dat hij heeft verricht. Niet over zijn dood.’

‘De dood maakt deel uit van het leven,’ had ze geantwoord. ‘Dat moet u toch weten?’

‘Dat is zo, dat is zo. Maar daarom hoeven wij er toch niet voortdurend naar te kijken.’

‘Het is maar een beeld.’ Ze had haar stem lichtelijk verheven. God heeft hem verraden,’ had hij toen plotseling gezegd. Hij had niet eens naar haar opmerking geluisterd. Hij had niet eens opgekeken.

‘Wat zegt u?’

‘God heeft niets gedaan om Hem te redden toen hij aan het kruis hing. Zijn eigen Zoon. Moeten wij dat beeld onthouden? Moeten wij daaraan herinnerd worden?’

Ze had aan het gesprek van een paar dagen eerder moeten denken, waarin hij haar had gevraagd om alleen over Jezus te vertellen, niet over God. Zou dat de reden zijn geweest: omdat God niets had gedaan om Jezus van het kruis te redden?

‘U vergist zich.’ Ze had het met nadruk gezegd en daarmee zichzelf verrast. Het was de eerste keer dat ze de dokter onomwonden had durven tegen te spreken. Ze wist ook waarom ze dat ineens durfde. Omdat ze het gevoel had dat hij een leerling was. Een jongetje dat zij dingen moest bijbrengen.

‘U vergist zich,’ herhaalde ze, ‘het kruis staat symbool voor het lijden van

Jezus.’

‘Dat bedoel ik. Daar hoeven wij toch niet naar te blijven kijken. Naar zijn lijden.’

‘Dat moeten we wél. Opdat we nooit vergeten dat Hij zijn leven voor ons heeft gegeven.’

Het was alsof iemand hem bij de haren had gegrepen en zo traag zijn hoofd opgetild. Iets in haar woorden moest hem hebben getroffen en daarom was ze snel op de ingeslagen weg verdergegaan.

‘Door zijn leven te geven heeft Hij de mensen van hun zonden verlost. En door te verrijzen heeft Hij aangetoond dat Hij boven het leven en de dood staat. Dat Hij er dus voor altijd en voor iedereen zal zijn. Daarom gedenken wij zijn dood. Daarom moeten wij het kruis in ere houden.’

Ten slotte had ze er nog nadrukkelijk aan toegevoegd, denkend aan wat de dokter ook ooit had gezegd: ‘Wij. De mensen.’ Haar uitleg was simplistisch geweest, alsof ze werkelijk tegen een kleine jongen had gepraat. Misschien kon ze ook niet anders meer na al die jaren van lesgeven. De dokter had in zijn reactie zelfs iets kinderlijks vertoond. Hij had het hoofd geschud en was snuivend weggelopen. Ze was verstomd achtergebleven.

Ze had het kruisbeeld niet teruggehangen. Ze wilde niet provoceren. Ze concentreerde zich op de lessen. Eigenlijk had ze liever dat de jongens de hele dag spelletjes deden of met blokken speelden, zoals dat op hun leeftijd zou moeten, maar omdat ze zo leergierig waren en haast smeekten om les te krijgen, deed ze het toch, met veel overgave bovendien, ook al wist ze dat ze daardoor meewerkte aan de plannen van hun vader om wonderkinderen van hen te maken of zoiets.

De lessen in het klaslokaal vulde ze vooral met lezen en rekenen, af en toe met voordracht en soms met schrijven, waarvoor het duidelijk nog te vroeg was – de fijne motoriek van de drie, die op lichamelijk vlak wel nog kleuters waren, was onvoldoende ontwikkeld. Godsdienst had ze nog niet op het lesrooster gezet. De dingen die de dokter de voorbije dagen had gezegd, hadden haar doen twifelen. Het leek haar verstandiger om af te wachten. De jongens hadden toch handen en hoofd vol aan lezen, rekenen en voordragen, waarvan ze maar geen genoeg konden krijgen. Zelfs als ze moe waren, wilden ze blijven oefenen. Toch was er één vak dat vooral hun interesse wekte en dat alleen al door de klank van de naam hun verbeelding aan het werk zette: wereldoriëntatie. Aan het begin van de week mocht een van de jongens op de kaart van Europa een land aanwijzen,

waarover zij dan alvast enkele weetjes vertelde, zoals de namen van de belangrijkste steden en rivieren. Die namen lieten ze dan over hun tong rollen, alsof het snoepgoed was, en tegelijkertijd werden ze voorgoed in hun geheugen opgeslagen. De rest van de week vertelde ze elke dag een uur lang over dat land en toonde foto's en tekeningen van bouwwerken als de Dom in Keulen en de Notre-Dame in Parijs, waar ze dan minutenlang naar staarden.

Natuurlijk voedde zij op die manier hun verlangen om een stukje van de wereld te zien, maar ze had zich dan ook voorgenomen om hen op een dag mee naar buiten te nemen, voorbij het hek, voorbij het dorp, ook al had hun vader daarvoor nog steeds geen toestemming gegeven. Maar ze had hoop. De dokter informeerde immers geregeld naar de vooruitgang van zijn zonen. Met gepaste trots vertelde zij dan onder meer welke nieuwe woorden de jongens hadden geleerd, waarna ze hen een tukje liet voorlezen uit de leesboekjes die zij elke zaterdag in de bibliotheek van Hergenrath ging lenen. De dokter sprak zijn tevredenheid uit, op zijn eigen manier, dus zonder veel geestdrift, maar het feit dat hij zich, op haar aanraden, ook elke dag een halfuurtje met de kinderen bezighield om te helpen bij het lezen, was voor haar een teken dat hij weer helemaal achter haar stond.

Ook op het nieuws dat zijn zonen voor het eerst optelsommen hadden gemaakt, reageerde hij anders dan ze had verwacht.

‘Dat wil ik zien,’ had hij gezegd.

De jongens waren in het klaslokaal de houten blokjes gaan halen waarmee ze leerden rekenen en hij had hun enkele eenvoudige sommen opgegeven. Alsof het een goocheltruc betrof hadden Michaël, Gabriël en Rafaël de blokjes verschoven en in groepjes gelegd en steeds hadden ze het juiste antwoord binnen de kortste keren gevonden. Uit eigen beweging was de dokter daarmee dagelijks doorgestaan als zij al naar huis was. Ze was er aangenaam door verrast. Het leek of hij eindelijk toenadering tot zijn kinderen zocht. Of hij hen eindelijk had aanvaard.

‘Sommige mannen kunnen niet met kleine kinderen overweg,’ had Hannah Kujk, met wie ze nog altijd geregeld de dingen besprak, opgemerkt. ‘Ze hebben geen geduld. Geen begrip. Voor hen zijn het machines die alleen maar lawaai en stront produceren. Pas als de kinderen ouder en verstandiger worden – en in hun ogen dus menselijker – leren ze ermee omgaan.’

De toekomst had Hannah helaas ongelijk gegeven. De bevlogenheid van Doktor Hoppe was slechts van korte duur. Een maand of drie hield hij het vol om elke dag met zijn zonen te oefenen, daarna gebeurde het geregeld dat hij

weleens een dag oversloeg. Hij verontschuldigde zich dan omdat hij het te druk had gehad. Dat werd door de jongens bevestigd: hun vader zat voortdurend over boeken met moeilijke woorden en over tabellen vol reeksen getallen gebogen of werkte aan een stuk door in het laboratorium, terwijl zij aan het bureau van zijn spreekkamer oefeningen maakten.

In de daaropvolgende weken verontschuldigde hij zich zelfs niet meer en moest Frau Maenhout van de kinderen zelf vernemen of hij nog tijd had gemaakt om samen te lezen of te rekenen.

Ze vond het jammer dat de dokter steeds minder interesse toonde in de vorderingen van zijn zonen, maar tegelijk gaf het haar de kans om in de klas te doen en te laten wat ze wilde. En dus had ze op een ochtend een kinderbijbel opengeslagen en aan Michaël, Gabriël en Rafaël het scheppingsverhaal verteld, zoals ze dat vroeger altijd aan het begin van het schooljaar had gedaan. Over Jezus zweeg ze, niet uit wrok jegens de dokter, maar gewoonweg omdat ze de volgorde van de bijbel aanhield. De volgende dag was ze dus verder gegaan met Adam en Eva en nog een dag later had ze het over de zondeval gehad. Daarna over Kaïn en Abel, over de zondvloed en over de toren van Babel. Niet meer dan een kwartier per dag las ze voor uit de kinderbijbel, en soms zelfs minder, want wanneer ze de voetstappen van Doktor Hoppe op de trap meende te horen, klapte ze het boek dicht en stopte het snel weg, ook al stond Mozes op het punt om de Rode Zee te splitsen of hief Abraham net het mes om zijn enige zoon Isaak te doden.

De jongens luisterden even ademloos naar de bijbelverhalen als naar de sprookjes die ze eerder had verteld en raakten er achteraf niet over uitgepraat. Ze had dan ook nadrukkelijk gezegd dat ze er tegen hun vader over moesten zwijgen.

‘Een geheim. We hebben een geheim,’ hadden ze toen geroepen en Frau Maenhout wist dat het slechts een kwestie van tijd was voor ze hun mond voorbij zouden praten. Ze zou dan wel zien hoe ze zich eruit kon redden.

De belangstelling van de dokter werd echter steeds minder en ten slotte informeerde hij zelfs niet meer naar wat er in het laslokaal gebeurde, noch bij zijn zonen noch bij haar, en als hij haar er toch over aansprak, dan was het duidelijk meer uit beleefdheid dan uit werkelijke interesse. Ze had meer en meer het gevoel dat hij haar maar liet begaan, niet omdat ze het zo goed deed, maar omdat hij misschien hoopte dat zij zich dan ook niet meer met hem zou bemoeien. Hij was immers weer begonnen met zijn zonen grondig te onderzoeken nadat hij hen geruime tijd met rust had gelaten. Er waren nieuwe toestellen gearriveerd, zoals een echograaf en een röntgenapparaat, en zijn zonen

leken nog meer dan voorheen als proefkonijnen te fungeren. Daardoor was de relatie tussen de dokter en zijn kinderen weer bekoeld geraakt en was er van enige toenadering geen sprake meer.

Hannah Kuijk had daarvoor weer een andere verklaring in petto. Ze meende deze keer te weten dat de dokter aan bindingsangst leed: ‘Sinds het verlies van zijn vrouw is hij bang geworden om nog van iemand te houden. Hij wil dezelfde pijn niet opnieuw meemaken als een van zijn zonen iets zou overkomen.’

Die uitspraak had haar niet meer losgelaten.

Het was begonnen toen Rafaël op een dag een tand had verloren. Niets ongewoons, behalve dan dat het wat vroeg was voor zijn leeftijd. Hij was een boterham aan het eten en beet op iets hards. Het bleek een losgekomen melktand te zijn. Zij had hem een glazen potje gegeven om de tand in te bewaren en trots had hij even later het relikwie aan zijn vader getoond. Die was gaan zitten en had minutenlang voor zich uit gestaard.

Dat was het keerpunt geweest. Daarvoor had de toestand van de drieling redelijk stabiel geleken. Het was ook in die periode dat de dokter zich geconcentreerd had op de leerprestaties van zijn zonen. Hij had eindelijk tijd gevonden. Het zag er werkelijk naar uit dat hij alles onder controle had.

Tot Rafaël dus een tand verloor. Vanaf dat ogenblik was het snel bergaf gegaan met de gezondheid van de drieling. Ze hadden pijn in hun gewrichten gekregen. Hun huid was gaan schilferen en op de rug van hun handen waren bruine vlekjes verschenen. Ze hoestten veel en hadden geregeld diarree. En ze waren nog vaker moe dan anders. Alleen hun intelligentie bleef nog op peil. Maar hoelang zou dat duren?

Hij wil dezelfde pijn niet opnieuw meemaken als een van zijn zonen iets zou overkomen.

De woorden van Hannah waren door haar hoofd blijven spoken. Had de dokter daarom geen belangstelling meer voor wat ze bijleerden? Omdat het toch geen zin meer had?

Wekenlang had ze met de meest kwellende gedachten rondgelopen. Ten slotte vond ze eindelijk de moed om hem aan te spreken. Ze had zich voorgenomen met de deur in huis te vallen. Dat was de enige manier om hem aan het spreken te krijgen.

‘Hoe oud worden ze, Herr Doktor?’

Ze had Michaël, Gabriël en Rafaël in de klas een opdracht gegeven waar ze

enkele minuten mee bezig waren en was naar beneden gelopen. Het spreekuur was voorbij en de deur van de spreekkamer had op een kier gestaan. De dokter zat aan zijn bureau, gebogen over een stapel papieren, en na een korte aarzeling had ze aangeklopt, zodat er haast geen weg terug meer was. Hij had haar uitgenodigd om voor zijn bureau plaats te nemen, maar ze was blijven staan.

Haar vraag deed hem vreemd opkijken. ‘Wie? De jongens?’

Ze knikte.

‘Over een paar weken vier jaar. Dat weet u toch.’

‘Dat bedoel ik niet.’

‘Wat bedoelt u dan?’

Er zat geen argwaan in zijn stem en dat deed haar weer even twijfelen. Hij zou toch meteen moeten begrijpen wat ze wilde zeggen.

‘Hoelang hebben ze nog te leven?’ vroeg ze toen.

Aan zijn blik en de manier waarop hij ging verzitten, zag ze meteen dat haar intuïtie haar niet bedrogen had. Toch probeerde hij nog de schijn hoog te houden. ‘Hoelang ze nog te leven hebben?’

Nu moest ze doorzetten, anders zou hij haar weer met een halfslachtig antwoord afschepen. Ze had geen bewijzen, alleen haar voorgevoel, maar dat mocht ze niet laten blijken.

‘Ze worden snel oud,’ zei ze.

Hij zei niets.

‘Veel te snel,’ ging ze door. ‘Dit is abnormaal. Het lijkt wel...’ Even zocht ze naar de juiste woorden. ‘Het lijkt wel of ze elke maand een heel jaar ouder worden.’

‘Dat heb ik u toch uitgelegd.’

‘Ik hoef geen uitleg!’ riep ze ineens uit. ‘Daar heb ik geen boodschap aan! En ik wil ook niet meer horen dat alles goedkomt. Want het kómt niet goed! Integendeel, het gaat hard achteruit. Dat ziet u toch ook!’

Ze schrok zelf van haar heftige reactie. Maar daardoor leek ze indruk op hem te hebben gemaakt. Hij ging achterover zitten en bracht zijn hand naar zijn baard, terwijl hij diep ademhaalde en de lucht door zijn brede neusgaten naar buiten blies. Zijn hand bewoog over zijn kin naar zijn keel en bleef op zijn borst liggen.

‘Hoelang hebben ze nog?’ vroeg ze opnieuw.

Ze dempte haar stem omdat ze beseftte dat de kinderen haar zonet hadden kunnen horen.

De dokter boog naar voren en vouwde zijn handen samen op het blad van zijn bureau. Zulke mededelingen had hij ongetwijfeld vaker moeten doen wanneer bleek dat patiënten ongeneeslijk ziek waren.

‘Zoals het er nu voorstaat, wat eigenlijk niets wil zeggen, want er kan...’

‘Hoelang?’

‘Eén, misschien twee jaar.’

‘Eén... twee jaar?’

Hij knikte alleen maar.

‘Ze worden dus hooguit zes,’ zei ze meer tegen zichzelf dan tegen de dokter, terwijl ze zich op een stoel liet zakken. Gemengde gevoelens maakten zich van haar meester. Enerzijds was er opluchting omdat ze nu eindelijk de waarheid kende, anderzijds kneep die waarheid haar de keel dicht. Maar ze moest verder gaan nu ze hem aan het praten had.

‘Hoelang weet u het al?’

‘Van kort na hun geboorte.’

‘Waarom hebt u mij dat niet eerder verteld?’

‘Omdat het goed komt. De jongste onderzoeken...’

‘Al die onderzoeken zijn waardeloos! Het enige dat u daarmee heeft bereikt is dat uw zonen bang zijn voor u!’

Ze kon zich niet meer inhouden en zag daartoe ook geen reden meer. Tegelijk was haar woede een uitlaatklep voor haar verdriet dat ze niet wilde tonen.

‘Ik probeer hun levens te redden,’ zei de dokter kalm. ‘Dat is mijn doel. Ik wil ze genezen. Dat is toch goed.’

‘Ze moeten naar een ziekenhuis,’ zei ze nadat ze een paar keer diep in en uit had geademd.

‘Ik weet wat goed is,’ klonk het beslist. ‘Ze gaan niet naar een ziekenhuis.’

‘U kunt toch iemand anders om een oordeel vragen,’ probeerde ze smekend.

‘Het zijn allemaal knoeiers!’

Ze schrok. Voor de eerste keer had ze hem zijn stem horen verheffen. Daarbij

had hij met zijn armen en handen een spastische beweging gemaakt, alsof hij een stroomstoot had gekregen. Ineens was ze bang voor hem. Ook dat was nieuw. Ze had zich nooit op haar gemak gevoeld bij hem, maar bang was ze niet eerder geweest.

Ze stond langzaam op. Hij hoorde haar stoel verschuiven en zei, zonder op te kijken, alsof hij het tegen zichzelf had: ‘Tijd. Ik heb tijd nodig. Dat is alles.’

Ze wilde eigenlijk vertrekken zonder nog iets te zeggen, maar toch vroeg ze nog iets, ook al wist ze dat het naïef van haar was. ‘Hoeveel procent kans hebben ze?’

‘Ik doe niet aan kansberekening. Ik ga ervan uit dat het goed komt. Dat heb ik altijd gedaan.’

Half versuft was ze daarna naar het klaslokaal teruggekeerd. Daar had ze zich nog groot gehouden, hoewel ze iedere keer als ze naar een van de jongens keek het gevoel had dat ze door hun ogen heen de dood al kon zien.

Eenmaal thuis was ze ingestort. Ze had Hannah willen bellen om steun en raad te vragen, maar uiteindelijk had ze dat niet gedaan. Voorlopig wilde ze het voor zichzelf houden. Alles zou zo definitief worden als ze er met iemand over zou praten, dan zou er geen hoop op beterschap meer zijn. Zodra ze het kruis niet meer alleen kon dragen, zou ze erover praten, had ze zich voorgenomen. En ook dat ze er alles voor over zou hebben om het de kinderen nog zoveel mogelijk naar hun zin te maken. Om te beginnen met hun vierde verjaardag, twee weken later. En daarna? Daarna wist ze het nog niet.

De meeste inwoners van Wolfheim die zelf nog jonge kinderen hadden, toonden begrip voor de verregaande maatregel die de dokter de ochtend na het verjaardagspartijtje van zijn zonen had genomen. Enkele oudere dorpingen verwezen, zij het in omfloerste bewoordingen, naar de dood van de vader van Doktor Hoppe en zeiden dat het ongeluk van zijn eigen zoon hem eindelijk een alibi had verschaft om definitief de sporen uit te wissen. Maar wat ook de ware reden was, iedereen was het erover eens dat de beslissing van de dokter nog meer ongeluk en rampspoed zou brengen. Over wat eraan die beslissing voorafging, bestaan meerdere getuigenissen die aan elkaar gebreid een verhaal vormen als een lappendeken.

Boris Croiset, die vanwege een verzwikte enkel met de auto werd gebracht, was die negenentwintigste september 1988 als eerste op het verjaardagspartijtje aangekomen. Hij behoorde tot de vijf gelukkigen die een paar dagen eerder tot eenieders verbazing een uitnodiging van de gebroeders Hoppe in de brievenbus hadden gevonden. De zesjarige Olaf Zweste uit de Kirchstrasse en zijn even oude buurjongen Reinhart Schoonbrodt mochten ook komen, evenals de vijf jaar oude tweelingbroers Michel en Marcel Moresnet, die met zichtbare trots in café Terminus de uitnodiging aan de stamgasten hadden laten zien. Aan het slordige handschrift in grote blokletters was te zien dat die door een van de jarigen zelf was geschreven.

Frau Maenhout had Boris naar de keuken geleid, waar alle drie de zonen van de dokter met een kroon van goudpapier op het hoofd een boek zaten te lezen. Ze hadden die moeten dichtklappen en wegstoppen. Dat hadden ze duidelijk met tegenzin gedaan.

‘Het waren hele dikke boeken,’ vertelde Boris later, en tussen zijn duim en wijsvinger gaf hij een afstand van zowat vijf centimeter aan. Omdat hij zelf nog maar net was begonnen met lezen, kon hij geen titel noemen, maar wel had hij op een van de omslagen een luchtballon herkend.

Reinhart en Olaf waren samen gearriveerd en hadden de jarigen de hand geschud. Reinhart was het opgevallen dat ze alle drie bruine vlekken op de rug van hun handen hadden.

‘Sproeten, zoals bij Herr Doktor zelf,’ wist zijn moeder.

De handdruk zelf was heel slap geweest.

Inwoners die informeerden naar nog meer details over het uiterlijk van de drieling kregen achteraf van de kinderen alleen te horen wat ze al wisten.

‘Ze waren klein en dun. Je kon ze zo omverblazen.’

‘Hun gezichten waren heel wit, zoals bij een clown.’

‘Ze hadden de ogen van een kikker.’

‘Hun mond stond scheef.’

Zodra ook Michel en Marcel Moresnet er waren, was Doktor Hoppe erbij gekomen. Het was de eerste keer geweest dat de kinderen hem zonder doktersjas zagen en om zijn hals had geen stethoscoop gehangen, maar de polaroidcamera waarvoor Frau Maenhout een dag eerder in het dorpswinkeltje nog drie nieuwe filmcassettes had gekocht.

Toen hadden de jarigen pakjes opengemaakt, terwijl hun vader onafgebroken foto's had genomen. Van Boris kregen ze een ganzenbord, van Olaf een set dominostenen en van Michel en Marcel kleurboeken, die de broers ongeïnteresseerd terzijde hadden geschoven. Reinhart, wiens vader trucker was, had voor elke jarige een matroesjka bij zich, zo'n houten poppetje waarin een ander poppetje zit, dat ook weer een poppetje verbergt.

‘Die heeft papa meegebracht uit Rusland,’ had hij gezegd toen ze zijn cadeautjes begonnen uit te pakken. De drieling had daarop ineens heel veel interesse getoond.

‘Uit Moskou?’ had er een gevraagd. ‘Of uit Leningrad?’

‘Nee, uit Rusland,’ had Reinhart herhaald.

Na de pakjes was het tijd voor de taart, door Frau Maenhout zelf gebakken. Ze was al zingend met de taart verschenen en alle kinderen hadden meegezongen. Op de taart stonden twaalf brandende kaarsjes.

‘Voor elke jarige vier kaarsen,’ had ze gezegd. ‘Die moeten jullie in één keer uitblazen.’

Michaël, Gabriël en Rafaël waren gaan staan en hadden eikaars hand vastgehouden. De andere kinderen hadden tot drie geteld en toen hadden de jarigen samen geblazen. Meer dan de helft van de kaarsen was blijven branden.

‘Is dat alles?’ had Michel Moresnet geroepen en daarop in één adem de overige kaarsen uitgeblazen.

‘Hij wilde alleen maar helpen,’ nam Maria het op voor haar zoon toen ze later

hoorde dat de kinderen van de dokter in tranen waren uitgebarsten.

Vervolgens waren ze allemaal een kijkje gaan nemen in het klaslokaaltje op de eerste verdieping. Boris werd vanwege zijn enkel door Frau Maenhout de trap opgedragen.

Nadat elk kind even in de bankjes had mogen zitten, waren er al gauw groepjes ontstaan. Gabriël en Rafaël hadden met Reinhart bij de kaart van Europa gestaan om te laten zien waar Rusland lag. Ze hadden hem bovendien gevraagd in welke andere landen zijn vader al was geweest en verteld dat ze zelf uit Duitsland kwamen.

Michaël had aan Olaf en Boris schriften vol rekensommen laten zien en vol ongeloof gereageerd toen Boris zei dat hij nog maar tot tien kon tellen. Boris was toen maar bij Michel en Marcel gaan staan, die van Frau Maenhout krijtjes hadden gekregen om tekeningen op het bord te maken.

Toen was Frau Maenhout door de telefoon weggeroepen. Eerst was ze in de klas gebleven en had ze geluisterd of de dokter beneden opnam, daarna had ze boven aan de trap ‘Herr

Doktor’ geroepen, maar hij had kennelijk het gerinkel noch het geroep gehoord. Ze was de trap af gerend en had de telefoon in de woonkamer opgenomen.

Niemand heeft ooit toegegeven dat hij of zij op dat moment naar het huis van de dokter belde en met Charlotte Maenhout had gesproken. De naam van Irma Nüssbaum werd genoemd omdat zij Doktor Hoppe weleens vaker belde voor een telefonisch consult, maar zij bleef hardnekkig ontkennen. En Freddy Machon had die middag in café Terminus Maria Moresnet een telefoontje zien plegen. De moeder van Michel en Marcel hield vol dat ze met de brouwer had gebeld, wat ze achteraf ook bewees met de leveringsnota waarop dag en uur van haar bestelling stond vermeld.

Het was ook te verwachten dat niemand de verantwoordelijkheid voor het telefoontje op zich zou nemen, want terwijl Frau Maenhout beneden was, voltrok zich op de eerste verdieping een drama waarvan de schuld volgens de getuigenis van Michel en Marcel volledig bij de zonen van de dokter zelf lag.

‘Marcel had door het raam die noten zien hangen,’ vertelde Michel achteraf aan zijn moeder. ‘De hele boom hing vol. Het waren er duizenden!’

De oude walnotenboom, die vlak bij het huis stond, droeg dat jaar inderdaad een uitzonderlijke oogst. De takken kreunden onder het gewicht van de vele bolsters, waarvan sommige haast het formaat van een appel hadden. De boom

was al jaren niet meer gesnoeid en de hoogste takken hadden zich tot boven het dak verheven. In de dagen voor het verjaarspartijtje waren de eerste vruchten op de dakleien gevallen, wat volgens sommige patiënten binnenshuis had geklonken alsof er een geweerschot was afgevuurd.

De jongens kwamen alle drie bij ons staan,' vertelde Michel verder, 'en eentje zei...'

'Gabriël... het was Gabriël!' vulde Marcel aan.

'Gabriël zei dat hij een noot voor ons wilde plukken.'

'Wij zeiden nog dat hij dat niet moest doen...'

'... maar toen nam die andere een stoel en zette die voor het raam.'

'Gabriël ging erop staan en deed het raam open.'

'Hij reikte ver naar voren en...'

'... toen schoof de stoel onder hem weg en is hij...'

De dokter was op dat ogenblik in het laboratorium en had voorafgaand aan de val een van de goudpapieren kronen aan het raam voorbij zien dwarrelen, zo vertelde hij later aan zijn patiënten. Toen was er een enorm gekraak van takken te horen geweest en in een flits was er een lichaam voorbijgekomen, waarna een doffe slag had geklonken. De dokter was naar buiten gesneld en ook Frau Maenhout moest gealarmeerd zijn, want zij kwam eveneens in paniek de tuin in gerend.

Irma Nüssbaum kwam haast tegelijkertijd haar voordeur uit, wat het vermoeden versterkte dat zij degene was die had opgebeld en uit de reactie van Frau Maenhout had begrepen dat er wat was gebeurd.

'Het gekraak van de takken was tot binnen hoorbaar,' verdedigde Irma zich, maar niemand geloofde dat het geluid zo ver had gereikt.

In elk geval kon ze naar waarheid getuigen dat ze de twee andere kinderen van de dokter verschrikt uit het raam op de eerste verdieping zag kijken.

'Naar binnen!' had hun vader geschreeuwd. 'Naar binnen!' Irma had ook de stem van Frau Maenhout gehoord. Eerst een gil en toen: 'Ik bel een ambulance!'

'Nee, géén ambulance!' had Doktor Hoppe klaar en duidelijk geroepen en hij had het twee keer moeten herhalen omdat ze was blijven aandringen. Dat ze zo weinig vertrouwen toonde in de kwaliteiten van de dokter vond Irma een schande. De dokter moet de jongen vervolgens van de grond getild hebben en in zijn armen genomen, want ze hoorde hem zeggen: 'Frau Maenhout, hou de deur

open!’

Op dat ogenblik waren Michel en Marcel boven in het raam verschenen.

‘Hij wilde een noot plukken, Herr Doktor! Hij wilde een noot plukken!’ hadden ze tegelijk uitgeroepen. De dokter had niet gereageerd en de deur was met een klap achter hem dichtgevallen. Even later had Frau Maenhout alle ouders opgebeld om te vragen of ze hun kinderen konden komen halen.

De rest van de dag passeerden vele dorpingen het huis aan de Napoleonstrasse 1 en allemaal zagen ze de dikke tak die van de notenboom was afgeknapt en als een lamme arm langs de stam hing.

‘Ik heb altijd al gezegd dat die boom daar gevaarlijk stond,’ herhaalde Irma die dag meerdere keren.

De volgende ochtend had er in de tuin van de dokterswoning motorgeronk weerklonken, een kwartier nadat Florent Keuning er was gearriveerd.

‘Hij had het mij gevraagd,’ verontschuldigde die zich achteraf. ‘Dat kon ik toch moeilijk weigeren.’

Van ver was te zien geweest hoe elk blad van de notenboom had getrild en hoe langer het motorgeluid aanhield, hoe meer bolsters er op het leiendak van de dokterswoning waren gevallen en tot in de dakgoot rolden.

‘Een notenboom vellen brengt onheil! Onheil!’ riep Josef Zimmermann uit toen hij door het raam van café Terminus de brede kruin boven het dak van de dokterswoning uit de lucht zag verdwijnen.

De klap waarmee de boom op de grond viel was tot in het café voelbaar geweest.

Natuurlijk was het haar idee. Met reden was ze daarom vooraf nog trots op zichzelf geweest. Het had haar veel overredingskracht gekost, maar uiteindelijk had de dokter toestemming gegeven voor een partijtje. Het kan hun gezondheid alleen maar ten goede komen, had ze zelfs nog als argument gebruikt.

Het ongeval en het feit dat het had kunnen gebeuren, hadden haar dan ook erg aangegrepen. Maar daar was het niet bij gebleven. Er waren nog zoveel dingen bijgekomen die haar iedere keer opnieuw een schok hadden gegeven. Zo was ze achteraf te weten gekomen dat Michel en Marcel Moresnet hadden gelogen om hun eigen aandeel in het drama te verdoezelen. Zodra alle kinderen naar huis waren, hadden Michaël en Rafaël hun verhaal gedaan en daaruit bleek dat Marcel naar Gabriël was geslopen en de kroon van diens hoofd had gegrist.

‘Kijk, hij heeft geen haar!’ had Boris Croiset geroepen. Michaël, Gabriël en Rafaël hadden nog geprobeerd de kroon weer af te pakken, maar alle andere kinderen hadden samengespannen en het begeerde voorwerp snel aan elkaar doorgegeven.

Ze had het gestommel op dat ogenblik inderdaad gehoord, maar ze had Irma Nüssbaum aan de telefoon niet kunnen afwimpelen.

Zodra Michel Moresnet de kroon in handen had gekregen, had hij hem uit het raam gezwierd dat zijn broer had opengehouden. De kroon was in de notenboom terechtgekomen en vanaf een stoel had Gabriël nog geprobeerd hem te grijpen, maar het ding was steeds verder door de bladerkruin gezakt en ten slotte helemaal naar beneden gevallen. Het volgende ogenblik was de stoel onder Gabriël vandaan geschoven en had hij zijn evenwicht verloren.

Frau Maenhout wilde het aan de dokter vertellen, maar ze had het uiteindelijk niet gedaan omdat het er toch niet toe deed. Wat gebeurd was, was gebeurd. Maar als ze het wel had gedaan, had Doktor Hoppe de notenboom misschien laten staan. Dat was de volgende schok. Toen ze die ochtend bij het huis aankwam, was de boom al geveld. Florent Keuning was bezig de takken af te zagen.

Toen had ze het de dokter toch verteld. Dat de boom er niets mee te maken had. Dat Gabriël geen noten had willen plukken.

Ze wilde hem een schuldgevoel aanpraten, misschien om zo haar eigen schuldgevoel te verzachten.

‘Die boom stond toch al jaren in de weg,’ had hij schouderophalend geantwoord.

Even had het erop geleken dat daarmee alles gezegd was, maar toen had hij verwijten uitgesproken die haar schuldgevoel nog hadden vergroot. Hoe ze het in haar hoofd had kunnen halen om de jongens alleen te laten. Of ze wel besepte dat Gabriël dood had kunnen zijn. Of ze wel doorhad dat hij er een litteken aan zou overhouden en daardoor voor altijd zou verschillen met zijn broers.

Dat alles had hij op een vlakke toon gezegd, in een soort van opsomming, waardoor de feiten eens zo hard bij haar waren angekommen. Ze had geen weerwoord gevonden en was huilend weggerend. Pas later waren de woorden bij haar opgekomen die ze had moeten zeggen. Dat hij er ook schuld aan had. Dat hij de telefoon had moeten oppakken. Dat hij het toestel misschien met opzet had laten rinkelen om haar weg te lokken uit het klaslokaal in de hoop dat er iets zou gebeuren. Iets dat haar verweten kon worden.

De volgende schok kwam toen ze Gabriël een week na het ongeval terugzag. Ze had alleen weet gehad van wat schrammen, een lichte hersenschudding en een hoofdwond, die nu bedekt was met een vierkant gaasje. Er waren zeven hechtingen voor nodig geweest en zolang er geen haar op zijn hoofd zou groeien, zou het litteken inderdaad zichtbaar blijven. Maar hij bleek ook op zijn rug een stuk verband te hebben, een ansichtkaart groot. Daarover had de dokter niets gezegd. Sinds zijn uitval hadden ze overigens geen woord meer met elkaar gewisseld en daarom durfde ze hem er niet meteen naar te vragen. Gabriël zelf herinnerde zich niets meer vanaf dat hij uit het raam was gevallen tot het moment waarop hij wakker was geworden in het verduisterde laboratorium naast de spreekkamer.

Uiteindelijk had ze de tape, waarmee het verband op de rug van Gabriël was vastgeplakt, voorzichtig losgepeuterd. Er zat een snee van ruim tien centimeter, die gehecht was. Ze had de trui gezocht die Gabriël de dag van het ongeluk aan had gehad en gekeken of er bloedvlekken op de achterkant zichtbaar waren. Die waren er niet. Wel waren er vlekken op de schouders en aan de voorkant, die er bij het wassen niet helemaal waren uitgegaan.

Het liet haar niet los en om zich geen waanvoorstellingen te gaan maken, had ze de dokter aangesproken op de dag dat hij bij Gabriël de hechtingen had verwijderd.

‘Ik wist niet dat hij ook een wond op zijn rug had,’ zei ze.

De dokter knikte. Hij was niet verrast en reageerde evenmin afwijzend.

‘Ik heb een stukje van een nier weggenomen.’

‘Was die dan geraakt?’

‘Nee. Waarom denkt u dat?’

Zijn antwoord kwam hard aan. Hij deed niet alsóf er niets aan de hand was, voor hem was er klaarblijkelijk werkelijk niets verkeerd aan wat hij had gedaan.

‘Waarom ik dat denk?’ probeerde ze op kalme toon te zeggen. ‘U haalt een stuk van zijn nier weg. Dat doet u toch niet zómaar.’

‘Nee, daar had ik mijn redenen voor.’

‘Daar had u uw redenen voor? Dat is het? Omdat u uw redenen had. Ik geloof u niet. Er was geen reden. Ik geloof u niet meer.’

Hij reageerde anders dan ze had verwacht. Ze had verwacht dat hij haar of de deur zou wijzen, of zou proberen te overtuigen van zijn gelijk. Maar hij leek geheel ontdaan.

‘Geloof u mij niet, Frau Maenhout? Twijfelt u ook al aan mij? Ik vertrouwde u. Ik heb u altijd vertrouwd en nu zegt u dit. Waarom? Ik heb toch...’

Hij stort zich in zelfbeklag, dacht ze toen. Hij probeert medelijden op te wekken. Ik mag er niet in trappen.

‘Ik wil uw praatjes niet meer!’ zei ze ineens kordaat, maar ze voelde hoe ze op haar benen stond te trillen. ‘Alles wat u hebt geprobeerd, heeft niets uitgehaald. Niets! Het wordt tijd dat u dat beseft. U wilde hun levens redden, maar u hebt ze de dood ingejaagd. Meer hebt u niet gedaan!’

Ze wilde zijn reactie zien noch horen. Na haar laatste zin haastte ze zich de kamer uit, bang dat ze ter plekke in huilen zou uitbarsten en zo haar zwakte zou tonen.

Dat huilen deed ze ook, even later, in de badkamer, waar ze naar zichzelf in de spiegel keek en zich afvroeg waarom ze hem zo lang had laten begaan.

Zeven dagen. Van maandag tot zondag. Zo lang had Frau Maenhout zichzelf gegeven. Om de kinderen nog wat dingen te leren. Om nog even van hun aanwezigheid te genieten. Om afscheid te nemen. Zeven dagen. Daarna zou ze hulp inschakelen. Een andere dokter. Een specialist. Misschien zelfs de politie. Daar was ze nog niet helemaal uit. Maar wat ze wel wist, was dat ze op dat ogenblik de kinderen kwijt zou zijn.

Uit handen geven. Aan goede handen toevertrouwen. Zo dacht ze erover. Dat zou het makkelijker maken om afscheid te nemen.

In die zeven dagen zou ze ook moeten proberen harde bewijzen te verzamelen voor het misbruik door de dokter van zijn zonen. Ze zou immers niet alleen tegen zijn goede naam moeten opboksen, die door menig inwoner bevestigd zou worden, maar ook tegen de uitleg van de dokter zelf, die elk van zijn daden en onderzoeken als noodzakelijk zou afdoen. In het belang van hun gezondheid, zou hij zeggen. Om hun levens te redden.

Ze lichtte de jongens niet in. Ze vertelde alleen dat aan het eind van de week hun eerste schooljaar erop zou zitten en dat ze daarom nog een paar laatste dingen moesten leren.

‘En na dit schooljaar?’ vroeg Michaël.

Ze zou hen moeilijk iets kunnen wijsmaken en moest dus op haar woorden letten.

‘Dan begint een nieuw schooljaar. Dat wordt vast veel leuker. Nog leuker.’

Een van de dingen die ze hun nog leerde was het onzevader. Over Jezus had ze nog steeds niets verteld. Daar was ze niet aan toe gekomen.

De jongens hadden geen moeite met het van buiten leren van het onze vader. In het Frans en in het Duits. Een kruisteken maken vonden ze wel moeilijk. Ze konden de volgorde van de bewegingen niet onthouden en evenmin of ze nu links of rechts moesten beginnen.

Ze had gezegd dat ze elke avond voor het slapengaan een kruisteken moesten maken en het onzevader bidden. Dat hadden ze spannend gevonden.

‘En vader mag het zeker niet weten?’

Ze had gezegd van niet, maar eigenlijk deed het er niet meer toe. Ze wilde de jongens echter niet in verwarring brengen en evenmin wilde ze hen betrekken in het conflict dat zij met de dokter had.

Omdat ze er niet onderuit kon, hoeveel moeite en verdriet het haar ook kostte, had ze het met de jongens ook over de dood gehad.

‘Kinderen die sterven,’ zei ze, ‘veranderen in een engel en vliegen recht naar de hemel.’ En met een arm die zwaar was als lood had ze een engel op het bord getekend.

‘Waar is de hemel? Welke weg moeten we dan volgen?’ had Michaël gevraagd.

Dat de jongens ook nog namen van engelen droegen, had ze bijna sarcastisch gevonden. Alsof de dokter het erom gedaan had.

De hemel is daarboven.’ Ze had naar de blauwe lucht gewezen. ‘Gewoon recht omhoogvliegen en dan kom je er vanzelf.’

Ook had ze verteld dat de hemel was als een land zonder grenzen, waar een oneindige rivier doorheen slingerde. Op die rivier voer een enorm zeilschip met God aan het roer en iedereen die in de hemel aankwam, mocht voor altijd op die boot plaatsnemen.

‘O, en mogen wij dan ook eens aan het roer staan?’ had Gabriël gevraagd.

‘Dat denk ik wel.’

‘Goh, waren wij maar vast dood,’ had hij toen verzucht, maar lang kon ze er gelukkig niet bij stilstaan, want Rafaël had meteen een nieuwe vraag gesteld: ‘En grote mensen? Gaan die ook naar de hemel?’

‘Alleen wie zijn hele leven lang goed heeft gedaan.’

‘Dan gaat u vast ook naar de hemel,’ had Rafaël gezegd.

‘En vader niet,’ had Gabriël onmiddellijk gereageerd.

Zo hadden ze haar toch nog aan het glimlachen gekregen.

Op dat moment was ze jaloers geweest op het feit dat jonge kinderen tot een bepaalde leeftijd bij mensen slechts goed en kwaad konden onderscheiden en ze wenste dat zij nog in dat stadium had gezeten. Dan had ze de dokter al veel vroeger tot het slechte kamp gerekend. Nu had ze te veel rekening gehouden met zijn gevoelens van verdriet of wanhoop of onmacht, ook al had hij die nooit openlijk getoond.

Naarmate het einde van de week naderde, kreeg ze het steeds zwaarder om de jongens onder ogen te komen zonder haar emoties te tonen. Ze had inmiddels al

besloten om de politie te laten komen. Een verpleger of een andere arts zou door Doktor Hoppe prompt worden weggestuurd en dus niet eens bij de jongens terechtkomen, terwijl het er toch vooral om ging dat een buitenstaander hen zou zien en meteen door zou hebben dat ze dringend gespecialiseerde hulp nodig hadden.

Maar toen kwam er iets tussen waar ze niet op had gerekend. Ze had de dokter al die dagen amper gezien. Het leek of hij haar sinds het laatste gesprek gemeden had. Als ze 's ochtends arriveerde zat hij al in de spreekkamer of in het laboratorium en als ze weer wegging, zat hij daar nog steeds. Op vrijdagochtend had hij echter ineens voor haar gestaan.

'Ik moet weg,' zei hij. 'Naar een beurs in Frankfurt. Ik vertrek morgenochtend. Om halfzes komt een taxi me ophalen.'

Dat was alles wat hij had gezegd. Hij had niet eens gevraagd of ze dan wilde komen om op te passen. Maar daar was ze wel van uitgegaan.

Ze deed het voor de kinderen. Dat had Frau Maenhout zich de hele tijd voor ogen gehouden. De jongens droomden er al lang van om een stukje van de wereld te zien en nu de mogelijkheid zich aanbood omdat hun vader enige tijd wegbleef, zou ze ervoor zorgen dat hun droom werkelijkheid werd en hen meenemen naar het drielandenpunt. Het zou het laatste zijn wat ze voor hen kon doen. Als alles meezat hoefde niemand het te weten te komen en kon ze daarna het plan uitvoeren dat ze sinds het begin van de week had opgevat. Dan hadden Michaël, Gabriël en Rafaël in elk geval iets om aan terug te denken in de tijd die hun nog restte. Als het verjaarspartijtje niet uit de hand was gelopen, dan zou ze sowieso aan de dokter toestemming hebben gevraagd om op een dag met zijn zonen naar het drielandenpunt te gaan.

Sinds haar pensionering was ze er zelf niet meer geweest. Daarvoor had ze eenmaal per jaar met haar klas een uitstapje naar de top van de Vaalserberg gemaakt en heel vroeger was ze er als kind zelf vaak naartoe geweest. Toen was het er nog vrij rustig – er was zelfs nog geen uitkijktoren – maar met de jaren was het drielandenpunt steeds meer toeristen gaan lokken, wat ook merkbaar was in de straten van Wolfheim. De auto's en bussen trokken van 's morgens tot 's avonds door het dorp en moesten aan het eind van de Napoleonstrasse onder een smalle brug door, waardoor er soms een file ontstond die reikte tot aan de woning van de dokter. Achter die brug begon de Route des Trois Bornes, die de voertuigen langs een steile klim naar de top van de Vaalserberg voerde, het hoogste punt van Nederland. Daar was op een perkje van kasseien een steen geplaatst met de inscriptie '322,5 meter boven AP'. Vlak achter die steen bevonden zich drie oude grenspalen op een rij, waardoor sommige toeristen

abusievelijk dachten dat die het drielandenpunt zelf vormden. De plek waar de grenzen van België, Nederland en Duitsland werkelijk samenkwamen, bevond zich een tiental meter verder zuidwaarts, waar een kleine betonnen paal stond in de vorm van een obelisk. De letters B, D en NL op de flanken van de paal toonden de toeristen die eromheen draaiden – niemand weerstond de verleiding – in welk land zij zich op elk ogenblik bevonden.

Ook de Boudewijntoren was een trekpleister. Hij stond vlak bij het drielandenpunt, op Belgisch grondgebied, en was vierendertig meter hoog. Een metalen trap leidde naar het platform aan de top, vanwaar je de hele omgeving kon overzien. Die klim was elk jaar het hoogtepunt geweest van de uitstap met haar klasje. Met de drieling zou ze er die ochtend helaas niet op kunnen, want zo vroeg was de toren nog gesloten. Helaas, vanaf de top zou immers de kaart van Europa eindelijk reliëf voor hen hebben gekregen.

De hele vrijdagavond en een stuk van de nacht die voorafging aan het vertrek van de dokter had ze aan een vermomming gewerkt. Die moest ervoor zorgen dat de jongens niet meteen herkend werden als ze iemand tegenkwamen. Tegelijk moest het hun angst wegnemen en hun zelfvertrouwen stimuleren. Ze had al eerder gemerkt dat ze alle drie veel meer durfden als ze verkleed waren. Ze lieten dan hun verbeelding spreken, die op dat ogenblik voor hen de enige werkelijkheid was. Het was geen rol die ze speelden, nee, ze kropen helemaal in de huid van een ander personage. Dat was ook begrijpelijk, want voor hen was het de enige manier om uit het keurslijf te treden van hun vader.

Eenmaal in bed had ze de slaap niet kunnen vatten en had ze teruggeblikt: meer dan drie jaar lang was ze bijna dagelijks enkele uren bij de jongens geweest en toch leek het alsof alles zich in enkele dagen had afgespeeld. Dat kwam door de routine, meende ze. Vele dagen waren hetzelfde geweest. Op die manier was ook de vijfenveertig jaar van lesgeven uiteindelijk in haar herinnering gekrompen tot een paar maanden. Maar zoals ze na haar pensioen de routine van het lesgeven had gemist, zo zou ze ook deze routine gaan missen. En natuurlijk de drie jongens zelf.

Ze was van ze gaan houden, dat wist ze wel zeker, maar op een of andere manier had ze ze geen van drieën kunnen doorgronden. Ze hadden in die jaren weinig karakter getoond. Letterlijk. Noch Michaël noch Gabriël noch Rafaël was er op een of andere manier uitgesprongen door baldadigheid of verlegenheid of vrolijkheid. Ooit had Hannah gezegd dat hun hersenen met onzichtbare draden met elkaar verbonden waren en dat leek ook met hun karakters het geval. Alle drie waren ze in zichzelf gekeerd, weliswaar nieuwsgierig naar wat er rondom hen gebeurde, maar uiteindelijk waren ze toch voornamelijk gesloten gebleven.

Eigenlijk net zoals hun vader, dacht ze met spijt, maar die was ook nog eens alle nieuwsgierigheid kwijt, of had die nooit gehad. Als ze meer tijd had gekregen, zou ze geprobeerd hebben om de drie jongens te laten openbloeien en naar boven te halen wat diep in hen zat, zodat ze zeker niet als hun vader zouden worden.

Als ze meer tijd had gehad. Met die gedachte was ze in slaap gevallen.

Toen ze de volgende ochtend, iets voor halfzes, bij het huis arriveerde, kwam Doktor Hoppe net naar buiten gelopen. De taxi was er nog niet. Ze voelde het hart kloppen in haar keel. De dokter begroette haar niet, maar zij besloot te doen alsof er nooit iets tussen hen was voorgevallen, en vroeg: 'Zijn de jongens al wakker?'

'Ik weet het niet,' antwoordde hij, terwijl hij het hek opende.

'Kan ik naar binnen? Mag ik naar ze toe?' Ze vroeg het voor de zekerheid, maar hij deed er niet moeilijk over. Ze had zich weer wat ingebeeld.

'Als u dat wilt. U hebt de sleutel.'

Hij tuurde de straat af.

'Hoe laat komt u terug?' vroeg ze. 'Dan houd ik daar met het eten rekening mee.' Ze vond het een goede list van zichzelf, maar zijn antwoord stelde haar teleur.

'U hoeft met mij geen rekening te houden.' 'Goed, dan weet ik dat,' mompelde ze en zonder nog naar hem om te kijken, liep ze het tuinpad op. In de verte klonk het geluid van een naderende auto.

'Michaël, Gabriël, Rafaël, wakker worden.'

In de slaapkamer had ze het licht aangeknipt. Behalve wat gemompel was er geen reactie gekomen, maar dat had niet lang geduurd.

'Wakker worden. We gaan op reis.'

Knipperend met hun grote ogen waren de drie jongens half overeind gekomen. Ze had diep ingeademd en hun gezichten een voor een opgenomen.

'Wat zegt u, Frau Maenhout?' had Michaël gevraagd. Met de rug van zijn handen had hij de slaap uit zijn ogen geveegd.

'We gaan op reis. Jullie hebben een opdracht.'

'Een opdracht?'

Toen had ze de vermomming laten zien. Drie capes, drie mutsen en drie kartonnen maskers. De capes en de mutsen waren in drie verschillende kleuren. Rood. Groen. Blauw. De maskers had ze zilvergrijs geschilderd.

‘Vandaag zijn jullie de drie musketiers. Dat zijn ridders van de koning.’

‘Van welke koning?’ had Rafaël gevraagd.

‘Koning Boudewijn van België. En hij heeft een opdracht voor zijn musketiers. Jullie moeten het drielandenpunt veroveren.’

De woorden waren slechts traag tot hen doorgedrongen.

‘Sta maar snel op voordat de koning zich bedenkt,’ had ze daarom gezegd. En binnen de kortste keren hadden ze alle drie in de houding naast het bed gestaan.

Zodra ze waren aangekleed had ze de jongens elk hun masker opgezet. Daarin had ze twee gaten voor de ogen en een gat voor de mond geknipt. Vervolgens kregen ze de muts op het hoofd en de cape om hun schouders. Ze hadden hun vingers over de stof laten gaan alsof het kostbaar fluweel was.

‘Er ontbreekt nog iets,’ had Frau Maenhout toen gezegd en met een groot gebaar had ze drie houten zwaarden uit haar tas getoverd. ‘Jullie moeten eerst nog tot ridder worden geslagen.’ Door de uitsparingen in de maskers hadden drie paar ogen naar de zwaarden gestaard.

‘Kniel maar,’ had ze gezegd.

Ze had de ceremonie kort maar plechtig gehouden. De jongens knielden, bogen het hoofd en met het zwaard had ze hun schouders en hoofd aangetikt: ‘Rafaël, hierbij doop ik jou in naam van de koning om tot Porthos, de schranderste van de musketiers. Gabriël, jou doop ik in naam van de koning om tot Aramis, de nobelste van de musketiers, en jou, Michaël, doop ik in naam van de koning om tot Athos, de dapperste van de musketiers.’ Ze had de zwaarden overhandigd en als bij toverslag was de geest van de musketiers over hen gekomen. Ze hadden alle drie hun rug gerecht, hun kin naar voren gestoken en het zwaard hoog in de lucht geheven. Hun mond had de naam gevormd die ze hun zopas had gegeven.

Even later hadden ze zichzelf in de spiegel in de badkamer bewonderd en zij had ademloos toegekeken. Doordat hun kale schedel en de misvorming in hun gezicht grotendeels onzichtbaar waren, hadden ze er voor een keer uitgezien als drie gewone kinderen. Hierdoor leek het of ze voorheen verkleed waren geweest, want hun werkelijke uiterlijk stond hen vreemder dan hun vermomming.

Tijdens het ontbijt had ze de jongens nog twee dingen geleerd. Ze had ze in

een kring laten staan met de zwaarden in de lucht, zodat die elkaar boven hun hoofden kruisten, en gezegd: ‘Eén voor allen, allen voor één! Dat is de strijdkreet van de musketiers. Het betekent dat jullie er altijd voor elkaar zullen zijn. Wat er ook gebeurt.’

Hun stemmen hadden door de keuken geklapwiekt.

‘Eén voor allen, allen voor één! Eén voor allen, allen voor één!’

Ten slotte had ze gezegd: ‘En onthoud: musketiers luisteren alleen naar God en de koning. Jullie hoeven dus voor niets of niemand bang te zijn.’

‘God en de koning,’ hadden de jongens herhaald, ‘alleen naar God en de koning.’

Toen waren ze op weg gegaan om het drielandenpunt te veroveren. Het was zaterdag 29 oktober 1988. Tien voor zes ‘s morgens.

‘Als de grote wijzer op twee staat, dan zijn we er.’

Frau Maenhout wees naar de geel oplichtende wijzers van de torenklok. Een paar tellen eerder waren ze de Napoleonstrasse overgestoken en in de schaduw van de huizenrij liepen ze nu naar de Route des Trois Bornes. Twintig minuten heen, vijftien minuten op het drielandenpunt, en twintig minuten om terug te keren. Dat had ze ingeschat. Dan zouden ze rond kwart voor zeven terug zijn. Net voor de zon opkwam.

De jongens liepen rechts van haar. Ze hielden alle drie het zwaard in de aanslag en keken voortdurend om zich heen, alsof ze beducht waren voor een eventuele hinderlaag. Nevelslierten zweefden over het voetpad en vluchtten als bange zwerfhonden telkens als een van de jongens met zijn zwaard een beweging naar de grond maakte.

Voor de brug, waar achter de Route des Trois Bornes begon, hielden ze halt.

‘Hier moeten we onderdoor,’ legde Frau Maenhout uit, ‘en dan begint de klim naar de top van de Vaalserberg. Daar ligt het drielandenpunt. Zijn jullie er klaar voor?’

De jongens knikten. Athos zette zijn masker recht, Aramis klemde zijn zwaard nog steviger vast en Porthos voelde aan zijn muts. Frau Maenhout glimlachte, maar het wee makende gevoel dat ze al de hele ochtend had, verdween er niet door.

‘Goed zo,’ zei ze half fluisterend. ‘En denk erom: één voor allen...’ Ze legde een vinger op de mond.

‘Allen voor één,’ klonk het zacht.

De klim was langer en zwaarder dan ze zich herinnerde. In het begin was de helling nog flauw, maar na de eerste scherpe bocht werd hij snel steiler. Ze had het ook aan het tempo van de jongens gemerkt, die ze geen ogenblik uit het oog verloor. De eerste honderd meter hadden ze, met de overmoed van jonge kinderen, haast sneller afgelegd dan hun beentjes hen konden dragen, maar daarna waren ze steeds langzamer gaan lopen. Na een minuut of tien kwamen ze amper nog vooruit. Vooraf had ze zich al afgevraagd of de jongens de wandeling fysiek wel aankonden, maar ze had zich voorgenomen dat ze hen desnoods zou dragen. Toen ze net op het idee voor de uitstap was gekomen, had ze eraan gedacht om aan Hannah Kuijk te vragen hen met de auto te brengen, maar uiteindelijk had ze besloten dat ze dit alleen wilde doen. Alleen zij en de jongens. Niemand anders.

In Wolfheim begon de klok zes uur te slaan. Vanuit het dal klonk het geluid snel de Vaalserberg op. Frau Maenhout telde de slagen en bij de laatste slag kwam ze overeind, haalde diep adem en zei: ‘De rest van de weg leggen de musketiers te paard af.’

Toen tilde ze de kinderen op. Michaël en Rafaël nam ze op de ene arm, Gabriël op de andere arm. Ze gingen meteen rechtop zitten, staken trots de neus in de lucht en wezen met het zwaard naar voren. Ook zij stak haar neus in de lucht. Daar gaan we, dacht ze.

Het was vermoeiend. Individueel wogen de jongens amper wat – nog maar dertien kilo – maar samen waren ze toch zwaar. Ze voelde al gauw hoe het zweet haar uitbrak en haar armen loom werden. Geen ogenblik dacht ze echter aan stoppen. Iedere keer als ze een blik naar een van de jongens wierp en door de gaten in het masker de blauwe kijkers zag, vond ze de kracht om door te gaan. Ook hun adem in haar gezicht en hun lichaamswarmte tegen haar borst stimuleerden haar om vol te houden. Nu kon ze dit nog voelen.

Eindelijk verscheen de toren. Als een gigantisch insect op hoge, magere poten stond hij daar, gevangen in een bundel van lichtstralen die uit schijnwerpers op de grond kwamen. Met open mond lieten de drie musketiers vanaf haar arm hun blik naar boven klimmen.

‘De Boudewijntoren,’ zei Frau Maenhout opgelucht. ‘Vierendertig meter hoog. Als je daarboven staat kun je Aken en Vaals zien. En bij mooi weer ook Luik. Je kunt er zelfs de hemel aanraken.’

Die dingen had ze eigenlijk niet mogen zeggen. Het was alsof ze hun een zak snoepgoed voorhield waar ze niet aan mochten komen.

‘Mogen we erop?’ vroeg Michaël. ‘Helemaal tot boven?’ Met zijn zwaard wees hij naar de top.

Ze schudde het hoofd. ‘De toren is gesloten.’

Voorzichtig zette ze de jongens op de grond en liep met hen tot bij de omheining rondom de toren. De ingang was afgesloten met een traliehek. Rafaël en Gabriël legden het hoofd in de nek en hun handen om twee spijlen. Michaël deed hetzelfde, maar probeerde tegelijk een been en een schouder tussen de spijlen te wringen.

‘Kijk, ik kan erdoor! Ik kan erdoor!’ riep hij.

Frau Maenhout schrok. Met een ruk aan zijn arm trok ze hem van het hek weg. Haar nagels drongen diep in zijn vel.

‘Au!’ riep hij uit en in zijn ogen herkende ze heel even de blik waarmee de jongens soms naar hun vader keken. Dat deed haar beseffen hoe bruusk ze had gereageerd.

‘Het spijt me, het spijt me,’ zei ze.

Ze stak een hand naar hem uit om zijn muts recht te zetten, maar hij trok zijn hoofd weg.

‘Een volgende keer gaan we naar boven,’ beloofde ze hem, ook al wist ze dat er geen volgende keer zou zijn.

‘Echt waar?’ vroeg hij.

‘Echt waar.’

Ze haalde diep adem. Het drong tot haar door hoe nerveus ze was. Voor het eerst besepte ze ook hoe impulsief ze te werk was gegaan door tot hier te komen. Zo was ze nooit geweest. Ze wendde haar gezicht naar de overkant, waar in het gelige licht van een schijnwerper een betonnen paal stond.

‘Kijk, daar is het drielandenpunt,’ zei ze op zachte toon en leidde zo hun aandacht weg van de toren.

De jongens leken het voorval meteen vergeten. Ze keken naar de paal, vervolgens naar elkaar, weer naar voren en begonnen toen te rennen. Als kleurige vleugels wapperden de capes op hun rug. Haast tegelijk kwamen ze bij de paal aan en sloegen ze hun armen eromheen, alsof het een misdadiger was.

‘We hebben hem! We hebben hem!’ klonk het opgewonden.

Frau Maenhout lachte. ‘De koning zal tevreden zijn.’

Ze liep naar hen toe en zei: ‘Ik denk dat het tijd is voor jullie strijdkreet.’

De drie musketiers knikten en staken prompt hun zwaard in de lucht. Het was kwart over zes en op het drielandenpunt gingen drie ijle stemmen de lucht in: ‘Eén voor allen, allen voor één! Eén voor allen, allen voor één!’

Frau Maenhout slikte. Ze ademde een paar keer in en uit, ging nog wat naar voren en wees naar de grond.

‘Jullie staan alle drie in een ander land. Doe maar eens een pas naar achteren.’

Op de paal verschenen de witgeschilderde letters B, D en NL. Frau Maenhout haalde een krijtje te voorschijn en bukte zich om op de grond de grenslijnen te tekenen. De jongens volgden elke beweging. Toen kwam ze overeind en begon met grote passen om de paal en om de drieling heen te lopen.

‘Dit is België. Dit is Duitsland. Dit is Nederland,’ zei ze. ‘België. Duitsland. Nederland. België. Duitsland. Nederland. Gezien?’

Drie hoofden gingen snel op en neer.

‘Dan is het nu aan jullie.’

Ze deed een stap achteruit en keek ademloos toe hoe de jongens rond de paal begonnen te draaien, eerst langzaam, daarna steeds sneller. Door elkaar riepen ze de namen van de drie landen en toen ze alle drie op een bepaald moment hun gezicht naar haar ophieven en zij door de gaten van de zilvergrijze maskers hun ogen zag glimmen, voelde ze hoe een golf van warmte zich over haar hele lichaam verspreidde. Ze glimlachte en knipoogde. Hier had ze het om gedaan. Dat beseftte ze toen. Hierom.

‘Kom, Aramis, Athos en Porthos,’ zei ze even later, ‘de opdracht is volbracht. We moeten nu snel terugkeren.’

‘Nog één keer, Frau Maenhout, nog één keer,’ smeekte Athos.

‘Vooruit dan. Nog één keer.’

Langzaam, heel langzaam liepen ze toen om het drielandenpunt, daarbij één arm of één been ver uitstekend, zodat elk van hen soms in twee landen tegelijk was. Zo deden de leerlingen van haar klas dat vroeger ook, herinnerde ze zich toen. Op dat vlak waren Michaël, Gabriël en Rafaël niet anders dan andere jongens. Op dat vlak niet. Die gedachte kwam ineens bij haar op en deed het weë gevoel weer terugkeren. Het was even weg geweest maar plotseling weer in alle heftigheid aanwezig.

Ook op de terugweg, terwijl ze de Vaalserberg afdaalden, liet het haar niet los. Ze stelde zich voor hoe het straks zou zijn. Eenzaam. Ze zou eenzaam zijn.

Zoals voorheen, vanaf de dag dat ze met pensioen was gegaan en voordat ze de drieling had leren kennen. Eenzaam. Het woord haakte zich aan haar vast.

‘Kom jongens, dicht bij me blijven.’ Ze waren een minuut of vijf onderweg en Rafaël en Gabriël liepen een paar meter achter haar. Ze keek om, op zoek naar Michaël, en voelde hoe haar hart oversloeg. Michaël was nergens te zien.

‘Waar is Michaël?’ Haar stem klonk ijl. Gabriël en Rafaël keken om zich heen. Ook zij hadden nog niet door dat hun broer verdwenen was.

‘Michaël! Michaël!’ begon Frau Maenhout te roepen.

Maar er kwam geen antwoord. Ze tilde Gabriël en Rafaël op en begon te rennen, terug naar boven, terug naar het drielandenpunt. Ze had een akelig voorgevoel dat al snel werd bevestigd.

Michaël was op de toren. Hij bevond zich al zowat twintig treden hoog en klom, de blik strak naar boven gericht, steeds hoger. Het leek of het sterke licht van de schijnwerpers op de grond hem volgde.

‘Michaël, kom naar beneden!’

Ze zette Gabriël en Rafaël neer. Michaël keek even om en zwaaide met zijn zwaard naar zijn broers.

‘Ik ga Aken en Vaals veroveren! En Luik! En daarna klim ik tot in de hemel!’ Daarop wendde hij zijn blik opnieuw naar boven en stak zijn zwaard in de lucht. Onverstoorbaar klom hij hoger.

Frau Maenhout had het gevoel of de wereld onder haar voeten instortte. ‘Michaël, kom onmiddellijk naar beneden!’

‘Ik ben Michaël niet!’ klonk het. ‘Ik ben Athos, de dapperste van de musketiers!’ De cape danste op zijn rug.

‘Michaël, kom terug!’

‘Athos! Ik heet Athos!’

‘Michaël, hou daarmee op! Dit is niet het moment voor spelletjes!’

Maar voor Michaël was het geen spelletje. In heel zijn hoofd was hij op dat ogenblik Athos, de dapperste van de musketiers. En alleen als Athos durfde hij zo hoog te klimmen. Niet als Michaël. Dat drong ineens tot Frau Maenhout door.

‘Athos!’ riep ze. Athos! Stop daarmee! Kom meteen naar beneden! Athos!’

Haar stem klauterde achter hem aan de toren op. Even was er een aarzeling in

zijn tred, heel even maar, toen riep hij terug: ‘Musketiers moeten alleen naar God en de koning luisteren! Dat hebt u zelf gezegd!’

Eén ogenblik keek hij naar beneden. Hij bevond zich een meter of tien boven de grond, hoger dan hij ooit was geweest. Hij schrok en week achteruit. Dat zag Frau Maenhout. Dat zagen zijn twee broers. Toen verloor hij zijn evenwicht. Een gil weerklonk. In een reflex liet hij zijn zwaard los. Het viel recht naar omlaag en kwam neer op het beton aan de voet van de toren. Met een droge knak sprongen het heft en het lemmet uiteen.

Het was kwart voor zeven toen Felix Glück aanbelde bij het huis van Otto Reisiger aan de Albertstrasse 17 in Wolfheim.

‘Herr Reisiger, er zit een kind vast op de toren!’ riep hij toen er een bolronde hoofd in een van de bovenste ramen verscheen.

‘Wat!?’ klonk het daarop. ‘Hoe kan dat? Wacht, ik kom! Een ogenblik!’

Felix Glück, garagehouder in Aken, was die ochtend bij het krieken van de dag naar het drielandenpunt gejojgd en had daar tot zijn verbazing op een bankje vlak bij de toren een vrouw en twee kinderen zien zitten. Alle drie hadden ze het hoofd gebogen en de handen samengevouwen. Het leek of ze aan het bidden waren. De wat oudere vrouw, die haar grijze haren in een dot droeg, had zelfs gereageerd alsof hij door de Heer zelf gezonden was. ‘Godzijdank,’ had ze geroepen en haar ogen ten hemel geslagen. De twee kinderen naast haar waren verkleed. Ze hadden een masker op en droegen een cape en een muts. Op hun schoot lag een houten zwaard.

De vrouw, die zich had voorgesteld als Charlotte Maenhout, had hem gewezen op de jongen die, zowat tien meter hoog, op de Boudewijntoren roerloos in elkaar gedoken zat. Ze had hem gevraagd of hij in Wolfheim dringend Otto Reisiger, de beheerder van de toren, kon gaan halen. Die had de sleutel en kon het hek openmaken.

In zeven minuten was hij van het drielandenpunt naar Wolfheim gerend. Dat was een persoonlijk record.

‘Frau Maenhout!?’ riep de torenwachter verbaasd uit nadat Felix Glück hem had ingelicht.

‘Met haar drie neefjes,’ knikte de garagehouder, terwijl hij kort naar het corpulente lichaam van de man staarde.

‘Drie neefjes? De zonen van Doktor Hoppe, zult u bedoelen.’

‘Zij zei dat de jongens haar neefjes waren. De kleinkinderen van haar zuster. Hun gezichten heb ik niet gezien. Ze hielden hun masker op. Het waren in elk geval kleine jongens. Kleuters nog, denk ik. Ze kwamen ongeveer tot hier.’ Met zijn hand trok hij een denkbeeldige streep zo’n tien centimeter boven zijn knie. Daarna wiste hij met dezelfde hand het zweet van zijn voorhoofd. De rand van zijn nagels was zwart.

‘Dan zijn het de kinderen van de dokter. Dat kan haast niet anders. En Herr Doktor, was die er dan niet bij?’

Garagehouder Glück haalde zijn gespierde schouders op.

‘Merkwaardig,’ zei Reisiger, ‘zeer merkwaardig.’

In de oude Simca van de torenwachter vertrokken de twee mannen even later naar het drielandenpunt. De auto maakte verschrikkelijk veel lawaai.

‘De uitlaat is kapot,’ merkte de garagehouder meteen op.

‘Ik weet het,’ antwoordde Reisiger, roepend om boven de herrie uit te komen. ‘Ik heb een nieuwe auto besteld. Maar die is er pas volgende week. Zo lang zal deze het nog moeten volhouden.’

In de tweede versnelling stuurde hij de auto onder de brug door. Toen hij aan de Route des Trois Bornes begon vroeg hij aan de garagehouder wat Charlotte Maenhout al zo vroeg op het drielandenpunt deed.

‘Geen idee,’ antwoordde hij. ‘Ik heb het gevraagd, maar ze gaf geen antwoord. Ze zei alleen dat ze snel weer in het dorp terug moest zijn.’

‘Ze zal toch nog wat geduld moeten hebben,’ zei Reisiger en hij schakelde naar de eerste versnelling omdat de oude Simca amper de helling op kon komen.

Toen de toren in de voorruit verscheen, wees Glück schuin naar boven. ‘Daar zit de jongen. Ziet u hem?’

De torenwachter knikte en drukte zijn neus haast plat tegen de voorruit.

De jongen had zich helemaal opgekruld en het leek of iemand een kleed over hem heen had gedrapeerd. Zijn armen had hij om een van de verticale spijlen van de trapleuning geslagen.

Bij het hek stond Frau Maenhout. Haar gezicht was haast even wit als de doek om haar schouders. Aan elke hand hield ze een kind. Door de muts die de kinderen droegen kon de torenwachter niet zien of ze kaal waren, maar wel bespeurde hij door de mondopening van de maskers het begin van een litteken.

‘Ik was er zeker van dat het de zonen van de dokter waren,’ zei hij tegen zijn

vrouw toen hij weer thuis was, ‘maar ook tegen mij beweerde Frau Maenhout eerst nog dat het de kleinkinderen van haar zuster waren.’

Terwijl Otto Reisinger het hek opendeed keek garagehouder Glück naar de struise vrouw. Ze stond te trillen op haar benen.

‘Het spijt me,’ mompelde ze een paar keer. Ze moest zichtbaar moeite doen om niet in huilen uit te barsten. Maar ondanks de opkomende tranen had haar hele voorkomen iets hard. Met een habijt aan zou ze zo een strenge non kunnen spelen, bedacht hij.

‘Wacht hier,’ zei Reisinger en hij liep door het hek naar de voet van de toren, maar Frau Maenhout ging meteen achter hem aan.

‘Ik ga mee,’ zei ze. ‘Anders komt hij nooit naar beneden.’

De torenwachter haalde zijn schouders op. Met een hand om de leuning begon hij de trap op te lopen, op de hielen gezeten door Frau Maenhout.

‘Dat dit nu nog moet gebeuren,’ zei hij zonder om te kijken. ‘Binnenkort wordt de toren afgebroken. Er komt een andere voor in de plaats.’

Frau Maenhout reageerde niet.

‘Eentje van vijftig meter,’ ging hij trots verder, ‘met een lift!’

Zijn woorden leken niet tot haar door te dringen. Zij had natuurlijk alleen maar oog voor de jongen, bedacht hij. Het kon niet anders dan dat de drie kinderen de zonen van de dokter waren. Over zijn schouder keek hij even omlaag. De andere twee jongens volgden met het hoofd in de nek zijn bewegingen. Hij had de drieling al een keer gezien toen hij onverwachts bij Doktor Hoppe had aangebeld nadat hij plotseling steken in zijn hart had gevoeld. De jongens zaten aan zijn bureau in de spreekkamer en hadden hem nieuwsgierig opgenomen. Hij had hetzelfde met hen gedaan. Achteraf had hij de dokter nog uitgenodigd om eens met de jongens langs te komen op het drielandenpunt, maar dat had hij tot dusver niet gedaan.

Boven gekomen zag de torenwachter dat de jongen zijn handen krampachtig om de spijlen van de trapleuning had geklemd. Hij boog voorover en reikte naar de magere armen, maar nog voor hij ze ook maar even had aangeraakt, begon het kind al te roepen: ‘Raak me niet aan! Raak me niet aan!’

Zijn ijle stem ging door merg en been. Otto Reisinger deed verschrikt een stap naar beneden en botste tegen Frau Maenhout. Hij greep zich vast aan de trapleuning en met zijn andere hand raakte hij per ongeluk de muts van het kind, zodat die scheef kwam te zitten. Wat hij toen zag, nam alle twijfel weg: een grote,

kale schedel, waarover vele inktblauwe aderen liepen.

‘Kijk eens, het is er toch eentje van de dokter! Ik wist het wel!’ riep hij uit. Hij draaide zich om en wees met zijn duim naar het kind.

Frau Maenhout wendde snel haar blik af en richtte zich tot de jongen.

‘Laat mij maar even,’ zei ze, en ze boog zich over de jongen heen en begon met sussende woorden op hem in te praten. Een paar keer hoorde de torenwachter de naam Michaël vallen.

Beneden zag Felix Glück hoe Frau Maenhout de jongen tenslotte optilde. Ze wilde de muts weer recht op zijn hoofd zetten, maar hij sloeg haar hand weg en riep luid: ‘Nee, nee, ik ben geen musketier meer!’ En met zijn andere hand trok hij vervolgens het masker van zijn gezicht.

Alsof hij daarmee een teken had gegeven, besloten zijn broers zijn voorbeeld te volgen. Met een snelle beweging van hun hand wipten ze de muts van hun hoofd en deden hun masker af.

Met de ogen knipperend nam de garagehouder hun gezichten op en hij betrapte zich erop dat zijn mond openviel van verbazing.

‘Ze hadden de gestalte van een kleuter maar het gezicht van een oude man,’ vertelde hij later aan de klanten in zijn garage. ‘Ze waren ziek. Ernstig ziek. Dat kon je zo zien.’

Toen Frau Maenhout beneden was aangekomen, probeerde Glück te achterhalen of het kind op haar arm op de andere twee jongens leek, maar het had zijn gezicht weggestopt in de grote boezem van de vrouw.

‘Kijk wat ik heb gevonden!’ klonk toen de stem van de torenwachter. Hij stond met een rood aangelopen hoofd in het hek en toonde een derde zwaard dat in twee stukken gebroken was. Hij kruiste de stukken hout in de lucht en zei lachend: ‘Een paar spijkers en wat houtlijm en het is gemaakt! Dan kunnen jullie weer spelen!’

Maar de jongens keken op noch om. Reisiger haalde zijn schouders op, stak het kapotte zwaard onder zijn arm en deed het hek weer op slot.

‘Zal ik u terugbrengen naar het huis van de dokter, Frau Maenhout?’ vroeg hij.

Ze stond wat afwezig voor zich uit te kijken en het duurde even voor ze haar ogen naar hem opsloeg en het hoofd schudde.

‘Nee, nee, dat hoeft echt niet.’

‘Ik sta erop, Frau Maenhout,’ drong de torenwachter aan. Herr Doktor zou

het mij kwalijk nemen als ik u hier achterlaat. En de jongens zullen ook veel liever naar huis rijden dan lopen, nietwaar?’

Er kwam geen enkele reactie. Felix Glück staaarde de jongetjes aan. Marsmannetjes, dacht hij, het lijken marsmannetjes, maar dan zonder de groene kleur. Hij hoorde de vrouw diep ademhalen. Toen stemde ze in.

Reisiger knikte glimlachend. ‘Dat is een wijze beslissing, Frau Maenhout.’

Hij liep naar zijn auto, opende het kofferdeksel en legde het kapotte zwaard in de kofferbak. Garagehouder Glück was intussen naar het achterste portier gelopen en deed dat open.

‘Gaaf u maar met de kinderen achterin zitten, mevrouw. Dat lijkt mij het beste.’

Ze liep voor hem langs en keek hem even in de ogen.

‘Dank u wel,’ zei ze. ‘Heel veel dank.’

Haar ogen hadden iets zachts. Ineens leek ze veel aardiger.

‘Graag gedaan, mevrouw,’ zei hij. Hij wilde ook wat tegen de kinderen zeggen maar kon niet bedenken wat.

Toen de vrouw met de jongens op de achterbank was gekropen, stapte ook de torenwachter in. De auto helde meteen naar zijn kant.

‘Herr Glück, bedankt en misschien tot ziens!’ riep hij, een hand door het raam naar buiten stekend.

‘Tot ziens!’ zei Glück, maar zijn stemgeluid verdween in het enorme lawaai van de auto. Dat gaat niet lang meer duren, dacht hij, terwijl de Simca schokkend in beweging kwam.

Vijf minuten later zag een groepje mensen, dat zich op de stoep voor café Terminus had verzameld, de auto het dorp in rijden.

‘Daar is mijn man,’ riep Frau Reisiger uit en ze zwaaide naar hem.

Hij stak al van ver zijn arm met de duim omhoog uit het raam.

‘Mijn god, het is goed afgelopen,’ zei ze opgelucht.

De auto reed het groepje traag voorbij, terwijl Otto Reisiger gebaarde dat hij zijn passagiers tot voor het huis van de dokter zou brengen. Maar de dorpsbewoners hadden alleen nog maar oog voor wie er op de achterbank zaten.

‘Zie je wel,’ klonk het toen en daarmee was de toon voor de rest van het koor gezet.

Ze had alles verknoeid. Tot die conclusie was Frau Maenhout al in de auto van Otto Reisiger gekomen. Ze had niet alleen zichzelf in een lastig parket gebracht, ze had ook de jongens een ontgoocheling bezorgd. Die hadden geen woord meer gezegd, ook niet toen ze weer thuis waren. Alle drie waren ze doodop en ze had hen meteen naar bed gebracht. Toen was ze in de keuken aan tafel gaan zitten, waar ze zich had overgegeven aan haar emoties, die ze al die tijd had opgekropt. Ze was amper nog tot denken in staat geweest. Het enige wat door haar hoofd was gegaan, was de vraag hoe ze zo dom had kunnen zijn.

Pas na een uur was ze weer enigszins tot rust gekomen en het eerste dat ze zich had afgevraagd, was hoe het nu verder moest. Ze was in een zwakke positie komen te staan. Hoe kon ze Doktor Hoppe van verwaarlozing of mishandeling beschuldigen als haar zelf een ernstig gebrek aan verantwoordelijkheid kon worden verweten? De dokter zou deze gelegenheid aangrijpen om haar alle schuld in de schoenen te schuiven. Meer dan ooit moest ze dus op zoek naar bewijzen die de kwade bedoelingen van de dokter aantoonde. Pas dan kon ze verdere stappen ondernemen.

Dus was ze op zoek gegaan. Misschien had ze nog de hele dag, misschien ook niet. De moed der wanhoop had haar voortgestuwd, want ze had geen idee waar ze moest zoeken en wat ze precies zocht.

Ze was in de spreekkamer begonnen. Ze had verwacht alles op slot te vinden, maar dat was niet zo. In een van de laden hadden de dossiers van de patiënten zich voor haar ogen als een accordeon ontvouwen. Toch had ze enkel bij de letter H gezocht. Ze wilde niet dat haar andere dingen verweten konden worden. Als haar zoektocht niets had opgeleverd, zou ze dossier voor dossier doorbladeren. De letter H had haar helaas niets wijzer gemaakt.

In andere laden had ze alleen medisch materiaal gevonden: scharen, pincetten, naalden, verband, watten, rubberen handschoenen. Handschoenen! Plotseling had ze beseft dat ze overal vingerafdrukken had nagelaten. Door die gedachte had ze zich nog meer een inbreker gevoeld. Maar ze had een reden! Een driedubbele reden, die boven lag te slapen. Daardoor had ze verder kunnen en vooral durven zoeken. En daardoor had ze ten slotte iets gevonden.

In een van de kasten stond een rij fotoalbums. Ze had gehoopt dat ze er foto's

in zou vinden die het verleden van de dokter illustreerden. Foto's van hem als kind of als puber, foto's van zijn moeder en van zijn vader, die ook huisarts was geweest, en misschien wel foto's van zijn vrouw. Van de moeder van Michaël, Gabriël en Rafaël! Wie was zij? Hoe was zij? Ze had het zich vaak afgevraagd, vooral ook omdat ze er zeker van was dat de jongens op een dag naar haar zouden vragen. Maar ze had amper wat over haar vernomen. De dokter had in al die jaren slechts een keer iets losgelaten. Ze had naar haar gevraagd en toen had hij geantwoord dat hij weinig over haar wist. Dat was alles, maar uiteraard was ze erdoor verrast geweest. Het had haar aan het denken gezet. Misschien, had ze gedacht, was de moeder van Michaël, Gabriël en Rafaël niet dood. Misschien was zij zelfs nooit getrouwd met de dokter en waren de jongens het resultaat van een flirt of zo. Ze had het daar toen met Hannah Kuijk over gehad en die had het nog erger gemaakt. 'Een aanranding!' had Hannah gezegd. Er was wat voorgevallen tussen de dokter en een van zijn patiënten. Dat was dan ook de reden waarom hij een stad als Bonn had verruild voor een dorp als Wolfheim, had ze gesuggereerd. Die vrouw had een klacht ingediend en daarmee was zijn naam bezoedeld. En waarschijnlijk had zij de kinderen niet gewild omdat ze zo – 'Vergeef mij het woord,' had Hannah gezegd – lélíjk waren. Voor de dokter waren ze dus een schandvlek en daarom, daarom kon hij ook niet van ze houden zoals een vader dat hoorde te doen.

Aan die zinnen had Frau Maenhout moeten terugdenken toen ze in de spreekkamer stond voor de kast met de fotoalbums, totaal onvoorbereid op wat ze te zien zou krijgen. Ze had zich werkelijk iets heel anders voorgesteld.

Het duurde even voor ze het doorhad. Ze had het eerste album uit de rij genomen. 'V1' stond er in de rechterbovenhoek. Ze had geen idee waar dat op kon slaan.

Het waren polaroidfoto's, waarschijnlijk door de dokter zelf genomen. Onder aan elke foto, op de witte rand, stond in viltstift opnieuw 'V1' geschreven, gevolgd door een datum uit het jaar 1984. De foto's zelf waren merkwaardig: een hand, een been, een voet, een oor, een navel. Dat zag ze nadat ze het album op enkele willekeurige plekken had opengeslagen. Toen was ze van voren af aan begonnen. Op de eerste bladzijde.

Ze had de baby meteen herkend. Op de eerste foto lag hij naakt op zijn rug, op een bed, of op een bank, dat kon ze niet zien. Ze wist niet wie van de drie het was, maar wel dat het een van hen moest zijn. Er stond geen naam bij, wel een datum: 29/09/1984. Hun geboortedag. Wat haar vervolgens was opgevallen, was de hazenlip in het gezicht. Niet het litteken, want dat was er nog niet. Het was anders. Een wonde. Een gapende wonde.

Dat de wonde werkelijk gaapte, werd op de volgende bladzijde bevestigd. Het was een enorme schok voor haar. Zoals de dokter handen en voeten en andere lichaamsdelen van dichtbij had gefotografeerd, zo had hij dat ook gedaan met de hazenlip.

Ze had even naar adem gesnakt en het album met een klap dichtgeslagen. Het beeld was op haar netvlies blijven kleven.

Toen had ze het volgende album genomen. 'V2' las ze op het omslag. Ze had het hier en daar opengeslagen en wist meteen dat alle foto's identiek waren aan die in het eerste album. Toch had ze ook het volgende album uit de kast genomen, alleen maar om daarop te lezen wat ze had verwacht: 'V3'. En ook in dat album: handen, voeten, benen. Maar ook de borstkas, het achterhoofd, de schouders, de ogen... alles.

Alles.

Ze was op een stoel voor het bureau moeten gaan zitten. Het duizelde haar.

Even later had ze de albums geteld. Vanaf haar stoel. Twaalf albums had ze geteld. Een eenvoudige rekensom. Voor elk jaar, voor elk kind: één album.

Het was niet genoeg. Wat kon ze ermee bewijzen? Niets. Tot die conclusie was ze in de loop van de ochtend gekomen. Nadat ze de ontdekking had gedaan, was ze gestopt met zoeken en naar de slaapkamer van de jongens gegaan, die nog altijd sliepen. Ze was niet lang bij ze gebleven. Ze had er niet kunnen nadenken. Terwijl ze naar hen keek, had ze voortdurend de foto's voorbij zien flitsen.

Beneden had ze een paar keer bij de telefoon gestaan om Hannah te bellen. Ze had het steeds uitgesteld. Ze wilde eerst proberen er zelf uit te komen. Maar ten slotte had ze toch gebeld. Er had niemand opgenomen.

Ze had soep gemaakt om haar zinnen wat te verzetten. Ze had afgewassen. Gestreken. Af en toe had ze het benauwd gekregen. Wat kon ze doen? Wat moest ze doen? Ze was radeloos. Ze had gehuild.

Uiteindelijk was ze teruggegaan naar de spreekkamer. Er moest meer zijn. Deze keer was haar blik meteen naar de deur gegaan die naar het laboratorium leidde. Daar had hij zijn kinderen altijd in afzondering gehouden als ze ziek waren. De steriele ruimte.

Ook deze deur was niet op slot. Dat had haar enigszins teleurgesteld, want daardoor achtte ze de kans kleiner dat hij er iets verborgen hield.

Ze was er niet vaak geweest. Hij had deze ruimte altijd zelf schoongemaakt en

de keren dat ze er even binnen was geweest, had ze kunnen vaststellen dat hij dat met een enorme zorgvuldigheid deed. Geen stof, geen rommel, geen wanorde.

Het was haar opnieuw opgevallen. Geen stof, geen rommel, geen wanorde. Maar toch was het deze keer anders. Alle glaasjes, alle potjes, alle schaaltes, alle toestellen, waaronder microscopen en monitoren, stonden er alsof ze nooit eerder waren gebruikt. De vorige keren had ze altijd wel ergens wat zien borrelen of dampen of hadden er op de tafels en kasten verschillende schaaltes en proefbuisjes met vloeistoffen gestaan. Maar deze keer niets. Alsof de ruimte pas opnieuw helemaal was ingericht en wachtte op ingebruikneming. Dat was haar eerste indruk geweest. Maar al gauw had ze wat anders gedacht: hij heeft zijn sporen uitgewist. Hij heeft alles opgeruimd en weggegooid of vernietigd.

Ze had enkele laden en kasten geopend en vastgesteld dat haar vermoeden weleens juist kon zijn. Ze had in de laden vooral materiaal gevonden, waarvan veel nog ingepakt was – pipetten, injectienaalden, scharen – en in de kasten lege schaaltes en buisjes en ongeopende flessen met vloeistof en poeder.

Ze was te laat. Dat was de conclusie die ze tot haar teleurstelling had moeten trekken.

Daarna wilde ze opnieuw tussen de dossiers van de patiënten gaan zoeken, maar eerst was ze naar de kast met de fotoalbums teruggegaan. Haar afschuw verdringend had ze alle twaalf albums doorbladerd, van voor naar achter, maar toch vluchtig en snel. En ook al wist ze wat ze te zien zou krijgen, ze moest voortdurend slikken. Ze had gehoopt dat er misschien ergens een foto of een notitie of wat dan ook tussen de bladzijden zou zitten, in elk geval iets waar ze wat mee kon, maar dat was niet zo. Daardoor had ze toen ze de laatste bladzijde van het laatste album omsloeg, het gevoel of ze daarmee ook het leven van de drie jongens voorgoed afsloot.

Op dat ogenblik had ze het opgegeven. Ze had niet meer de moed en de kracht om verder te zoeken. Ze wilde de rest van de tijd bij Michaël, Gabriël en Rafaël doorbrengen. Ze zou wel zien wat er gebeurde zodra de dokter weer thuis was. Ze zou wel zien.

Ze had het laatste album weer in de kast gezet en terloops een blik geworpen op het stapeltje tijdschriften dat op een andere plank lag. Het waren allemaal Engelstalige wetenschappelijke tijdschriften met titels als *Nature*, *Cell*, *Differentiation*. Ze had een paar bladen van de stapel genomen en er mee heen en weer gezwaaid om te zien of er misschien iets uit zou vallen. Maar ook die laatste poging, waarin nog slechts wanhoop had gezeten, was zonder resultaat gebleven.

Tot ze de bladen weer teruglegde. Daarbij was haar oog op een portretfoto

gevallen. Hij stond op het omslag van een nummer van *Differentiation*. Aan zijn rode haar en de snor die zijn hazenlip bedekte, had ze hem meteen herkend. Een baard had hij niet in die tijd. Onder de foto stond een zin, waarvan één woord op slag haar aandacht trok: 'experimental'. Ze had het artikel opgezocht. Hij had het zelf geschreven. 'Dr. Victor Hoppe' stond er boven de titel, die voluit luidde: 'Experimental genetics of the mammalian embryo.'

'Mammalian', had ze hardop gezegd en ze had aan het Franse woord 'mammalien' moeten denken. Van een zoogdier dus. 'Genetische experimenten met embryo's van zoogdieren.' Zoiets stond er. Een rilling was door haar heen gevaren. Ze keek naar de datum op het omslag. Het tijdschrift was verschenen in maart 1982.

Met toenemende verbazing had ze daarna in de andere tijdschriften gebladerd. In elk blad kwamen de naam en soms een foto van de dokter voor. Altijd dezelfde foto. Een eenvoudige pasfoto. Sommige artikelen had de dokter zelf geschreven, maar de meeste bleken te handelen óver hem. Hij werd omschreven als een 'famous embryologist' aan de universiteit van Aken, en daar had hij blijkbaar aan het begin van de jaren tachtig bijzondere experimenten met embryo's gedaan. De auteurs waren stuk voor stuk lovend over de dokter, vaak bejubelden ze hem zelfs. Maar ineens veranderde de toon van de artikelen. Dat merkte ze aan de woorden die werden gebruikt: 'investigation', 'falsification', 'fraud', 'chaos'. Die woorden hadden haar geschokt. Vooral de laatste twee woorden. Fraude en chaos.

Ten slotte, in het onderste tijdschrift van de stapel, een nummer van *Nature*, had ze nog één klein artikel gevonden dat over hem ging, maar alleen al de titel had boekdelen gesproken: 'University of Aachen: Victor Hoppe resigns.' Résigner, had ze gedacht, dat betekende 'zijn functie neerleggen' of 'berusten'. En ze wist dat het alleen de eerste betekenis kon zijn, zeker nadat ze haar blik over het artikel had laten gaan en opnieuw, opnieuw die twee woorden was tegengekomen: fraude en chaos.

Ze had weer een rilling over haar rug gevoeld en toen ze naar de datum van het tijdschrift had gekeken, stokte haar adem: 3 juli 1984. Dat was drie maanden voor de geboorte van Michaël, Gabriël en Rafaël. Drie maanden voordat de dokter naar Wolfheim was teruggekeerd.

In een reflex had ze het artikel uitgescheurd.

Fraude en chaos. Chaos en fraude. Ze had de woorden vaak voor zichzelf herhaald omdat ze verbanden probeerde te vinden. Vooral het woord fraude had

haar aan het denken gezet, ja, zelfs gerustgesteld. Dat betekende immers dat de dokter al eens op een of andere manier bedrog had gepleegd. Dat hij mensen dingen had voorgespiegeld die niet waar waren. Daar had ze wat aan.

Plotseling had ze zich nog andere woorden herinnerd. Hoe had hij het weer gezegd? Het was toen ze hem had aangesproken over de wond op de rug van Michaël. Zij had gezegd: 'Ik geloof u niet.' Of: 'Ik geloof u niet meer.'

Twijfelt u nu ook al aan mij?

Zoiets had hij gezegd. *U ook.* Zij was dus niet de enige.

Ze had een spoor. Meer was het niet. Maar het was meer dan ze had verwacht. Ze kon dit verder uitzoeken. Ze zou het artikel door iemand laten vertalen. Ze zou contact opnemen met de universiteit van Aken. Dat alles nam ze zich voor. Daarbij zou ze niet overhaast te werk gaan. Ook dat had ze besloten. Ze mocht geen vergissingen begaan. Die avond, wanneer ze weer thuis was, zou ze eraan beginnen. En dan had ze nog de hele zondag. Pas maandagochtend, wanneer de eerste patiënten de dokter vermoedelijk zouden inlichten over wat er op het drielandenpunt was voorgevallen, zou zij zich moeten verantwoorden. Maar tegen die tijd hoopte ze al veel verder te zijn. En zo niet, dan had ze nog wel wat tijd. Het deed er al met al niet meer toe of de dokter haar zou ontslaan.

Doktor Hoppe kwam die zaterdagmiddag om halfzes thuis. Frau Maenhout zat op dat ogenblik met Michaël, Gabriël en Rafaël in het klaslokaal. Nadat de jongens rond een uur of twee wakker waren geworden en wat hadden gegeten, was ze met hen naar boven getrokken, maar ze had geen lesgegeven. De jongens waren er met hun gedachten niet helemaal bij geweest en ook zij had zich niet kunnen concentreren. Ze had wel voorgelezen. Uit de kinderbijbel had ze het verhaal van David en Goliath gekozen. Over hoe een eenvoudige herdersjongen een reus velde.

'Wie niet sterk is, moet slim zijn,' had ze aan het eind van het verhaal gezegd. Daarna had ze de jongens er een tekening over laten maken.

'Hoe groot was de reus precies?' had Gabriël willen weten.

'Drie meter. Nog hoger dan dit.' Ze had haar hand zo hoog mogelijk in de lucht gestoken.

'Dat krijg ik niet op mijn blad.'

'Je moet het ook in verhouding tekenen. Alles moet kleiner dan in het echt.'

Daar hadden ze het moeilijk mee gehad. Iets dat in hun hoofd levensgroot en

echt was, konden ze niet vanzelf omzetten naar iets dat klein en plat was. Op een of andere manier lukte het haar niet om ze dat bij te brengen. Ze konden zich alleen wat voorstellen bij iets wat werkelijk was.

Ze had David geschetst en daarnaast de reus, vier keer zo groot.

‘Maar dat is toch geen reus. Die is nog veel te klein!’ had Gabriël geroepen.

‘Tekent het nu maar gewoon na.’

Ze had gemerkt dat ze weinig geduld had die middag. Natuurlijk was ze nerveus. Ze had vaak op haar horloge gekeken. Ze had op haar nagels gebeten. Ze had het raam op een kier gezet en haar adem ingehouden iedere keer als er een auto langzamer ging rijden.

Rond een uur of vijf hield ze het niet meer. Ze had de aandacht van de drieling getrokken en enkele vragen gesteld. Ze had ze willen voorbereiden. Ze had niet gezegd: ‘Stel dat iemand jullie binnenkort vraagt...’ Ze had het gewoonweg zelf gevraagd: ‘Wat vinden jullie van je vader?’

‘Die is stout.’

‘Waarom?’

‘Die doet stoute dingen.’

‘Welke dingen?’

‘Met naalden. Hij steekt ons met naalden. Lange naalden.’

‘Is dat alles?’

Ze hadden even nagedacht en niets meer kunnen bedenken. Daardoor was zij tot het besef gekomen dat er inderdaad niets anders was. Van wat zij hem allemaal verweet, kon weinig worden aangetoond. Samengevat kwam het erop neer dat hij zich onverantwoord gedroeg tegenover zijn kinderen. Onmenselijk zelfs. Dat was het. Maar hoe kon ze dat aantonen? Hij was nooit tegen hen uitgevaren. Hij had ze nooit een klap gegeven. Eigenlijk had hij ze alleen maar onderzocht, zij het wel voortdurend.

Verder had hij ze bijna altijd binnengehouden. Maar was dat een misdaad? Was dat strafbaar?

Ze had diep gezocht en geprobeerd haar zinnen te verzetten. Haar hoofd had op barsten gestaan.

Fraude en chaos. Daar moest ze zich op concentreren.

Toen de taxi om halfzes voor de deur stopte, was ze naar het raam gelopen.

Ze voelde het hart kloppen in haar keel. De dokter stapte uit en automatisch deed ze een stap naar achteren zodat hij haar niet kon zien.

‘Jullie vader is er,’ zei ze tegen de kinderen. ‘Ruim maar vast op. Hij zal zo naar boven komen.’

Maar hij kwam niet naar boven.

Ze wachtte vijf minuten. Tien minuten. Ze hoorde hem in de spreekkamer bezig. Als hij maar niet zou ontdekken dat ze had rondgeneusd. In haar hoofd ging ze na of ze alles weer had teruggelegd zoals ze het had gevonden.

Waarom kwam hij nu niet naar boven? Waarom kwam hij niet kijken of alles in orde was?

Toen besloot ze zelf met de jongens naar beneden te gaan om vervolgens meteen naar huis te vertrekken. Ze liep naar het raam en wilde het sluiten, maar een geluid dat van buiten kwam trok haar aandacht. Ze keek naar boven. De hemel was op wat hoge wolkenluiers na helemaal blauw, maar toch klonk het alsof er in de verte een onweer op komst was. Ze deed het raam verder open en leunde naar buiten. Het rommelende geluid kwam van het andere eind van de Napoleonstrasse en zwol snel aan. Ze had het al eens eerder gehoord maar kon het niet meteen thuisbrengen. Het lawaai werd door de wind in monotone golven aangevoerd. Het was alsof er een grote groep motoren in aantocht was. Maar dat was het niet.

Plotseling wist ze het en hetzelfde ogenblik trok ze bleek weg. Toen ze zich omdraaide, zag ze aan de manier waarop Michaël, Gabriël en Rafaël het hoofd oprichtten dat ook zij het geluid hadden herkend.

‘De auto,’ zei Gabriël. ‘Dat is de auto van die meneer.’ Zijn stem kwam amper boven het lawaai van de auto uit, die nu vlakbij was.

Frau Maenhout zei niets meer en luisterde geconcentreerd naar het gerommel. Ze keek op haar horloge. Het was bijna kwart voor zes. Otto Reisiger kwam waarschijnlijk terug van het drielandpunt, waar hij tot vijf uur de Boudewijntoren had opgehouden. Hij is onderweg naar de Albertstrasse, dacht ze daarom, hij zal dus wel doorrijden.

Maar hij reed niet door. Het enorme lawaai van de kapotte uitlaat hield even aan en was toen plotseling verdwenen. Frau Maenhout slikte en keek door het raam. De torenwachter had zijn Simca voor het huis geparkeerd en de motor afgezet. Hij boog naar de passagiersstoel om wat te pakken en stapte toen uit. Met een klap smeed hij het portier dicht. In zijn hand hield hij het houten zwaard, dat hij zo te zien had gerepareerd. Frau Maenhout sloeg de handen voor

haar mond en zag dat hij aanbelde. Hij duwde tegen het hek, dat nog openstond, en liep al het tuinpad op.

Met ingehouden adem draaide zij zich toen om en keek de kinderen aan. ‘Hebben we vanmiddag al gebeden?’

Dat zei ze ineens. Ze wist niet waarom. Ze wist het wel, maar ze wilde het niet tot zich laten doordringen.

Ze was bang.

Ze liep naar de drie schoolbankjes, waar de broertjes hun handen al hadden gevouwen. Beneden in de hal klonken stemmen.

‘Onze Vader...’ begon ze toen.

‘Een kruisteken,’ onderbrak Rafaël haar, ‘we moeten toch eerst een kruisteken maken.’

‘Je hebt gelijk,’ zei ze en ze bracht haar rechterhand al naar haar voorhoofd.

‘In de naam van de Vader...’

Half fluisterend zegden de jongens haar na, zoals ze hun dat had geleerd. Ze sloot haar ogen en luisterde naar de monotone stemmen van de jongens.

‘Onze Vader die in de hemelen zijt...’

Ze zou zich niet op haar kop laten zitten. Dat nam ze zich voor. Ze zou zich verdedigen. Ze zou zeggen dat het zijn schuld was. Dat was het toch ook?

‘... vergeef ons onze schulden...’

‘Bedankt, Herr Reisiger!’ klonk de stem van de dokter. ‘Tot ziens!’

De kinderen gingen onverstoord door met bidden.

‘... leid ons niet in bekoring...’

Beneden sloeg de voordeur dicht.

‘... maar verlos ons van het kwade. Amen.’

Toen hoorde ze de dokter de trap op komen. Ze besloot snel dat ze hem tegemoet zou gaan. Ze wilde niet dat hij een scène maakte waar de kinderen bij waren.

‘Ik ben zo terug,’ zei ze tegen hen. Ze hadden al een hand geheven om een kruisteken te maken.

‘Andere hand,’ zei ze nog snel tegen Michaël, die zijn linkerhand had opgestoken.

Toen liep ze naar de deur. De spanning had zich opgehoopt in haar handen, die ze niet stil kon houden. Alsof ze er iets in vermaalde. Buiten begon de auto van Herr Reisiger opnieuw lawaai te maken. Geen luid gemor of gerommel deze keer, maar een hoog slepend gejang, dat slechts kort aanhield. Ze trok de deur open en liep de overloop op.

De dokter was net boven aangekomen. In zijn hand hield hij het houten zwaard. Ze keek in een flits naar zijn gezicht om zijn stemming te peilen, maar zoals altijd verraadde zijn gelaatsuitdrukking niets.

‘Herr Reisiger...’ begon hij.

Het indringende geluid van de auto buiten was opeens weer in alle heftigheid aanwezig. De dokter zweeg even en begon toen opnieuw: ‘Herr Reisiger heeft het zwaard teruggebracht. Hij vertelde...’ ‘Het is uw schuld,’ onderbrak ze hem.

Ze kneep haar handen krampachtig samen. Ze zou van zich afbijten. Dat had ze zich voorgenomen en daar zou ze zich aan houden.

‘Wat?’

Hij doet alsof, dacht ze. Hij probeert zijn handen in onschuld te wassen.

‘Het is uw schuld dat het zover gekomen is,’ zei ze.

Hij boog het hoofd.

‘Dat is niet zo,’ zei hij. ‘Het is niet mijn schuld.’

‘Wat?’ zei ze, verbaasd en woedend tegelijk.

Hij begon het hoofd te schudden. Daarbij bleef hij naar de grond kijken.

‘Ik heb goed gedaan. Ik heb alleen maar goed gedaan. Ik heb dit niet gewild.’

Hij raaskalt, dacht ze, het lijkt haast of hij gedronken heeft.

Op een vreemde manier bleef hij zijn hoofd heen en weer bewegen. Van buitenaf klonk opnieuw het gejang van de auto, maar de stem van de dokter kwam er bovenuit.

‘Hij heeft het zo gewild. Hij. Ik heb geprobeerd het tegen te houden. Ik heb het geprobeerd. Maar...’

Hij liet zijn hand over het houten lemmet van het zwaard gaan en deed een pas naar voren. Het leek of hij wankelde.

‘Ik wilde goed doen. Ik heb altijd goed willen doen.’

Chaos en fraude. Die woorden kwamen opnieuw bij haar op. Die woorden

sprak ze toen ook uit: ‘Chaos en fraude.’ Ze deed een paar passen naar opzij, weg van hem. ‘Chaos en fraude. Dat werd u verweten. U hebt iedereen bedrogen. Altijd al. Vroeger. En nu.’

Buiten weerklonk op dat ogenblik een luide knal. Ze schrok, maar tot de dokter leek het geluid niet te zijn doorgedrongen.

‘Dat mag u niet zeggen. Dat moet u niet zeggen.’

Hij had weer een stap in haar richting gedaan. Zij deed er één achteruit. Ze voelde dat ze hem op een zwakke plek had getroffen en ging door: ‘U kunt de waarheid niet aan. U durft die niet onder ogen te zien. U hebt uzelf overschat.’

‘Dat mag u niet zeggen,’ herhaalde hij. Hij schudde nog heviger met zijn hoofd. Als een kind dat ergens op betrapt was, maar het niet wilde toegeven. Daar deed het haar aan denken. Het volgende ogenblik schoot de dokter naar voren. Ze had het totaal niet verwacht en deed in een reflex nog een stap naar achteren. Toen pas besepte ze dat ze vlak bij de trap stond. Maar toen was het al te laat.

‘Herr Doktor? Mijn auto start niet. Kunt u...’

De torenwachter was het huis van de dokter binnengelopen en stond prompt stil. ‘Mijn god!’ riep hij uit.

Doktor Hoppe zat geknield bij Frau Maenhout, die onder aan de trap op de grond lag. Hij drukte zijn wijs- en middelvinger tegen haar hals, wachtte even en keek toen op.

‘God geeft en God neemt,’ zei hij.

Otto Reisiger schudde het hoofd en maakte in een trage beweging een kruisteken.

Hij had het niet gewild. Victor Hoppe had het niet gewild. Hij had haar gewoon het zwaard willen teruggeven. Meer niet. Maar toen had zij dingen gezegd. Dingen beweerd. En in hem was er iets gevaren dat sterker was geweest dan hijzelf. In hem was het kwaad gevaren. Dat wist hij. En het kwaad moest bestreden worden. Ook dat wist hij.

II

In wetenschappelijke naslagwerken en studies wordt de carrière van Victor Hoppe meestal als volgt samengevat:

De Duitse embryoloog Victor Hoppe promoveerde in de jaren zestig aan de universiteit van Aken met een uitmuntend proefschrift over de regulatie van de celcyclus. Hij werkte jarenlang als vruchtbaarheidsarts in Bonn en verraste in 1979 de wetenschap door jonge muizen te produceren die uitsluitend mannelijke of vrouwelijke ouders hadden. Hij aanvaardde een functionele leerstoel aan de universiteit van Aken en in december 1980 verbaasde hij opnieuw door muizen te klonen. Daarmee was hij de eerste wetenschapper die deze techniek succesvol op een zoogdier had toegepast. Drie jaar later werd hij door collega's aangeklaagd wegens fraude. Zijn proeven bleken op basis van zijn verslagen niet herhaald te kunnen worden en Doktor Hoppe zelf weigerde zijn methode te demonstreren. In juni 1984 beëindigde hij, na een onderzoek van een onafhankelijke commissie, zijn werkzaamheden aan de universiteit en trok zich terug uit de wetenschap. Sommige wetenschappers betreurden achteraf deze hele episode en stelden dat er met het verdwijnen van Doktor Victor Hoppe een groot talent verloren was gegaan, anderen bleven zijn werk afdoen als amateuristisch geklungel.

Zo staat het vandaag nog altijd hier en daar te lezen. Behalve de verkeerde nationaliteit klopt alles. Maar het is slechts de halve waarheid. Sterk uitvergroet komt er een ander verhaal aan het licht.

Op dinsdag 16 december 1980 om halfvijf 's middags kreeg in Londen de hoofdredacteur van het wetenschappelijke tijdschrift *Cell* een telefoontje van Doktor Victor Hoppe. Die naam kwam de hoofdredacteur bekend voor, maar hij kon hem niet meteen plaatsen. In het Engels, waarin een Duits accent hoorbaar was, vroeg de dokter wanneer de deadline voor het volgende nummer van *Cell* was. Opgewonden voegde hij eraan toe dat hij groot nieuws had. Zijn stem klonk alsof hij een zakdoek over het mondstuk van de hoorn had gelegd.

De hoofdredacteur meldde dat de deadline voor het januarinumnummer al een week verstreken was – hij verwachtte elk ogenblik de drukproef. Voor het februarinumnummer konden er wel nog artikelen worden aangeleverd.

Zo lang wilde Doktor Hoppe niet wachten. 'It's too important,' zei hij.

Met een zekere argwaan vroeg de hoofdredacteur waar het over ging. Er was een aarzeling aan de andere kant van de lijn. Daarna klonk het zelfverzekerd: 'Klonen. Ik heb muizen gekloond.'

De aandacht van de hoofdredacteur was meteen getrokken. Als dat waar was,

was het inderdaad groot nieuws. De mededeling bracht hem tegelijk in herinnering wie Victor Hoppe was: de Duitse bioloog die een paar jaar eerder in *Science* een opvallend artikel over manipulatie van muizenembryo's had gepubliceerd.

'Dat is werkelijk een primeur,' zei de hoofdredacteur.

'Ik wil het verslag van mijn proeven zo snel mogelijk publiceren, begrijpt u?'

'Dat begrijp ik volkomen,' antwoordde de hoofdredacteur ineens erg inschikkelijk. 'Ik kan misschien nog wat regelen voor dit nummer. Kunt u mij het artikel vandaag nog faxen?'

'Morgen pas.'

'Dat wordt krap. Ik zou het dan uiterlijk om twaalf uur moeten hebben. Lukt dat?'

Er was nog wel een dag meer speling, maar dat verzwegen hij. Hoe meer tijd hij gaf, hoe groter de kans dat andere tijdschriften erachter kwamen en alsnog de primeur probeerden te kopen.

'Negen uur. Dat moet lukken.'

'Mooi zo. Hoeveel muizen hebt u gekloond, als ik vragen mag?'

'Drie. Drie stuks.'

'Fantastisch. Ik kijk uit naar uw verslag.'

'Nog enkele kleinigheden en het is af. U kunt erop rekenen.'

Toen Victor Hoppe in Aken de hoorn op de haak legde, had hij nog niet veel op papier staan van het artikel dat hij de volgende dag moest inleveren. Hij had de structuur wel in het hoofd en ook had hij van elke volgende stap in het procedé cijfergegevens genoteerd en een aantal foto's gemaakt, maar meer had hij nog niet. Hij wist dat hij vooral zijn techniek moest benadrukken. De meeste van zijn collega's gebruikten immers een virus om cellen met elkaar te laten versmelten, waardoor ze het belangrijkste proces bij klonen uit handen gaven. Hijzelf maakte gebruik van een techniek die in de jaren zeventig door de Engelse professor Derek Bromhall was ontwikkeld en die hij verfijnd had: met behulp van een microscopische pipet bracht hij een vreemde kern in de cel en zoog zonder de pipet eerst te verwijderen de originele kern er weer uit. Zo hoefde hij ook maar één wond te maken in de celwand, die daardoor sneller heelde. De pas ontdekte stof cytochalasine B, waarmee hij de cel vervolgens behandelde, zorgde ervoor dat deze zacht bleef, wat de versmelting met de nieuwe kern bevorderde.

In theorie was het allemaal eenvoudig, maar in de praktijk vroeg deze methode vooral veel oefening en duizend keer meer handigheid dan er nodig was om een draad door het oog van een naald te steken. Vele pogingen waren mislukt omdat de celwand te zeer beschadigd was of omdat er samen met de kern te veel cytoplasma was meegezogen. Ook de versmelting van de kern met de nieuwe cel verliep zelden probleemloos en de verdere ontwikkeling van een gereconstrueerde cel tot een embryo was al helemaal niet te sturen. De cijfers die Doktor Hoppe had bijgehouden, logen er niet om. Van de vijfhonderdtweeënveertig geselecteerde cellen van witte muizen overleefde niet eens de helft de microchirurgische ingreep waarbij hun kern werd vervangen door een celkern afkomstig van een bruine muis. Van die overblijvende groep versmolten maar achtenveertig cellen met de nieuwe kern. Die werden vier dagen op kweek gezet, waarna er zestien cellen tot een minuscuul embryo bleken te zijn uitgegroeid en dus geschikt waren om in de baarmoeders van enkele witte muizen in te planten. Ondanks dat lage aantal – nog geen drie procent van de cellen had het voorlaatste stadium gehaald – had Victor Hoppe daarmee toch al een succes geboekt dat zijn collega's nooit hadden bereikt, want al hun verwoede pogingen waren tot dusver gestrand tijdens de opkweekfase.

Daarna had hij drie weken moeten wachten tot de embryo's volgroeid waren en geboren konden worden. In die tijd had hij weer een nieuwe reeks cellen bewerkt. Tot zijn wanhoop overleefde er deze keer niet één cel de opkweek, zodat hij al zijn hoop op de al ingeplante embryo's vestigde. De jonge muizen zouden naakt ter wereld komen en drie dagen later, wanneer de eerste haren te voorschijn kwamen, zou de dokter weten of zijn kloonexperiment geslaagd was. De zestien gereconstrueerde cellen zouden tot gekloonde bruine muizen moeten zijn uitgegroeid, de vijftien gewoon bevruchte eicellen, die hij tegelijk met de andere in de verschillende baarmoeders had ingeplant, zouden normale muizen met dezelfde witte vacht als die van de moeder moeten opleveren.

De muizen werden geboren op 13 december 1980 in een laboratorium van de universiteit van Aken. Om elk risico uit te sluiten werden ze met een keizersnede gehaald. Die ingreep was een eenvoudige handeling na de microchirurgie die nodig was geweest om de kernen van de cellen te verwisselen. Daarmee vergeleken was het alsof hij ineens een dier met het formaat van een volwassen paard onder handen had. Toch moest hij zich uitermate concentreren omdat door de spanning zijn handen trilden.

De eerste van de vijf witte moedermuizen – om ze uit elkaar te houden had hij met inkt op hun vacht één tot vijf stippen getekend – bracht niet het verhoopte resultaat, integendeel, van de acht jongen, die alle dood bleken, waren er slechts drie fysiek herkenbaar als muizen. Van de andere vijf hadden er twee

de grillige vorm van een rozijn, en twee leken nog het meest op een verkleind mensenembryo van drie maanden oud dat bij een miskraam doodgeboren is. De laatste misvormde muis had een huid nog dunner dan crêpepapier, waardoor alle ingewanden zichtbaar waren. Doktor Hoppe was teleurgesteld, maar nadat hij de jongen van de eerste muis op sterk water had gezet, verrichtte hij met hernieuwde hoop een keizersnede op de tweede moedermuis. Vier van de vijf ingeplante embryo's waren ook nu weer dood en bleken per twee met elkaar vergroeid. Het ene paar deelde de ruggengraat, het andere paar had samen slechts één achterlichaam. Zijn aandacht ging echter meteen naar het vijfde exemplaar, dat twee keer zo groot was als de andere muizen en vooral: dat nog leefde! Maar daarmee was ook alles gezegd. Veel beweging zat er niet in het diertje – alleen wat spiertrekkingen van de achterpootjes waren zichtbaar – en in een snelle handeling nam de dokter daarom een kleine pipet en begon lucht in het minuscule bekje te pompen.

‘Adem! Adem!’ riep hij uit alsof hij het tegen een menselijk wezen had.

* * *

‘Adem! Adem!’

De misvormde stem van Doktor Karl Hoppe weerklonk in het huis aan de Napoleonstrasse 1 in Wolfheim, waar hij kort tevoren zijn vrouw had helpen bevallen van een zoon. Het was maandagochtend 4 juni 1945. De weeën waren twee dagen eerder begonnen. De bevalling zelf had negen uur geduurd.

Het was dus een jongen. Dan zou hij Victor heten. Dat hadden ze al afgesproken. Het geslacht had de vader echter pas in tweede instantie vastgesteld. Zijn blik was eerst naar het gezicht van zijn kind gegaan. Door het waas van slijm en bloed heen dat mond, neus en wangen bedekte, had hij meteen gezien waarvoor hij had gevreesd: het kind had de hazenlip die hijzelf ook via zijn vader had gekregen.

In het dorp werd door velen gedacht dat een kind zo'n afwijking kreeg als de moeder in de tiende week van haar zwangerschap een dode haas had gezien. Zelfs zijn eigen vrouw geloofde in dat fabeltje, ook al had hij benadrukt dat de afwijking in het bloed van het geslacht Hoppe zat, zoals dat ook het geval was met de rode haarkleur, die bijna alle telgen hadden. Toch had zij gedurende haar hele zwangerschap geen bezoek aan de slagerij durven te brengen en wanneer ze de met vlees gevulde etalage moest passeren, was ze altijd strak voor zich uit blijven kijken.

Het had niet geholpen. Het kind had een hazenlip. Het was ook het eerste wat zijn vrouw hem gevraagd had. Niet of het een jongen of een meisje was, maar of hij...

Ze had met trillende hand naar haar eigen mond gewezen, die met zweetdruppels omrand was. Hij had alleen maar geknikt en toen gezegd dat het een jongen was. Dat kon misschien haar zinnen verzetten. Ze had de ogen gesloten en een zucht geslaakt.

De jongen ademde heel onregelmatig en had daarom meteen een zuurstofmasker op zijn gehavende mond gekregen. Om de drie seconden kneep Doktor Hoppe in de zwarte ballon en bracht zo lucht in de longen van zijn zoon.

‘Adem! Adem!’ riep hij.

Als hij zou stoppen met beademen was de kans groot dat het kind zou sterven nog voor het goed en wel geleefd had. Terwijl hij werktuiglijk bleef knijpen, vroeg de dokter zich af of het voor de jongen zelf misschien beter was als hij het niet zou halen. Die gedachte kwelde hem. Hij had al een paar keer eerder misvormde kinderen ter wereld helpen brengen, met afwijkingen die veel erger waren dan een hazenlip, en toen was de vraag nooit bij hem opgekomen. Iedere keer had hij gevochten voor het leven van het kind, zoals hem was ingeprent, maar nu, bij zijn eigen zoon, bij zijn allereerste kind, werd hij overmand door twijfels. Zijn eigen verleden stond hem ineens in de weg. Bij elke knijpbeweging die hij in de ballon maakte had hij het gevoel dat hij zichzelf een messteek toediende. Toen hij ineens stopte met knijpen en zichzelf wijsmaakte dat hij het deed om te kijken of zijn zoon al zelfstandig kon ademen, was het alsof er een loodzware last van zijn schouders viel.

‘Leeft hij, Karl?’ klonk het toen achter zijn rug. ‘Zeg me in godsnaam dat hij nog leeft.’

De smekende stem van zijn vrouw schudde hem uit zijn roes. Met alle macht begon hij weer lucht in de longen van zijn zoon te pompen.

Het gekrijs dat even later weerklonk gaf de moeder een antwoord op haar vraag.

* * *

De muis haalde het niet, ondanks Victors inspanningen. Dertien dode muizen en

niet één levend exemplaar. Dat was de tussenbalans. Het bezorgde de dokter een wrang gevoel, dat echter voorbarig bleek, want een halfuur later haalde hij uit de derde muis zes levende jongen. Twee stuks waren weliswaar met de schedels aan elkaar gegroeid en stierven vrijwel meteen, maar de andere vier zagen er perfect uit. Elke muis had de grootte en de vorm van een menselijk vingerkootje, maar dan met een staart, vier poten en twee oren. De huid was naakt en rozig. De gesloten ogen puilden uit. De mondjes gingen al meteen open en dicht, zoekend naar een tepel. Victor was opgelucht. Van de zes ingeplante embryo's waren er drie gereconstrueerd. Bij deze vier was dus altijd één gekloond exemplaar. De handen van de dokter beefden toen hij het viertal in een bakje met versnipperd papier legde, dat hij onder een warme lamp plaatste. De eerste dag zou hij ze met een pipet zelf wat melk voeren en daarna zouden ze over andere muizen worden verdeeld die een paar dagen eerder op natuurlijke wijze jongen hadden voortgebracht. Onervaren moedermuizen aten hun pasgeboren kroost weleens op.

Uit de vierde muis haalde hij opnieuw vier levende jongen en ook de laatste muis bracht meer hoop dan ontgoocheling, want vijf van de zeven embryo's waren uitgegroeid tot levende muizen, zodat het totaal op dertien kwam. Een resultaat dat boven alle verwachtingen uittorende.

Drie dagen later, in de nacht van 16 december 1980, ontdekte Victor bij drie van de elf muizenjongen – een dag na de geboorte waren er nog twee om een onverklaarbare reden gestorven – haren met een bruine schijn, terwijl bij de acht andere zich al duidelijk witte haartjes op de rozige huid aftekenden. De spanning die zich de voorbije tweeënzeventig uur had opgehoopt, viel ineens van hem af. In de plaats kwam er een soort van roes waarin hij een halfuur lang naar de drie muizen bleef kijken, terwijl zij zich aan de tepels van de moedermuis volzogen. Af en toe streelde hij een van de muizen met het puntje van zijn vinger.

* * *

Johanna had zich de hazenlip van haar zoon heel anders voorgesteld. In het ergste geval had ze een oppervlakkige snee van een paar centimeter verwacht, die met enkele hechtingen zo verdwenen was. Bij haar man had ze ook alleen maar het litteken gekend en zich nooit voor de geest gehaald hoe de lip er ooit had uitgezien. Toen hij het kind in haar armen legde, was ze zo ontdaan dat ze het meteen van zich af stootte.

‘Haal het van me weg!’ riep ze en ze stak in een gebaar van afgrijzen haar

armen in de lucht, waardoor het kind zo rolde dat het met zijn gezicht tegen haar nog naakte buik kwam te liggen.

Karl aarzelde, niet omdat hij misschien ook weerzin voelde, maar omdat hij deze situatie in zijn loopbaan nog nooit had meegemaakt. Elke vrouw die hij had helpen bevallen had haar kind meteen tegen zich aangedrukt, ook al was er wat mis mee geweest. Sommigen hadden het zelfs maar met moeite kunnen loslaten.

‘Haal het van me weg, Karl!’

Johanna had het gevoel alsof de mond van het kind als een zuignap tegen haar huid plakte en toen haar man het eindelijk van haar wegpakte, bleef dat gevoel aanwezig, zodat ze met een angstige blik naar haar buik keek om te zien of het kind daadwerkelijk was verdwenen. Waar het had gelegen, was bloed van de navelstreng achtergebleven. Omdat ze dacht dat het sporen waren die de gespleten bovenlip van haar zoon had nagelaten, begon ze te gillen van afkeer.

Daags na zijn geboorte werd Victor Hoppe opgenomen in het clarissenklooster van La Chapelle, op een paar kilometer van Wolfheim. Hij was door de duivel gebeten. Dat althans dacht zijn zeer gelovige moeder. Zij had immers elk contact met dode en ook levende hazen gemeden, niet alleen in het begin van haar zwangerschap, maar gedurende de hele negen maanden, en toch was het gezicht van de jongen verminkt. Er moesten dus andere krachten mee gemoeid zijn geweest. Dat kon haast niet anders.

Kapelaan Kaisergruber, die het kind was komen dopen, had haar vermoeden bevestigd.

‘Mon Dieu!’ had de kapelaan al bij de eerste aanblik uitgeroepen en in een reflex had hij een kruisteken gemaakt. Dat was Johanna niet ontgaan.

‘Het is de schuld van de duivel, nietwaar?’ had ze hem gevraagd. Ze had gehoopt op een bevestigend antwoord, zodat ze zichzelf niets hoefde te verwijten, en had dat ook gekregen. Het was niet meer dan een hoofdknik, maar dat was voor haar voldoende. In die paar seconden tussen haar vraag en zijn antwoord had de kapelaan naar de dokter gekeken, die in een hoek van de zwak verlichte kamer had gestaan en een hand voor zijn eigen verminkte mond had gehouden.

Het is zijn schuld. Hij heeft het kwaad doorgegeven. Hij had geen kinderen op de wereld mogen zetten. Dat dacht kapelaan Kaisergruber, maar hij zei het niet. Hij had te veel respect voor de dokter. Daarom had hij stilzwijgend geknikt. De moeder had toen in het kraambed een zucht geloosd.

Het klooster van de zusters clarissen in La Chapelle was altijd een gesticht voor mentaal en fysiek gehandicapte kinderen geweest, maar tijdens de oorlog had zuster Milgitha, de abdis, besloten om de poort alleen nog open te zetten voor gegoede burgers uit België en Frankrijk, die hun huizen hadden moeten ontluchten. Het einde van de oorlog had de orde ertoe gedwongen om het gesticht weer te heropenen. Victor Hoppe was hun eerste patiënt en omdat zijn fysieke afwijking geen echte handicap was, werd in het onderzoeksverslag geschreven dat hij eigenschappen van zwakzinnigheid vertoonde. Meer bijzonderheden stonden er niet in vermeld. Onderaan hadden beide ouders een handtekening gezet.

Het hoge maandelijkse bedrag voor de verzorging en opvoeding van Victor was door zuster Milgitha berekend op het vermoedelijke inkomen van de dokter en werd nog verhoogd nadat zij de baby te zien had gekregen. Aan de ouders vertelde ze dat de meerprijs de extra kosten, zoals voor speciale spenen en ontsmettingsmiddelen, moest dekken. Tegen een van de andere zusters had ze echter gezegd dat ze een verhoging had gevraagd omdat ze ervan overtuigd was dat Doktor Hoppe en zijn vrouw elke prijs zouden betalen om van het kind verlost te zijn. Dat had ze ook uit de woorden van kapelaan Kaisergruber kunnen opmaken.

Die had bij de ouders het voorstel geopperd om het kind voorlopig aan de zorgen van de zusters clarissen toe te vertrouwen. Zuster Milgitha had hem nog geen week daarvoor bij zich geroepen om te zeggen dat ze het gesticht opnieuw zou openen. Ze had hem gevraagd of hij nieuwe *misdeelden* – zo zei ze het letterlijk – voor haar wilde opspeuren. Uiteraard zou hij daarvoor beloond worden. Hij wilde immers toch graag snel pastoor worden.

De kapelaan had nooit gedacht dat hij zo snel een eerste misdeelde zou vinden.

‘Het kwaad moet bestreden worden,’ had hij gezegd tegen de dokter en zijn vrouw, nadat hij het kind gedoopt had. Bij die handeling had hij het jongetje stiekem in zijn bil geknepen, zodat die als een bezetene begon te huilen toen het wijwater over zijn hoofdje werd gegoten. De moeder had de handen voor haar ogen geslagen, de vader zijn gezicht afgewend. Toen had de kapelaan diezelfde handeling tot twee keer toe herhaald.

Knijpen. Dopen.

Knijpen. Dopen.

Hij had al zijn wijwater opgemaakt. Het gehuil van de kleine Victor was door merg en been gegaan.

‘Het kwaad kan alleen maar bestreden worden met Gods hulp,’ zei hij nadrukkelijk articulerend. Hij had het huilende kind in de wieg gelegd zonder het hoofdje af te drogen. De dunne, rode haartjes plakten tegen het schedeltje. De doek waarin de baby was gewikkeld, was helemaal doorweekt.

Hij keek de moeder in de ogen en zei, schijnbaar terloops: De zusters van La Chapelle hebben het gesticht weer geopend.’

Bewust keek hij de dokter niet aan. Hij had geen idee wat die ervan dacht. Van de moeder was hij er haast zeker van dat ze het kind niet wilde. Ze had het niet willen vasthouden tijdens de doop en ook opvallend elk oogcontact gemedend.

De moeder sloeg de ogen op naar haar man. De kapelaan wendde zijn blik discreet af en bewoog zijn hoofd in de richting van de wieg, waarin Victor uit alle macht bleef huilen. Met een breed gebaar bracht de kapelaan zijn hand naar zijn gezicht, keek van onder die hand schuin naar de baby en schudde licht het hoofd om te tonen hoezeer hij erover inzat. Gespannen wachtte hij op een antwoord, maar dat bleef uit.

‘Ik kan...’ begon hij daarom en richtte zich weer tot Johanna, ‘ik kan een afspraak met zuster Milgitha voor u regelen.’

‘We zullen erover...’ zei de dokter toen, maar hij werd abrupt onderbroken door zijn vrouw.

‘Ik wil het weg, Karl!’ zei ze fel.

‘Johanna, we moeten...’

‘De duivel zit in hem!’ riep de moeder half hysterisch. ‘Je hebt het toch zelf gezien!’

Met een ruk keerde ze haar gezicht naar de kapelaan. Haar blik dwong hem om tussenbeide te komen.

‘Herr Doktor,’ zei hij kalm, ‘voor het kind lijkt mij dat het beste.’

In de ogen van de dokter veranderde er op dat moment iets. Even keek hij verrast, daarna verscheen er heel kort een starheid in zijn blik, alsof hij zich iets voor de geest probeerde te halen. De kapelaan leidde daaruit af dat zijn woorden iets hadden losgemaakt en raakte daarom opzettelijk een tweede keer de tere plek van de dokter aan.

‘U moet aan de toekomst van de jongen denken,’ zei hij, de vader strak in de ogen kijkend.

In een trage beweging richtte Doktor Hoppe zijn blik op de wieg. Het gehuil kwam in golven met een kleine pauze ertussen, waarin de baby naar lucht hapte,

wat gepaard ging met een akelig piepend geluid.

‘Denkt u aan de jongen zelf, Herr Doktor.’

De kapelaan zag hoe de vader diep ademhaalde en hoorde hem toen zeggen: ‘Maakt u maar een afspraak. Liefst nog voor vandaag.’

Het volgende ogenblik draaide de dokter zich om en beende de kamer uit.

Het klooster van La Chapelle telde tussen 1945 en 1948 zeventien zusters, het gesticht had in die periode gemiddeld twaalf patiënten. Victor Hoppe was al die tijd de jongste patiënt, Egon Weiss de oudste. Hij was zevenentwintig toen hij een maand na Victor werd opgenomen en volgens de in die tijd gangbare bewoordingen idioot, de hoogste graad van zwakzinnigheid. Het merendeel van zijn verblijf in het gesticht bracht hij vastgebonden op bed door, van waar hij dag in dag uit uren aan één stuk dierlijke geluiden voortbracht. In hem was zonder twijfel de duivel gevaren.

Het liefst huilde Egon Weiss als een wolf of gromde hij als een woeste hond. De zusters en de andere patiënten werden er wanhopig van, Victor daarentegen was er helemaal door gefascineerd. Het grillige stemgeluid van Egon bood een welkome afwisseling in het geheel van monotone gezangen en gebeden waarmee de patiënten werden bestookt en waarvan de zusters meer heil verwachtten dan van welk medicijn ook.

De meeste patiënten brachten de dagen door in ledigheid. Sommigen verhuisden ‘s morgens van hun bed naar een stoel, anderen stonden op en bleven staan tot ze weer in bed mochten. Eenmaal per dag moesten alle patiënten naar de kapel. Als ze niet zelf konden lopen, werden ze in een rolstoel gereden, Victor werd gedragen. De gezangen waren in het Latijn, de gebeden in het Frans en Duits, in de hoop dat elke patiënt er toch wat van kon begrijpen. Eén zuster zat vooraan en bad of zong voor, de andere zusters zaten verspreid tussen de patiënten, van wie de meeste gedwee elke sessie ondergingen. Enkelen prevelden zelfs het onzevader of het weesgegroet mee.

Alleen Egon Weiss bleef huilen en werd vaak voortijdig weer naar de grote zaal teruggebracht. Barbituraten hadden amper invloed op hem, want zelfs in zijn slaap bleef hij tekeergaan alsof hij door een meute honden werd achtervolgd. Alleen na een onderdompeling in achtereenvolgens een ijskoud, een gloeiend heet en weer een ijskoud bad was hij stil. Dan zweeg hij ongeveer een uur, de tijd om op te drogen.

Victor zweeg drie jaar. Tijdens zijn eerste levensjaar werd nog aangenomen

dat hij geen klanken kon vormen door zijn afwijking, maar toen zijn hazenlip geopereerd was en hij nog steeds geen woord zei, namen de zusters aan dat hij te dom was om te leren spreken. Enkele bijkomende testen waar hij niet op reageerde staaften die veronderstelling en bewezen met zekerheid zijn zwakzinnigheid.

Zijn vader had in het begin nog hoop gehad dat het goed zou komen. Toen dat niet het geval bleek, voelde hij toch een zekere geruststelling omdat nu vaststond dat zijn zoon vanwege zwakzinnigheid terecht in het gesticht was opgenomen. Het idee dat de hazenlip de doorslag had gegeven, had hem menig slapeloze nacht bezorgd. Het eerste jaar was hij wekelijks op bezoek gegaan en iedere keer als hij het groepje debielen, imbecielen en idioten had gezien, had hij het gevoel dat zijn zoon er niet thuishoorde.

Maar gelukkig bleek de jongen dus ook zwakzinnig.

Zijn moeder ging niet één keer bij hem langs. Ze informeerde zelfs niet naar hem bij haar man. Die zweeg daarom ook, behalve die ene dag.

‘Ze hebben hem debiel verklaard,’ zei hij. ‘De testen hebben het officieel aangetoond.’

Johanna knipperde met haar ogen. Dat was haar enige reactie op zijn mededeling.

‘Hij mag nu blijven,’ ging hij niettemin verder, ‘zolang wij dat willen.’

Zijn vrouw keek hem afwachtend aan.

‘Ik heb gezegd dat we het erg op prijs stellen als de zusters zich over hem willen blijven ontfermen. Voor de jongen is dat het beste. Zuster Milgitha was het daarmee eens.’

Zijn vrouw knikte. Daar bleef het bij. Tot hij zich omdraaide en de kamer uit wilde lopen.

‘Waarom overkomt óns dit, Karl?’ zei ze met een lichte wanhoop in haar stem.

Deze keer zweeg hij. Hij had geen antwoord. Behalve dan dat ze misschien nooit aan kinderen hadden moeten beginnen. Maar daar hadden ze het nooit over gehad. En nu was het te laat.

* * *

Op 25 juli 1978 werd in Engeland Louise Brown geboren. Zij was het resultaat van de uitstekende samenwerking tussen de zoöloog Robert Edwards uit Manchester en de gynaecoloog Patrick Steptoe uit Oldham. Edwards was in de jaren zestig begonnen met experimenten rond in-vitrofertilisatie, Steptoe had in de jaren zeventig een methode gevonden waarmee eicellen langs vaginale weg uit de buik konden worden gehaald en weer teruggeplaatst. In de herfst van 1977 hadden zij Louise Brown verwekt door een eicel van de moeder en een zaadcel van de vader in een petrischaaltje kunstmatig te laten samenvloeien, waarna het ontstane embryo terug in de buik van de moeder was geplaatst. Het nieuws dat zij in de zomer van 1978 bekendmaakten verraste de hele wereld en overal werd met gemengde gevoelens van afkeuring en bewondering gereageerd. Voor Victor Hoppe, die ook al jarenlang experimenten had gedaan om hetzelfde doel te bereiken, betekende de geboorte van de eerste reageerbuisbaby het trieste einde van zijn eigen onderzoek.

Tijdens zijn promotieonderzoek aan de universiteit van Aken was hij begonnen met proeven op eicellen van amfibieën en muizen en in 1970, toen hij aan een vruchtbaarheidskliniek in Bonn verbonden raakte, had hij de eerste pogingen ondernomen om een menselijke eicel buiten de baarmoeder te bevruchten. Die eicellen verkreeg hij via het ziekenhuis van Bonn, waar ze uit eierstokken kwamen die bij een gynaecologische ingreep verwijderd waren. Het sperma waarmee hij aan de slag ging kwam van hemzelf. Na vijf jaar experimenteren had hij de juiste techniek en vloeistoffen gevonden die de samensmelting van eicel en zaadcel in een schaalte tot stand brachten. Die bevruchte eicel liet hij daarna in een andere oplossing tot een embryo uitgroeien, zoals het hem eerder was gelukt met eicellen van muizen. Toch duurde het nog een jaar voor hij ook dat proces beheerste, maar daarmee had hij niettemin snel resultaat behaald.

In het voorjaar van 1977 overtuigde hij aan de hand van zijn resultaten enkele koppels om aan verdere experimenten mee te werken. Van die koppels waren de respectievelijke vrouwen niet in staat om eicellen te produceren vanwege een afwijking aan de eierstokken. Dokter Hoppe stelde hun voor om een vreemde eicel te bevruchten met het zaad van de man en het embryo drie dagen later, zodra het zestien cellen groot was, via een incisie in de buik en de baarmoederwand bij de vrouw in te brengen. Deze operatie voerde hij in anderhalf jaar negen keer uit bij vier verschillende vrouwen. Evenveel keren werden de vruchten binnen de drie weken weer afgestoten door het lichaam. De laatste keer gebeurde dat twee dagen na de geboorte van Louise Brown. Toen dat nieuws werd bekendgemaakt borg Dokter Hoppe de vele aantekeningen die hij al die jaren had gemaakt voorgoed op.

Victor Hoppe schreef zijn aantekeningen altijd op allerlei soorten papier, willekeurig bijeengescharreld naargelang het tijdstip en de plek van de ingeving: schrijfpapier, gebruikte en ongebruikte enveloppen, uit tijdschriften gescheurde bladen, stukken krantenpapier, kalenderblaadjes, binnenstebuiten gekeerde broodzakken en andere verpakkingen in papier of karton, afkomstig van levensmiddelen of medicijnen. De aantekeningen zelf konden woorden, zinnen, formules of schetsen zijn, al dan niet doorgestreept, die soms elke witruimte van een blanco pagina vulden. Op bedrukte bladen stonden ze horizontaal of verticaal of schuin neergepend in de marge of tussen twee kolommen tekst of krantenkoppen, vaak ook waren ze over de gedrukte tekst heen geschreven, dan meestal omcirkeld. Het geschrift was ronduit slordig te noemen en slecht leesbaar.

Voor een buitenstaander, en dat was iedereen, waren deze aantekeningen op het eerste gezicht waardeloos, behalve om aan te tonen hoe chaotisch of amateuristisch Victor Hoppe te werk ging. Met wat moeite en enige voorkennis hadden sommige formules of schetsen gekoppeld kunnen worden aan een van de vele experimenten die de dokter had uitgevoerd, maar dan nog bleef het onmogelijk om verdere samenhang of logica te vinden tussen de honderden en honderden aantekeningen.

Die was er ook niet, tenminste niet op papier. De structuur zat in Victors hoofd. Hij had genoeg aan een woord of formule om alles wat ermee in verband stond meteen voor zichzelf op te roepen. Voor hem waren zijn aantekeningen niet meer of minder dan sleutels waarmee hij deuren opende die een voor een toegang gaven tot een ruimte volgestouwd met informatie. Voor zijn werk was de manier waarop zijn brein functioneerde een zegen, want het bespaarde hem een hoop opzoekwerk en daarmee ook veel tijd. Voor zijn persoonlijk leven was zijn gave veeleer een hinderpaal, omdat elk woord dat hij ongewild hoorde of zag, een stoet van nutteloze associaties of vervelende herinneringen kon oproepen die hij zelf niet kon stoppen.

Vandaag zou van Victor Hoppe gezegd worden dat hij zeer waarschijnlijk het syndroom van Asperger had. Dokter Hans Asperger, pediater aan de universiteit van Wenen, beschreef deze milde vorm van autisme in zijn proefschrift *Die Autistischen Psychopathen im Kindesalter*. Hij had kinderen geobserveerd die hem waren opgevallen doordat ze ernstige tekorten in socialisatie, voorstellingsvermogen en bovenal communicatie vertoonden. Hun taalgebruik was weliswaar correct, maar deed pedant of maniëristisch aan. De kinderen

bleken ook totaal geen gevoel voor humor te hebben en toonden weinig emoties. Ze namen ook vrijwel alles letterlijk wat er werd gezegd. Aan de andere kant waren ze stuk voor stuk uitzonderlijk intelligent en al op jonge leeftijd in staat om de meest ingewikkelde maar soms tegelijk banale dingen te onthouden, zoals de vertrektijden van alle trams in Wenen of de namen van alle onderdelen van een brandstofmotor.

Doktor Asperger publiceerde zijn bevindingen in 1944, maar pas in de jaren zestig werd het proefschrift door andere wetenschappers opgemerkt, waarna het nog tot 1981 duurde voordat het syndroom werd erkend. Er wordt nu beweerd dat Leonardo da Vinci en Albert Einstein ook het syndroom van Asperger hadden.

* * *

De zusters clarissen in het gesticht van La Chapelle kenden het syndroom van Asperger niet. Ook de term autisme was hun vreemd. Zij hadden slechts weet van de drie eerder vermelde soorten psychische afwijkingen, waarbij idiotie voor een IQ tussen 0 en 20 stond, imbeciliteit tussen 20 en 50 en debiliteit tussen 50 en 70.

Van Victor Hoppe werd dus gezegd dat hij debiel was. Omdat hij geen woord sprak, gingen de zusters ervan uit dat hij ook geen woorden kende of begreep. Zo gedroeg hij zich ook. Hij vertoonde amper reactie of emotie op wat er tegen hem werd gezegd. Alleen de dierlijke geluiden van Egon Weiss leken hem te boeien. Urenlang kon hij roerloos naar de jongeman kijken en luisteren. Hij was ook de enige patiënt die in het bed naast de idioot kon slapen zonder er zelf gek van te worden. Daarom vermoedden de zusters dat het met Victor nog erger gesteld was en hij imbeciel of zelfs idioot was, maar hij was nog te jong om dat met zekerheid te kunnen vaststellen.

Toen hij drie was, begon Victor toch te spreken. Plotseling. Het gebeurde op een nacht in de warme zomer van 1948. De haast tropische hitte die een groot deel van Europa al weken in haar greep had, was toen zelfs door de dikke muren van het klooster van La Chapelle gedrongen en had de temperatuur in het anders zo koele gebouw de hoogte in gejaagd. Met de hitte waren ook de vliegen en de muggen meegekomen. De vliegen werden aangetrokken door de geur van snel bedervend voedsel, de muggen door het zweet van de patiënten in het gesticht, die zelfs in deze situatie maar een keer per week werden gewassen.

Als de hitte de patiënten 's nachts niet uit hun slaap hield, dan wel het gebrom

van de vliegen en het gezoem van de muggen. Ook het geschreeuw van Egon was niet meer te verdragen. Dat was namelijk door de omstandigheden sterk toegenomen. De hitte perste het zweet uit zijn lijf, de vliegen kropen langs zijn mouwen en broekspijpen naar zijn oksels en onderbuik, de muggen zogen door zijn kleren heen het bloed uit zijn aderen. En hij kon niets doen. Aan polsen en enkels lag hij vastgebonden op bed. Zijn eigen stank, het gekriebel van de vliegen op zijn huid en de jeuk van de muggenbeten maakten hem helemaal dol.

Geen van de patiënten deed nog een oog dicht. Ze werden prikkelbaar. Opstandig. Marc François, achttien jaar, imbeciel, rukte op een middag al zijn kleren van zijn lichaam en begon door het gebouw te rennen, zoekend naar een plek waar het koeler was en waar de stem van Egon niet doordrong. Acht zusters waren nodig om hem te vangen en vast te binden.

Fabian Nadler, veertien jaar, ook imbeciel, sloeg met zijn blote vuist een raam in en begon de vliegen in de richting van de opening te jagen. Andere patiënten begonnen hem te helpen. Ze sprongen en renden door de hele zaal achter zichtbare en onzichtbare vliegen aan. Van de chaos maakte Angelo Venturini, twintig jaar, debiel en half kreupel, gebruik om een glasscherf op te rapen en daarmee in de richting van Egon Weiss te lopen. Ongetwijfeld wilde hij de demonen uit diens lichaam snijden en ze samen met de vliegen het raam uit jagen. Maar hij struikelde nog voor hij bij het bed van Egon was beland en sneed daardoor in zijn eigen dij.

Victor Hoppe, drie jaar, debiel, werd door niets van dat alles van zijn stuk gebracht. De hitte en het rumoer leken allerm minst tot hem door te dringen. Zelfs de aanval van Angelo Venturini leek hij niet te hebben opgemerkt. Hij zat op een stoel naast het bed van Egon en alleen de insecten trokken zijn aandacht. Niet die op zijn eigen lichaam, maar die op het gezicht van zijn buurman. Als daar een vlieg of een mug landde, maakte Victor een gebaar met zijn arm om het insect weg te jagen. Dat hield hij de rest van de dag vol. Egon Weiss werd er iets rustiger van en heel af en toe keek hij met zijn holle ogen de kleuter aan. Zijn blik was nietszeggend, maar dat hij überhaupt keek, was al een overwinning op zijn dierlijke schuwheid. Als Victor de kans had gekregen, had hij hem misschien kunnen temmen.

Maar 's avonds moest hij zelf weer in zijn bed, waarvan zoals steeds de tralies door de nachtzuster werden opgeklapt, zodat hij met zijn armen niet meer ver genoeg kon reiken om de vliegen en de muggen weg te jagen. In het zwakke licht dat boven elk bed bleef branden zag hij de insecten om het bezwete hoofd van zijn buurman tolleren en hoorde hij zijn stem weer aanloeien. De patiënten zouden een zoveelste slapeloze nacht tegemoet gaan.

Angelo Venturini besloot toen een tweede poging te wagen om de demonen in het lichaam van de idioot het zwijgen op te leggen, een poging die deze keer wel lukte. Achteraf herinnerde hij zich er niets meer van en omdat hij al van kindsbeen af leed aan somnambulisme meenden de zusters dat hij tijdens een zoveelste slaapwandeling onbewust had gehandeld.

Onzin. Om te kunnen slaapwandelen moet men eerst in slaap komen. En dat kon niemand die nacht. Ook Venturini niet. Toen hij dus opstond die nacht was hij klaarwakker. Om de schijn op te houden had hij, terwijl hij door de smalle gang tussen de bedden liep, zijn hoofd schuin tegen het kussen gedrukt dat hij op zijn schouders liet rusten. Als hij werkelijk slaapwandelde, nam hij nooit zijn kussen mee.

Zuster Ludomira, die de hele nacht dienst had, keek op dat moment door het raam van de afgeschermdde ruimte aan het eind van de gang, herkende Angelo Venturini aan zijn kreupele loop en concentreerde zich weer op het gebedenboek dat voor haar lag. Ze wist uit ervaring dat hij drie keer heen en weer zou lopen en dan opnieuw in bed kroop.

Venturini liep die nacht geen drie keer heen en weer. Hij liep enkel naar het bed van Egon, in wiens aanhoudende gehuil niets veranderde. Misschien had hij de schaduw van Venturini die over hem heen boog niet gezien. Misschien had hij het gevaar niet herkend. Misschien ook wilde hij gewoon dat de jeuk zou ophouden. In elk geval bood Egon geen verzet toen Venturini het kussen op zijn gezicht drukte. Hij schudde niet met zijn hoofd. Hij probeerde niet zijn polsen en enkels uit de boeien te rukken. Hij probeerde alleen maar door te gaan met schreeuwen. Maar zijn stem klonk nu gedempt, zoals dat soms ook gebeurde zonder dat er een kussen op zijn gezicht lag. Dan klonk het gegrom zo dof dat het uit zijn buik leek te komen. Daarom keek zuster Ludomira niet meteen op.

Ze keek pas op toen Egon Weiss zweeg. Angelo Venturini haalde op dat moment zijn kussen van diens gezicht, legde het op zijn schouder, vlijde zijn hoofd erop neer en liep door de gang terug naar zijn bed. Aan de overkant was Marc François overeind gekomen. Hij bewoog zijn bovenlichaam vrolijk heen en weer en klapte in zijn handen, terwijl hij hinnikend lachte. Zuster Ludomira handelde snel. Ze deed het zaallicht aan, trok aan het touw dat ergens in het klooster een klok deed luiden en haastte zich naar het bed van Egon. Venturini kroop in bed, ging liggen en viel meteen in slaap, ondanks het geluid van de vliegen en muggen.

Zuster Ludomira kon nog slechts de dood vaststellen in de holle ogen van Egon, voor ze ze voorgoed sloot. Ze maakte een kruisteken en hoorde toen achter zich een stem die ze niet kende. Ze draaide zich om, sloeg de linkerhand

voor de mond en maakte met de rechterhand opnieuw een kruisteken.

Victor zat geknield op zijn bed, zijn samengevouwen handen lagen boven op de tralies, zijn hoofd rustte op zijn handen. Hij bracht onafgebroken klanken voort, waarvan zuster Ludomira eerst dacht dat het gewauwel was, maar waarin ze ineens een patroon herkende. Toen kon ze verstaan wat de jongen met een ijle stem in het Duits brabbelde.

Heilige Jozef troost van de ongelukkigen, bid voor ons.

Heilige Jozef, hoop van de zieken, bid voor ons.

Heilige Jozef, patroon van de stervenden, bid voor ons.

Heilige Jozef schrik van de duivels, bid voor ons.

In het laatste rapport over Egon Weiss staat dat hij op dertigjarige leeftijd stierf door verstikking nadat hij zijn eigen tong had ingeslikt.

In een tussentijds rapport dat rond diezelfde periode werd opgemaakt staat over Victor Hoppe: ‘Kan spreken. Helaas onverstaanbaar.’

* * *

De twee vrouwen waren helemaal uit Wenen gekomen. Ze hadden een speciaal verzoek, dat al door verschillende andere dokters was afgewezen. Die hadden bijna allemaal gezegd dat hun wens onmogelijk te vervullen was, in elk geval in de eerstkomende jaren. Zijzelf waren er echter van overtuigd dat sinds de geboorte van Louise Brown alles kon en dat de bezwaren van de dokters veeleer van ethische dan van praktische aard waren.

‘Is het omdat wij een stel zijn? Is het daarom? Gunt u het ons niet?’ hadden zij de dokter steeds gevraagd.

‘Nee, het kan niet. Het kan gewoonweg niet.’

Eén dokter had gezegd: ‘Het mag niet.’

Daardoor was hun vastberadenheid nog toegenomen.

Ten slotte waren ze de grens overgestoken. Misschien mocht het in Duitsland wel.

De afspraak had op 11 november 1978 plaatsgevonden.

‘We willen een kind,’ had een van hen tegen Doktor Hoppe gezegd.

‘Van ons tweeën,’ had de ander verduidelijkt.

Ze hadden allebei geconstateerd dat de dokter had gekeken alsof ze wartaal spraken. Alle hoop die ze tijdens de treinreis naar Bonn hadden opgebouwd was daardoor op hetzelfde ogenblik vervlogen. Ze hadden zich belachelijk en naïef gevoeld en waren al half overeind gekomen toen de dokter kortweg zei dat het kon.

Ze hadden verbaasd gereageerd en nadrukkelijk herhaald dat ze wilden dat het kind van hen beiden zou zijn. Zoals dat bij een man en een vrouw was. Met gedeelde fysieke eigenschappen.

‘Het kan,’ had de dokter herhaald, ‘maar niet meteen.’

‘We hebben alles bij ons,’ had de ene gezegd en de andere had uit haar tas een mapje gehaald en dat opdringerig onder zijn neus geschoven. ‘Resultaten van uitstrijkjes en bloedstalen, het verloop van onze cycli. Momenteel zijn we allebei vruchtbaar.’

‘Onze cycli lopen gelijk,’ had de andere trots gezegd en daarbij een blik van verstandhouding gewisseld met haar vriendin.

‘Bijzonder, nietwaar?’

‘In een klooster worden alle zusters elke maand tegelijk ongesteld,’ had de dokter op droge toon gereageerd.

De vrouwen waren even van hun stuk gebracht. De dokter had het mapje opengeslagen en erin gebladerd.

‘Hoe groot is de kans dat het lukt, Herr Doktor?’

‘Ik doe niet aan kansspelen,’ had hij geantwoord.

De vrouwen hadden zich ongemakkelijk gevoeld in zijn aanwezigheid. Dat was een van de eerste dingen die ze tegen elkaar zeiden toen ze weer buiten stonden. Maar het ongemak had allerminst opgewogen tegen het goede nieuws.

‘Komt u morgen terug,’ had hij gezegd nadat hij hen had onderzocht. ‘Dan beginnen we eraan.’

Hij had de vrouwen weg willen sturen. Hij had ze weg móeten sturen. Maar hij had weer andere dingen gezegd dan hij had willen zeggen. Hij had gezegd wat hij in een opwelling had gedacht, maar wat nooit uitgesproken had mogen worden.

‘Het kan,’ had hij gezegd. Toen hij zichzelf hoorde, was het te laat. Dat hij er nog aan had toegevoegd dat het niet meteen kon, hadden de vrouwen verkeerd begrepen. Of had hij weer verkeerd overgebracht.

Op het moment dat zij hun wens bekendmaakten, had hij in een flits gezien hoe hij het moest aanpakken. Theoretisch was het mogelijk. Hij moest de kernen van een willekeurige cel van beide vrouwen samenvoegen in een bevruchte eicel waaruit hij vooraf de kern had verwijderd. Het was een proef die hij tijdens zijn universitaire studies meermaals had gedaan, zij het dan op kikker- of salamandereitjes.

‘Het kan,’ had hij dus gezegd.

Maar het volgende ogenblik waren de praktische bezwaren bij hem opgekomen. Menselijke eicellen waren duizend keer kleiner dan eitjes van amfibieën. En bij de proeven met die laatste was het ontstane embryo nooit tot een volwassen dier uitgegroeid.

Daarom had hij er nog aan toegevoegd dat het niet meteen kon. Hij had nog tijd nodig, had hij daarmee bedoeld. Maanden en misschien wel jaren.

Maar zijn eerste zin had de vrouwen hoop gegeven en daar hadden ze zich aan vastgeklampt. Hij had ze toen niet meer durven teleurstellen. Opnieuw had hij daardoor dingen gezegd waar ze vreemd van hadden opgekeken. Achteraf wist hij zelfs amper wat hij precies had gezegd.

Toen had hij de vrouwen onderzocht. Een van hen had geopperd dat ze misschien allebei bevrucht konden worden. Misschien had ze dat als een grapje bedoeld, maar dat had de dokter zo niet opgevat. Het had hem weer aan het denken gezet en hij had ingezien wat een unieke kans de vrouwen hem boden.

Toen had hij gezegd dat hij er de volgende dag aan zou beginnen, terwijl hij wist dat het nog te vroeg was. Hij moest eerst nog oefenen. Met andere dierlijke cellen. Van muizen. Of konijnen. Maar dat had hij niet gezegd. Misschien zouden ze zich hebben bedacht als hij ze pas over een halfjaar had laten terugkeren.

De volgende dag kwamen ze op de afspraak en hij had ze behandeld. Maar met onbevruchte eicellen. Zonder dat ze het wisten. Zo had hij in elk geval één maand gewonnen.

De vrouwen waren allebei een week lang over tijd geweest. In die zeven dagen hadden zij onmiskenbaar het gevoel gehad dat ze zwanger waren. Dat hadden ze hem opgewonden verteld. Toen moest de vrucht onmerkbaar hun lichaam

hebben verlaten.

Of het zo was gegaan, hadden ze hem voor de zekerheid gevraagd. Hij had het niet ontkend, ook al wist hij dat er nooit een vrucht was geweest. Daarmee had hij hen nog meer hoop gegeven. Opnieuw had hij toen onbevuchte eicellen bij allebei de vrouwen ingebracht, want hij was op dat ogenblik nog volop bezig met experimenteren.

Zover was hij toen: hij had muizenembryo's gekweekt afkomstig uit twee vrouwelijke eicellen, maar geen van de embryo's was uitgegroeid tot een levende muis. Met menselijke cellen was hij niet verder gekomen dan de versmelting van de kernen. Niettemin had hij daarmee al uitzonderlijke resultaten geboekt.

Daarna had hij zich opnieuw dagen aan een stuk in zijn laboratorium teruggetrokken. Hij had aan meerdere proeven tegelijk gewerkt en het ene experiment opgestart terwijl het andere nog niet was beëindigd. Slechts zo nu en dan had hij wat genoteerd. Te weinig eigenlijk. Zelfs voor hem. Straks, had hij steeds gedacht, terwijl hij in zijn hoofd al met een volgende of een andere stap bezig was geweest. Zijn gedachten waren als dominostenen die achter elkaar stonden opgesteld: zodra er eentje viel volgden de andere vanzelf.

Op 15 januari 1979 hadden de vrouwen opnieuw voor hem plaatsgenomen. Hij had hun komst willen uitstellen. Nog één maand had hij nodig gehad. Maar ze hadden aangedrongen en hij had toegegeven omdat ze anders misschien ergens anders naartoe zouden zijn gegaan.

'Zal het deze keer lukken, Herr Doktor?'

'De tijd zal het leren.' Hij had de vraag verwacht en het antwoord al voorbereid.

'En als het niet lukt...'

Op die vraag had hij gehoopt.

'Dan wil ik het nog een keer proberen. Met uw goedvinden uiteraard.'

De vrouwen hadden elkaar aangekeken. Een van hen had gezegd: 'U denkt dus dat het wéér niet zal lukken.'

Haar opmerking was een verwijt geweest, maar hij had niettemin hetzelfde gereageerd. 'De tijd zal het leren.'

'We hebben het erover gehad...' was de vrouw na een korte pauze verdergegaan. 'Misschien moeten we ermee stoppen. We zijn...'

'U hoeft me er niet voor te betalen,' had hij snel gezegd.

‘Het gaat niet om geld. We geloven er niet meer in.’

Haar woorden hadden geklonken alsof ze een eind aan een relatie probeerde te maken. Haar vriendin had zich bij haar aangesloten.

‘Men heeft ons gezegd dat het onmogelijk is... dat wat wij willen.’

‘Wie is men?’ had hij harder uitgeroepen dan hij wilde. De vrouwen waren geschrokken. Even had hij gevreesd dat ze als zand tussen zijn vingers door gleden, maar al gauw had hij zich gerealiseerd dat ze nooit opnieuw langsgekomen zouden zijn als ze de hoop volledig hadden opgegeven. Hij moest ze alleen maar opnieuw overtuigen. Daarom had hij ze naar zijn laboratorium gebracht.

‘Soms is wat onmogelijk lijkt, alleen maar moeilijk,’ had hij gezegd.

De drie muizen die hij hun had laten zien waren vijf dagen oud. Een kinderpink groot. Hun huid was bedekt met fijne haartjes, die bij twee muizen bruin van kleur waren en bij de derde muis wit. Ze lagen in een bakje met papiersnippers en zoogden bij een zwarte muis.

‘Zij is niet de moeder. Zij heeft de jongen alleen maar gedragen.’ Uit een ander bakje had hij een volwassen witte en een volwassen bruine muis gehaald. ‘Dit zijn de moeders. De jongen zijn hun kruisingen. Er is geen mannelijke muis aan te pas gekomen.’

De vrouwen hadden met open mond gekeken.

Deze keer had hij hen niet bedrogen. Hij had gezegd dat hij nog een paar laatste proeven moest doen op menselijke eicellen. Dat hij er zeker van was dat het daarna wel zou lukken. Hij had hun verteld waarom en hoe, anderhalf uur lang, en hij had de indruk dat ze de hele tijd een en al oor waren. Geen enkele keer hadden ze hem onderbroken. Op die manier had hij ze weer voor zich weten te winnen en ervan kunnen overtuigen een maand te wachten voor de volgende behandeling. Ze waren meteen akkoord gegaan. Hij vond dat hij het voortreffelijk had aangepakt.

Nog dezelfde dag had hij alles wat hij had verteld op papier gezet. Nu de vrouwen de muizen hadden gezien, zou het nieuws zich snel verspreiden, had hij gedacht. Hij moest dan ook zijn werkwijze wereldkundig maken voordat andere wetenschappers zouden roepen dat hij leugens verspreidde. Het liefst had hij gewacht tot uit de vrouwen een kind was geboren, maar hij had nu geen keuze meer.

Het artikel had zichzelf geschreven. Hij had slechts een paar keer zijn schaarse aantekeningen moeten raadplegen. De volgende dag had hij het al opgestuurd naar *Science*, dat jaren eerder stukken uit zijn proefschrift had gepubliceerd. Van de jonge muizen en hun vrouwelijke ouders had hij polaroidfoto's gemaakt en van elke fase in het splitsingsproces had hij opnames met de microscoop of schetsen bijgevoegd.

Daarna sloot hij zich opnieuw op in zijn laboratorium.

* * *

Lotte Guelen was een jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog ingetreden bij de zusters clarissen in La Chapelle. Haar vader, Klaas, kwam uit Vaals en was in 1928 naar het Belgische Luik verhuisd, op zoek naar werk in de steenkoolmijnen. Een jaar later had hij in een ziekenhuis een verpleegster ontmoet, Marie Wojczek, het oudste kind van streng katholieke Poolse migranten. Marie was toen negentien jaar oud. Na een halfjaar verkering trouwden ze al. Dat was in maart 1930. Marie was toen drie maanden zwanger van Lotte. Met een korset had ze haar licht gezwollen buik onder haar trouwjurk verborgen. Niemand had wat gemerkt. Tot zes maanden later, toen had wie begon te tellen de wenkbrauwen gefronst. Maar daar was het bij gebleven. Zelfs haar ouders hadden gezwegen. Misschien was juist daardoor het schuldgevoel bij Klaas en Marie groot gebleven.

Zestien jaar en drie dochters later werd de schuld afgelost door Lotte naar het klooster van La Chapelle te sturen. Lotte verzette zich niet. Ze wilde onderwijzeres worden en meende dat het postulaat daartoe de eerste stap was. Haar ouders hadden haar echter niet verteld dat aan het klooster van La Chapelle geen school verbonden was. Daar kwam ze snel achter toen de zusters haar in het gesticht aan het werk zetten. Als postulante moest ze de katoenen luiers van de onzindelijke patiënten verschonen en de nachtemmers van de andere patiënten legen en uitspoelen. Ook het besmeurde beddengoed afhalen en etterende wonden verzorgen behoorden tot haar taken. Zolang ze het voorbereidende jaar volgde mocht ze niet met de patiënten praten.

Dat voorbereidende jaar werd gerekt tot bijna eenentwintig maanden. Toen drongen haar ouders er bij zuster Milgitha op aan om Lotte tot het noviciaat toe te laten omdat hun dochter voor de tweede keer had geweigerd om na een kort verblijf thuis terug te keren naar het klooster.

Het habijt dat Lotte als novice mocht dragen gaf haar eindelijk een gevoel van waardigheid, ook al moest ze er meteen de loden hitte van de zomer van 1948 in doorstaan. Haar taken bleven onveranderd, want ze was nog steeds de jongste van de orde. Haar naam veranderde wel. Vanaf toen heette ze zuster Marthe, een kloosternaam die de abdis voor haar had uitgekozen. De Heilige Marthe was de zus van Maria Magdalena, die altijd trouw de huishoudelijke taken had verricht terwijl haar zus naar Jezus ging luisteren. Die kloosternaam was volgens zuster Milgitha een beloning voor Lottes harde werken in al die maanden.

Voor haarzelf was de grootste beloning dat ze nu ook met de patiënten mocht praten. Dat nieuws kreeg ze de dag nadat Egon Weiss voorgoed het zwijgen was opgelegd. Ongetwijfeld had het een met het ander te maken, want doordat ze met hen mocht praten werd ze ook verplicht om niet verder te vertellen wat de patiënten zeiden. Uitkraamden: dat woord gebruikte zuster Milgitha. En daarmee kwalificeerde ze meteen elke uitspraak als onzin. Zoals die van Marc François. De imbeciel had haar een paar dagen later gewenkt en ingefluisterd dat Egon vermoord was. Met zijn wijsvinger had hij in een snelle beweging een horizontale streep over zijn keel getrokken. Ze had hem gevraagd wie dat dan had gedaan. Met dezelfde wijsvinger had hij stiekem, van achter zijn oor, naar Angelo Venturini gewezen. Toen ze dat nieuws aan de abdis vertelde had die haar meegenomen naar het lijk van Egon. Zuster Milgitha had haar gewezen op de ongeschonden keel van de overledene.

‘Zie je wel, zuster Marthe,’ had ze gezegd, ‘het is allemaal onzin wat de patiënten uitkramen. Daarom is het gevaarlijk om die dingen verder te vertellen.’

Zuster Marthe had het begrepen.

Sinds de dood van Egon had diens huilende stem ‘s nachts plaatsgemaakt voor de zangerige stem van Victor. Zodra het zaallicht doofde, begon de jongen aan een reeks van litanieën en ging daar mee door tot het aanbreken van de dag. Er zat geen intonatie of gevoel in zijn stem. Het was niet meer dan een aanhoudend gemompel en daarom stoorde geen van de patiënten zich eraan. Integendeel, ze vielen van het monotone stemgeluid juist in slaap, zo rustig werden ze ervan.

Overdag sliep Victor of misschien deed hij alsof. In elk geval leek het dan of hij een muur om zich heen had opgetrokken. Noch de stemmen van de zusters noch het rumoer van de patiënten schenen tot hem door te dringen. De zusters hadden het al snel opgegeven om contact met hem te krijgen, de patiënten daarentegen hielden vol, sommige omdat ze hun eerdere pogingen al waren vergeten. Jean Surmont ging op de spijlen aan het voeteneinde van Victors bed

zitten en imiteerde een kraaiende haan, Nico Baumgarten ging naast het bed staan en bootste het geluid van een trompet na en Marc François sloop tot bij Victor en vuurde dan met een ingebeelde mitrailleur een salvo aan kogels op hem af.

Sinds de dood van Egon at Victor ook niet meer. Hij dronk alleen nog. Zijn bord werd op het tafeltje naast zijn bed gezet en als hij er niet van had gegeten als de andere patiënten klaar waren, werd het weggehaald. Zuster Milgitha zei dat hij wel zou eten zodra hij honger kreeg, maar toen de jongen na drie dagen vasten nog niets had gegeten, begon ook zij zich zorgen te maken.

‘Hij rouwt om Egon,’ zei zuster Marie-Gabriëlle.

‘Daar is hij nog te jong voor,’ zei zuster Milgitha. ‘Het zijn streken. Die leren we hem af.’

Met de hulp van drie andere zusters proppte ze die middag zijn mond vol voedsel en hield zijn neus dicht tot hij geslikt had. Op die manier voerde ze hem zijn hele bord leeg.

Nog geen minuut na de laatste hap spuugde Victor het habijt van zuster Milgitha helemaal onder.

Aan de overkant van de zaal schaterde Marc François het uit, en om haar waardigheid en gezag te bewaren gaf de abdis Victor zo’n harde klap in het gezicht dat iedereen ervan moest slikken.

Victor gaf geen krimp. Hoewel alle aanwezigen de handafdruk van zuster Milgitha op zijn wang zagen verschijnen, bleef de jongen onbewogen.

Het kwaad zit waarlijk in hem,’ sprak de abdis toen beslist en ze besloot om onafgebroken een zuster aan zijn bed te laten voorlezen uit de bijbel. Dag en nacht. Zo hoopte ze de duivel in Victor uit zijn slaap te houden zodat die ten slotte, op zoek naar rust, het lichaam van de jongen zou verlaten.

Het bed van Victor werd naar een aparte ruimte verhuisd en overdag losten de zusters elkaar om de twee uur af, ‘s nachts om de vier uur.

Zuster Marthe kreeg een stuk van de nacht toegewezen, wat ze niet eens zo erg vond want dan mocht ze de metten van de volgende dag overslaan om uit te slapen.

De eerste nacht bestudeerde ze Victor terwijl hij, met de ogen gesloten, op zijn rug in bed lag. Ze staaarde naar het litteken boven zijn mond dat de symmetrie in zijn gezicht zo bruusk verstoorde, en naar zijn platte neus die door de afwijking ernstig was vervormd. Het litteken drukte de neusvleugel omhoog

waardoor het rechter neusgat veel breder was dan het linker.

‘Daaraan kun je zien dat hij debiel is,’ had zuster Noëlle haar uitgelegd.

Ze staaarde ook naar zijn haar, naar de rode kleur ervan, en ze vond er niets duivels aan, zoals alle andere zusters hardop beweerden. Ze raakte het zelfs voorzichtig aan. En er gebeurde niets. Ze had haar hand niet verbrand. Ze was niet neergebliksemd. Niets.

Of toch. Want op het ogenblik dat ze haar hand op zijn hoofd had gelegd, had de jongen gezwegen. Daarna was uit zijn mond weer de onhoudbare woordenstroom gekomen waar zij met haar stem al voorlezend tegen in moest roeien. Dat lukte niet goed. Ze werd meegeslept door zijn stem. Haar aandacht verschoof voortdurend van de bijbel op haar schoot naar de woorden die hij sprak.

Hij sprak slecht. De klanken zochten een weg via zijn neus, waardoor zijn stem iets mechanisch had. Maar doordat hij voortdurend litanieën opzegde, kon een goede luisteraar de klanken omzetten in woorden.

Tussen enkele zusters had er een discussie plaatsgevonden over de intelligentie van de jongen. Wie zulke lange verzen uit het hoofd kende, kon niet debiel zijn, hadden sommigen beweerd. Anderen hadden gezegd dat je zelfs een papegaai verzen kon leren. Zuster Milgitha was tussenbeide gekomen en had gezegd dat de klanken die de jongen produceerde geen litanieën waren, maar het geraaskal van de duivel in hem. Daarmee had de abdis het pleit beslecht.

Maar zuster Marthe hoorde het wel degelijk. Zij herkende meteen de litanie van de Heilige Jozef en ook die van de Heilige Geest. Zonder haperen somde Victor de hele reeks op in het Frans of het Duits en deed dat zelfs beter dan zij ooit had gekund. Zij had gezwoged om de litanieën uit het hoofd te leren en steeds als zij ze voor zuster Milgitha had moeten opzeggen, was ze halverwege stilgevallen of had ze een paar regels overgeslagen. Omdat het haar niet lukte had zuster Milgitha haar aanvraag om novice te worden keer op keer uitgesteld. Uiteindelijk was ze dan toch tot novice bevorderd, maar de abdis had haar uitdrukkelijk gezegd dat ze de tijdelijke geloften niet zou mogen afleggen als ze tegen die tijd de litanieën nog niet kende.

Daarom begon zuster Marthe al die eerste nacht Victor na te zeggen. Ze sprak op fluisterton zodat haar stem niet tot op de gang zou doordringen. En als ze zelf ergens in het kloostergebouw een geluid hoorde stopte ze en las verder hardop voor uit de bijbel, zoals van haar werd verwacht.

De volgende namiddag nam ze de beurt van zuster Noëlle over en las twee uur lang voor aan het bed van de jongen. Toen ze klaar was zei ze nog snel in

zijn oor dat ze ernaar uitkeek om tijdens de nacht weer samen met hem te oefenen. Maar er kwam geen reactie.

De tweede nacht verliep zoals de eerste nacht.

‘Ees-an-ijs-eid-en-ver-re-tand,’ zei Victor.

‘Geest van wijsheid en verstand,’ zei zuster Marthe tegelijkertijd.

‘Ees-an-raa-en-er-rek-te,’ zei Victor.

‘Geest van raad en sterkte,’ zei ook zuster Marthe.

En aan het eind van de nacht streelde ze opnieuw zijn rode haar en ze vroeg hem: ‘Bid je voor Egon?’

Hij knikte. Verder bleef hij onbewogen.

‘Dat is goed. Dan zal hij zeker rust vinden,’ zei ze.

Hij reageerde niet. Maar toen ze even later van hem wegliep, voelde ze dat hij haar nakeek. Ze wierp een blik over haar schouder en zag hoe hij snel een andere kant op keek.

‘Je moet wat eten,’ zei zuster Marthe. Ze hield een reep chocolade onder Victors neus.

Hij draaide met een ruk zijn hoofd weg.

Het was de vierde nacht dat ze bij hem zat. De voorgaande nacht was bijzonder geweest. Victor had een spel met haar gespeeld. Althans, daar had het eerst op geleken. Hij had geregeld de litanie onderbroken die hij aan het bidden was en zij was dan gewoon doorgegaan. Enkele verzen later was hij weer ingevallen. Dat hadden ze een aantal keren herhaald. Maar toen ze een fout had gemaakt had hij het hoofd geschud en haar verbeterd. Ze besefte op dat moment dat hij haar aan het overhoren was. Zij, een jonge vrouw van twintig, was zijn leerlinge. Hij, een kind van drie, was haar leermeester.

Ze waren twee uur lang doorgegaan, met drie keer een pauze van enkele minuten, waarin Victor ongewild in slaap was gevallen. Hij had al een week niet meer gegeten en de honger begon zijn tol te eisen. De abdis had gezegd dat ze hem een injectie met onverdunde glucose zou toedienen als hij voedsel bleef weigeren. Dat zou echter niet zonder risico zijn, had zuster Noëlle zich laten ontvallen, zonder te zeggen wat de gevaren waren. Zuster Marthe had zich daarom voorgenomen Victor de volgende nacht ervan te overtuigen wat te eten.

‘Je moet,’ probeerde ze opnieuw.

Victor hield de lippen stijf op elkaar geklemd.

‘Als je niet eet, dan zal zuster Milgitha je weer pijn doen.’

Niet de minste reactie. Alsof ze tegen een muur praatte.

‘Als je niet eet, dan ga je dood.’

Ook die zin bracht geen emotie teweeg in zijn bleke gezicht.

‘Als je dood bent, dan kun je niet meer voor Egon bidden.’

Heel even fronste Victor toen zijn wenkbrauwen, heel even slechts, maar daarmee wist ze genoeg.

‘Niemand zal dan nog voor Egon bidden. De zusters zullen het niet doen.’

Nu begon Victor nerveus met zijn vingers te pulken aan het laken dat zijn lichaam tot halverwege de borst bedekte.

‘De patiënten ook niet,’ ging ze verder. ‘Niemand. Marc François niet. Angelo Venturini niet. Nico Baumgarten niet. Niemand. Er zal niemand voor Egon bidden als jij er niet meer bent.’

Ze zag hoe zijn pupillen in haar richting bewogen.

‘Nee, ik ook niet, Victor. Want als jij dood bent, dan moet ik voor jou bidden.’

Het was een wat vreemde logica van zuster Marthe, maar onbewust gebruikte ze zo de enige logica die de jonge Victor Hoppe begreep.

Als. Dan. Het ene riep het andere bij hem op. Een kettingreactie.

Als. Dan. Dat was de manier waarop zijn brein functioneerde.

Zuster Marthe brak een stuk van de chocolade af en bracht het tot vlak bij Victors mond. De jongen deed zijn lippen van elkaar en liet toe dat zij het stuk chocolade op zijn tong legde.

‘Misschien moet je rechtop gaan zitten,’ zei ze, ‘anders verslik je je nog.’

Hij richtte zijn hoofd op, keek verward om zich heen, alsof hij nu pas beseftte dat hij zich niet in de grote zaal bevond, en kwam toen verder overeind. Het deed haar deugd te zien hoe Victor op de chocolade begon te kauwen. Zonder iets te zeggen nam hij een tweede stuk aan en stak het in zijn mond. Daarna nog een en nog een. Hij at steeds gretiger, alsof hij ineens voelde hoeveel honger hij had.

‘Nu wil je zeker ook wel wat water,’ zei ze toen de jongen het laatste stuk begon op te eten.

Hij knikte en zei iets wat ze niet verstond.

‘Wat zei je?’ vroeg ze. Het was de eerste keer dat hij werkelijk zijn stem gebruikte om te communiceren.

‘Ja-us-ter,’ klonk het opnieuw. En daarna volgde er: ‘As-tu-ief.’

Ze stond versteld. Dit had geen van de zusters hem ooit geleerd. Niets was hem trouwens aangeleerd, behalve lopen. Al die tijd dat hij gezwegen had, moest hij onafgebroken hebben geobserveerd en geluisterd en alles in zich hebben opgeslagen. Tot hij het op een dag nodig zou hebben. Of wenste te gebruiken.

‘Dan ga ik even water halen. Ik ben zo terug.’

Ze liep naar de waszaal om een glas met water te vullen. Het liefst was ze meteen doorgelopen naar zuster Milgitha om haar het nieuws te vertellen. ‘Victor eet!’ had ze haar willen zeggen. En: ‘Victor praat!’

Maar de abdis mocht alleen in geval van nood gewekt worden. En dit leek haar geen noodgeval. Absoluut niet. Dit was goed nieuws. Niet alleen voor wat Victor betrof, maar ook voor zichzelf. Zij had zich als novice meteen bewezen. Zij, zuster Marthe, in een vorig leven nog Lotte Guelen, had Victor opnieuw aan het eten gekregen. En zij, ook zij, had Victor aan het praten gekregen. Daarmee was haar gelukt wat alle andere zusters niet was gelukt. En daarom was ze terecht trots op zichzelf.

Toen ze terugkwam met het glas water lag Victor weer op zijn rug. Uit zijn mond kwam alweer een litanie.

‘Victor,’ riep ze zacht, ‘Victor, ik heb water voor je.’

De jongen ging onverstoorbaar door met bidden. Ze kreeg het benauwd. Had ze alles gedroomd? Ze wierp een snelle blik op de lege chocoladewikkel op het tafeltje naast het bed en fronste de wenkbrauwen.

‘Victor? Je wilde toch water?’

Ze luisterde naar zijn stem. Hij sprak de litanie van de Goddelijke Voorzienigheid uit. Hij was bijna aan het eind. Ze besloot de laatste zinnen mee te zeggen.

‘... hoe weinig wij deze gunst ook mogen verdienen, verleen ons, wij bidden U, de genade om ons zo te onderwerpen aan al de besluiten van uw voorzienigheid gedurende onze levensloop, dat wij in het bezit mogen geraken van de hemelse goederen. Door Christus, onze Heer. Amen.’

Amper had ze het kruisteken geslagen of Victor kwam alweer overeind. Zonder haar aan te kijken, reikte hij naar het glas in haar hand.

‘Dan-ne-k-u,’ zei hij.

‘Graag gedaan,’ zei ze en slaakte, onhoorbaar voor Victor, een zucht.

‘Zullen we nog even samen voor Egon bidden?’ vroeg ze even later.

Victor knikte. Het viel haar op dat hij nog altijd elk oogcontact vermeed. Ze mocht dan wel al tot hem zijn doorgedrongen, hij bleef enige afstand bewaren.

Ze baden samen de litanie van de Heilige Jozef en toen ze klaar waren, stelde zuster Marthe voor dat Victor maar even moest slapen. Het was vier uur in de ochtend. Ze merkte een aarzeling bij hem.

‘Ik denk dat Egon dat goed vindt,’ zei ze toen. ‘Ik ben er zeker van.’

Dat leek de jongen gerust te stellen. Hij sloot zijn ogen en ze begon zachtjes te zingen.

‘De bloempjes gingen slapen. Zij waren geurensmoet. Zij knikten met hun kopjes me welterusten toe.’ Toen stopte ze even en zei: ‘Dat is een Nederlands liedje, Victor, mijn grootmoeder zong dat altijd.’

Maar Victor leek al in slaap gevallen.

De volgende ochtend was zuster Milgitha er getuige van hoe Victor zijn boterhammen opat. Met gekromde rug en halfgebogen hoofd zat hij in kleermakerszit op zijn matras en hield het brood dicht bij zijn mond terwijl hij er steeds kleine stukjes afknabbelde. Zijn pupillen bewogen voortdurend van links naar rechts, alsof hij bang was dat iemand zijn eten zou afpakken.

Zuster Marthe stond naast de abdis. Haar ogen straalden. Ze was die ochtend samen met de andere zusters opgestaan, ook al had ze mogen uitslapen, en had de abdis het nieuws meteen verteld. Die had met ongeloof gereageerd en wilde het eerst zien. Zoals de apostel Thomas zijn vinger op de wonden van Jezus legde voor hij wilde geloven dat Hij was verrezen, had zuster Marthe gedacht.

Ze was nog wel even bang geweest dat Victor in het bijzijn van zuster Milgitha niet zou willen eten, maar zodra ze hem een boterham had aangereikt, had hij die aangepakt.

‘Alstublieft,’ had ze gezegd.

‘Dan-ne-k-u,’ was zijn antwoord.

En nu keek ze samen met de abdis toe hoe Victor weer at. Het voelde alsof ze een glorieuze overwinning had behaald.

‘Het voorlezen heeft geholpen. Het kwaad is bestreden,’ zei zuster Milgitha toen. ‘Ik wist dat het zou lukken. De zusters hebben goed werk geleverd.’

Zuster Marthe wist niet wat ze hoorde. Ze knipperde met de ogen en toen ze zag dat de abdis een blik op haar richtte, kon ze haar ontgoocheling niet verbergen.

‘U ook, zuster Marthe,’ reageerde de abdis op droge toon. ‘U hebt ook goed werk geleverd.’

Heel even voelde ze nog de hand van zuster Milgitha op haar schouder.

Dat was alles.

Zuster Milgitha had besloten dat er nog altijd twee uur per dag aan Victor moest worden voorgelezen. Voor het geval de duivel probeerde terug te keren. Zuster Marthe kreeg de opdracht toegewezen, niet vanwege haar band met de jonge patiënt, maar omdat ze volgens de abdis zo tegelijk haar bijbelteksten kon instuderen.

Voor zuster Marthe deed de reden er niet toe. Ze was al blij dat zij zich twee uur per dag alleen met Victor mocht bezighouden. Om tien uur ‘s morgens en om drie uur ‘s middags ging ze de jongen in de grote zaal halen en samen trokken ze zich terug in een kamertje aan het andere eind van het klooster, waar het rumoer van de andere patiënten hen niet kon afleiden. Geregeld kwam zuster Milgitha langs en wierp een blik door het glas-in-loodraam in de deur. Soms kwam ze ook binnen, gebaarde dat zuster Marthe verder moest lezen en bleef minutenlang roerloos in een hoek van het kamertje staan. Daarna vertrok ze zonder een woord te zeggen.

‘Ze houdt mij in de gaten,’ zei zuster Marthe tegen Victor, niet alleen om hem gerust te stellen, maar ook omdat ze ervan overtuigd was dat het werkelijk zo was.

Ze deed dan ook gehoorzaam wat van haar werd verlangd en las een uur lang onafgebroken voor uit de bijbel. Victor zat dan, met zijn handen samengevouwen op het tafelblad en zijn hoofd licht voorovergebogen, tegenover haar op een hoge stoel en bleef het hele uur roerloos en uiterlijk onbewogen zitten. Ze wist niet zeker of de bijbelverhalen hem boeiden en of hij veel van de statige taal begreep – ‘Dat doet er niet toe,’ had zuster Milgitha tegen haar gezegd – maar hij volgde in elk geval zeer aandachtig. Zo aandachtig zelfs, dat wanneer zij aan hem vroeg of hij nog wist waar ze vorige keer geëindigd waren, hij meteen uit het hoofd de laatste zin letterlijk kon opzeggen. Daarmee

beweest hij opnieuw hoe uitzonderlijk zijn geheugen was. Volgens haar was dat ook een teken van intelligentie, maar de zusters die ze erover aansprak zeiden dat dat er niets mee te maken had.

‘Hij is debiel, zuster Marthe, onthoud dat,’ zei zuster Noëlle.

‘Eens debiel, altijd debiel,’ zei zuster Charlotte.

Ze weigerde het te geloven maar kon tot haar spijt niets anders aanvoeren om te bewijzen dat Victor werkelijk intelligent was.

Tot de jongen op een dag zelf dat bewijs leverde. Er waren al een paar weken voorbijgegaan sinds de eerste voorleessessie en zuster Marthe was bij hoofdstuk 25 van het boek Exodus aanbeland. Gevraagd naar het einde van het vorige hoofdstuk zei Victor: ‘En-veet-tig-daa-ge-en-veet-tig-ach-te-be-leef-Mo-jes-op-de-ber-reg.’

‘Mooo-zzzzes, Victor,’ zei ze. ‘Met een zzzz. Zoals in zzzzus-ter.’

Zonder dat de abdis er iets van af wist sleutelde ze aan zijn uitspraak. Geregeld sprak ze, als hij een woord verkeerd zei, de klanken opnieuw uit en vroeg hem om haar na te zeggen. Hij deed dan zijn uiterste best, maar sommige klanken kreeg hij niet gevormd. Toch maakte hij snel vorderingen, maar ze betwijfelde of ze dat als een bewijs voor zijn intelligentie kon aanvoeren.

‘Moo-sjes,’ herhaalde Victor.

‘Dat is al beter,’ zei ze, ook al was het nog lang niet goed. Maar ze wilde hem niet forceren. Misschien zou hij dan de moed opgeven en niet meer verder willen meewerken.

Ze sloeg het bijbelboek met behulp van het leeslint open op de laatst gelezen bladzijde en legde het op tafel. Victor schoof hetzelfde ogenblik zijn hand naar voren over het tafelblad. Met zijn vinger raakte hij de gulden snede van het boek aan.

‘Mooi, hè,’ zei ze.

‘Moo-sjes,’ zei Victor.

Hij had haar niet begrepen. Soms reageerde hij totaal anders dan ze verwachtte en dat ontnam haar af en toe heel even de moed om nog energie in hem te stoppen.

Hij reikte nog verder naar voren en legde zijn wijsvinger op de opengeslagen bladzijde.

‘Moo-sjes,’ zei hij opnieuw.

‘Dat is juist, Victor,’ knikte ze, ‘daar waren we gebleven. Bij Moses die op de berg zat.’

‘Móó-sjes!’ zei hij toen met aandrang en hij verschoof zijn vinger over het blad naar een andere plek en hield die daar verkrampd op gericht.

Zijn vinger wees de naam Moses aan. Dat merkte ze ineens. Van zijn vinger gleed haar blik naar het gezicht van de jongen. Ook zijn ogen waren op het woord gefocust.

‘Moses,’ zei ze met een lichte opwinding in haar stem. ‘Daar staat Moses. Inderdaad. Heel goed, Victor. En waar staat het woord Moses nog meer?’

Zijn vinger verschoof weer naar een andere plek. De krampachtigheid was verdwenen.

‘Moo-sjes,’ klonk het weer. Opnieuw wees hij de naam Moses aan, die op dezelfde bladzijde nog twee keer voorkwam.

‘Goed, Victor, heel goed! En waar nog meer?’

Opnieuw bewoog hij zijn vinger. Opnieuw wees hij Moses aan.

Hij kan lezen, dacht ze. Godzijdank, hij kan lezen!

Het was een voorbarige conclusie. Dat had ze gemerkt toen ze andere woorden op de bladzijde had aangewezen. Victor had er niet een kunnen lezen. Hij had waarschijnlijk aan de hand van de identieke woordtekens en de opvallende hoofdletter M, die vanuit zijn positie bekeken eigenlijk een W was, kunnen afleiden welk woord de naam Moses voorstelde, maar dat was het dan ook. Niettemin had hij daarmee in elk geval al ontdekt dat elk woord dat zij had uitgesproken overeenstemde met een combinatie van tekens die er op het blad stonden. Dat was in haar ogen ook al een opmerkelijke prestatie – hij was tenslotte amper drie jaar oud – en om te kijken of haar veronderstelling juist was had ze de proef op de som genomen. Ze had op dezelfde bladzijde het woord ‘een’ aangeduid en het tegelijkertijd uitgesproken. Hij had daarop vliegensvlug met zijn vinger elke een tussen alle woorden op die bladzijde aangewezen en vervolgens met ongeduld gewacht tot ze hem een nieuw woord zou aanleren. Toen had ze het besluit genomen. Ze zou hem leren lezen en zo alle andere zusters overtuigen dat hij niet debiel was.

* * *

Op 14 februari 1979 – de twee vrouwen waren verguld met de datum en ervan overtuigd dat die geluk zou brengen – bracht Victor Hoppe bij allebei de vrouwen een gereconstrueerd embryo in van drie dagen oud. Uit twee eicellen van een anonieme donor had hij de kern verwijderd en in de plaats ervan de respectievelijke kernen uit eicellen van de twee vrouwen geïnjecteerd. Na de versmelting van de kernen waren de twee eicellen zich beginnen te splitsen en na drie dagen was er een embryo ontstaan van zestien cellen groot. Dat was nog altijd een stuk kleiner dan een speldenknop.

Twee dagen voor hij de vrouwen behandelde, had hij een brief van de redactie van *Science* gekregen.

Daarin stond onder meer: ‘Wij feliciteren u met uw vooruitstrevend onderzoek en de behaalde resultaten, die eenieder van ons hebben verrast. [...] Uw bevindingen zouden het begin kunnen zijn van een nieuw tijdperk. [...] Graag willen wij tot publicatie overgaan, ware het niet dat er nog enkele punten zijn die verduidelijking behoeven. In bijgaand rapport vindt u een reeks vragen en opmerkingen [...]’

Hoofdschuddend had hij het ingesloten rapport doorgenomen. De meeste opmerkingen had hij irrelevant gevonden. Over processen en technieken die voor hem vanzelfsprekend waren, moest hij meer uitleg verschaffen. Voor logische gevolgen moesten er bewijzen worden aangedragen. Het ergst vond hij nog de vraag waarin werd geïnformeerd naar referenties, wat ze verduidelijkten door te schrijven: ‘[...] namen van collega’s die sommige of alle experimenten gevolgd hebben of van (universitaire) instellingen onder wier supervisie het onderzoek heeft plaatsgevonden.’

Ze geloven me niet, had hij gedacht. Hij had zich beledigd gevoeld. En gekleineerd.

Ontgoocheld had hij de brief en het rapport weggestopt.

Dezelfde dag vond in een petrischaaltje de versmelting plaats van de kernen uit de eicellen van de twee vrouwen. Die gebeurtenis deed hem zijn ontgoocheling vergeten.

De slotvraag in het rapport luidde: ‘Hebt u het experiment al herhaald?’

Dat had hij niet gedaan. Nadat de muizen geboren waren, had hij zijn techniek verder alleen nog toegepast op menselijke eicellen.

De voorlaatste vraag luidde: ‘Zijn de gereconstrueerde muizen zelf vruchtbaar?’

Daar kon hij sowieso niet op antwoorden. De drie muizen waren plotseling gestorven. Eén muis na tien dagen, de andere twee na drie weken. Hij had ze ontleed maar niets merkwaardigs gevonden.

Een van de twee vrouwen bleek zwanger. Bij de andere had de vrucht zich waarschijnlijk niet genesteld in de baarmoederwand. De vreugde was groot, de angst voor een miskraam nog groter. Op zijn aanraden huurden de vrouwen voor de duur van de zwangerschap een flat in Bonn, op loopafstand van zijn praktijk. De eerste echo zou worden gemaakt zodra de foetus zes weken oud was. Dan zouden het kloppende hart en de wervelkolom zichtbaar moeten zijn.

In de tussentijd herschreef hij zijn artikel voor *Science*. Door het geslaagde experiment met de menselijke embryo's was hij tot het besef gekomen dat hij eerst zijn vorige verslag voltooid moest hebben voor hij gewag kon maken van zijn verdere experimenten.

Over de dode muizen schreef hij niets. Nog niets. Eerst wilde hij nieuwe muizen reconstrueren, zodat hij positief kon antwoorden op de vragen of hij het experiment had kunnen herhalen en of de gereconstrueerde muizen zelf vruchtbaar waren. Maar het lukte niet. Hij slaagde er weliswaar in om enkele nieuwe embryo's aan te maken, maar geen enkele daarvan groeide in de baarmoeder van een volwassen muis uit tot een levend muizenjong.

Hij had geen idee waar het misliep. Of misschien had hij dat wel, maar wilde hij het niet tot zich laten doordringen.

Geluk. Daar draaide het om. Zijn techniek met de pipet om de kern uit een cel te halen en een andere er weer in te brengen, vroeg zeer veel handigheid. De minste verkeerde beweging beschadigde de celwand of de kern. Ook kon het gebeuren dat er te veel cytoplasma werd meegezogen. Gebruikte hij dan een verkeerde techniek? Nee, want inmiddels wordt de methode door geleerden overal ter wereld toegepast. Alleen werken zij met veel fijnere apparatuur, waardoor verkeerde bewegingen zijn uitgesloten. Maar de techniek is dezelfde. Victor Hoppe was dus zijn tijd vooruit. En omdat hij niet over de huidige geavanceerde apparatuur beschikte, had hij nog een grote dosis geluk nodig in wat hij toen deed.

Maar geluk telde niet voor Victor. Hij weet zijn falen aan onoplettendheid en concentratieverlies. Hij zag de zin er niet van in om opnieuw met muizen te experimenteren nu hij met menselijke cellen resultaten had behaald. Alsof hij ineens weer met speelgoed aan de slag moest in plaats van met echt materiaal.

In het herziene artikel had hij dan ook geen gewag gemaakt van een herhaling

van zijn experiment of van de vruchtbaarheid van de gereconstrueerde muizen. Ook referenties had hij niet genoemd. Wel had hij alle andere vragen en opmerkingen nauwgezet beantwoord en zijn methode preciezer omschreven. De meeste collega's in de redactie van *Science* had hij daarmee voldoende overtuigd. Zij argumenteerden dat de bevindingen van Doktor Hoppe zo revolutionair waren dat ze dringend gepubliceerd moesten worden, al was het maar om een discussie op gang te brengen. De tegenstanders wilden dat juist vermijden. Zij hielden vol dat één succesvolle poging een incident was en geen resultaat. Uiteindelijk legden ze zich neer bij de argumenten van de meerderheid.

* * *

Zuster Marthe leerde Victor lezen in de winter van 1948. Omdat ze niet betrappt wilde worden, gaf ze hem alleen les wanneer ze 's nachts bij de patiënten moest waken. Als iedereen sliep ging ze de jongen uit bed halen en nam hem bij zich in de afgeschermdede ruimte die uitkeek op de grote zaal. Vooraf had ze dan op haar eigen slaapkamer al een aantal letters en klanken op afzonderlijke velletjes papier geschreven. Daarmee leerde ze hem zijn eerste woordjes maken. Hij bleek erg leergierig en haar vermoeden dat hij intelligent was werd bij elke leesles opnieuw bevestigd. Ze hoefde maar een paar voorbeelden te maken met enkele letters en hij vormde vlot de reeks woorden die ze hem opgaf. De snelheid waarmee hij leerde lag zelfs zo hoog dat ze haast bij elke volgende les een nieuwe letter of klank moest meebrengen waarmee hij weer aan de slag kon.

Voor het eerst gaf hij ook blijk van emotie. Die uitte zich vooral in de extreme gretigheid waarmee hij de letters over het tafelblad verschoof. Soms stond ze meer versted van zijn opgewonden manier van handelen, zeker na al die jaren van passief gedrag, dan van zijn spectaculaire vooruitgang bij het lezen. Hij wilde ook niet stoppen, zelfs niet voor een korte pauze. Ze moest hem vaak dwingen op te houden door zijn pols te grijpen en dan nog tastte hij met zijn snel heen en weer bewegende pupillen de letters af, zoekend naar een volgende combinatie.

Na een uur tot anderhalf uur staakte ze de les sowieso, omdat Victor de volgende dag weer net als alle andere patiënten 's morgens moest opstaan om de ochtendmis te volgen. Tegen zijn zin liep hij dan aan haar hand naar zijn bed, waar hij eerst nog een litanie voor Egon Weiss opzegde terwijl zij op de rand van zijn matras naast hem zat.

'Slaap wel, Victor,' fluisterde ze als hij klaar was. 'Morgen leren we weer een nieuwe letter.'

‘Wel-le-ke?’ vroeg hij iedere keer.

‘De B van boom,’ verklapte ze dan. Of: ‘De K van kat.’

De lessen die zuster Marthe aan Victor gaf wakkerden haar verlangen om onderwijzeres te worden weer aan. De korte tijd die ze met de jongen alleen doorbracht was haar zoveel dierbaarder dan alle andere uren van de dag. Victor gaf haar het gevoel dat ze nuttig werk leverde en door de snelle vooruitgang die hij boekte raakte ze er tegelijk van overtuigd dat de taak van onderwijzeres helemaal voor haar was weggelegd. Als ze zuster Milgitha ook van haar talent kon overtuigen, zou die misschien inzien dat ze veel meer kon dan luiers verschonen en nachtemmers legen. Misschien zou de abdis dan zelfs toestaan dat ze haar noviciaat zou voortzetten in een klooster waar ze voor onderwijzeres kon leren. Als zij toestemming gaf, zouden haar ouders daar vast en zeker ook geen bezwaar tegen hebben.

Om de abdis te overtuigen moest zuster Marthe alleen nog Victor verder klaarstomen en daarom begon ze het tempo van de lessen op te voeren. Ze nam nachtdiensten van andere zusters over en liet de jongen soms tot drie uur aan een stuk oefenen. Niet alleen leerde ze hem nieuwe woorden lezen, maar ook eenvoudige versjes, die ze in haar mooiste schrift op een blad schreef. Ook overdag, tijdens de voorleessessies, laste ze oefeningen in door hem in de bijbel op zoek te laten gaan naar woorden die hij al kende. Soms slaagde hij er al in om hele zinnen te lezen.

Met de intensiteit van de lessen nam ook haar onoplettendheid toe. Op een dag werd ze plotseling door zuster Milgitha aangesproken.

‘Zuster Marthe, wat doet u ‘s nachts met Victor in het vertrek van de zusters?’

Ze voelde hoe haar wangen op slag rood kleurden.

‘Wat zei u?’ vroeg ze om tijd te winnen. Het kon niet anders of een van de patiënten had haar met Victor bezig gezien en de abdis ingelicht. Maar die had zelf gezegd dat ze nooit mocht geloven wat een patiënt vertelde.

‘Ik weet dat Victor ‘s nachts bij u zit,’ sprak de abdis beslist. ‘Mag ik weten waarom?’

Ze kon haar de waarheid vertellen, maar dan zou Victor waarschijnlijk meteen overhoord worden en helemaal dichtklappen.

‘Victor lijdt aan vreselijke nachtmerries,’ antwoordde ze snel.

De abdis keek haar bedenkelijk aan.

‘Als ik hem niet even apart neem,’ voegde de novice er aan toe, ‘dan schreeuwt hij alle anderen wakker.’

‘Wat voor nachtmerries?’

‘Ik weet het niet, zuster Milgitha. Hij wil er niets over vertellen.’

Ze vond dat ze geloofwaardig klonk. Ze voelde zich weer rustig worden, zeker toen ze zag hoe de beschuldigende blik uit de ogen van de abdis verdween.

‘Ik maak me zorgen,’ zei zuster Milgitha.

‘Dat lijkt me niet nodig. Victor is...’

‘Niet over Victor, zuster Marthe. Over u.’

Die opmerking had ze niet verwacht. Ze keek de abdis fronsend aan.

U ziet de laatste tijd erg bleek.’

‘Ik...’ probeerde ze, maar de abdis onderbrak haar meteen.

‘Misschien moet u maar een tijdje geen nachtdiensten meer doen. En twee uur per dag voorlezen lijkt me ook erg vermoeiend. Zuster Noëlle zal die taak van u overnemen.’

Het waren drogredenen! Ze voelde dat het drogredenen waren. De abdis wilde haar van Victor scheiden. Dat was haar bedoeling!

‘Ik... ik voel me goed,’ zei ze met trillende stem. ‘Er is niets mis met mij.’

‘Het lijkt me beter zo. Dan kunt u zich weer helemaal op uw andere taken concentreren.’

Ze voelde zich in het nauw gedreven. En ze wist dat tegenspraak niet zou helpen. Ze had geen keuze meer.

‘Victor kan lezen,’ zei ze bedeesd. Ze had altijd gedacht dat ze die woorden op een dag met gepaste trots zou uitspreken, maar nu voelde ze zich alsof ze een schuldbekentenis had afgelegd.

‘Victor kan wat?’

‘Hij kan lezen. Ik heb hem leren lezen, zuster Milgitha.’

Haar stem klonk magertjes. Wat haar een verdienste had geleden, was nu haast een smet geworden.

‘Zuster Marthe, beseft u wel wat u zegt? De jongen is nog geen vier!’ Er volgde een korte pauze. Toen zei ze met nadruk: ‘En debiel.’

Zuster Marthe schudde het hoofd. ‘Hij is niet debiel. Hij is echt niet...’

‘Dat hebt u niet te bepalen, zuster!’

De abdis stak haar neus in de lucht en draaide zich al om toen zuster Marthe ineens uitriep: ‘Laat Victor het bewijzen!’

De abdis reageerde niet maar liep evenmin weg.

‘Hij kan het toch bewijzen,’ zei zuster Marthe, deze keer half smekend.

‘Dat moet hij dan maar meteen doen! Dan zullen we het snel weten, nietwaar zuster Marthe?’

‘Niet meteen. Niet...’

Het was nog erger geweest dan ze had verwacht. Zuster Milgitha had hem geen enkele kans gegeven. Met vijf zusters waren ze om hem heen gaan staan, zoals wanneer ze van plan waren een patiënt in een dwangbuis te stoppen. Natuurlijk was hij bang geweest.

Zij moest achter hen blijven staan en had zijn gezicht alleen gezien toen zuster Milgitha even een stap opzij had gedaan. De abdis had naar haar gewezen en gezegd: ‘Victor, zuster Marthe beweert dat je al kunt lezen. Wil je ons dat even laten horen?’

Zuster Marthe had nog het lef gehad om de abdis te onderbreken. Uit haar mouw had ze een vel papier gehaald waarop het versje stond dat hij de vorige nacht nog had gelezen. In één keer. En zonder fout.

‘Zuster Milgitha, dit hier is...’

De abdis had met de ene hand een breed wegwuivend gebaar achter haar rug gemaakt en met de andere hand de bijbel aangepakt van zuster Noëlle. Ze had hem op een willekeurige bladzijde opengeslagen en onder Victors neus gestopt.

‘Lees maar eens voor,’ had ze gezegd.

Dit is je kans, Victor, had zuster Marthe nog gedacht. Ze wist dat hij het kon. Al was het maar één zin.

Maar Victor had gezwegen.

En de koning ging voort: Haal mij een zwaard. En men bracht den koning een zwaard. Nu sprak hij: Hakt het levende kind in tweeën, en geeft ieder de helft.

Dat had er gestaan. Zwart op wit. Zijn blik was op die passage gevallen en het had hem zo naar de keel gegrepen dat hij geen woord had kunnen uitbrengen.

* * *

Kunnen we straks zien of het kind van ons beiden is?’ vroeg een van de twee vrouwen.

De dokter had net de doorzichtige gel op haar buik uitgesmeerd en stond klaar om de eerste echoscopie te verrichten.

Hij schudde het hoofd. ‘Niet op de echo.’

‘Ik bedoel later, als het geboren is.’

‘Het zal zeker een meisje zijn,’ antwoordde hij. ‘Dat heeft met de chromosomen te maken. Vrouwen hebben een geslachtschromosoom van het XX-type en doordat...’

‘Maar kunnen we het ook aan iets anders zien?’ onderbrak ze hem.

Hij had over het geslacht van het kind al eens uitvoerig uitleg gegeven en begon nu opnieuw van voren af aan, alsof hij niet wist dat hij zichzelf herhaalde. Toen had ze er al weinig van begrepen, maar ze had wel onthouden dat de geboorte van een meisje nog altijd geen zekerheid gaf dat het werkelijk van hen beiden was. Die onzekerheid was blijven knagen, ook al had de dokter foto’s getoond van de versmelting van hun celkernen en van de splitsing van de eicel, eerst in twee, vervolgens in vier, dan in acht en ten slotte in zestien cellen. In haar ogen hadden het echter allemaal opnames geleken van luchtballen, drijvend op een wateroppervlak. Er was niets dat haar ervan had kunnen overtuigen dat wat ze zag van hen afkomstig was. Haar vriendin had gezegd dat ze te wantrouwig was en lacherig gevraagd of ze soms verwachtte dat haar naam op de cellen zou staan.

‘Het zal zijn als bij een gewoon kind,’ zei de dokter terwijl hij het scherm van de echoscoop aanzette. ‘Het zal wat meer op de ene dan op de andere ouder lijken. Misschien zelfs op een van de grootouders.’

Zijn antwoord gaf haar opnieuw geen voldoening. Ze bleef het gevoel houden dat ze een vreemd ding in haar buik droeg.

Ze kneep in de hand van haar vriendin toen de koude sensor van de echoscoop tegen haar buik werd gedrukt. Volgens de dokter zou op de echo nog weinig te zien zijn, maar toch hoopte ze op een of andere manier meer zekerheid te krijgen.

De dokter bewoog stilzwijgend de sensor over haar buik. Het beeldscherm toonde witte, grijze en zwarte vlekken, met weinig structuur. Het leek wel alsof er iemand met het zwakke schijnsel van een zaklantaarn de ruwe wanden van een

grot aftastte.

Ze liet haar blik van het scherm naar haar naakte buik afdwalen. Die was nog niet gegroeid. Ook was ze nog geen enkele keer misselijk geweest. Misschien was ze toch niet zwanger.

‘Daar is het,’ zei de dokter.

Ze schrok op en richtte haar blik snel op het scherm.

‘Ik zie niets,’ zei ze.

‘Dit,’ zei hij terwijl hij met zijn vingertop iets in het midden van het scherm aanwees. ‘Deze gebogen witte streep. Dat is de wervelkolom.’

De streep was nog smaller dan zijn vinger. Het was het enige dat niet bewoog op het scherm, zoals een dier dat verstijfd van angst in het vizier van een jachtgeweer blijft staan.

‘Zeven komma acht millimeter,’ zei hij. ‘Het is zeven komma acht millimeter groot. Nu kunnen we de hartslag proberen te vinden.’

Hij hield de sensor op dezelfde plek en maakte met zijn andere hand bewegingen over het toetsenbord van de echoscoop.

‘Daar!’

Ze wist niet waar ze moest kijken of wat ze zou moeten ontdekken.

‘Waar?’ zei haar vriendin op fluisterton, alsof ze bang was dat ze met haar stemgeluid iets zou verstoren of weggagen.

Met de punt van een pen wees de dokter op het scherm. Het was als een lichtje dat aan- en uitging. Een zwart-wit knipper-lichtje.

‘Alsof ze naar ons knipoogt,’ hoorde ze haar vriendin zeggen.

Er kwam ineens een rust over haar. Het besef dat er werkelijk iets in haar leefde veranderde op slag haar houding. Alle vragen die ze zichzelf had gesteld behoefden geen antwoord meer. Er groeide een kind in haar buik. Dat was altijd haar grootste droom geweest. En misschien zou het zelfs van hen beiden zijn. Dat zou prachtig zijn, maar plotseling was dat niet meer zo belangrijk. Er zat leven in haar schoot. Dat alleen al!

Het zachte gesnik van haar vriendin haalde haar uit haar gedachten. Bij het zien van haar betraande ogen en haar gelukzalige glimlach werd ze zich bewust van haar egoïstische houding. Ze schrok van zichzelf, maar liet dat niet merken aan haar vriendin, van wie ze nu de beide handen tussen haar eigen handen drukte.

De dokter meed elk oogcontact, alsof hij bang was om met hun gevoelens geconfronteerd te worden, en draaide aan de knopjes naast het beeldscherm. Het zachte geruis dat voortdurend in de achtergrond te horen was geweest, nam daardoor ineens toe. Tegelijk kwam er ook een ander geluid uit de speaker. Het was een dof en onregelmatig geklop, alsof er iemand met zijn wijsvinger op een microfoon tikte om die te testen.

‘Het hart,’ zei de dokter. ‘Je hóórt nu ook het hart.’

Het geluid liep inderdaad min of meer synchroon met het knipperlichtje op het scherm, maar geregeld viel het weg om vervolgens weer terug te keren.

Maar er was meer. Heel af en toe was er een tweede reeks van slagen te horen. Het leek een echo van het eerste geluid, maar dat kon het niet zijn, want het volgde een ander ritme.

Ze keek haar vriendin aan en tikte tegen haar eigen oorlel om haar attent te maken op het andere geluid. Haar vriendin knikte dat ze het ook had gehoord.

‘We horen nog een hart,’ zei ze tegen de dokter. ‘Kan dat?’

Hij reageerde niet. Hij tuurde naar het scherm terwijl hij met de sensor harder op haar buik duwde. Zijn wenkbrauwen waren gefronst. De rode, borstelige haartjes vormde een accolade boven zijn ogen.

Nu was het dubbele geklop nog beter te horen, maar op het scherm was het knipperlichtje verdwenen. De dokter bewoog de sensor gehaast over de gel op haar buik. Zijn hoofd maakte vrijwel dezelfde nerveuze beweging.

Ze wierp snel weer een blik naar haar vriendin. Die zei opnieuw, iets dwingender deze keer: ‘Herr Doktor, we horen nog een hart!’

Hij zweeg nog altijd. De kracht waarmee hij op haar buik drukte nam toe.

‘Herr Doktor!’ riep zij nu zelf.

Hij schrok op.

‘Was er nog een hart?’ vroeg ze. ‘We hoorden duidelijk nog wat.’

De dokter schudde het hoofd.

‘Je eigen hart. Het was je eigen hart.’

Hij zei het op een neutrale toon, maar desondanks voelde ze zich ineens ontzettend belachelijk. Ze had zich voor niets zo aangesteld.

De dokter haalde de sensor weg en begon met een doek de gel van haar buik te vegen.

‘Het spijt me,’ stamelde ze toen. ‘Ik dacht...’

‘Het geeft niets,’ zei de dokter.

Het was haar eigen hart. Onder meer haar eigen hart. Dat was niet gelogen. Maar er was meer. Had hij dat moeten zeggen? Dat er iets vreemds aan de hand was? En haar daardoor ongerust maken. Met alle mogelijke gevolgen van dien.

Er waren twee foetale hartslagen te horen geweest. Duidelijk. Maar de tweede hartslag had hij niet in beeld kunnen brengen. Evenmin had hij een tweede foetus gevonden. Hij had achteraf de afdrukken nauwkeurig bestudeerd en op geen enkele echo was er een andere wervelkolom te zien geweest.

Het kon dat de tweede foetus volledig achter de eerste schuilging. Dat kon. Maar het zou merkwaardig zijn.

Als er twee foetussen waren, dan zou de eicel zich in elk geval in de baarmoeder alsnog moeten hebben gesplitst in twee delen, die elk afzonderlijk verder waren uitgegroeid. Dan zou er een tweeling geboren worden. Een eeneiige tweeling.

De tweede echografie, twee weken later, had uitsluitsel gegeven. De zwangere vrouw had een zeer rustige indruk gemaakt, in elk geval een veel rustiger dan de eerste keer. Toen wilde ze weten of je kon zien dat het kind daadwerkelijk van hun tweeën zou zijn. Alsof ze verwachtte dat hij nu al kon zeggen hoe het er bij de geboorte uit zou zien. Alleen als een van de twee vrouwen een erfelijke afwijking had, kon hij eventueel aantonen dat het kind in elk geval van een van hen was. Maar ze hadden geen van beiden een erfelijke afwijking. Helaas, had hij nog in een opwelling gedacht, want anders had hij iedereen die aan hem twijfelde een onweerlegbaar bewijs kunnen tonen.

Hij had zich voorgenomen de vrouwen in te lichten als de tweede echografie twee foetussen zou tonen. Die zouden na acht weken immers duidelijk zichtbaar moeten zijn, ook al waren ze vermoedelijk nog maar ongeveer twee centimeter. Ondanks die minieme afmetingen zouden de foetussen al grotendeels menselijke trekken hebben. Hoofd, armen en benen zouden herkenbaar zijn en het gezicht zou al ogen, mond en neusgaten vertonen. Dat de ene foetus nog volledig achter de andere schuil zou gaan was onwaarschijnlijk. Hij zou de vrouwen dus niet opnieuw kunnen misleiden.

Bij die tweede echografie was hij als het ware naar de baarmoeder toe geslopen. In plaats van er meteen op in te zoomen had hij een omweg gemaakt langs de lever, maag, alvleesklier, blaas, appendix. Een omsingelingsbeweging.

De vrouwen hadden met ingehouden adem naar het scherm getuurd. Af en toe hadden ze een vragende blik op hem gericht. Maar hij had gezwegen.

De eerste vruchtzak in de baarmoeder had hij snel gevonden. Een zwarte vlek ter grootte van een appel. Een tweede vruchtzak was er niet, hoewel hij die eigenlijk wel had verwacht.

De foetus lag als een kiezelsteen op de bodem van de vruchtzak.

Hij had ingezoomd. Het waren toch twee foetussen! Hij had geteld: twee hoofdjes, vier armpjes, vier beentjes. En ook twee kloppende hartjes. Vlak naast elkaar. En daartussen, als een gekromde wijsvinger: één wervelkolom.

Op dat ogenblik was zijn gezicht bleek weggetrokken.

‘Wat is er, dokter?’ hadden allebei de vrouwen gevraagd.

Hij had niet meer kunnen doen alsof. Maar de hele waarheid had hij nog niet verteld.

‘Een tweeling. Het wordt een tweeling.’

* * *

Op een dag keerde zuster Marthe niet terug naar het klooster in La Chapelle. Het gebeurde na een verblijf bij haar ouders, waar zij als novice eens per jaar voor een vakantie van vijf dagen naartoe mocht. Haar ouders reageerden in het begin hoogst verbaasd toen de abdis hun het slechte nieuws meldde. Ze verklaarden dat ze erbij waren geweest toen hun dochter op de bus naar La Chapelle was gestapt. Pas nadat zuster Milgitha had gezegd dat de politie misschien moest worden ingelicht, bekende de vader dat ze ruzie hadden gehad omdat Lotte wilde uittreden.

Die mededeling lokte op haar beurt verbazing uit bij zuster Milgitha. Ze vertelde de ouders dat ze nergens aan had gemerkt dat zuster Marthe plannen in die richting had. Volgens haar leek ze ronduit gelukkig sinds ze bijna een jaar eerder novice was geworden. Ook had ze zich al die tijd als een volwaardige non gedragen en als ze zo was doorgedaan, had ze binnen de kortste keren de tijdelijke geloften mogen afleggen. De abdis verwachtte dan ook dat ze snel zou terugkomen en ze stelde voor om voorlopig niemand over haar verdwijning in te lichten. De ouders waren dezelfde mening toegedaan, want anders zouden de mensen toch maar praten.

Zuster Marthe kwam terug. Maar pas drie maanden later. Eén keer had ze een

teken van leven gegeven. Een week na haar verdwijning hadden haar ouders een brief ontvangen. Dat het goed met haar ging. En dat ze tijd nodig had om zich te bezinnen.

‘Ze is terug en heeft spijt,’ stond in het telegram dat zuster Milgitha op 12 november 1949 naar de ouders van Lotte Guelen stuurde.

Op het eerste gezicht leek het alsof ze even voor een boodschap was weg geweest. Haar habijt had er smetteloos uitgezien en haar zwarte kap zat als gegoten om haar hoofd. Zoals een ijzer om een hoef. Het gouden kruis op haar borst had niets van zijn glans verloren.

In het licht was te zien dat ze bruiner was dan voorheen. Haar gezicht. De rug van haar handen.

Zuster Milgitha had in een glimp vastgesteld dat ook een stuk van haar armen en van haar hals bruin waren, maar ze had er niets van gezegd. Ze had alleen gevraagd of zij spijt had en dat had zuster Marthe meteen beaamd. Toen had de abdis gezegd dat ze welkom was en verwezen naar de parabel van de verloren zoon.

Daar had ze het bij gelaten. Op dat ogenblik had haar dat het beste geleken. Ze zou haar op een later tijdstip weleens uithoren.

Victor had meteen gezien dat er iets aan haar houding was veranderd. Ze liep met opgetrokken schouders en een licht holle rug, waardoor haar altijd platte buik een zachte welving kreeg. Er ging een zekere fierheid van haar houding uit. Dat was helemaal anders dan in de maanden voor ze was verdwenen. Toen had ze vrijwel voortdurend met gebogen hoofd en hangende schouders gelopen en haar passen waren zo loom geweest dat het leek of er iemand aan haar habijt hing die ze overal mee moest sleuren. Ze had ook amper nog met hem gesproken sinds zuster Milgitha hem tevergeefs had gevraagd of hij wat wilde voorlezen. Hij dacht dat ze boos op hem was. Hij zag haar niet tijdens de nacht en ook niet meer tijdens de leessessies overdag. En ineens was ze helemaal verdwenen.

Maar nu was ze dus terug. En al de eerste dag fluisterde ze hem toe: ‘Ik heb je gemist.’

Ik jou ook, wilde hij zeggen, maar hij kreeg de woorden niet over zijn lippen.

Even later, toen ze opnieuw de kans kreeg om hem te spreken, zei ze:

‘Binnenkort ben ik weer weg. Voorgoed.’

Wat hij daarop moest zeggen, wist hij niet. Haar mededeling gaf hem een beklemmend gevoel dat hij niet eerder had gehad.

De weeë geur kwam, maar verdween ook altijd. Al heel vroeg had Victor dat doorgehad. En als de geur er was, waren alle zusters er tegelijkertijd mee besmet. Iedere keer als een van hen zich over hem heen boog was de geur allesoverheersend aanwezig. Het kwam uit hun kleren. Uit hun handen. Uit hun adem. En het rook zoals het koude spekvet smaakte dat soms tussen zijn boterham zat.

De zusters zelf leken het ook te ruiken, want zolang ze de geur bij zich hadden, verdroegen ze nog minder van de patiënten. Alsof de geur hun zinnen aantastte en ze de controle over zichzelf verloren. Zelfs zuster Marthe. Elke keer als ze zo had geroken, was ze tijdens het lezen ongeduldiger geweest. Prikkelbaar. Als ze zichzelf daar dan op betrapte, verontschuldigde ze zich.

‘Het spijt me, Victor. Het gaat vanzelf weer over.’

En het kwam vanzelf weer terug, wist hij.

Maar sinds zuster Marthe was teruggekeerd, had ze niet meer zo geroken. En dat terwijl de andere zusters al twee keer door de geur besmet waren geweest. In die twee periodes had Victor het letterlijk een verademing gevonden om door zuster Marthe gewassen en ondergestopt te worden.

Dat de geur bij haar ontbrak was voor hem louter een vaststelling, waar hij verder niets uit kon afleiden. Het nieuws dat ze hem op een dag vertelde kwam dan ook als een verrassing.

Ze stond hem op dat moment met een handdoek af te drogen in de waszaal.

‘Ze zullen het nu weldra merken,’ begon ze. ‘Je kunt het al zien. En voelen.’

Ze nam zijn hand vast en legde die op haar buik. Hij voelde alleen de zachte stof van haar habijt.

‘Er groeit een kind in mijn buik,’ fluisterde ze.

Ze bewoog zijn hand op en neer en nu voelde hij aan de ronding van haar buik dat er inderdaad iets onder het habijt verborgen zat.

‘Zodra zuster Milgitha dat ontdekt, zal ik moeten uittreden,’ ging ze verder. ‘Eerst zal ze me nog de huid vol schelden. Maar dat heb ik ervoor over, want daarna zal ze geen keus meer hebben. En mijn ouders zullen me dan ook niet

meer kunnen terugsturen.'

Ze zakte door haar knieën en greep hem bij de handen vast. Ze keek hem in de ogen, maar hij draaide zijn pupillen weg.

'Als het een jongen wordt,' zei ze, 'dan noem ik hem Victor. Vind je dat goed?'

Dat vond hij goed.

Zodra zuster Milgitha wat begon te vermoeden, had ze bij elke wasbeurt het ondergoed van zuster Marthe nagekeken op bloedvlekken. Ze had er de kalender bij gepakt en uitgerekend wanneer het gebeurd kon zijn en hoe lang ze eventueel al zwanger was. Ze begon de novice in de gaten te houden en het was haar opgevallen hoe vaak ze haar hand over haar licht gezwollen buik liet gaan.

'Hebt u pijn?' had ze haar op een keer gevraagd en scherp op haar reactie gelet.

Maar zuster Marthe was niet eens geschrokken. Argeloos had ze het hoofd geschud en de abdis verontwaardigd aangekeken, alsof ze zich afvroeg hoe zij er in godsnaam bij kwam.

Toen zuster Milgitha in vijf weken tijd geen bloedsporen had ontdekt, besloot ze om haar te laten onderzoeken. Zelf had ze daar geen ervaring mee en daarom sprak ze Doktor Hoppe aan toen die een bezoek aan zijn zoon bracht. Ze raadpleegde hem wel vaker wanneer haar eigen kennis of die van de andere zusters ontoereikend was, maar ditmaal voelde ze zich ongemakkelijk. Ze zweeg dan ook over wat ze werkelijk wilde weten en vroeg alleen maar of hij zijn mening wilde geven over een zuster die al wekenlang buikpijn had.

Ze nam hem mee naar de kamer van zuster Marthe, die op dat ogenblik individuele bijbelstudie had. Onderweg informeerde hij nog naar zijn zoon.

'Geen verbetering,' zei zuster Milgitha. 'Helaas.'

Ze hoorde hem zuchten.

'Denkt u dat hij gelukkig is?' vroeg hij.

'Vast wel, Herr Doktor.'

'Ik hoop het zo, zuster. Ik hoop het zo voor hem.'

Toen de abdis en de dokter de kamer binnengingen keek zuster Marthe op van de bijbel, die voor haar op het tafeltje lag. Ze schoof haar stoel meteen naar achteren, kwam overeind en knikte hen allebei beleefd toe.

Zuster Milgitha had verwacht dat de novice elk onderzoek zou weigeren of toch minstens een vraag zou stellen, maar tot haar verbazing onthield ze zich van commentaar en ging meteen op het bed liggen, waar Doktor Hoppe met een uitnodigend gebaar naar had gewezen. Ook toen hij vroeg of ze haar habijt wilde optrekken tot boven haar buik deed ze dat zonder te aarzelen.

De abdis was in een hoek van de kamer blijven staan en keek tersluiks naar de naakte buik van de novice. Die was onmiskenbaar gezwollen.

De dokter legde zijn rechterhand op de buik.

‘Zeg me wanneer u pijn voelt,’ zei hij.

Hij bewoog zijn hand en tastte al drukkend met zijn vingertoppen de hele buik af.

‘Geen pijn?’ vroeg hij een paar keer.

Ze schudde telkens het hoofd.

Nu begon hij in de buurt van het bekken te voelen. Af en toe drukte hij zijn duim diep in het vlees. Het ontging de abdis niet dat hij daarbij de wenkbrauwen fronste.

‘Mag ik de stethoscoop?’ vroeg hij.

Ze gaf hem de stethoscoop, die ze zelf had meegebracht.

‘Kunt u even uw adem inhouden?’ zei de dokter tegen de jonge zuster.

Onwillekeurig hield ook de abdis de adem in. Nu zullen we het snel weten, dacht ze.

De dokter luisterde geconcentreerd, fronste nogmaals, verplaatste de stethoscoop en luisterde opnieuw. Zijn blik dwaalde een paar keer af naar het gezicht van de novice, maar die hield haar ogen strak op het plafond gericht. Ten slotte ademde hij lang uit en haalde de stethoscoop van haar buik. Uitdrukkingsloos vroeg hij aan de abdis: ‘Kunt u ons misschien even alleen laten?’

Ze keek hem even in de ogen, zag dat hij het meende en verliet het vertrek.

Opgelucht liet zuster Marthe haar habijt zakken en ging op de rand van het bed zitten. De dokter had plaatsgenomen op de stoel aan het tafeltje en de bijbel gepakt. Hij draaide die in een nerveuze beweging om en om tussen zijn handen.

‘Ik wil dat u het zelf eerst weet voor ik het aan de abdis vertel,’ begon hij.

‘Misschien hebt u even tijd nodig om het te verwerken. Ik begrijp zelf niet goed...’

‘Ik weet het al, Herr Doktor,’ onderbrak ze hem. Ze wilde het hem niet moeilijk maken. ‘Die buikpijnen waren een verzinsel van zuster Milgitha. Als ik al wat voelde, dan was het geschop of zo. Hij is nogal... Hoe noemt u dat? Levendig?’

De dokter bewoog zijn hoofd even op en neer en tuitte de lippen. Het litteken boven zijn rechtermondhoek zwol op.

‘Hoe lang is het al? Weet u dat? Ongeveer?’ vroeg hij.

‘Vier maanden.’

‘Ik vermoedde al zoiets, ja. Anders had u het nog niet voelen schoppen.’ Hij wierp even een blik op de bijbel en keek haar opnieuw aan. ‘Hoe oud bent u?’

‘Twintig.’

Hij knikte.

‘En een half,’ voegde ze er aan toe.

‘En wilt u het kind houden?’

Nu knikte zij. ‘Graag, Herr Doktor.’

‘U begrijpt dat u dan waarschijnlijk het klooster zult moeten verlaten. Ik vermoed dat zuster Milgitha u hier niet meer kan dulden.’

‘Ik begrijp het. Mag ik u vragen om nog even in de buurt te blijven als u haar op de hoogte hebt gebracht? Ik weet niet hoe ze...’

Hij knikte begripvol.

‘Ik zal haar het nieuws vertellen waar u bij bent. Vindt u dat goed?’

‘Graag, Herr Doktor. Dank u.’

Hij legde de bijbel weer op tafel, liet zijn vingers even over het omslag gaan en stond op.

‘Doktor Hoppe?’

Hij draaide zich in haar richting.

‘U bent toch de vader van Victor? Van Victor Hoppe. U... Ik heb u al een paar keer bij hem gezien.’

Bijna had ze gezegd dat hij erg op hem leek, maar ze had op tijd haar woorden kunnen inslikken.

‘Dat klopt. Van Victor, ja.’

Hij vermeed haar blik en keek naar een willekeurig punt ergens boven haar hoofd.

‘Herr Doktor...’ Ze aarzelde even. ‘Herr Doktor, Victor is niet debiel. Hij is echt niet debiel.’

De abdis had gevraagd of hij het kind weg wilde halen als de ouders van zuster Marthe dat zouden willen. Hij had haar verzoek niet onmiddellijk gehoord omdat hij zelf met vragen had gezeten. Of het waar was wat zuster Marthe hem allemaal had verteld? Dat Victor kon spreken. Dat Victor kon lezen.

Onderweg naar het bureau van de abdis, door de holle gangen van het klooster, overwoog hij of het meisje wel de waarheid had gesproken. Hij was tot de conclusie gekomen dat ze geen reden had om te liegen, allerm minst nu ze op het punt stond om uit het klooster verwijderd te worden. Hij had haar gevraagd waarom hij zelf dan nooit wat had gemerkt, en ze had uitgelegd dat het moeilijk was om tot hem door te dringen. Dat het ging om vertrouwen. Het had hem een steek in het hart gegeven.

Toen de abdis het verzoek had herhaald en haar woorden tot hem waren doorgedrongen, had hij meteen zijn verontwaardiging geuit.

‘Ze wil het kind houden. Wat de gevolgen ook mogen zijn.’

‘Ze is te jong om daar zelf over te beslissen.’

‘Ze is twintig!’ had hij geroepen, harder dan hij wilde.

‘Ze is nog een novice, Herr Doktor. Haar ouders willen graag dat ze zuster wordt. Daarom vraag ik u nogmaals of u ons kunt helpen.’

Hij had het hoofd geschud, eerst licht, daarna steeds krachtiger. Vrijwel tegelijkertijd had hij besloten te verzwijgen wat zuster Marthe hem over zijn zoon had verteld.

Vertrouwen. Het woord was opnieuw bij hem opgekomen. Net als hij had de abdis nooit het vertrouwen van Victor kunnen winnen. Tot dat besef was hij gekomen terwijl hij naar haar had gekeken. Naar haar had geluisterd. Daarom had Victor altijd gezwegen. En omdat hij had gezwegen, was hij debiel verklaard. Alleen daarom.

Hij had zijn stoel achteruit geschoven en was opgestaan, hoofdschuddend. Om zijn snel toenemende woede af te reageren had hij de abdis nog verwijten willen maken, maar hij kreeg geen woord uit zijn mond, want boven alles was zijn woede op zichzelf gericht. Hoe had hij in godsnaam ooit de fout kunnen

maken zijn zoon dit aan te doen?

De grijze vrouw en haar helpster kwamen uit Aken. Ze werden geacht geen vragen stellen en alleen hun werk doen. Dat had zuster Milgitha met hen afgesproken. Voor het zwijgen werden ze nog beter betaald dan voor het werk.

Lotte Guelen wist van niets en zat in haar ondergoed op haar kamer. Kort daarvoor had ze van de abdis haar habijt moeten uittrekken en afgeven. Het was alsof ze een zwaar juk had afgelegd. Het is eindelijk voorbij, had ze gedacht. Zuster Marthe was gestorven en Lotte Guelen verrezen. Zuster Milgitha was zonder iets te zeggen weggegaan. Lotte dacht dat de abdis haar vroegere burgerkleren was gaan halen en vroeg zich af of ze daar nog in zou passen.

Toen de abdis haar kamer binnenkwam, was ze niet alleen. Er waren twee vrouwen bij haar, van wie er een helemaal grijs was. Haar schort. Haar ogen. Haar haar. En haar gelaat. Alsof de vrouw vooraf haar huid met as had ingesmeerd.

Lotte zag de grijze vrouw en ze wist het. Ze slaakte een gil, maar zuster Milgitha smoorde die meteen door een hand op haar mond te drukken. Met de andere hand drukte ze haar bovenlichaam naar achteren, zodat het plat op het bed kwam te liggen. De twee vrouwen bonden haar toen met een leren riem vast aan het bed. Ze probeerde zich nog te verzetten, maar ze was niet opgewassen tegen de overmacht. Ook haar polsen werden vastgebonden en nadat de grijze vrouw haar benen uit elkaar had getrokken en de andere vrouw beide enkels aan de zijkanten van het bed had vastgemaakt, kreeg ze een stapel ronde kussens onder haar zitvlak gestopt, zodat haar bekken naar voren kantelde. Met een schaar werd haar onderbroek doorgeknipt. Toen sloot ze haar ogen. Daardoor zag ze de lange naald niet die de grijze vrouw uit haar tas haalde.

‘Doe het snel,’ had zuster Milgitha vooraf tegen de grijze vrouw gezegd.

Toen de naald werd ingebracht, beet Lotte de pijn weg in de handdoek op haar mond. De nagels van de abdis drongen diep in haar rechterwang.

Met haar ene hand hield de grijze vrouw de schaamlippen van de novice uit elkaar, met haar andere hand bewoog ze de naald naar voren en naar achteren. Ze had geluk. Na enkele bewegingen prikte ze al raak. Ze knikte de helpster toe, die de handdoek waarin het pakje moest worden gewikkeld al gereed hield.

Eén ogenblik zag zuster Milgitha de foetus, die veel groter was dan ze had verwacht. Maar meer nog schrok ze omdat het al zoveel op een mens leek. Toen ze zag dat de grijze vrouw de ogen naar haar opsloeg, wendde ze snel haar

gezicht af.

‘Neem het mee en begraaf het ergens,’ zei ze.

Aan het eind van de dag was Lotte nog even bij Victor langs-gegaan. Ze had haar habijt weer aan en hem een paar zinnen in het oor gefluisterd. Daarna had ze haar lippen even op zijn kruin gedrukt en nog meer gezegd. Toen was ze vertrokken zonder nog eenmaal om te kijken.

‘Het is weg, Victor. Het kind is weg. Het spijt me.’

Dat had ze eerst gezegd. En daarna, na de kus, zei ze: ‘God geeft en God neemt, Victor. Maar niet altijd. Soms moeten we dat zelf doen. Onthoud dat.’

Die woorden waren de laatste die hij van haar had gehoord. De volgende ochtend had zijn vader hem uit het gesticht gehaald.

Dat was op 23 januari 1950.

* * *

Of hij gaf twee levens. Of hij nam twee levens. Met dat dilemma worstelde Victor Hoppe in april 1979 toen de felicitaties van andere wetenschappers, die zijn artikel in *Science* hadden gelezen, per post en per telegram binnenstroomden.

Of hij zou de foetussen laten uitgroeien of hij zou de zwangerschap voortijdig afbreken. Dat laatste had hij nog nooit gedaan. Hij had nog nooit een leven genomen. Daarom was hij radeloos. Vanaf het ogenblik dat hij aan de universiteit met zijn promotieonderzoek was begonnen, had hij zich voorgenomen om levens te geven. Dat was de uitdaging geweest. Dat hij over het leven kon beslissen. Niet over de dood.

Zijn aandacht was getrokken toen hij op de envelop het embleem van de universiteit van Aken herkende. Het kaartje in de envelop was van een professor die hij niet gekend had, ene Rex Cremer, stafarts van de faculteit biomedische wetenschappen. De boodschap was ook een felicitatie, maar ze was anders dan de andere. Er stond een zin in waarop zijn blik was blijven rusten.

U hebt God het nakijken gegeven.

Rex Cremer had het speels bedoeld. Met zijn vergelijking had hij alleen maar willen opvallen. Hij ging ervan uit dat Doktor Hoppe de lichte ironie zou begrijpen. Hij had er zelfs geen ogenblik aan gedacht dat hij het anders zou kunnen opvatten.

Het telefoongesprek dat hij op 15 april 1979 met hem voerde, bracht daar verandering in.

‘Doktor Hoppe, u spreekt met Rex Cremer van de universiteit van Aken.’ Bewust laste hij een pauze in zodat de dokter de naam tot zich kon laten doordringen. Die reageerde echter onmiddellijk.

‘Doktor Cremer, dank voor uw kaartje.’

Hij was aangenaam verrast. ‘Graag gedaan. U verdient het.’

‘Het klopt niet,’ klonk het toen half verwijtend.

‘Wat klopt er niet?’

‘Wat u schrijft. Dat ik God het nakijken geef.’

‘O, bedoelt u dat. Het was maar...’

‘God zou het nooit gedaan hebben.’

Hij kon het niet volgen. Het leek alsof hij verkeerd verbonden was en de persoon aan de andere kant dat niet doorhad.

‘Ik begrijp niet wat u wilt zeggen.’

‘Dat uw vergelijking in dit geval niet opgaat. U hebt de verkeerde conclusie getrokken.’

De dokter sprak op een betuttelende toon, waardoor de staf-arts het gevoel kreeg dat hij weer een leerling was. Een slechte bovendien. Dat gevoel zou Victor hem later vaker bezorgen.

‘God zou er nooit aan begonnen zijn,’ ging Doktor Hoppe op dezelfde toon verder. ‘Hij zou nooit uit twee vrouwelijke of twee mannelijke dieren een nakomeling geboren laten worden. Dus kan ik Hem niet het nakijken hebben gegeven.’

Er zat niet de minste ironie in zijn stem en ook dat ergerde Cremer.

‘Zo had ik het nog niet bekeken,’ zei hij zonder ook maar iets van zijn ergernis te laten blijken. ‘Maar waarvoor ik u belde...’

‘We mogen Hem uiteraard ook niet óverschatten,’ onderbrak Doktor Hoppe hem bruusk. Hij zei het nadrukkelijk, zodat het als een waarschuwing klonk.

‘Nee, uiteraard niet,’ reageerde Cremer diplomatiek, terwijl hij zich begon af te vragen of de dokter gedronken had.

‘Want als we Hem zouden overschatten, dan gaan we onszelf onderschatten,’ vervolgde Doktor Hoppe onverstoorbaar. ‘Dat is de fout die velen van ons maken. Ze leggen zichzelf grenzen op. Ze bepalen vooraf wat mogelijk en onmogelijk is. En bij het onmogelijke leggen ze zich neer. Maar soms is wat onmogelijk lijkt, alleen maar moeilijk. En dan is het slechts een kwestie van doorzetten.’

‘En dat hebt u gelukkig gedaan.’ Eindelijk had de stafarts een opening gevonden om tot het punt te komen dat hij al vanaf het begin had willen aankaarten. ‘Het is onder meer daarom dat ik u eens wil uitnodigen voor een gesprek. De universiteit wil u voor onbepaalde tijd een functionele leerstoel aanbieden. We zouden graag hebben dat u uw onderzoek bij ons voortzet op de afdeling embryologie, waar u vroeger bent gepromoveerd.’

Het bleef stil aan de andere kant van de lijn.

‘Uw oud-professoren zijn nog altijd vol lof over u. Ze zien u graag terugkeren. We hebben bovendien nog enkele nieuwe uitstekende biologen naar hier gehaald, met wie u ongetwijfeld goed zult kunnen samenwerken.’

‘Ik werk liever alleen,’ klonk het kortaf.

Cremer dacht even na.

‘Daar valt over praten. Het belangrijkste is dat u voor ons komt werken. Kunnen we misschien een afspraak maken om eens samen te komen?’

‘Het schikt nu niet. Geeft u me wat tijd om erover na te denken. Ik bel u later in de week terug. Is dat goed?’

‘Dat is goed. Ik geef u mijn rechtstreekse nummer.’ Hij zei zijn nummer twee keer en beëindigde het gesprek met te zeggen dat hij uitkeek naar het telefoontje, ook al was hij daar plotseling niet meer zo zeker van.

Zij meende dat het om een vlokcentest ging. Dat althans had Doktor Hoppe haar verteld. Met die test kon hij vaststellen of de tweeling in haar buik leed aan het syndroom van Down. Aan mongolisme. Ze had nog nooit van een vlokcentest gehoord. Hij had gezegd dat het ook een vrij nieuwe test was, die spoedig algemeen zou worden. Vanwege zijn betrouwbaarheid, had hij eraan toegevoegd.

De dokter had haar nauwkeurig uitgelegd en zelfs voorgetekend hoe hij een

tangetje door de vagina en de baarmoedermond zou schuiven om wat weefsel van de moederkoek te nemen. Ze zou wat pijn kunnen voelen, maar die zou hij verzachten door haar een plaatselijke verdoving te geven. Aan de hand van de chromosomen van het weefsel zou hij met zekerheid kunnen vaststellen of beide kinderen gezond waren. Of niet.

Wat als ze niet...

Dat zouden ze dan wel zien, had de dokter geantwoord en hij was snel over iets anders begonnen. Over het gevaar dat aan de test was verbonden. Er was een kleine kans op een miskraam. Achteraf. Een minieme kans. Niets om zich zorgen over te maken.

Aan dat alles moest de vrouw weer denken toen ze op de onderzoektafel was gaan liggen en haar enkels in de been-steunen had gelegd. Haar vriendin zat op verzoek van de dokter in de wachtkamer. Het zou niet lang duren, had hij haar gerustgesteld. Ze waren liever bij elkaar gebleven tijdens de ingreep, maar geen van beiden had de dokter tegen durven te spreken.

‘U gaat even een kleine prik voelen,’ klonk zijn stem.

Ze kon hem niet zien. Haar buik en onderlichaam waren bedekt met een groen laken, waaronder hij voorovergebogen op een stoel had plaatsgenomen.

De prik stuurde een lichte schok door haar hele lichaam. Zodra die was weggeëbd ademde ze opgelucht uit. Toen voelde ze ineens iets kouds op haar buik. De gel voor de echoscoop, wist ze meteen. Het scherm stond ook buiten haar gezichtsveld. Dat was niet erg, want ze wilde toch niet zien wat er in haar buik zou gebeuren. De geluiden die ze hoorde vond ze al vreselijk genoeg: het gezoem en geklik van de echo-graaf, het rommelen van de dokter in een laatste met metalen spullen, het gekraak van de stoel waarop hij zat, zijn snelle ademhaling.

Nu bewoog hij de sensor over haar buik. Toen hij het ding stilhield, wilde ze vragen of hij ze kon zien. De tweeling. En of alles goed met ze was. Maar voor ze wat had kunnen zeggen, vroeg hij: ‘Kunt u even uw adem inhouden. Het duurt niet lang.’

Ze hapte nog een keer naar lucht en klemde haar lippen op elkaar. Hoewel ze plaatselijk verdoofd was, voelde ze iets kils bij haar naar binnen gaan. Ze balde haar vuisten en drukte haar nagels diep in de palm van haar hand.

Hij bewoog de sensor opnieuw over haar buik. In kleine, cirkelende bewegingen. Zijn ademhaling was onrustig. Hij ademde door zijn mond en daardoor leek het soms of hij hijgde als na een zware inspanning. Toen hield hij

zijn hand weer stil.

Nu gaat het gebeuren, meende ze en ze beet op haar tanden.

Er gebeurde echter niets. Misschien voelde ze het gewoonweg niet, dacht ze eerst, maar na enkele tellen, waarin ze noodgedwongen even naar lucht hapte, viel het haar op dat ze zelfs zijn ademhaling niet meer hoorde. Ze wachtte nog een paar seconden, bang dat ze hem zou laten opschrikken, en vroeg toen met hese stem: ‘Herr Doktor, is er wat?’

Er kwam geen reactie.

‘Herr Doktor?’

Toen ging alles ineens snel. Ze hoorde een stoel kraken en in een gelijktijdige beweging werd de sensor van haar buik gehaald en het kille ding uit haar onderlichaam verwijderd. Er was nog gekletter van schaaltes te horen en toen zag ze hoe de dokter met gehaaste pas de kamer uitliep.

Hij had het niet gekund. Eén beweging slechts was hij ervan verwijderd. Op het ogenblik dat hij de twee aan elkaar gegroeide foetussen doormidden had willen knippen, zodat hij de stukken daarna een voor een uit de baarmoeder kon trekken, had iets hem tegengehouden. Alsof er iemand een hand om zijn pols had geklemd tot hij zijn greep om de tang had verslapt en zijn arm teruggetrokken.

Daarna was hij beschaamd weggelopen, de vrouw in haar oncomfortabele positie achterlatend. Hij was naar de badkamer gerend, had zijn latex handschoenen uitgetrokken en zijn handen langdurig gewassen. Hij had in de spiegel gekeken. Omdat hij al een week geen tijd had gemaakt om zich te scheren, had hij een lichte baard. Het was hem weer opgevallen hoeveel hij op zijn vader leek, die hij nooit anders dan met een baard had gekend.

Hij was in de spiegel blijven kijken. Naar zijn rode haar. Naar zijn neus. Naar het litteken op zijn bovenlip.

En toen, op dat moment, moet het idee zijn ontstaan. Het was niet meer dan een vonk, maar voldoende om het vuur te doen ontbranden dat weldra zou oplaaien.

Toen hij terugkeerde naar de vrouw had hij geen besef hoe lang hij haar alleen had achtergelaten. Ze was in elk geval onveranderlijk blijven liggen, alsof ze bang was geweest dat de minste beweging schade aan de tweeling in haar buik zou

toebrengen.

Ze vroeg meteen wat er aan de hand was. Hij antwoordde dat hij het benauwd had gekregen. Dat was zelfs niet eens gelogen.

Daarna vroeg ze of alles nog in orde was. En of het gelukt was. Hij had twee keer gelogen.

Hij hielp haar van de tafel af en zei dat ze over een week de uitslag kon verwachten. Voor zichzelf had hij al besloten dat hij haar dan de waarheid zou vertellen over wat er groeide in haar buik. Niet over wat hij van plan was geweest. Dat deed er niet meer toe. Hij was in zijn hoofd al verder. Veel verder.

Drie dagen later waren de vrouwen weer bij hem geweest, zichtbaar aangeslagen, en hij had na een echoscopie hun bange vermoeden alleen maar kunnen bevestigen. Toen was de ene vrouw in tranen uitgebarsten en had het hele verhaal in één ruk verteld, haast zonder tussendoor adem te halen, opdat de dokter zou begrijpen dat ze er niets aan had kunnen doen.

Het was allemaal begonnen met hevige buikpijn en ze was naar het toilet gegaan en had geperst, vertelde ze. Ze had al dagen geen stoelgang meer gehad en in één langgerekte kramp hadden haar darmen zich leeggemaakt, terwijl ze haar handen tegen haar oren gedrukt hield zodat ze haar eigen geluiden niet hoefde te horen. Er was een stank geweest die ze niet van zichzelf kende, wat haar had doen walgen, en nog voor ze zich had schoongeveegd, had ze het toilet doorgespoeld om al datgene wat er in haar had gezeten en er zo krachtig was uitgekomen, zo snel mogelijk te laten verdwijnen.

Of hij dat begreep?

Daarna had ze zich schoongeveegd en het toilet opnieuw doorgespoeld, twee keer, zonder te kijken, met haar ogen dicht, zo vies was ze van zichzelf. Toen was ze opgestaan en de pijn in haar buik was nog net zo erg en daarom had ze gedacht dat haar darmen nog niet helemaal leeg waren en daarom was ze opnieuw gaan zitten en daarom had ze opnieuw geperst omdat ze dacht dat de pijn wel zou overgaan als ze erin slaagde om nog een keer...

Of de dokter dat begreep?

En er was opnieuw stoelgang geweest en opnieuw met die beschamende geluiden en die overheersende stank, en achteraf, achteraf had ze zich kunnen voorstellen dat ze ook iets anders had gevoeld dat haar lichaam had verlaten, langs een andere weg, maar toen, toen deed alles daar beneden zo'n pijn dat ze niet wist wat waar uitkwam en dus had ze weer alles meteen doorgespoeld, want

ze had niet gedacht dat daartussen weleens...

‘Begrijpt u mij, Herr Doktor?’

Opnieuw had ze zich gereinigd, met veel, veel papier, drie tot vier keer dubbelgevouwen en al dat papier had ze ook weer in verschillende beurten doorgespoeld, met afgewend gezicht en nog altijd walgend van zichzelf, en toen was ze opgestaan om haar broek weer op te trekken en ze had gemerkt dat de Pijn helemaal verdwenen was, en toen pas, toen pas had ze het bloed gezien dat langs de binnenkant van haar dijen liep en had ze achteromgekeken, naar beneden, waar alles wat met zo’n onhoudbare kracht uit haar was gekomen, voorgoed was verdwenen.

Of hij dat...

Hij begreep het, had hij haar gerustgesteld.

Wie had er uiteindelijk genomen?

Victor vroeg het zich niet af. Voor hem was het niet meer van belang. Amper waren de vrouwen weer vertrokken of hij had de eerste stap gezet om zijn plan uit te voeren. Hij had de telefoon genomen en Rex Cremer gebeld.

‘Doktor Cremer, met Victor Hoppe. Ik had beloofd dat ik u zou terugbellen.’

‘Blij u te horen, Doktor Hoppe.’

‘Herinnert u zich nog dat wij het de vorige keer over God hadden? U zei dat ik God het nakijken had gegeven.’

‘Ja, dat herinner ik me nog.’

‘Ik heb me bedacht.’

‘Het is dus wel zo?’

‘Ik bedoel dat ik iets anders wil proberen.’

‘Dan wat?’

‘Dan nakomelingen kweken van uitsluitend vrouwelijke of mannelijke ouders. Als de mens God het nakijken zou willen geven, moet hij zich op andere terreinen wagen.’

‘Hoe bedoelt u?’

‘God schiep de mens naar zijn gelijkenis.’

‘Ja, en uit de rib van Adam maakte Hij een vrouw...’

‘Dat kan. Uit een rib van een man een vrouw maken. Dat kan perfect. Zo moeilijk lijkt me dat niet. Als je uit de beendercellen de kern haalt en je plaatst er de kern...’

‘Doktor Hoppe, ik maakte een grapje. Waar wilt u eigenlijk heen?’

‘....’

‘Doktor Hoppe?’

‘Klonen.’

‘Klonen?’

‘Klonen. Een identieke genetische kopie maken van...’

‘Ik weet wat u bedoelt, maar wat zou u willen klonen?’ ‘Muizen. Bijvoorbeeld.’

‘Dat is onmogelijk. Biologisch gezien is het onmogelijk om zoogdieren te klonen.’

‘Het is een kwestie van techniek. Met de juiste middelen moet het lukken. In principe is het zelfs eenvoudiger dan mijn vorige experiment.’

‘Ik weet het niet. U overvalt mij. Dit moeten we een andere keer bespreken. Kunnen we niet een afspraak maken? Dan...’ ‘Morgen. Ik kom morgen.’

‘Als u dat wenst. Tien uur? Schikt u dat?’

‘Tien uur.’

* * *

Op een dag was Johanna Hoppe in bed gebleven. Ze had niet gegeten en was alleen opgestaan om naar het toilet te gaan. Ook de volgende dag was ze blijven liggen en de dagen erna. Haar man, die een paar keer had geprobeerd om op haar in te praten, maar dan telkens weer met een woest handgebaar de kamer was uitgejaagd, had het ten slotte opgegeven en twee vriendinnen die de derde dag waren langsgekomen, waren hoofdschuddend weer vertrokken. In het begin had ze nog geregeld huilbuien gehad, maar die waren gestaag afgenomen zoals ook de gloed in haar ogen langzamerhand was gedoofd. Er was nog één opflakking van leven geweest: een soort van woedeaanval waarbij ze minutenlang krachtig met haar vuisten op haar eigen schedel had liggen bonken. Daarna was ze voorgoed ingestort. Uit haar gezicht was elke emotie verdwenen en uit haar lichaam elke beweging, behalve het kloppen van haar hart.

Het had in Wolfheim niemand verrast.

‘Ze is er nooit overheen gekomen.’

‘De gekte van het kind was al langer in haar eigen bloed gekropen.’

‘Doktor Hoppe heeft haar na de bevalling nooit meer mogen aanraken.’

‘Ze ging vijf keer per dag in bad.’

‘Het licht ging ‘s nachts nooit meer uit.’

‘Wie met de duivel gescheept is, moet wel met hem over.’ ‘Laat ons bidden.’

Het had evenmin iemand verrast dat de dokter zelf de verzorging van zijn vrouw op zich had genomen in plaats van haar naar een verpleeghuis te brengen. Hij was het meest geschikt om haar toestand te beoordelen en in staat om zelf medicijnen toe te dienen en zondig een infuus aan te leggen.

‘En voor haar is dat het beste,’ had hij zelf een paar keer gezegd, zoals hij ook altijd had volgehouden dat zijn zoon beter af was bij de clarissen.

Vele dorpingen waren dan ook verbaasd toen ze op een dag vernamen dat de dokter het kind uit het klooster had gehaald en in zijn eigen huis opgenomen.

‘Hij heeft het al zo zwaar met zijn vrouw.’

‘Zij zou het sowieso nooit hebben toegestaan.’ Niettegenstaande deed hij geen moeite om zijn zoon verborgen te houden voor de dorpsbewoners, wat sommigen erg provocerend vonden. Hij nam de jongen mee als hij boodschappen deed, liet hem in de auto wachten wanneer hij op huisbezoek ging en maakte af en toe zomaar een wandeling met hem in het dorp, waarbij hij iedereen groette alsof er niets aan de hand was.

Natuurlijk zag iedereen onmiddellijk de sterke gelijkenis tussen vader en zoon – het haar, de mond, de ogen – zodat de vraag rees of de jongen eigenlijk wel wat van zijn moeder had geërfd. Maar meer nog dan de gelijkenis viel het de dorpingen op dat er wat mis was met de jongen.

‘Hij zegt niets.’

‘Hij lacht niet.’

‘Hij is simpel.’

De meeste mensen begrepen dan ook niet waarom de dokter hem uit het gesticht had gehaald, al helemaal niet toen pastoor Kaisergruber, aan wie een jaar eerder het pastoraat in Wolfheim was toegewezen, zich had laten ontvallen dat in het lichaam van de jongen nog altijd het kwaad huisde. Dat had hij zelf

van de abdis van het klooster vernomen. Wie bij de dokter zelf voorzichtig naar zijn zoon informeerde, kreeg echter steevast te horen: 'Het was een vergissing. Victor hoorde er niet thuis.'

In zijn gezicht knikten ze dan begripvol, maar niemand geloofde hem echt. En hoe vaker de jongen werd gezien, hoe meer mensen ervan overtuigd raakten dat er werkelijk iets in hem school dat meer kwaad dan goed deed.

Karl Hoppe wist dat er gepraat werd en daarom had hij graag aan iedereen getoond dat er niets mis was met zijn zoon, maar er viel helaas weinig te tonen. Niet alleen sprak Victor geen woord, hij toonde ook zelden emoties. Toch nam hij hem overal mee naartoe in de hoop dat het contact met gewone mensen iets in hem zou losmaken. Het kwam er eigenlijk op neer dat Victor opnieuw geboren moest worden. Zoiets stelde hij zich voor.

Van het lezen waarover zuster Marthe het had gehad, was nog niets te merken. Victor bladerde wel in de kinderboekjes die hij hem had gegeven, maar dat was alles. En op vragen die hij stelde, haalde de jongen meestal slechts zijn schouders op of reageerde hij zelfs helemaal niet.

Niettemin bleef hij geloven dat er op een dag een kentering zou komen. Het gaat om vertrouwen, herhaalde hij keer op keer voor zichzelf. Dat had zuster Marthe hem op het hart gedrukt. Hoe zou de jongen hem ook meteen kunnen vergeven wat hij hem bijna vijf jaar lang had aangedaan? Daarom ook bleef hij tegen zijn zoon praten alsof er niets aan de hand was. Dat deed hij ook met zijn vrouw sinds zij in de slaap was gevallen waaruit ze niet meer gewekt kon worden. Ook al kreeg hij geen antwoord, hij voerde lange gesprekken en vertelde haar in korte tijd meer dan hij in al de jaren voorheen had gedaan.

Maar dat hij Victor weer in huis had genomen, verzwegen hij. Hij loog er niet over, hij vertelde er gewoonweg niets over, bang als hij was dat zijn vrouw hem voor eeuwig zou verwensen. En daarom, maar alleen daarom, kwam het hem goed uit dat Victor zijn stem nooit liet horen.

Op een dag was er hoop geweest. Hij had zijn zoon tijdens het spreekuur in de vroegere naaikamer van zijn vrouw achtergelaten. Hij had hem voor de half voltooid legpuzzel gezet waaraan zij was begonnen enkele dagen voor ze definitief in bed was gebleven.

'Maak de puzzel maar verder af,' had hij tegen Victor gezegd, nadat hij met twee puzzelstukjes had laten zien wat de bedoeling was.

Hij maakte zich geen illusies, want het was een puzzel van tweeduizend stukjes, de toren van Babel voorstellend. Hij had op dat moment niets anders in huis waarmee hij de geest van zijn zoon hoopte te prikkelen. En in het gesticht had hij de patiënten soms zien puzzelen. Volgens zuster Milgitha was dat een goede therapie om structuur in de warhoofden te brengen.

Toen Johanna ruim een halfjaar eerder ineens met de legpuzzel was komen aandragen, terwijl er voorheen nooit één puzzel in huis was gekomen, had hij zich daar vragen bij gesteld. Was ze misschien kinds aan het worden of wilde ze het verloren kind in haar op die manier tot leven wekken? Een van zijn collega's had echter gesuggereerd dat Johanna stukje voor stukje een leegte probeerde op te vullen. Dat had hij nog altijd geen waarschijnlijke verklaring gevonden, maar het puzzelen had hem na verloop van tijd wel een goede therapie geleverd omdat hij de indruk had dat zijn vrouw er rustig van werd. Te rustig, zo bleek ten slotte.

Aan het eind van het spreekuur was hij naar de naaikamer teruggekeerd en had vanuit de deuropening zijn zoon gadeslagen. Hij had gezien hoe de jongen geconcentreerd tussen de losse stukjes zocht, er een uitkoos en dat meteen op de juiste plek legde, zonder dat hij eerst moest zoeken waar het precies paste. Hij was tot bij de tafel gelopen en had daar tot zijn verbazing vastgesteld dat Victor de puzzel al voor meer dan drievierde had voltooid en dat in amper anderhalf uur tijd.

Hij is dus toch niet debiel, had hij opgewonden gedacht.

Maar even later had hij zijn mening moeten herzien. Hij had zijn zoon een kwartier lang bestudeerd terwijl die onverstoorbaar verder had gepuzzeld. Onverstoorbaar, vooral dat was hem opgevallen. In de handelingen van Victor zat iets automatisch. De jongen liet zijn oog over de puzzelstukjes gaan, koos er een uit, legde het op zijn plek. Daarna opnieuw. Dezelfde manier van kijken, dezelfde manier van kiezen, dezelfde manier van leggen. Daarna opnieuw. Kijken, kiezen, leggen. En opnieuw. En de hele tijd was het gezicht van Victor onbewogen en leeg gebleven.

Dwangmatige handelingen. Daaraan had hij toen moeten denken en dat had hij bevestigd gezien toen hij een puzzelstukje uit Victors hand had gegrist. Victor had zich niet eens verzet. Er was geen ergernis geweest. Evenmin onbegrip of boosheid.

Zeg dan wat! Reageer in godsnaam! Dat had hij willen roepen, maar hij had gezwegen en zijn woede opgekropt, terwijl hij hoofdschuddend naar zijn zoon had gekeken, die in zijn handelen bevroren leek, zijn hand half opgericht en zijn duim en wijsvinger tegen elkaar gedrukt alsof het puzzelstukje er nog steeds

tussen zat. In die verstarde houding had Victor gewacht tot hij hem het stukje weer had gegeven. Daarna legde de jongen het meteen op de plek waar het hoorde te liggen en onverstoord ging hij verder met een volgend stukje.

Dwangmatig. Dat woord was in het hoofd van de dokter blijven spoken en zonder dat hij het wilde en met een gevoel van ontgoocheling had hij aan de plaats moeten denken waar Victor vandaan was gekomen.

Hij had gemerkt dat mensen zijn woning meden sinds hij zijn zoon weer in huis had genomen. Dat pastoor Kaisergruber wegbleef, was hem als eerste opgevallen, want voorheen was de priester bijna wekelijks langsgekomen om bij het bed van Johanna voor te lezen uit de bijbel. Die taak had de dokter zelf maar overgenomen omdat hij vermoedde dat zijn vrouw dat graag gewild zou hebben. Zelf zou hij nooit aan de lectuur van de bijbel begonnen zijn, want hij was veel minder godvruchtig dan zijn vrouw. Minder fanatiek, meende hij soms, maar dat had hij nooit hardop gezegd.

Gestaag was het ook tot hem doorgedrongen dat er steeds meer patiënten wegbleven. Voorheen had de wachtkamer regelmatig vol gezeten, maar sinds de terugkeer van Victor was dat niet meer het geval geweest. Week na week was het aantal patiënten verminderd en op een dag was er zelfs niet één persoon komen opdagen.

Het deed hem denken aan zijn eerste maanden in Wolfheim, zowat tien jaar daarvoor. Hij was als pas afgestudeerde arts samen met zijn vrouw uit het naburige dorp Plombières gekomen, waar al twee huisartsen waren. En hoewel Wolfheim het al jaren zonder dokter had moeten stellen, hadden de dorpingen zijn praktijk in het begin toch gemeden. Het wantrouwen tegenover buitenstaanders was groot en het had maanden geduurd voor hij en zijn vrouw aanvaard waren door de gemeenschap. Dat zijn uiterlijk misschien een rol speelde in het wegblijven van de patiënten was niet bij hem opgekomen, maar wel beseftte hij dat het feit dat Johanna erg gelovig was en zich onbaatzuchtig voor de Kerk inzette meer invloed had op de ommekeer van de dorpingen dan zijn prestaties als dokter.

Hoe hij nu zonder hulp van zijn vrouw deze keer het tij moest keren, wist hij niet. Eigenlijk wist hij het wel en het was zelfs zeer eenvoudig, maar hij was vastbesloten om Victor niet terug te sturen naar waar hij vandaan kwam. Hij zou de dorpingen, en zeker ook pastoor Kaisergruber, duidelijk moeten maken dat er in Victor niets kwaads of doms stak, dat het kwaad en de domheid vooral zaten in hun bijgeloof, waartegen hij als dokter al vaak had moeten strijden. Maar

deze keer zou het een heel andere strijd worden. Een moeilijker strijd. Daar was hij van overtuigd.

Ondanks de inspanningen van zijn vader had Victor toch vaak aan het gesticht moeten denken. Veel in zijn nieuwe huis herinnerde hem immers aan die plek: het kruis aan de muur in elke kamer, het wijwaterbakje in de hal, het Mariabeeldje en de gedroogde palmtakjes op de schouw en op verschillende plekken de prenten met spreuken zoals 'God ziet u' en 'Hier vloekt men niet'. Ook de geuren die uit de spreekkamer en de wachtkamer kwamen, riepen herinneringen op. De ene keer herkende hij de geur van ether of ontsmettingsalcohol, de andere keer rook hij de geur van zweet en ongewassen lichamen.

Maar bovenal werd hij weer naar het klooster gevoerd door de woorden die hij elke avond hoorde zodra hij in bed lag. In de kamer naast hem las zijn vader voor uit de bijbel. Hij hoorde de woorden vaag, maar omdat hij ze kende, kon hij ze in zichzelf makkelijk nazeggen. Vaak moest hij dan denken aan zuster Marthe.

In de kamer naast hem lag een patiënt. Dat had zijn vader verteld. Zijn vader had ook gezegd dat hij daar niet mocht komen. Dat het verboden was. Maar dat snapte hij niet. Het was alleen verboden om bij de zusters te komen. Dat was hem geleerd. De patiënten mochten niet in de kamers van de zusters. Maar de patiënten mochten wel bij de patiënten. Dat was altijd zo geweest.

En daarom was hij toch naar de patiënt gegaan. Eén keer.

Nog een keer. En daarna vele keren. Steeds zodra hij hoorde dat zijn vader in slaap was gevallen. Dan maakte die een grommend geluid zoals ook patiënten dat vaak deden.

De eerste keer dat hij bij de patiënt was geweest, had hij al van een afstand om de samengevouwen handen een paternoster herkend, zoals alle zusters die hadden. Misschien was de patiënt toch een zuster en mocht hij daarom niet bij haar komen.

Hij was verder naar voren geschuifeld en had toen in het licht van de kaars die altijd brandde naar het gezicht gekeken. Dat leek op het gezicht van een zuster. Maar er had geen kap omheen gezeten en dus was het geen zuster. Het was toch een patiënt. Een stille patiënt. Niet zoals Egon Weiss. Meer zoals Dieter Lebert. Die had ook altijd in bed gelegen met alleen zijn borst die bewoog. Op en neer ging zijn borst. Lebert is een plant, had Marc François eens gezegd, maar dat had

Victor niet geloofd.

Wanneer hij de patiënt in de kamer bezocht, ging hij naast het bed zitten en keek naar de borst die op en neer ging. Soms ook las hij in de bijbel die op het kastje naast het bed lag. Hij bleef meestal zitten zolang hij zijn vader hoorde slapen. Als het grommende geluid ophield, sloop hij terug naar zijn kamer.

Maar toen was de patiënt ineens dood geweest. Dat had hij meteen gezien, want de borst ging niet meer op en neer. Ook had hij het geroken. Hij kende die geur. Het was alsof er iemand in zijn broek had gedaan. En daar dan nog een andere geur bij, die hij niet kon omschrijven.

Als er iemand dood was, dan moest er worden gebeden. Dat hoorde zo. Opdat de ziel van de overledene rust zou vinden, hadden de zusters gezegd. En daarom had hij zijn handen samengevouwen en was begonnen de litanie van de Heilige Geest op te zeggen. Hardop. Want de zusters moesten altijd kunnen horen wanneer de patiënten aan het bidden waren.

Karl Hoppe meende eerst dat hij droomde. Toen dacht hij dat er iemand zijn huis was binnengedrongen. Maar zodra hij besepte dat het een kinderstem was, dacht hij aan Victor en sprong uit bed.

Hij haastte zich naar de kamer van zijn zoon en hield zich net voor de deur in om Victor niet aan het schrikken te maken en om te horen of de stem inderdaad die van zijn zoon was.

‘Geest van genade en barmhartigheid. Geest, die ons in onze zwakheid te hulp komt en aan onze geest getuigt dat wij kinderen Gods zijn...’

Hij luisterde niet naar wat er gezegd werd, maar naar hoe het gezegd werd. Hij hoorde nasale klanken. En ook viel het hem op dat de p en de b amper uitgesproken werden. Een spraakgebrek. Het kon niet anders dan de stem van Victor zijn. Hij praatte! De vreugde die dat teweegbracht werd echter op slag tenietgedaan toen het tot hem doordrong dat de stem niet uit Victors slaapkamer kwam, maar uit de kamer waar Johanna lag.

‘... die ons op de rechte weg leidt. Opperste Geest, die levend maakt en versterkt...’

Een rilling liep over zijn rug. In een paar passen was hij bij de slaapkamer en zag daar zijn zoon naast het bed van zijn vrouw zitten. Het kaarslicht had een gloed gelegd op het rode haar van Victor, die met het hoofd gebogen en de handen samengevouwen zijn monotone klanken over Johanna uitspreidde.

Ze mag het niet weten, dacht Karl Hoppe, en in paniek schoot hij naar voren. Met één hand greep hij zijn zoon net boven diens elleboog vast en trok hem in

een bruuske beweging van de stoel af. De jongen slaakte een gil en tijdens die gil keek de dokter in een flits naar zijn vrouw en zag meteen aan de kleur van haar gezicht en aan de mond die halfopen hing, dat de dood was ingetreden. In een impuls liet hij zijn zoon weer los, legde zijn wijs- en middelvinger op de halsslagader van zijn vrouw, voelde de kilte van haar lichaam en het zwijgen van haar hart en riep, hoewel hij beter wist, enkele keren haar naam.

Toen keek hij naar zijn zoon, die drie maanden lang gezweven en zopas weer gesproken had. Daarna keek hij weer naar zijn vrouw, die dood was. Van het spreken naar het sterven keek hij en meteen wist hij dat er een verband was tussen dat spreken van zijn zoon en het sterven van zijn vrouw. Dat het ene het andere had veroorzaakt. En ook al had hij het verhaal van de duivel die in zijn zoon was gevaren altijd in twijfel getrokken, op dat ogenblik, terwijl het kaarslicht grote schaduwen op de muur tekende, geloofde hij het wel. En die conclusie, die pijnlijke conclusie maakte iets los in zijn hoofd. Het was alsof er een hendel werd omgezet waardoor ineens alle woede en alle verdriet en alle ontgoocheling die hij jarenlang in zijn hele lichaam had opgekropt en opgepot naar buiten moest, niet via zijn mond, door te vloeken, of via zijn ogen, door te huilen, maar via zijn rechterhand, die uitschoot, ver uitschoot en met een harde klap op de wang van zijn zoon terecht kwam.

Karl Hoppe had zich altijd voorgenomen nooit te doen wat hij nu toch had gedaan. Sinds hij een puber was en het besef tot hem doordrong dat hij misschien, ooit op een dag, kinderen zou hebben, had hij besloten om die kinderen nooit aan te doen wat zijn eigen vader hem had aangedaan. Maar in de klap die hij Victor had gegeven, had hij met een schok herkend wat hij altijd had vervloekt: een agressie waarvan hij had gehoopt dat die niet in zijn bloed was gekropen.

Hoeveel spijt moest hij hebben voor hij het ook toegaf? Die vraag had Johanna zich altijd gesteld over haar man. Wanneer ze ruzie hadden om kleinigheden en hij vervolgens dagenlang zweeg zonder dat daar nog reden toe was. Wanneer hij iets niet vond en haar er de schuld van gaf, terwijl later bleek dat hij het zelf had weggelegd. Nooit kwamen er achteraf verontschuldigungen. Nooit zei hij dat het hem speet. Hij toonde het wel: door de tafel af te ruimen of haar te helpen bij de vaat, door haar dingen uit de krant voor te lezen, door 's nachts zijn hand op haar onderrug te leggen. Maar hardop zeggen dat het hem speet, deed hij niet één keer. Dat had haar altijd geërgerd aan hem.

Het was sterker geweest dan hij. Als de duivel in iemand had gezeten dan was het wel in hem toen hij Victor die klap had gegeven. Hij had er spijt van, maar hij kon het niet meer ongedaan maken. En wat betekende spijt dan? Hij had er in elk geval nooit een boodschap aan gehad wanneer zijn eigen vader spijt had betuigd, terwijl de pijn van zijn klappen nog nazinderde. Hij wist immers dat er ondanks de spijt op een dag toch weer klappen zouden volgen.

Nee, hij vroeg zich veeleer af hoe hij het kon goedmaken. Wat kon hij doen opdat Victor hem zou vergeven? Op welke manier kon hij ooit nog zijn vertrouwen winnen?

De nieuwe legpuzzels waren een goed begin geweest. Tussen alle condoléances door – ineens wisten de dorpelingen zijn huis weer te vinden – was de dokter naar het winkeltje in de Galmeistrasse gelopen en had er de drie puzzels gekocht die er nog lagen. Hij was bang geweest dat Victor niets meer van hem wilde aanvaarden, maar de jongen had zonder aarzelen de pakjes geopend en was meteen aan een puzzel begonnen, in de naaikamer, afgezonderd van het vele bezoek.

Aan het eind van de dag had hij de drie puzzels af. Eigenlijk had de dokter gehoopt dat zijn zoon al puzzelend de hele periode tussen de dood en begrafenis zou overbruggen. Maar als een puzzel eenmaal voltooid was, weigerde Victor die af te breken en opnieuw te beginnen.

Karl Hoppe had vervolgens een besluit genomen.

‘Hier,’ zei hij, ‘ik denk dat zij het gewild zou hebben.’

Met zij bedoelde hij zijn vrouw, maar toen hij de bijbel in Victors handen stopte, moest hij ook aan zuster Marthe denken. Die had tijdens het korte gesprek in het klooster al gezegd dat

Victor graag in de bijbel las. Maar omdat hij wilde dat zijn zoon de jaren in het gesticht zo snel mogelijk vergat, had hij het boek bewust voor hem achtergehouden. Dat zijn zoon voor Johanna gebeden had, wat achteraf pas tot hem was doorgedrongen, had ertoe bijgedragen dat hij op deze beslissing was teruggekomen. Misschien kon hij op die manier zijn vertrouwen winnen. Behalve voor Victor had hij het ook gedaan voor zijn vrouw, want hij was er zeker van dat zij het gewild zou hebben, zoals hij ook tegen Victor had gezegd. En ten slotte, maar dat liet hij niet tot zich doordringen, had hij het ook voor zichzelf gedaan, voor zijn eigen gemoedsrust. Het luchtte hem op, zoals iemand die eindelijk oude schulden kan aflossen.

Hij had geen verwachtingen gehad en de verrassing was groot toen Victor meteen, vanaf het moment dat hij de bijbel in handen kreeg, erin begon te lezen.

Ook al las hij niet hardop, de dokter was er toch zeker van dat hij las. Hij zag het aan de manier waarop Victor zijn vinger over de tekst bewoog, onder de woorden door, van links naar rechts, en aan het eind van een regel terug naar het begin van de volgende regel.

Vers 1. Vers 2. Vers 3. Vers 4. Vers 5.

‘Lees eens hardop, Victor.’ Terwijl hij het vroeg, vond hij dat hij misschien toch wat veel verlangde.

Maar Victor las. Hardop.

‘Zo werd het avond en morgen: de eerste dag.’

De dokter stond versteld. Zie je wel, dacht hij, ik heb het altijd geweten.

‘Ga door, ga door, Victor.’

‘God sprak: er zij een uitspannel tussen de wateren, om de wateren van elkander...’

Hij luisterde maar half. Hij vroeg zich af wat zijn vrouw ervan gedacht zou hebben. Het gaf hem een dubbel gevoel: enerzijds was hij verrast dat zijn zoon kon lezen en dus intelligent was, erg intelligent zelfs, want welk kind kon op die leeftijd al lezen, maar anderzijds wist hij dat het voor hem, en zeker voor zijn vrouw, veel geruststellender zou zijn geweest als Victor toch debiel was, omdat ze zich dan niet schuldig hoefden te voelen voor wat ze hem jarenlang hadden aangedaan. Gelukkig hoefde zij dit niet meer mee te maken.

Hij probeerde zich weer op Victors woorden te concentreren.

‘God sprak: het water onder de hemel moet samenvloeden naar één...’

‘Samenvloeien,’ verbeterde hij hem automatisch en meteen had hij er spijt van, want opnieuw herkende hij met een schok in zijn gedrag dat van zijn eigen vader. Sterker nog, het leek alsof hij in zijn stem die van zijn vader had horen doorklinken.

‘Je moet leren van je fouten,’ had zijn vader uitentreuren tegen hem gezegd, waardoor die ook altijd alleen maar oog had gehad voor de fouten die hij, Karl, had gemaakt. Nooit had zijn vader hem voor het goede geprezen, want het goede was vanzelfsprekend. Ook dat waren woorden van zijn vader.

‘Samenvloeven,’ zei Victor.

‘Vloeien, Victor, vloe-je,’ zei hij, terwijl hij eigenlijk had willen zeggen dat het zo goed was.

Een paar dagen na de begrafenis van Johanna had pastoor Kaisergruber bezoek van Karl Hoppe gekregen. De dokter was de kosten voor de mis komen betalen en had, net voor hij wegging, op de man af gevraagd: ‘Geloof u nog altijd dat mijn zoon in het gesticht thuishoort?’

‘Voor hem lijkt mij dat het beste,’ had hij eerlijk geantwoord.

‘Maar hij is niet debiel.’

Dat is niet de enige reden, had de priester gedacht, maar dat had hij niet hardop gezegd.

‘Ik kan bewijzen dat hij niet debiel is,’ had de dokter vervolgd. Victor kan het bewijzen. Hijzelf.’

Ik ben benieuwd,’ reageerde de priester, hoewel hij dat niet was.

‘Nu nog niet. Hij is nog aan het oefenen. Binnenkort. U zult versted staan.’

Pastoor Kaisergruber had toen al het gevoel gehad dat Karl Hoppe door wanhoop werd gedreven. Een paar weken later zag hij dat bevestigd bij de dokter thuis. Hij had tevergeefs geprobeerd om diens uitnodiging af te wimpelen.

De dokter had hem eerst naar een kamertje gebracht waar op de tafel en op de vloer verschillende puzzels lagen uitgesteld.

‘Die heeft Victor gemaakt. Allemaal. En helemaal alleen. Zonder hulp,’ zei hij trots.

De priester had geknikt, terwijl hij zich afvroeg of hij alleen daarvoor had moeten komen. Maar vervolgens had de dokter hem naar de woonkamer meegetroond. Daar zat Victor, aan het hoofd van de grote eettafel.

De dokter nodigde de priester uit om ook aan tafel plaats te nemen, aan de lange zijde. Dat deed hij, zij het dat hij een lege stoel tussen hem en de jongen liet.

De laatste keer had hij de jongen gezien in het gesticht, daags voordat Doktor Hoppe hem er had weggehaald. Achteraf vertelde zuster Milgitha dat de dokter een scène had gemaakt, waarbij hij de goede naam van het gesticht in twijfel had getrokken.

Hij, als herder van Wolfheim, had het nog voor de dokter opgenomen. Hij had gezegd dat het slecht ging met diens vrouw, misschien was hij daardoor overspannen.

‘Dan moet hij zelf eens naar een dokter gaan!’ had zuster Milgitha

verontwaardigd uitgeroepen. Ze was niet voor rede vatbaar geweest.

De abdis had hem gevraagd of het beter zou zijn om de dokter voorlopig te negeren. Niet als straf, zei ze, maar zodat hij de tijd kreeg om zich te bezinnen. Haar vraag had het antwoord al ingehouden.

Dat was vier maanden geleden. Sindsdien had de priester Victor niet meer gezien. Maar er was niets aan de jongen veranderd. Dat zag hij meteen. De houding. Het uiterlijk. De blik. Alsof slechts het decor was verschoven terwijl Victor op dezelfde plaats was blijven zitten.

Voor Victors neus lag op tafel een dik boek opengeslagen, de priester meende dat het de bijbel was. Dat werd bevestigd door Doktor Hoppe, die tegenover hem had plaatsgenomen, aan de andere zijde van de tafel.

‘Victor leest de bijbel,’ zei hij.

De jongen bleef onbewogen, maar zijn vader scheen erg nerveus. Hij streek voortdurend met zijn ene hand over zijn andere, en als de priester hem aankeek, wendde hij snel zijn blik af.

‘Dat is mooi,’ zei de priester.

Even keek hij Victor aan, die inderdaad zijn blik op de bijbel had gericht, maar zodanig dat het leek of zijn vader hem die houding had aangemeten met het verbod om te bewegen. Hoe oud zou de jongen nu zijn, vroeg hij zich af. Bijna zes?

‘Maar hij kan nog meer,’ zei de dokter, het laatste woord benadrukkend. ‘Nietwaar, Victor?’

De jongen reageerde niet en de priester wist niet met wie hij op dat ogenblik het meeste medelijden moest hebben.

‘Victor, doe de bijbel eens dicht,’ zei de dokter.

Hij gehoorzaamde, terwijl de priester nu eigenlijk had gewild dat het kind uit de bijbel zou voorlezen.

‘Meneer pastoor, noemt u eens een vers uit Genesis.’

‘Hoe bedoelt u?’

‘Gewoon, twee getallen. Hoofdstuk twaalf, vers zeven bijvoorbeeld.’

De priester haalde de schouders op.

‘Hoofdstuk zeven, vers zes misschien.’

Hij moest zelf even nadenken over wat erin stond, maar hij kreeg niet de kans,

want de dokter gebaarde met een hoofdknik dat hij zich tot Victor moest wenden. Hij keek de jongen aan en herhaalde: 'Hoofdstuk zeven, vers zes.'

Terwijl hij de woorden uitsprak, schoot het vers hem te binnen: *Noë was zeshonderd jaar oud, toen de zondvloed over de aarde kwam.*

In de kamer bleef het stil. Alleen het tikken van de pendule op de schouw was hoorbaar. De priester liet zijn blik afdwalen. Naast de pendule stond een Mariabeeld onder een stulp en erboven hingen tegen de muur de palmtakjes van het vorige jaar.

'Victor, hoofdstuk zeven, vers zes,' klonk de stem van de dokter.

Vanuit zijn ooghoeken keek de priester naar het kind, dat hij nog nooit had horen praten en van wie hij dat ook nu gezien zijn houding niet verwachtte. Op dwingende toon richtte de dokter zich opnieuw tot zijn zoon: 'Victor, pastoor Kaisergruber heeft je wat gevraagd.'

Ik moet een eind maken aan deze pijnlijke vertoning, dacht de priester.

'Anders laat u de jongen toch gewoon uit de bijbel voorlezen,' stelde hij voor. 'Dat is toch ook...'

'Nee, nee, hij kan het! Hij heeft het al honderden keren voorgedaan. Maar hij vertikt het gewoon! Hoofdstuk zeven, vers zes, Victor!'

Hij mist zijn vrouw, wist de priester. Hij is zijn houvast kwijt. Zij zou het nooit zover hebben laten komen.

'Herr Doktor...,' begon hij.

'U gelooft mij niet, hè,' onderbrak de dokter hem abrupt. 'U denkt dat ik alles verzin. U denkt dat Victor debiel is, nietwaar?'

'Herr Doktor, er is niets verkeerd aan dat uw zoon debiel is. U hoeft zich daarvoor...'

'Tóón het hem, Victor! Toon hem zijn ongelijk!'

'Het hoeft...'

'Zwijg!'

De priester schrok zichtbaar, hetgeen de dokter klaarblijkelijk deed beseffen hoe hij tekeerging.

'Victor moet spreken,' zei hij op kalmere toon. Zijn woede kon hij in die toon verbergen, zijn wanhoop niet.

Maar Victor sprak niet en de priester zag aan het rood aangelopen gezicht van

de dokter hoe die zich moest inhouden. Hij overwoog te zeggen dat er misschien voor Victor toch nog plek was in het gesticht van La Chapelle, hoewel hij daar niet zeker van was, maar het leek hem wijselijk te zwijgen. Hij schoof zijn stoel achteruit en stond op.

‘Ik moet nu werkelijk gaan, Herr Doktor. Het spijt me.’

De dokter ging niet eens staan om afscheid te nemen. Hij knikte alleen maar, aanhoudend. Pastoor Kaisergruber vroeg zich af of hij nog iets moest zeggen. Nog een laatste keer wierp hij een blik op Victor en dacht: ik heb geprobeerd hem te redden, meer kan ik niet doen.

‘Amen.’

Dat zeiden alle patiënten wanneer ze iets kregen van pastoor Kaisergruber. Marc François zei soms ‘Amen en uit!’, maar dat was verkeerd. Daar kreeg hij dan later straf voor van zuster Milgitha. Maar alle anderen zeiden altijd ‘Amen’. Dat zeiden ze nadat ze van pastoor Kaisergruber het lichaam van Christus hadden gekregen. En wie niets kreeg, moest zwijgen. Dat had zuster Milgitha gezegd.

Weet mijn vader dat dan niet? vroeg Victor zich af. Had zuster Milgitha hem dat nooit verteld?

Tot die dag was het goed gegaan, vond Karl Hoppe. Sinds hij zijn zoon de bijbel had gegeven, was de jongen veranderd. Alsof door het openen van de bijbel Victor zelf ook was opengegaan.

Soms dacht hij dat het door de klap was gekomen. Dat hij daarmee had losgemaakt wat al die tijd in de jongen had vastgezet. Maar die gedachte verdrong hij liever. Het kwam door de bijbel. Met dat geschenk had hij het vertrouwen van zijn zoon gewonnen. Het moest de jongen een houvast hebben gegeven, terwijl hijzelf altijd had gedacht dat de herinneringen aan het klooster gesmoord moesten worden.

Het was niet zo dat ze sindsdien gesprekken voerden, hij en Victor, nee, veeleer werden er woorden tussen hen gewisseld. Hij vroeg iets en Victor antwoordde ‘ja’ of ‘nee’ of ‘ik weet het niet’. Wat de jongen werkelijk dacht, daar moest hij naar raden. Zelfs als hij belangrijke dingen vertelde, gaf Victor geen reactie.

‘De vrouw die boven in het bed lag, weet je nog?’ begon hij op een dag.

Victor had geknikt.

‘Zij was je moeder.’

Victor keek niet eens op. Net zo goed had hij kunnen zeggen dat het mooi weer was. Toch had hij er nog aan toegevoegd: ‘Ze was ziek.’

Dat was meteen alles wat hij ooit over haar aan hem had verteld. Victor had er ook nooit naar gevraagd. Met vragen was hij al even zuinig als met antwoorden.

Eén keer had Victor gevraagd: ‘Hoe word ik dokter?’

‘Door veel te leren en veel te lezen.’

‘Is dat alles?’

‘Je moet ook goed zijn voor de mensen. En goed doen.’

‘Goed zijn. Goed doen,’ had Victor herhaald.

Het was een nietszeggend antwoord, maar voor Victor was dat voldoende geweest, want daarna had hij geknikt en was weer verder gegaan met waarmee hij bezig was. Meestal was dat lezen. Meestal las hij in de bijbel.

Victor las en zijn vader verbeterde zijn fouten. Zodra Victor foutloos kon lezen, zou hij het aan pastoor Kaisergruber laten zien. Dat had de dokter zich daags na de begrafenis van zijn vrouw al voorgenomen en daarom had hij de nieuwsgierigheid van de priester bij voorbaat geprikkeld. Hij had het gezien als een uitdaging.

Toen hij op een dag had gemerkt dat Victor de bijbel niet alleen kon lezen, maar ook grote stukken ervan uit het hoofd kon opzeggen, had hij de lat nog hoger gelegd. Pastoor Kaisergruber zou met stomheid geslagen zijn.

Voor Victor bleek het geen moeite. Hij zag het vermoedelijk als een spel, ook al liet hij nooit merken of hij het werkelijk leuk vond. Hij liet nooit iets merken. Dat was niet veranderd aan hem. En dat bleef de dokter ergeren. Om ervoor te zorgen dat de priester met stomheid geslagen zou zijn, volstond evenwel de intelligentie van Victor.

Maar wat een overwinning had moeten worden, werd uiteindelijk een smadelijke nederlaag. En toen de priester eenmaal het huis had verlaten, had de dokter het betreffende vers er lettergreep voor lettergreep bij Victor ingehamerd.

No. E. Was. Zes. Hon. Derd. Jaar. Oud. Toen. De. Zond. Vloed. O. Ver. De. Aar. De. Kwam.

En als Victor had gehuild, als hij zelf een zondvloed van tranen had gestort, dan was zijn vader misschien tijdig weer bij zinnen gekomen. Maar Victor had

elke klap lijdzaam ondergaan. Tot de laatste lettergreep.

* * *

Toen Rex Cremer in april 1979 contact met Victor Hoppe had gezocht doceerden er nog vele van diens vroegere profs aan de universiteit. De stafarts, die zelf pas sinds 1975 in dienst was, had vooraf bij verschillende collega's naar Victor Hoppe geïnformeerd. Sommige professoren, vooral die van de louter theoretische vakken, zoals maatschappijleer en beroepsethiek, meenden zich te herinneren dat ze hem weinig gezien hadden tijdens de lessen – en dan was hij vooral opgevallen door zijn uiterlijk – maar dat hij tijdens de examens altijd bewees dat hij de leerstof grondig had bestudeerd. De professoren die hem tijdens de praktijklessen in de laboratoria hadden begeleid, herinnerden zich de student Victor Hoppe nog levendig. Ze getuigden ook dat zijn fysieke verschijning en zijn stem hun uiteraard waren bijgebleven, maar vooral was hij opgevallen door zijn gedrevenheid of, zoals één professor het omschreef, door zijn bezetenheid. Hij kon uren en uren aan een stuk met eenzelfde experiment bezig zijn zonder dat er ongeduld of ergernis bij hem te bespeuren viel en dat leidde vaak tot bijzondere resultaten.

‘Hij was een van de begaafdsten studenten die ik ooit heb gehad,’ had het unisono uit verschillende monden geklonken. Sommige professoren hadden er wel aan toegevoegd dat die begaafdheid enkel op zijn intellectuele vaardigheden sloeg en allerminst op zijn sociale en communicatieve vaardigheden.

‘Een einzelganger,’ had een van de profs gezegd. ‘Ik geloof niet dat hij contacten had met andere studenten.’

Volgens zijn vroegere promotor, Doktor Bergmann, die inmiddels met pensioen was, bezat Victor een enorme theoretische kennis, die hem in staat stelde om ideeën te ontwikkelen die zo revolutionair waren dat ze in de praktijk nooit verwezenlijkt konden worden, althans niet in deze eeuw.

In een vergadering, waarin beslist werd over de aanstelling van Victor Hoppe, had een andere professor, Doktor Maserath, gezegd: ‘Soms deed hij me denken aan Jules Verne. Die schreef al over raketten toen de brandstofmotor nog niet eens was uitgevonden.’

‘Maar met dit verschil,’ had Doktor Genet, Victors vroegere professor erfelijkheidsleer, fijntjes opgemerkt, ‘dat Jules Verne zich tot het schrijven van boeken beperkte en nooit heeft geprobeerd zijn ideeën in de praktijk te verwezenlijken.’

Op die opmerking kwam hij terug toen Rex Cremer hem later vertelde dat Victor muizen wilde proberen te klonen.

‘Dat bedoel ik dus!’ riep Doktor Genet uit. ‘We hebben nog maar pas leren staan en hij wil al rennen!’

‘Hij legt de lat inderdaad erg hoog,’ zei Doktor Maserath, ‘maar ik weet niet of dat zo verkeerd is.’

‘Dat is exact wat hij aan de telefoon zei,’ viel Cremer hem bij, ‘dat we onszelf grenzen opleggen. Dat velen van ons die fout maken.’

Doktor Genet reageerde alsof hij persoonlijk was aangevallen.

‘Het is tegelijk onze taak om realistisch te blijven! Het is op dit ogenblik pure waanzin! Dat beseffen jullie toch ook!’

‘Waanzin heeft tot vele uitvindingen geleid,’ zei Doktor Maserath op een luchtige toon, maar toen hij merkte dat Doktor Genet misnoegd het hoofd afwendde, voegde hij er meteen aan toe dat het inderdaad nog veel te vroeg was voor zulke experimenten.

‘Jullie oordelen al voor je hem er zelf over hebt gehoord,’ zei Cremer licht verontwaardigd. ‘Misschien is hij al veel verder dan wij vermoeden. Met zijn vorige experiment heeft hij ook iedereen verrast. Dat was trouwens de reden waarom we hem naar hier wilden halen. En nu willen jullie hem ineens afremmen.’

‘Het verbaast me dat hij nu wel een leerstoel wil aanvaarden,’ zei Doktor Maserath kalm. ‘Na zijn promotie heeft hij dat aanbod al eens gekregen, maar toen weigerde hij.’

‘Hij had een lucratief aanbod gekregen van een vruchtbaarheidskliniek in Bonn,’ zei Doktor Genet. ‘Daar kreeg hij de vrijheid om zelfstandig te werken.’

‘Hij wilde vooral de theorie in de praktijk omzetten,’ vulde Doktor Maserath aan. ‘Hoe zei hij het zelf ook alweer?’

‘Ik wil levens geven,’ zei Doktor Genet. ‘Achteraf hebben we daar nog om gelachen. Vooral om de manier waarop hij het zei. Zonder een greintje ironie. En nu wil hij dus nog verder gaan. Ik weet niet of...’

‘Laten we afwachten wat hij morgen te vertellen heeft,’ onderbrak Cremer hem.

‘Ik ben benieuwd,’ zei Doktor Genet. ‘Ik ben echt benieuwd.’

Victor Hoppe was drie uur lang haast onafgebroken aan het woord geweest. Hij had het gevoel gehad dat hij opnieuw een examen had moeten afleggen. Aan tafel hadden vijf biologen gezeten. Daar waren twee oud-professoren van hem bij. Tot twee keer toe had hij hun namen verwisseld toen hij op een vraag had

geantwoord. Hij had dat niet met opzet gedaan.

Een van de vijf was Rex Cremer. De stafarts was vriendelijk geweest. Niet opdringerig. Niet argwanend. Evenmin vleierig.

De andere twee onbekende professoren hadden hem beleefd de hand geschud. Ze hadden geen vragen gesteld en haast ademloos geluisterd.

Zijn twee oud-professoren waren daarentegen erg kritisch geweest, maar dat had hem allerm minst gestoord. Hij had elke vraag uitvoerig kunnen beantwoorden en nauwkeurig uitgelegd hoe hij dacht muizen te klonen – binnen het jaar, had hij stoutmoedig gezegd. Hij had expliciet gesteld dat de huidige werkwijze om cellen te laten samensmelten met behulp van het Sendai-virus in zijn ogen achterhaald was en dat zijn methode met de pipet veel meer kans van slagen had. Het was louter een kwestie van techniek, had hij benadrukt.

Toen hij was uitgepraat had een van zijn oud-professoren nog één vraag. Die vraag had hij verwacht.

Of hij van plan was, als het óóit mogelijk zou zijn, of hij dan van plan was om mensen te klonen?

Hij had zijn antwoord klaar gehad en de biologen daarmee in verwarring achtergelaten.

‘Kom, maak ons een god, die voor ons uittrekt,’ had hij gezegd.

Dat had hij altijd al een mooie zin gevonden. En daarna was hij opgestaan.

Met drie stemmen voor en twee tegen werd het project van Victor Hoppe goedgekeurd. Vanaf 1 september 1979 kwam hij in dienst van de universiteit van Aken. Hij kreeg er een eigen laboratorium en een ruim budget dat hij vrij mocht gebruiken voor de aankoop van technische middelen. Verder werd hem een kamer met een bureau en een slaapbank ter beschikking gesteld zodat hij niet dagelijks van Bonn naar Aken hoefde te pendelen. Eens per week moest hij bij de stafarts verslag uitbrengen en om de maand was er een vergadering met de andere biologen van de universiteit waarin hij zijn experimenten toelichtte.

De eerste maanden had hij weinig nieuws te melden. Hij zei dat hij zijn techniek oefende. De eicellen raakten bij het inbrengen van de pipet nog te vaak en te zwaar beschadigd, wat kwalijke gevolgen kon hebben. Er werd hem gevraagd aan welke gevolgen hij dan dacht. Hij antwoordde dat de eicel ter hoogte van de wond verder kon openscheuren, zodat er twee afzonderlijke lichamen konden ontstaan die toch niet helemaal van elkaar gescheiden zouden

raken. Een van de biologen gebruikte de term Siamese tweeling. Inderdaad, antwoordde Victor Hoppe zonder ook maar enige emotie te laten blijken.

Aan het eind van dat jaar had het project nog geen concrete resultaten opgeleverd. Doktor Genet zag zich in zijn overtuiging gesterkt dat de universiteit haar geld beter in een ander project had kunnen investeren.

Drie maanden later deed Rex Cremer een ontdekking die voor het experiment van Victor Hoppe van groot belang bleek. Uit een schimmel kweekte hij de stof cytochalasine B. Die stof voorkwam dat de eiwitmoleculen die het cytoskelet vormden zich vermeerderden, zodat het cytoplasma rond de celkern zacht bleef. Het gevolg was dat eicellen die met een pipet werden doorgeprikt minder schade zouden oplopen, wat hun overlevingskans aanzienlijk deed stijgen.

De volgende vergadering meldde Victor dat de stof die Doktor Cremer had gevonden inderdaad een grote vooruitgang betekende en dat een doorbraak niet lang meer op zich zou laten wachten. Toch duurde het nog bijna acht maanden voor de muizen geboren werden. Victor had immers nog altijd één factor over het hoofd had gezien. De kansen mochten dan aanzienlijk gestegen zijn, ze waren nog altijd zo miniem dat een dosis geluk onontbeerlijk bleef.

Samengevat kwam het hier op neer:

542 cellen kregen microchirurgisch een andere celkern ingeplant.

253 cellen overleefden de ingreep.

48 cellen versmolten met de nieuwe celkern.

16 cellen ontwikkelden zich tot een minuscuul embryo.

3 embryo's groeiden uit tot een gekloonde muis.

* * *

Op 31 augustus 1951 bracht Doktor Karl Hoppe zijn zoon naar het pensionaat van de Brüder der Christlichen Schulen in Eupen, een stadje zowat twintig kilometer ten zuidoosten van Wolfheim.

'Dit is voor jou het beste,' zei hij tegen Victor toen ze voor de houten toegangspoort van het kloostergebouw stonden.

De gedachte dat het misschien vooral hemzelf beter uitkwam, kwam toen al lang niet meer bij hem op. Toen hij eenmaal de beslissing had genomen, had hij zichzelf voorgehouden dat hij het voor Victor deed en dat het voor hem het

beste was. Bovendien zou Johanna het zo gewild hebben, herhaalde hij meer dan eens voor zichzelf en minimaliseerde zo zijn aandeel in de beslissing. Daardoor had hij ook geen schuldgevoel toen het zover was. Eigenlijk voelde hij niets op dat moment, daar voor de poort. Evenzeer had het gekund dat hij alleen maar een pakje kwam afleveren.

Hij had Victor niet van tevoren geïnformeerd. Ook dat leek hem het beste. Hij had alleen gezegd dat de jongen naar school zou gaan. Pas onderweg, in de auto, zei hij tegen hem dat hij ook voor een tijdje naar het pensionaat zou gaan.

Uiteindelijk zou het tien jaar worden. Alleen de kerst- en de paasvakanties en de julimaanden bracht Victor in die tijd nog thuis door.

‘Ik zal je schrijven,’ was het laatste dat Karl Hoppe zei tegen zijn zoon voor die voor het eerst achter de toegangspoort verdween.

Hij schreef niet één keer.

Al met al was voor Victor de kostschool inderdaad het beste dat hem kon overkomen. Het verblijf in het pensionaat, dat de meeste jongens als een hel ervoeren, was voor hem een verademing na het anderhalve jaar dat hij bij zijn vader had gewoond. De strikte regels en de strakke tijdsindeling gaven hem het houvast dat hij in huis had gemist en dat voor zijn functioneren juist zo noodzakelijk was. De gezangen en gebeden, de geestelijken in hun gewaden, de holle gangen, de grote slaapzaal en het nachtelijke gehuil van zijn van heimwee vervulde buurjongen, dat alles kwam Victor bekend en vertrouwd voor, zodat hij zich amper hoefde aan te passen. Het was alsof hij weer een op maat gemaakt pak mocht aantrekken nadat hij al die tijd in kleren had rondgelopen die om zijn lijf slobberden. De eerste dag gebeurde dat ook letterlijk: de kleren die hij droeg, moest hij vervuilen voor een uniform. Met hem kregen ook alle andere eerstejaars dezelfde kleren aangemeten en terwijl iedereen aan de nieuwe stof rook en trok en zich er ongemakkelijk in voelde, ging Victor rustig zitten. Hij had het gevoel dat hij weer thuisgekomen was. Af en toe keek hij naar de deur van de grote zaal en verwachtte daar elk ogenblik zuster Marthe.

Het was Victors geluk dat hij bij de jonge broeder Rombout in de klas kwam, die nog geen jaar eerder het eerste en tweede leerjaar van broeder Lucas had overgenomen. Voor broeder Lucas was elke leerling een homp klei geweest die door hem hardhandig gekneed moest worden tot de vorm die hij in zijn hoofd had, terwijl broeder Rombout uitging van de individuele talenten van elke jongen en probeerde die te stimuleren.

De jonge broeder had zachte gelaatstreken, die hem samen met zijn lange wimpers en smalle wenkbrauwen iets vrouwelijks gaven. Hij had ook een aangename stem, waarmee hij al de eerste ochtend van het nieuwe schooljaar het onzevader opzegde en aansluitend een verhaal uit de bijbel vertelde. Het uiterlijk en de stem van broeder Rombout, het onzevader en het bijbelverhaal, Victor was er zeer mee ingenomen. En toen de broeder vroeg wie er al kon lezen en er rechts en links van Victor verschillende vingers de lucht in gingen, stak ook hij na een korte aarzeling een vinger in de lucht. Dat was het begin.

Behalve de persoon van broeder Rombout speelde ook zijn leer methode een grote rol in de ontwikkeling van Victor Hoppe. De broeder had tijdens zijn studies als onderwijzer aan een eigen leer methode gewerkt, die hij vanaf het begin van zijn loopbaan uittestte op zijn leerlingen. Zijn methode, die later veel navolging kende, bestond eruit dat hij vooral voor rekenen en natuurkennis steeds volgens een strak proces werkte dat van het aanschouwelijke, via het schematische, naar het abstracte verliep. Die methode benaderde de manier waarop de hersenen van jonge kinderen informatie verzamelen. In het geval van Victor Hoppe sloot het zelfs naadloos aan op de werking van zijn brein. In Victor zag de broeder het bewijs dat zijn methode geschikt was, maar eigenlijk was het ook andersom: Victor was uitstekend geschikt voor zijn methode.

Broeder Rombout had in het schooljaar 1951-1952 het eerste en tweede leerjaar onder zijn hoede. Daarin zaten jongens van zes tot acht jaar. Elk nieuw schooljaar nam hij de beste leerlingen van zijn groep mee naar de volgende twee leerjaren, zodat hij zijn leer methode gestaag kon uitbouwen en persoonlijk zijn theorieën aan de praktijk kon toetsen. Victor Hoppe was de enige leerling van de beginnersgroep die drie jaar later al in het zevende en hoogste leerjaar zat. Broeder Rombout had hem iedere keer meegenomen, ook al werd de kloof tussen Victor en de oudste jongens van de groep steeds groter. Toen hij na drie jaar in het zevende leerjaar terechtkwam was Victor negen, de oudste leerlingen van zijn klas waren dertien.

Een jaar later, op 30 juni 1955, behaalde Victor zijn getuigschrift lager onderwijs. Hij had er vier jaar over gedaan, waar anderen zes tot zeven jaar nodig hadden.

Deze gegevens, geboekstaafd in de annalen van de Brüder der Christlichen Schulen in Eupen, bewijzen de intelligentie van Victor Hoppe, die zijn leven ooit als debiel was begonnen. Maar wat het niet aantoont is hoe aan deze school het godsbeeld van Victor werd gevormd, of beter, vervormd. Uit de schoolrapporten die bewaard zijn gebleven en waarin broeder Rombout in zijn

sierlijke haast kalligrafische handschrift de vakresultaten noteerde, kan dat wel voor een stuk worden afgeleid. Voor alle vakken haalde Victor elk jaar opnieuw een 10 of een 9, heel soms een 8. Voor alle vakken, behalve voor godsdienst. Het eerste schooljaar haalde hij logischerwijs nog een 10. Hij verraste menig broeder met zijn kennis van de bijbel. Maar meer dan kennis was het niet. Begrijpen wat hij las of opzegde, deed hij niet. Het tweede schooljaar haalde hij een 8 voor godsdienst en het jaar daarop nog maar een 7. In het laatste jaar ten slotte kreeg hij van broeder Rombout slechts een 4, zijn enige onvoldoende in al die jaren. Als opmerking had de broeder erbij geschreven: 'Victor zal nooit priester worden.' Waarschijnlijk was dat ironisch bedoeld, want als de broeder had geweten wat er werkelijk in het hoofd van Victor omging, had hij nooit zoiets vrijblijvends geschreven.

Tucht vloeide voort uit het creëren van angst. Dat was toen zo aan de broederschool van Eupen, maar ook aan vele andere door geestelijken geleide katholieke scholen. Angst werd geschapen door lijfstraffen, maar ook door God voor te stellen als de Almachtige die de zondaars streng zou veroordelen.

Toorn. Dat woord werd vaak gebruikt. De toorn van de Here zal de zondaars treffen.

De zondaars waren de leerlingen en de meeste geestelijken gedroegen zich als God of waanden zich Gods plaatsvervanger op aarde.

Broeder Rombout was daarop een uitzondering, maar toch heeft ook hij, indirect en onbewust, bijgedragen aan Victors aversie tegen God. Terwijl andere leerlingen van zijn groep gedurende vijf uur per week in de bijbel werden ingeleid via eenvoudige verhalen en prenten in zachte aquareltinten, mocht Victor, achter in de klas, ongestoord de bijbel voor grote mensen lezen, zoals broeder Rombout het uitdrukte. In zijn leer methode heette dat differentiatie: opdrachten aangepast aan het niveau van de individuele leerling.

En Victor las. Natuurlijk las Victor. Hij groef zich in, hij dompelde zich onder, hij verdween geheel en al in de statige taal die hij naarmate hij ouder werd steeds meer ging begrijpen. En hoe meer hij ervan begreep, hoe meer hij beseftte dat het beeld van God zoals dat door de meeste broeders aan hem en de andere leerlingen werd voorgesteld, dat dat beeld overeenstemde met wat er in de bijbel over Hem geschreven stond. Dat beeld was, zacht uitgedrukt, niet positief.

Tot een jaar of vier kunnen kinderen voornamelijk slechts goed en kwaad in de mens onderscheiden. Voor Victor was dat niet anders, behalve dan dat het bij

hem altijd zo gebleven is. Andere kinderen gaan gestaag nuances zien in goed en kwaad. Ze ontdekken dat in elke mens zowel goed als kwaad zetelt, steeds in wisselende verhoudingen, niet alleen per persoon, maar ook binnen elke persoon naargelang de situatie waarin hij of zij terechtkomt.

Victor kon amper nuances zien. Zo weinig emoties als hijzelf toonde, zo weinig emoties kon hij onderscheiden. Voor hem was alles wit of zwart. Alle grijs daartussen heeft in zijn ogen nooit bestaan. Daar kon hij niets aan doen, want hij wist niet eens dat het anders hoorde te zijn. Het syndroom van Asperger dwong hem tot die enge visie.

Als er iemand zich meer individueel met Victor had beziggehouden, zoals een vader of een moeder, dan had hij misschien langzaam kunnen leren of ontdekken dat elk mens bestaat uit een palet van gevoelens. Misschien was hij dan zelf ook opgebloeid, in de ruimste betekenis van het woord, want al met al is Victor nooit voorbij het stadium geraakt van een bloem in knop. Maar op de kostschool werd zijn beeld dat er alleen maar goede en slechte mensen bestaan, steeds opnieuw bevestigd. De oppervlakkige contacten speelden daarin uiteraard een grote rol, maar ook de broeders zelf. Zij waren meester in het verbergen van hun ware gevoelens, zowel tegenover elkaar als tegenover de leerlingen, of hoorden dat in elk geval te zijn. Victor kon geen emoties tonen, de broeders mochten en deden het niet. Ook broeder Rombout niet. Hij toonde zijn goedheid, dat te allen tijde, maar meer liet hij niet zien. Wat er in hem omging, wat er in hem broedde en giste, wat hij voelde of verlangde, dat alles werd niet geopenbaard. Hoe kon Victor dan ooit ervaren dat er meer was dan goed en kwaad?

Naargelang Victor meer ervaringen opdeed, koppelde hij goed en kwaad steeds meer aan de stem die hij hoorde en aan de aanrakingen die hij zag of voelde. Uit gezichten kon hij immers toch niets afleiden.

Eerst de stem. Die bestond uit volume en vibratie. Veel volume ging meestal gepaard met veel vibratie. Daarin zat het kwaad.

Broeder Rombout praatte steeds met zachte stem en als hij zong, zong hij met hoge stem. Niet met dof gedreun, zoals vele andere broeders. Het was een genot om naar broeder Rombout te luisteren.

Broeder Lucas van het derde en vierde leerjaar en broeder Thomas van het eerste leerjaar hadden stemmen als de diepste tonen van het orgel in de kapel. Maar wat het orgel niet kon, konden zij wel: de klanken laten vibreren terwijl alle registers werden opengezet. Hun stemmen vielen Victor nooit aan, maar hij hoorde ze wel door de muren van de klas. Het klonk alsof er een onweerswolk

over trok en Victor stelde zich voor hoe God vanaf die wolk bliksemschichten naar de leerlingen zond, want als de broeders hun stem verhieven, deden zij dat meestal uit naam van God.

‘De toorn van de Here zal u treffen.’

‘Vrees de dag des oordeels, want dan zal God u weten te vinden.’

‘Gods wraak zal onverbiddelijk zijn.’

Pater Norbert, die meestal de avondstudie leidde, had ook een stem waarin het kwaad zat. Dat had Victor zelf al ervaren. Hij wist niet waarom, maar de pater had op een keer tegen hem geroepen. Hij riep eigenlijk altijd, tegen iedereen, maar nooit tegen hem.

‘Neem een voorbeeld aan Victor.’

Dat riep hij vaak tegen de anderen. Maar toen, die ene keer, had hij tegen hem geroepen.

‘Kijk me aan, Victor Hoppe! Kijk me aan als ik tegen je spreek!’

Maar hij had het niet gekund. Hij had zijn ogen niet naar pater Norbert opgeslagen. Hij wilde wel, maar het was hem niet gelukt. Hij kon zijn hoofd niet eens bewegen. Alsof het was vastgespijkerd. Toen had hij een klap om zijn oren gekregen.

‘God zal je hiervoor straffen, Victor Hoppe!’

De aanrakingen. Ook daarin toonde zich kwaadheid of goedheid. In zo’n klap zat het kwaad. Behalve met klappen deed pater Norbert ook kwaad door het oor van de leerling tussen duim en wijsvinger vast te pakken en eraan te draaien tot de tranen in hun ogen stonden. Dat had Victor vaak gezien. Ook in bet met een houten liniaal op de vingers tikken zat het kwaad. Dat deden broeder Lucas en broeder Thomas. De leerlingen die bij hen in de klas zaten vertelden dat en lieten dan de blauwe strepen op hun vingers zien.

In de aanrakingen van broeder Rombout herkende Victor het goede. Die aanrakingen waren zacht. Een hand op zijn schouder. Een aai over zijn haar. De manier waarop de broeder zich over hem heen boog en zijn hand vasthield om hem te helpen bij het schrijven. Dat alles was goed.

En God? In het beeld dat Victor van Hem kreeg, speelden de woorden van broeder Thomas, broeder Lucas en pater Norbert een grote rol. Doordat zij keer op keer God voorstelden als een dreigend wezen, als degene die veroordeelde en strafte, die almachtig was, aloverheersend en albestierend, besefte Victor, die zelf onmachtig was om te relativieren, die amper onderscheid kon maken tussen het

abstracte en het wezenlijke, dat God zelf eigenlijk de bron was van alle kwaad.

En dat beeld van God, dat schrikwekkende beeld, zag hij hoe langer hoe meer bevestigd in de bijbel, waarin broeder Rombout hem ongestoord liet lezen, niet beseffend wat Victor ervan onthield. Hij onthield immers: God ontketende oorlogen, God verwoestte steden, God stuurde natuurrampen, God strafte, God doodde.

God geeft en God neemt, Victor. Onthoud dat.

God gaf, inderdaad, maar voor alles wat God gaf, nam Hij eens zoveel terug. Dat was wat Victor ten slotte onthield.

Jezus was goed.

Het Nieuwe Testament openbaarde zich aan Victor toen hij in de groep van het vijfde en zesde leerjaar zat. Voorheen had hij dat bijbelboek al eens gelezen, maar nog niet met deinzichten die hij na meer dan twee jaar kostschool had verworven.

Victor las hoe Jezus de hongerigen spijsde. Hoe Jezus stormen bezwoer. Hoe Jezus zieken genas. Hoe Jezus doden opwekte.

Victor ontdekte dat Jezus zijn stem niet verhief en dat hij evenmin sloeg of strafte.

Jezus was dus goed.

Voor Victor was het niet alleen een openbaring, maar ook een geruststelling. Jezus was immers de Zoon van God. De Vader deed kwaad, de Zoon deed goed. Dat herkende hij en dat was wat hem zo geruststelde. Het is allerminst overdreven om te stellen dat hij in Jezus een vriend zag. Jezus was ook wezenlijker dan God. Lichamelijker. Menselijker. In die zin was het voor Victor makkelijker om zich van Hem een voorstelling te maken.

Behalve een vriend werd Jezus al snel een lotgenoot, niet geleidelijk aan, maar plotseling, toen Victor bijna aan het eind van het evangelie volgens Matteüs was gekomen.

Eli, Eli, lamma sahattáni; dat is: 'Mijn God, mijn God, waarom verlaat Gij Mij!'

Die zin had hem als een bliksemflits getroffen. God liet zijn eigen Zoon in de steek. Hij liet Hem aan zijn lot over. Ook dat herkende Victor maar al te goed. Zijn vader had hem ook aan zijn lot overgelaten. In die zin werden Jezus en Victor letterlijk lotgenoten.

Beeldde Victor zich soms in dat hij Jezus zelf was? Nee, want ten eerste had hij geen verbeelding. En ten tweede besepte hij dat Jezus en hij twee verschillende personen waren. Veeleer kan gezegd worden dat Victor toen van zichzelf vond dat hij zoals Jezus was. Ze deelden hetzelfde lot en ze waren allebei goed. Jezus deed weliswaar meer goed dan hij, maar hij had nog de tijd. Als hij dokter zou worden, dan zou hij in elk geval de zieken kunnen genezen. Dat dacht hij. Als. Dan.

Eén ding kon hij al die tijd niet begrijpen: hoe zijn vader ooit dokter had kunnen worden. Die hoorden toch goed te doen. Te allen tijde.

Met de praktijk van Karl Hoppe ging het na verloop van tijd steeds beter. De dokter had zijn vergissing ingezien. Dat meenden de dorpelingen althans. Tegelijk vroegen ze zich af wat zijn zoon in godsnaam op een school moest uitrichten. Maar belangrijker dan die vraag was de vaststelling dat Victor op die school in elk geval weer in Gods handen was terechtgekomen. Zo had pastoor Kaisergruber het uitgedrukt.

Met de dokter zelf ging het niet meer zoals voorheen. Dat merkten zijn patiënten. Hij was moeilijk tot een praatje te bewegen. Hij lachte nog zelden. Hij vermagerde. Gelukkig bleef hij zijn werk goed doen en dat was toch het belangrijkste, vonden de mensen.

Hij durft me niet eens aan te kijken. Zover is het gekomen. Zover heb ik het laten komen. Dat dacht Karl Hoppe iedere keer wanneer zijn zoon na maanden weer een paar dagen thuis was.

Tegelijk viel het hem op dat Victor steeds slimmer werd. De oefeningen die hij maakte, zowel voor taal als voor rekenen, werden almaar moeilijker. Broeder Rombout bevestigde dat ook. Hij zei dat Victor zijn beste leerling was. Met kop en schouders stak hij boven de andere jongens uit.

De dokter moest altijd slikken als hij dat hoorde. Dat Victor ooit debiel was verklaard, verzwegen hij.

Of zijn zoon in de klas ook zo stil was als thuis, wilde hij weten.

Victor is erg in zichzelf gekeerd, bevestigde de broeder. Er gaat veel bij hem naar binnen, maar er komt weinig naar buiten. Verder zei broeder Rombout nog: hij maakt geen vrienden.

Dat zullen Victor en ik ook nooit worden, dacht de dokter. Achteraf maakte hij weer de balans op wat zijn zoon hem allemaal kwalijk kon nemen.

Soms wilde hij er met hem over praten. Hij wilde hem de dingen uitleggen. Hij wilde vertellen hoe zijn moeder was geweest en waarom zij en hij hadden besloten om hem naar het gesticht te sturen. Hij zou hem ook het dossier geven dat de zusters hadden bijgehouden en dat hij nooit had kunnen weggooien. Misschien omdat hij niet helemaal wilde doen alsof die periode in Victors leven nooit had plaatsgevonden. Ook wilde hij op een dag proberen uit te leggen waarom hij hem had geslagen. Hij wilde zeggen dat het sterker was geweest dan hijzelf. Ten slotte zou hij willen vragen of Victor hem kon vergeven.

Maar evenveel keren als hij zich dit alles voornam, evenveel keren dacht hij dat het beter was als Victor zou vergeten in plaats van vergeven. De klappen die hij hem had gegeven zouden vermoedelijk het moeilijkst zijn uit te wissen, maar de jaren die de jongen in het gesticht had doorgebracht, zouden mettertijd toch uit zijn geheugen moeten verdwijnen. Hij was tenslotte erg jong toen. En wie herinnert zich überhaupt nog wat er voor zijn vijfde levensjaar heeft plaatsgevonden?

* * *

De ochtend van 17 december 1980.

‘Ze zijn er.’

‘Victor?’

‘Ja, met Victor.’

‘Victor, het is kwart over vier!’

‘Ze zijn er,’ klonk het opnieuw.

‘Wie zijn er?’ vroeg Rex Cremer geërgerd.

‘De muizen. De klonen.’

‘Wat zeg je?’

‘Ik heb muizen gekloond.’

De stafarts was met stomheid geslagen. Victors vlakke toon, alsof hij slechts een faits divers meedeelde, riep daarentegen vragen op.

‘Victor, meen je wat je zegt?’

‘Ja.’

‘Is het je werkelijk gelukt? Hoeveel zijn het er dan?’

‘Drie.’

‘Waar ben je? Ben je op de universiteit?’

‘Ik ben hier, ja.’

‘Ik kom naar je toe. Nu meteen.’

Onderweg naar de universiteit probeerde Rex Cremer alles op een rijtje te zetten. Er waren al vijftien maanden voorbij sinds Victor door hem was aangeworven en al die tijd had hij geen opzienbarende resultaten kunnen tonen. De andere biologen hadden erop aangedrongen om het experiment af te breken, maar hij was tot dan achter Doktor Hoppe blijven staan. Zijn houding was niet zozeer ingegeven door hoop, maar vooral door het feit dat hijzelf nog niet wilde toegeven dat hij zich vergist had met Victor. Toen hij die ochtend uit zijn bed werd gebeld, had hij net een week vakantie achter de rug en vlak voor zijn vertrek had hij Victor nog gesproken. Als het waar was wat hij aan de telefoon had verteld, dan had hij toen al embryo's ingeplant en was hij in afwachting van de geboorte van de muizen, maar niettemin had hij daar toen over gezwegen. Het leek wel alsof hij pas had willen praten zodra hij met tastbare bewijzen kon komen.

Toen de stafarts op de universitaire campus arriveerde, liep hij meteen door naar het laboratorium, waar hij Victor gebogen over een microscoop aantrof.

‘Waar zijn ze, Victor?’

Zonder zijn hoofd op te richten wees hij naar een tafel in een hoek van het laboratorium. Daarop stond een plexiglazen bakje, halfgevuld met papiersnippers. Rex boog zich eroverheen en telde zeven jonge muizen en één volwassen witte muis. Hij zag meteen dat de halfnaakte muizen al enkele dagen oud waren, terwijl hij dacht dat ze net geboren waren. Victor had dus nog langer gezwegen dan hij had verondersteld.

‘Hoe oud zijn ze?’ vroeg hij.

Victor stak boven zijn hoofd vier vingers op.

‘Waarom heb je mij dan nu pas gebeld?’

‘Omdat ik nog geen zekerheid had zolang ik hun kleur niet kon onderscheiden,’ antwoordde Victor, terwijl hij een ander petrischaaltje onder de microscoop plaatste. ‘Ik moest wachten tot de eerste haartjes verschenen.’

De stafarts ging met zijn neus boven het bakje met de muizen hangen en merkte nu het minieme kleurverschil op.

‘Witte en bruine muizen?’

‘Die met de bruine haartjes zijn de klonen,’ deed Victor mee. ‘De witte zijn gewone muizen. De klonen komen uit eicellen van een zwarte muis waarvan de kernen zijn vervangen door kernen uit vijf dagen oude embryo’s van een bruine muis. En de draagmoeder was een witte muis.’

Rex moest de woorden even tot zich laten doordringen. Hij probeerde ze voor zichzelf te herhalen. Uit eicellen van een zwarte muis had Victor dus de kern verwijderd en die vervangen door donorcelkernen uit vergevorderde embryo’s van bruine muizen. De embryo’s die daaruit waren ontstaan had hij ingeplant in een witte muis. De drie bruine muizen in het glazen bakje waren dus klonen van muizenembryo’s, niet ontstaan door eenvoudige splitsing, maar werkelijk door celkerntransplantatie. Victor was er dus in geslaagd om voor het eerst in de geschiedenis van de wetenschap een zoogdier te klonen. Rex stond versteld. Hij voelde hoe de opwinding zich van hem meester maakte.

‘Het is je verdorie gelukt!’ riep hij uit.

Maar Victor reageerde niet. Met zijn linkerhand stelde hij de microscoop scherp, met zijn rechterhand trok hij streepjes op een vel papier. De stafarts richtte zijn blik opnieuw op de muizen.

‘Victor, dit is een wereldprimeur,’ zei hij nadrukkelijk. ‘Besef je dat wel?’

‘De wereld zal het weldra weten,’ klonk het zonder omhaal.

‘Hoezo?’

‘Ik heb het verslag al geschreven en aan de hoofdredacteur van *Cell* gestuurd.’

‘Dat kan niet. Dat mag niet. Ik bedoel... Je had het eerst aan ons moeten voorleggen of toch op zijn minst aan mij. Zo kun je toch niet handelen. Zeker niet in dit geval.’

Hij had het gevoel dat hij een van zijn eerstejaarsstudenten op zijn plichten moest wijzen.

‘Het moest snel gebeuren,’ antwoordde Victor.

Rex haalde diep adem, terwijl zijn blik op de gebogen rug van zijn collega gericht bleef.

‘En waarom aan *Cell*?’ vroeg hij toen. Je vorige artikel heb je toch aan *Science* gegeven. Die hebben toch veel meer impact.’ ‘Die stellen te veel vragen.’

‘Maar dat moet toch! Daarom zijn ze...’

‘Soms moeten dingen gewoon worden aangenomen.’

‘Victor, je bent een groot talent, maar dat wil niet zeggen dat je daarom geen verantwoording hoeft af te leggen.’

‘Ik ben niemand verantwoording schuldig,’ reageerde Victor gepikeerd. Hij duwde zijn kruk achteruit en stond op. Met grote passen liep hij naar de tafel met het plexiglazen bakje en haalde er een van de gekloonde muizen uit. Hij zette het diertje op zijn gestrekte hand en bewoog die in de richting van de stafarts.

‘Dit is mijn verantwoording,’ zei hij.

Rex keek Victor met grote ogen aan. Niet zijn woorden of zijn boosheid hadden hem verrast, maar zijn veranderde uiterlijk. Hij had een rossige baard, waarmee Rex hem nooit eerder had gezien, en onder zijn ogen zaten grote wallen, die lichtblauw afstaken tegen de bleke huid van zijn voorhoofd en jukbeenderen. Hij moest zich al een week niet meer hebben geschoren en had al die tijd waarschijnlijk ook amper geslapen.

‘Victor, hoe lang ben je al aan het werk?’

Hij keek op zijn horloge, wendde vervolgens zijn blik af, alsof hij probeerde te tellen hoeveel uren hij al wakker was. Hij schudde het hoofd.

‘Ik weet het niet.’ Rex zag aan zijn blik dat hij het werkelijk niet wist.

‘Victor...’

Afwezig wreef Victor over zijn baard.

‘Victor,’ herhaalde Rex, ‘misschien moet je een paar uurtjes gaan rusten. Ik blijf zolang wel hier.’

Victor knikte en staaarde naar de muis op zijn hand. Een paar keer liet hij zijn vinger voorzichtig over de ruggengraat van het diertje gaan, alsof hij het gerust wilde stellen voor hij vertrok. Toen zette hij de muis terug in de bak bij de andere muizen, draaide zich om en liep naar de deur.

‘Victor, kan ik je verslag ergens vinden?’ vroeg Rex. ‘Ik zou het graag lezen.’

‘Bij de fax,’ antwoordde hij en met zijn linkerhand maakte hij een gebaar in de lucht.

Rex Cremer begreep niet waar al die drukte voor nodig was geweest. Het artikel was immers buitengewoon expliciet en helder. Victor had de gebruikte werkwijze uitvoerig en stap voor stap beschreven. Na elke stap had hij bovendien de behaalde resultaten geëvalueerd en aan het eind had hij ook nog een aantal

kritische vragen gesteld waarmee hij andere wetenschappers eigenlijk aanspoorde om op zoek te gaan naar de antwoorden. Daarnaast had hij het belang van cytochalasine B, waarover Cremer zelf al had gepubliceerd, voor zijn methode benadrukt en dat alles had hij kunnen staven met gegevens die tot voorheen enkel tot de verbeelding hadden behoord.

Toen de stafarts het nieuws aan de andere biologen van de universiteit meldde, reageerden die in eerste instantie zeer verontwaardigd, maar ook zij moesten na het lezen van het verslag toegeven dat de beschreven methode werkelijk revolutionair was en op het eerste gezicht zelfs zo eenvoudig leek dat het hen verbaasde dat niemand er ooit eerder op gekomen was. Ze keken uit naar de reacties zodra het artikel was verschenen.

Dat gebeurde op 10 januari 1981. *Cell* publiceerde een bladvullende foto van de gekloonde muizen op het omslag en opende met het artikel van Victor Hoppe. De reacties waren overweldigend. Vooraanstaande wetenschappers uit de hele wereld reageerden totaal verrast maar waren tegelijk erg lovend – meerdere malen viel het woord geniaal – en kranten uit binnen- en buitenland besteedden aandacht aan de zaak. Er kwamen verzoeken voor een interview met Victor Hoppe, maar hij weigerde elk gesprek en was evenmin bereid om samen met zijn muizen te poseren. Na lang aandringen gaf hij de universiteit wel toestemming om de pasfoto te verspreiden die bij zijn indiensttreding was gemaakt en op zijn toegangsbadge was afgedrukt. Die foto toonde hem nog zonder de baard die hij inmiddels had laten staan en niet meer zou afscheren.

Rex Cremer trad op als woordvoerder van de universiteit en kreeg van de pers uiteraard de vraag of het nu ook mogelijk was om mensen te klonen en of Doktor Hoppe of anderen zich daar dan aan zouden wagen. Hij antwoordde dat het nog te vroeg was om al aan lopen te denken nu de wetenschap nog maar had leren kruipen. Ook benadrukte hij dat er slechts embryo's waren gekloond en dat het klonen van volwassen dieren van een heel andere orde was. Daarvoor moesten er kernen uit lichaamcellen worden gebruikt en die hadden al een specifieke functie ontwikkeld. Het zal deze eeuw niet gebeuren, verklaarde hij stellig en dat was ook wat hijzelf geloofde.

Logischerwijs had Victor zijn experiment moeten overdoen, al was het maar één keer, want herhaalbaarheid is de essentie van de wetenschap. Maar zijn logica was anders. Die vertelde hem dat hij een volgende stap moest zetten. Als het ene was gelukt, dan moest hij aan het andere beginnen. Als dan. Dat kende hij. Niet als als. Maar dat wist Rex Cremer niet toen hij hem er opnieuw op wees nadat hij al eerder tevergeefs had aangedrongen.

‘Victor, je móet het experiment herhalen. Je kunt het niet zomaar als geslaagd beschouwen. Er zijn bovendien nog vele vragen die beantwoord moeten worden. Leven de gekloonde muizen even lang als andere muizen? Krijgen ze nakomelingen? Zijn die nakomelingen ook vruchtbaar? Al die vragen zijn al door andere wetenschappers gesteld, Victor, en ik heb ze niet kunnen beantwoorden.’

‘De tijd zal het vanzelf uitwijzen,’ zei Victor.

‘Maar dan nóg moet je bewijzen dat je experiment geen toevalstreffer was,’ verhief Rex zijn stem. ‘Daar zul je niet onderuit kunnen.’

‘Alleen dieren in het circus herhalen hun kunstjes.’

‘Wat wil je dan, Victor?’

‘Volwassen zoogdieren klonen.’

De stafarts zuchtte.

‘Als ik daarin slaag,’ ging Victor verder, ‘dan heb ik toch ook bewezen dat mijn techniek werkt. Dat is toch wat ze willen.’ ‘Maar ze wachten geen jaren.’

‘Het kost me ook geen jaren.’

‘Victor, wees voor één keer realistisch. Ik weet wat je mogelijkheden zijn, maar...’

‘Het is mogelijk als de donorcellen gedeprogrammeerd kunnen worden,’ viel Victor hem in de rede. ‘Als we ze weer naar hun oorspronkelijke toestand terugdraaien. Naar G0. Een andere mogelijkheid is dat de ontvangende eicellen in een andere toestand worden gebracht. Dat kan met elektrische stimuli. De cycli moeten in elk geval gesynchroniseerd zijn op het moment van versmelting want anders ontstaan er afwijkende chromosomen.’

Rex wenste op dat ogenblik dat hij kon zeggen dat Victor ongelijk had, maar dat was niet zo. Wat Victor vertelde, klonk logisch en hij bracht het bovendien weer op zo’n eenvoudige wijze dat het leek of hij maar wat vloeistoffen in een fles hoefde te gieten en ermee te schudden om het gewenste resultaat te bereiken.

‘Victor, de staf zal nooit goedkeuren dat je...’

‘Ik doe het toch.’

‘Zo werken we hier niet. Ik heb het je al...’

‘Als het hier niet kan...’

‘Verdomme Victor, je maakt het mij weer zo moeilijk! Je hebt het geluk dat ik

altijd achter je ben blijven staan, weet je dat?’

‘Ik heb er nooit om gevraagd.’

‘Dat klopt,’ moest de stafarts zuchtend toegeven. Hij wist dat hij voor een dilemma kwam te staan. Als hij Victor verplichtte om volgens de regels te werken, dan zou hij zeker vertrekken. Dat zou ongetwijfeld een groot verlies betekenen voor zijn afdeling, die net van de universiteit een grote som geld had gekregen om het onderzoek voort te zetten. Maar als hij Victor carte blanche zou geven, dan zou er protest rijzen bij de andere biologen die zich wel moesten verantwoorden. Het zou nog gekund hebben als Victor wat meer collegialiteit en openheid had getoond, maar dat was niet zo. Hij was allerm minst geschikt om in een team te functioneren. Hij aanvaardde geen gezag, hield geen rekening met anderen en kon voor niets of niemand bewondering opbrengen. Zijn talent vergoelijkte veel, maar hoe lang zou dat zo blijven?

‘Victor, geef me wat tijd. Ik moet erover nadenken.’

‘Er is geen tijd.’

‘Wat maken enkele dagen nu uit?’

‘In enkele dagen schiep God de wereld.’

‘Victor, je maakt me gek! Luister...’

Ineens hield Rex zich in. Dat Victor weer over God sprak, zette hem aan het denken. Voorheen had hij diens zinspelingen op God als een soort van kwinkslag beschouwd, maar nu begon hij te twijfelen. In de vijftien maanden dat hij hem intussen kende had Victor nooit een grap gemaakt of uitgehaald. Hij had zelfs nooit om andermans grappen gelachen, alles vatte hij serieus op. Tot dusver had de stafarts er niet bij stilgestaan, maar wat Victor zei over God zou dus ook weleens gemeend kunnen zijn. Zelf geloofde Rex niet in God. Hij was ook niet gelovig opgevoed. Zijn ouders waren vrijzinnig en hadden hem altijd vrij gelaten in zijn keuzes. Dat was voor hem een zegen geweest, zo besepte hij opnieuw, zeker toen hij er later voor koos om wetenschapper te worden.

‘Je hoeft niet te antwoorden, maar...’ begon hij en misschien hoopte hij wel dat een antwoord uit zou blijven, ‘... maar geloof jij eigenlijk in God?’

‘Als de schepper van alle leven, ja,’ antwoordde Victor alsof het vanzelfsprekend was.

‘En wie heeft God dan geschapen?’

‘De mens.’

De stafarts was even van zijn stuk gebracht, niet alleen door Victors oprechte

antwoord, maar ook door diens reactie. God had de mens gemaakt en de mens had God gemaakt, daar kwam het eigenlijk op neer. Het ene hield het andere in en het andere sloot het ene niet uit. Het was zo ontzettend simpel, even simpel als elke uitleg van Victor. Het deed Rex denken aan de slang die in zijn eigen staart bijt en zo steeds meer van zichzelf opeet tot er uiteindelijk niets van overblijft. Logischerwijs klopte het, maar praktisch gezien was het onmogelijk. In de lessen genetica gebruikte hij dit voorbeeld om het verschil tussen religie en wetenschap aan te tonen. Voor de religie was er geen bewijs nodig, voor de wetenschap telde alleen het bewijs. Hijzelf had religie en wetenschap altijd gescheiden gezien. Daartussen bevond zich een onoverbrugbare kloof. Maar bij Victor was het dus duidelijk anders. Voor hem was er blijkbaar geen kloof, of misschien wel, maar dan bevond hij zich op een brug eroverheen. Dat verklaarde ook zijn manier van doen en vooral zijn manier van denken. Zoals hij zelf al had gezegd, moesten sommige dingen gewoon worden aangenomen. Dat was de gelovige die sprak en niet de wetenschapper. In die zin was één bewijs voor Victor meer dan hij ooit nodig had gehad om iets aan te nemen. En daarom waren verdere bewijzen in zijn ogen overbodig.

‘Ik denk dat ik je begin te begrijpen, maar dat betekent nog niet dat ik het met je eens kan zijn. Ik moet erover nadenken.’ Victor knikte. Zijn gezicht verraadde geen ogenblik wat hij dacht.

‘Ik laat je zo snel mogelijk iets weten,’ besloot Rex en hij voegde er nog aan toe: ‘Als de wereld intussen niet vergaat.’

Nu fronste Victor de wenkbrauwen. Glimlachend stond Rex op en legde heel even een hand op Victors schouder.

‘Dat was een grapje.’

Rex Cremer meende Victor Hoppe doorgrond te hebben. Maar zo het innerlijk van Victor al uit lagen was opgebouwd dan zou hij hoogstens wat schilfers van de buitenlaag hebben gepeld. Het voorbeeld van de slang die zichzelf opat was goed gevonden, maar verder had hij het niet moeten zoeken. Hij ging er in zijn redenering vanuit dat Victor bewust handelde, maar zo was het niet. Het was eigenlijk veel eenvoudiger. Logischer. Want het zat hem in de slang zelf. Victor was daarvan de kop en de staart tegelijk. Hij at en hij werd gegeten. Dat was het. Een keuze had hij niet.

Victor had de beslissing van Rex Cremer niet afgewacht. Hij was al begonnen met proeven op lichaamscellen van volwassen zoogdieren. Een van die

volwassen zoogdieren was hijzelf. Hij had een vierkante centimeter opperhuid van zijn dij geschraapt en daarvan had hij de nog levende cellen op kweek gezet in verschillende substanties. Hetzelfde had hij met levercellen van een volwassen muis en met cellen uit de lebmaag van een stier gedaan. Hij had zich afgevraagd of hij de stafarts op de hoogte zou brengen van zijn precieze plannen en besloten dat het nog te vroeg was. Hij zou alleen vertellen dat hij volwassen dieren wilde klonen. Niet meer. Dan zou hij in elk geval niet gelogen hebben.

De oplossing die Rex Cremer had uitgewerkt en door de staf van de universiteit was goedgekeurd, bestond eruit dat hij zelf zou proberen het experiment met de gekloonde muizen te herhalen. Op die manier kreeg Victor Hoppe ruim baan om zijn eigen experimenten voort te zetten. Ook had Cremer geregeld dat Victor alleen verantwoording bij hem hoefde af te leggen en dat hijzelf in diens plaats geregeld verslag zou uitbrengen bij de andere wetenschappers van de afdeling. De stafarts was de mening toegedaan dat hij daardoor de touwtjes in handen had genomen, maar in werkelijkheid had hij zich aan boord gehesen van het schip waarvan Victor de koers bepaalde.

* * *

In zijn laatste jaar lagere school haalde Victor Hoppe een 4 voor godsdienst en al met al was broeder Rombout daarmee nog mild geweest. Victor was dat jaar immers amper geïnteresseerd in alles wat met dat vak te maken had. Zo althans interpreteerde broeder Rombout het feit dat Victor de bijbel niet meer wilde lezen en bij proefwerken het invulblad blanco liet. De broeder had nog geprobeerd zijn leerling tot inkeer te brengen, maar geen enkel gesprek had wat opgeleverd. Dat had hij jammer gevonden, want hij had Victor graag naar het kleinseminarie gestuurd, waar de jongen op priesterstudies kon worden voorbereid.

Maar Victor wilde dokter worden. Hij had dat al een paar keer terloops gezegd en liet dat ook blijken door steeds meer interesse te tonen voor natuurkennis.

Hij laat de theoretische en dogmatische leer van de Vader achter zich, dacht broeder Rombout, en kiest voor de praktische wetten van moeder natuur. Trouw aan zijn eigen leermethode stimuleerde hij de keuze van Victor door hem boeken en opdrachten te geven die aansloten bij zijn interessewereld.

Zo ontsnapte Victor dus aan het kleinseminarie. Het had echter maar weinig gescheeld of hij had zelfs het gewone gymnasium van de Brüder der Christlichen Schulen in Eupen niet mogen volgen. Dat had niets met zijn intelligentie van doen, maar met de vertoning die hij een week voor zijn lagere school erop zat, had gegeven.

Een vertoning. Dat was het volgens de leerlingen, die er niet over uitgepraat raakten en stuk voor stuk moesten toegeven dat zij van de stille en voorbeeldige Victor zoiets nooit hadden verwacht.

Een godslasterlijk schouwspel! Zo omschreef de abt van het klooster wat Victor Hoppe had gedaan. Een foute woordkeuze, want van laster was er eigenlijk geen sprake, vond broeder Rombout, al had hij dat niet als verdediging gebruikt om de dreigende uitsluiting van zijn beste leerling te voorkomen. Hij had Victors intelligentie benadrukt. Hij had gezegd dat het zonde zou zijn om het talent van Victor te verspillen vanwege één fout. Hij zei dat het een fout was, maar dat was omdat hij niet meteen een beter woord vond. Hij had nog aan ‘vergissing’ of ‘blunder’ gedacht, maar die woorden dekten Victors daad niet.

‘Uitspatting!’ Abt Eberhard had zo zijn eigen vocabulaire.

‘Uitspatting,’ had broeder Rombout dunnetjes herhaald, ook al was hij het beslist oneens geweest met die omschrijving. Maar hij had de abt naar de mond moeten praten.

De abt had Victor ten slotte vele bladen strafwerk opgegeven en hem nog één kans gegeven. Een volgende uitspatting, op het gymnasium, zou automatisch zijn uitsluiting betekenen.

Broeder Rombout was opgelucht en achteraf bekeken vond hij, net als de leerlingen, dat wat Victor had gedaan veel weg had van een vertoning. En net als de leerlingen had de broeder zoiets nooit verwacht van Victor. Zoiets theatraals.

Het was de laatste week van juni 1955. De proefwerken waren achter de rug en zoals elk jaar gingen de leerlingen van de hoogste klas, aan wie broeder Rombout toen les gaf, naar de Calvarieberg in La Chapelle. De broeders spraken over een schoolreis, de leerlingen hadden het over een bedevaart, een woord dat werd uitgesproken alsof ze op iets onsmakelijks kauwden.

Behalve door broeder Rombout werden de zeventien leerlingen van het zevende leerjaar ook vergezeld door pater Norbert, die de kruisweg zou voorgaan. De kruisweg bevond zich op de Altenberg en was in 1898 door de zusters clarissen van La Chapelle opgericht vanwege 'hun liefde tot het kruis'. Het klooster, met het gesticht waarin Victor zijn eerste vijf levensjaren had doorgebracht, bevond zich aan de voet van de Altenberg, van waar een smalle, stenen trap naar de Calvarieberg leidde. Omdat de patiënten nooit buiten de muren van het kloostergebouw mochten komen, had Victor die plek nooit bezocht. Zodoende wist hij ook niet dat hij zich die dag zo dicht bij zijn voormalige verblijf bevond. Pas een paar jaar later zou hij daarachter komen. Die dag had hij andere dingen aan zijn hoofd.

Je zou kunnen zeggen dat het met hoongelach begon. Dat hij daarin herkende wat de evangelist Lucas omschreef als: *Hem bonen en bespotten.*

Victor kon niet fietsen.

De twee geestelijken zouden samen met de zeventien leerlingen van Eupen naar la Chapelle fietsen, een tocht van zowat vijftien kilometer. De meeste jongens hadden hun eigen fiets bij zich, de jongens van het pensionaat mochten een fiets lenen van leerlingen van een lagere klas. Victor kreeg een fiets van een jongen uit het vierde leerjaar.

Toen de groep vertrok, broeder Rombout vooraan, pater Norbert achteraan, bleef Victor staan, de fiets tussen zijn benen, het stuur in zijn handen, beide voeten op de grond.

'Vooruit, Victor Hoppe,' beval pater Norbert en met twee vingers tikte hij hem tegen het achterhoofd.

Maar Victor bleef staan, het hoofd naar beneden gericht, terwijl broeder Rombout en de andere leerlingen de eerste meters al hadden afgelegd.

‘Victor, God zal niet in jouw plaats gaan trappen!’

Op dat ogenblik was pater Norbert nog goedgehumeurd. Het kwaad in hem was nog niet gewekt. Toen hij merkte dat Victor nog steeds niet bewoog, riep hij naar broeder Rombout dat die moest wachten, terwijl hij het oor van de opstandige leerling al tussen duim en wijsvinger klemde.

Het gelach van de leerlingen begon. Niet meer dan een gegrinnik was het eerst, omdat ze blij waren dat zij voor één keer niet het slachtoffer waren.

Misschien drong er toen iets tot de pater door, want ondanks de toenemende kracht waarmee in zijn oor werd geknepen kwam Victor toch niet in beweging. Maar misschien was het gewoonweg een list om Victor op die manier uit te dagen. In elk geval zei hij, luid en met een lichte spot in zijn stem: ‘Ik denk dat Victor Hoppe niet kan fietsen.’

Het gegrinnik van de leerlingen zwol aan. In het gezicht van de pater verscheen een grijns.

Intussen hitsten de opperpriesters en de oudsten de menigte op.

Broeder Rombout was van zijn fiets gestapt en liep naar Victor toe. Intussen ging pater Norbert verder met zijn geschreeuw: ‘Als Victor Hoppe niet kan fietsen, dan moet hij maar te voet naar de Calvarieberg gaan!’

Enkele leerlingen joelden.

Maar ze schreeuwden nog harder.

Met een boze blik maande broeder Rombout de leerlingen tot stilte. Pater Norbert liet eindelijk het oor van Victor los en ging met zijn fiets een metertje achteruit.

Broeder Rombout boog zich over Victor en legde zijn hand op diens schouder.

‘Victor, heb je ooit gefietst?’ Met zachte stem.

Victor schudde het hoofd. Het gelach dat volgde viel stil toen de broeder het hoofd oprichtte en zijn leerlingen streng aankeek.

‘Dan laten we hem maar hier,’ zei pater Norbert kortaf.

Broeder Rombout schudde het hoofd.

‘Hij kan bij mij achterop.’

Alle leerlingen zagen hoe de pater hoogst verbaasd keek, maar broeder Rombout negeerde die blik.

‘Breng de fiets maar terug naar de stalling, Victor. Daarna kun je met mij mee.’

Zo reden ze naar La Chapelle. Broeder Rombout vooraan, met achter op zijn fiets Victor Hoppe, die zich met twee handen aan de onderkant van het zadel vasthield. Hij zat ineengedoken, verkrampd, en keek naar links noch naar rechts. Niettemin wist hij dat zijn medeleerlingen met ogen vol spot keken en de hele rit gezichten naar hem trokken.

Hem honen en bespotten.

Zo was het begonnen.

Jezus wordt ter dood veroordeeld. 1° Statie.

Dat vermeldde een onderschrift in drie talen: Duits, Frans en Nederlands.

Victor keek naar het beeldhouwwerk erboven en herkende alles.

De opperpriesters. Die hitsten op.

De menigte. Die riep: ‘Kruis Hem!’

Pontius Pilatus. Die waste zijn handen.

En Jezus. Die was gebonden en zweeg. Hij onderging zijn lot.

Het tafereel was uitgehouwen in witte zandsteen en prijkte boven een altaar in zwart marmer. Een smeedijzeren traliehek schermde het altaar en het beeldhouwwerk af. Eromheen was een grot gebouwd. Met lavastenen uit het Eifelgebergte, vertelde broeder Rombout.

Daarna gaf hij het woord aan pater Norbert, die voor hij aan het eerste gebed begon de leerlingen opnieuw waarschuwde dat ze de hele kruisweg, veertien staties lang, moesten zwijgen. Hun stemmen mochten alleen gebruikt worden om te bidden.

‘Deze heilige plaats verdraagt alleen heilige woorden,’ zei de pater.

Heilige plaats. Heilige woorden. Het gonsde in Victors hoofd.

Toen sloeg de pater zijn gebedenboek open en zei: ‘Wij aanbidden U, o Christus, en loven U.’

En alle leerlingen zeiden: ‘Omdat Gij door Uw heilig Kruis de wereld verlost

hebt.'

Daarna bad pater Norbert het gebed dat bij de eerste statie hoorde en aan het eind zegden alle leerlingen het onzevader op.

Toen schreden ze over een slingerende asfaltweg naar de tweede statie, terwijl pater Norbert onafgebroken voorlas uit het gebedenboek dat hij als een dode vogel op zijn gestrekte handen voor zich uit droeg.

Jezus neemt het kruis op zijne schouders. 2° Statie.

Opnieuw keek Victor zijn ogen uit. De grot. Het hek. Het altaar. Het opschrift. En bovenal het beeldhouwwerk.

Door het haut-reliëf leek het of de stenen figuren elk ogenblik uit het tafereel konden stappen. Het was alsof ze daar slechts stonden zolang er mensen naar hen keken. Maar dat de figuren niet echt konden zijn, wist Victor doordat ze te klein waren. Ze waren nog kleiner dan hijzelf. Anders was hij er zeker van geweest dat ze leefden.

'Amen.'

Toch keek hij om toen hij met zijn klas naar de volgende statie vertrok en bleef hij omkijken tot hij de beelden niet meer zag en er zeker van was dat ze niet hadden bewogen.

Zo liep hij met de hele groep mee van statie naar statie en zo zag hij Jezus tot drie keer toe vallen. Drie keer had hij telkens weer de aandrang gevoeld om Hem overeind te helpen.

Maar daarom zaten er traliehekken voor, dacht Victor. Opdat niemand Hem zou helpen.

'Wij aanbidden U, o Christus, en loven U.'

'Omdat Gij door Uw heilig Kruis de wereld verlost hebt.'

Zij waren bij de elfde statie aangekomen.

Jezus wordt aan het kruis genageld.

'Door uw wonden aangetrokken,' hoorde Victor de pater bidden terwijl hij naar de in de lucht geheven hamers keek, die weldra de spijkers door de handen en voeten van Jezus zouden slaan. Voor één keer was Victor opgelucht dat de beelden niet tot leven kwamen. Maar dat zou niet verhinderen dat Jezus bij de volgende statie aan het kruis zou hangen. Dat wist Victor, en daarom bad hij het onzevader niet mee, want door Gods schuld was Jezus daar terechtgekomen. Hij had zijn Zoon aan zijn lot overgelaten.

‘Amen.’

Deze keer keek Victor niet om toen zij verder liepen. Als hij omkeek, dan zouden de figuren wel bewegen. Deze keer wel, daar was hij zeker van, en dan zouden de hamers met een klap naar beneden komen. Dat wilde hij niet zien.

Hij treuzelde, want evenmin wilde hij Jezus aan het kruis zien hangen. Maar de hand van broeder Rombout, die op zijn schouder werd gelegd, duwde hem zacht verder naar voren, achter de andere leerlingen aan.

De weg maakte een scherpe bocht en ze kwamen op het grote plein voor de twaalfde statie. Victors mond viel open.

Levensgroot hing Jezus aan het kruis. Niet in de grot, maar boven op de grot. Niet in haut-reliëf, maar helemaal los, alsof Hij werkelijk uit het beeldhouwwerk was gehaald en levend aan het kruis op de berg was gehangen en daaraan zojuist was gestorven.

En links en rechts van Jezus stonden nog twee kruisen, met daaraan even levensgroot de twee andere gekruisigden. En aan de voet van het kruis van Jezus, ook levensgroot en levensecht, bevonden zich vier personen, van wie Victor wel geweten zou hebben wie ze waren, maar voor wie hij nu geen aandacht had.

Hij zag alleen Jezus aan het kruis. Groot en grauw. Alsof er stof uit de hemel over Hem was neergedwarreld.

Wat al eerder in zijn hoofd in gang was gezet, na de spot en het hoongelach, voltrok zich toen verder. De ene regel riep de andere op.

Gij, die Gods tempel afbreekt en in drie dagen weer opbouwt, red Uzelf; indien Gij Gods Zoon zijt, kom dan af van het kruis. Zo bespotten Hem ook de opperpriesters met de schriftgeleerden en oudsten.

Een kralensnoer van woorden ontrolde zich.

Ze zeiden: Anderen heeft Hij gered. Zichzelf kan Hij niet redden; als Hij koning van Israël is, laat Hem dan afkomen van het kruis, en we geloven in Hem.

Victor maakte zich uit de groep los en broeder Rombout en pater Norbert zagen het niet, want zij hadden hun ogen gesloten terwijl zij het onzevader baden. Alleen enkele leerlingen met hun ogen halfdicht zagen Victor vertrekken.

Hij heeft zijn vertrouwen gesteld op God; laat Deze Hem nu bevrijden, wanneer Hij Hem genegen is. Hij heeft toch gezegd: Ik ben Gods Zoon.

Hij verdween achter de dennen die aan weerskanten van de grot groeiden. De leerlingen begonnen elkaar aan te stoten, terwijl ze werktuiglijk het onzevader

bleven opzeggen.

Zo ook beschimpten Hem de rovers, die met Hem waren gekruisigd.

Hij kwam van rechts op, zoals iemand die een toneel betreedt. Hij liep met strakke pas onder het kruis van de moordenaar door, passeerde Maria Magdalena, passeerde de Romeinse soldaat, en hield halt voor het kruis van Jezus. Hij draaide zich met de rug naar het kruis, drukte zijn rug tegen het kruis aan. Zijn kruin reikte tot aan de navel van Jezus.

Van het zesde uur af tot het negende toe viel de duisternis neer over het land. Omstreeks het negende uur riep Jezus met luider stem.

Toen strekte Victor zijn armen, zoals Jezus boven hem, opende zijn mond en riep: 'ELI, ELI, LAMMA SABAKTÁNI!' Hoog klom zijn schrille stem de lucht in en iedereen keek op en zag hoe Victor traag het hoofd liet zakken.

* * *

Enkele weken nadat het artikel van Victor Hoppe in *Cell* was verschenen stak er in het Westen, aan de andere kant van de oceaan, een verraderlijke wind op. In Philadelphia aan het Wistar Institute for Anatomy and Biology hadden David Solar en James Grath zich over het artikel gebogen en het hoofd geschud. De twee wetenschappers hadden zich al vele jaren met celkern-transplantatie beziggehouden en op dat vlak een indrukwekkende en onaantastbare reputatie opgebouwd. Het verslag van Victor Hoppe had al van meet af aan vragen bij hen opgeroepen. Vermoedelijk ook jaloezie, maar dat werd nooit uitgesproken. Het ging hen om de vragen. En daarom besloten ze te doen wat Victor steeds had geweigerd: het experiment herhalen.

Ze gingen daarbij niet over één nacht ijs. Hun proeven namen drie jaar in beslag. Drie jaar, waarin ze als gieren boven dezelfde plek bleven cirkelen, met hun brede vleugels glijdend op een wind die gestaag won aan kracht.

Als er iemand de aanwakkerende wind had moeten voelen, dan was het Rex Cremer. Ook hij had in diezelfde drie jaar tijd het experiment van Victor Hoppe herhaaldelijk overgedaan en hij was er niet één keer in geslaagd een muizenembryo te klonen. Altijd was het ergens misgegaan. De ene keer waren de embryo's al gestorven in het kweekserum, de andere keer hadden ze zich niet in de baarmoeder genesteld en de paar keren dat het tot een geboorte was gekomen, waren er alleen doodgeboren of zwaar misvormde muizen te voorschijn gekomen. Je moet blijven oefenen, had Victor volgehouden, maar hij

had nooit een helpende hand toegestoken en op elke vraag geantwoord dat alles was gegaan zoals hij beschreven had en dat hij er dus niets aan had toe te voegen.

Victor zelf was er, ondanks zijn optimistische voorspellingen, in die drie jaar evenmin in geslaagd volwassen muizen te klonen, waardoor Cremer zich toch hoe langer hoe meer vragen begon te stellen over de gehanteerde methode. Victor hield echter vol dat het in zijn geval niet aan de methode lag, maar aan het feit dat hij de lichaamscellen niet gedeprogrammeerd kreeg. Voor het eerst gaf hij daarbij toe dat het moeilijker was dan hij had verwacht en toen hij op een dag toch een doorbraak realiseerde, bekende hij eveneens dat het toeval hem geholpen had. Hij vertelde dat hij een proef had afgebroken en de gebruikte lichaamscellen in hun petrischaaltje had achtergelaten zonder er nog naar om te kijken. In normale omstandigheden zou hij om de cellen in leven te houden elke dag wat serum aan de voedingsbodem hebben toegevoegd, maar dat had hij deze keer niet gedaan, zodat de lichaamscellen letterlijk waren verhongerd. Toen hij na enkele dagen het petrischaaltje opnieuw had zien staan, had hij uit nieuwsgierigheid de cellen bestudeerd en vastgesteld dat een deel ervan dood was, terwijl een ander deel nog wel leefde maar zo verzwakt was dat hun specifieke functie was opgeheven en het G0-stadium was ingetreden. De cellen hadden zich dus opnieuw in hun beginfase bevonden, zoals toen ze zich nog maar een paar keer gesplitst hadden, en dat was waar Victor al twee jaar lang naar had gezocht. Vervolgens had hij alleen nog de hoeveelheid serum moeten bepalen die nodig was opdat de cellen net te weinig voedsel zouden hebben om te leven maar ook net te veel om dood te gaan, waardoor ze gecontroleerd stilvielen in het G0-stadium.

Rex had met stijgende verbazing het verhaal van Victor aangehoord en aan het eind gezegd dat daar in de wetenschap alles om draaide: een bijzondere toevalligheid moest worden omgezet in een wetmatige zekerheid.

Victor had daarop gezegd: 'Nu heb ik het weer zelf in de hand. Het zal dan ook niet lang meer duren.'

'Hoe lang, Victor?'

Met een precieze datum kon de stafarts het ongeduld van de anderen sussen.

'Voor het eind van het jaar.'

Het was juli 1983.

'Dat zijn nog maar zes maanden.'

'Zes maanden,' had Victor herhaald en aan zijn stem was niet te horen

geweest of hij dat een zee van tijd had gevonden of niet.

Hij had zelf opnieuw contact opgenomen. Vooraf had hij op papier gezet wat hij zou zeggen. Letterlijk. Woord voor woord. Ook had hij de zinnen een paar keer hardop gelezen en daarbij geprobeerd ze zo natuurlijk mogelijk te laten klinken. Toen had hij de twee vrouwen gebeld.

Hij wilde dat ze naar Aken zouden komen. Voor een gesprek. Meer zou hij nog niet loslaten. Uiteraard zouden ze vragen waarover hij hen dan wou spreken. Over het verleden, zou hij antwoorden. Maar ook over de toekomst. Hij zou zeggen dat de wetenschap in de voorbije jaren sterk geëvolueerd was. Over zijn rol daarin zou hij het niet hebben. Hij zou ook zeggen dat wat vroeger onmogelijk was geweest alleen maar moeilijk was gebleken. En dat wat moeilijk was gebleken nu veel makkelijker was. Dat vond hij zelf goed klinken.

Een van de vrouwen had opgenomen en hij had zich voorgesteld en gevraagd hoe het met haar en met haar vriendin was. Zo stond het op het papiertje dat hij bij de telefoon had gelegd. Toen had ze een antwoord gegeven dat niet in zijn scenario had gestaan.

Ze had geantwoord dat haar vriendin ervandoor was met een ander. Nog niet zo lang. Een maand of twee.

Hij was met stomheid geslagen. Niet om wat ze had gezegd, maar omdat het hem aan woorden had ontbroken om erop te reageren. Gelukkig voor hem was ze prompt begonnen haar hart uit te storten. Minutenlang was ze doorgestaan en hij had alleen maar af en toe begripvol hoeven reageren.

Ten slotte was ze gestopt, midden in een zin, en had ze zich verontschuldigd. Dat ze hem daarmee niet moest lastig vallen. En toen had ze zelf gevraagd wat ze voor hem kon doen. Waarschijnlijk had ze daarmee gewoon bedoeld waarom hij belde, maar hij had dat zo niet begrepen. Hij nam het letterlijk. Ze wilde dus wat voor hem doen. Dat was ook wat hij wilde.

‘Ik wil dat u hier naartoe komt,’ had hij gezegd. Het was geen vraag geweest. Het had geklonken als een eis.

Ze had geantwoord dat ze het moeilijk had. Dat ze de reis niet kon betalen. En het verblijf al helemaal niet.

Hij had gezegd dat hij alle kosten zou vergoeden. Geld was geen probleem.

Toen had ze gevraagd waarover hij haar wilde spreken en had hij eindelijk zijn papiertje weer kunnen gebruiken.

Hij had haar gemakkelijk kunnen overhalen. Er was haar beschadigde zelfbeeld. Er was haar jaloezie. En er was haar eenzaamheid. Dat alles had al twee maanden binnen in haar gegist. Het voorstel kwam haar dan ook zeer gelegen. Het kind zou haar vrouwelijkheid bevestigen. Zou haar ex-vriendin een doorn in het oog zijn. En zou haar eenzaamheid verdrijven. Bovendien zou het een meisje worden dat ook nog op haar zou lijken.

De wind die in 1981 in Philadelphia was opgestoken en na drie jaar tot stormkracht was aangewakkerd, bereikte eind februari 1984 het Europese vasteland. Toen verscheen in *Science* een artikel met als titel 'Instability of mouse blastomere nuclei transferred to enucleated zygotes to support development in vitro'. Het was geschreven door David Solar en James Grath en de inhoud ervan was vernietigend voor Doktor Victor Hoppe.

Nauwgezet hadden Solar en Grath zijn methode gevolgd om muizenembryo's te klonen en geen enkele keer waren zij erin geslaagd om ook maar één embryo te laten overleven. Als met een fileermes hadden ze het verslag van Victor Hoppe bewerkt en vrijwel elk punt meedogenloos met felle kritieken vernietigd. Hun conclusie was even bondig als eenduidig: 'Het klonen van zoogdieren door transfer van een celkern naar eicel is biologisch gezien onmogelijk.'

Nog belangrijker was wat er tussen de regels te lezen was. Daar werd gesuggereerd dat het werk van Victor Hoppe waardeloos was en, erger nog, dat hij bedrog had gepleegd.

Rex Cremer viel het laboratorium binnen zonder te kloppen. Hij had het bewuste nummer van *Science* bij zich en liet het van ver zien aan Victor, die aan zijn bureau zat.

'Heb je het gelezen?'

'Het zijn knoeiers,' antwoordde Victor meteen.

'Dat is wat zij over jou beweren.'

'Ach, wat stellen zij voor?'

'Ze hebben naam, Victor! En een staat van verdienste!'

'Dat wil niets zeggen.'

'Dat wil alles zeggen, want wat zij zeggen wordt zonder meer voor waar

aangenomen.’

‘Niettemin zijn het knoeiers.’

‘Mij is het ook niet gelukt,’ zei Rex droog. ‘Geen enkele keer in drie jaar tijd.’

Nu kwam er geen reactie. Victor hield zijn blik naar beneden gericht. De stafarts nam opnieuw het woord.

‘Ik heb je altijd de hand boven het hoofd gehouden,’ begon hij kalm, ‘en ik wil je opnieuw verdedigen, maar deze keer zul je zelf ook moeten meewerken. De andere professoren zijn woedend.’ ‘Die hebben hier niets mee te maken,’ mompelde Victor voor zich uit.

‘Ze hebben er allemaal mee te maken. De hele afdeling is hierdoor getroffen. Zelfs de rector heeft al vervelende vragen gehad. Er moet dringend een reactie van ons komen.’

‘Op laster reageer ik niet.’

‘Dit is geen laster! Dringt het dan niet tot je door? Dit is het resultaat van jaren onderzoek door twee gerenommeerde wetenschappers. Als je niet reageert, dan is het voorbij.’

‘Wat is dan voorbij?’

Alles. Dit hele experiment. De subsidies zullen worden stopgezet en de afdeling ingekrompen, misschien wel opgedoekt.’ Victor bleef naar omlaag kijken. Zijn ademhaling was duidelijk hoorbaar.

‘Er is meer,’ zei hij toen.

‘Wat zeg je?’

‘Dat er meer is.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Ik kan bewijzen dat ze ongelijk hebben.’

‘Dan moet je dat doen.’

‘Het is nog te vroeg.’

‘Je zou klaar zijn binnen zes maanden. We zijn nu meer dan zeven maanden verder. Ik had werkelijk gehoopt dat je met iets gekomen was, Victor.’

Rex zuchtte. Hij beseftte dat hij al die tijd veel te naïef was geweest en dat ook hijzelf er een prijs voor zou moeten betalen. Aan de andere kant van het bureau vouwde Victor de handen samen en richtte het hoofd op.

‘Ik b n klaar,’ zei hij toen. ‘Ik moet nu wachten.’

‘Wat bedoel je, Victor? Hou op met in raadsels te spreken. Daar kies je het verkeerde moment voor.’

‘Ik zal het je laten zien.’

Hij stond op en liep naar de tafel met de binoculaire microscoop die gebruikt werd bij het injecteren van de cellen. Eromheen lagen stapels papieren en tijdschriften en stonden houders met lege proefbuizen. Een snelle blik leerde Rex dat er in het hele laboratorium papieren verspreid lagen, maar dat er voor het overige geen tekenen van Victors activiteiten te zien waren. Er stonden geen proefopstellingen of petrischaaltjes gereed en nergens waren bakjes met muizen te zien. Het leek alsof Victor zijn experiment inderdaad had afgerond, zoals hij had gezegd, en dat hij intussen de tijd doodde met het lezen van tijdschriften, zoals een nachtwaker tijdens zijn dienst.

Victor keerde terug met een stapel kaartjes, waartussen hij begon te zoeken en waarvan hij er vervolgens, alsof hij een pokerspel wilde spelen, vijf naast elkaar op het bureaublad onder Cremers neus legde. Het waren vijf identieke foto’s, elk voorzien van dezelfde datum en een verschillend nummer van drie cijfers. Ze toonden opnamen gemaakt met de microscoop. Zonder uitleg te geven legde Victor vervolgens opnieuw vijf foto’s op het bureau. Ze waren ook weer identiek en verschilden amper van de eerste vijf opnamen. Op alle foto’s was te zien hoe het uiteinde van een pipet in een cel drong. Boven die rij van tien foto’s legde Victor weer een rij van vijf foto’s, die elk een cel na de eerste splitsing lieten zien – de datum verschilde één dag met die van de vorige foto’s. Nog steeds zwijgend ging hij verder met een vierde en een vijfde reeks opnamen, die iedere keer een volgend stadium in het groeiproces van een embryo toonden.

Tot zover was Rex niet onder de indruk. Wat Victor hem toonde waren foto’s die hij zelf ook al had gemaakt. Ook de volgende reeks met achtcellige embryo’s, die dus het stadium hadden bereikt waarop ze in de baarmoeder zouden worden geplaatst, lieten niets zien dat hem kon verrassen.

‘Wat wil je...’ begon hij.

‘Wacht,’ zei Victor en hij legde weer enkele reeksen van vijf foto’s op het bureau, waarbij hij met zijn duim hard op elke foto drukte, als om hun waarde te benadrukken. Rex zag nu hoe bij elke nieuwe reeks het embryo groeide. Van acht cellen naar zestien cellen naar tweeëndertig cellen. Dat had bij zijn weten nog nooit iemand kunstmatig kunnen realiseren zonder dat er misvormingen waren ontstaan. Bij de volgende reeks waren de cellen niet meer met het blote oog te tellen, maar het moesten er vierenzestig zijn, en toen Victor de laatste

reeks tentoonspreidde en zo het hele bureaublad van hoek tot hoek met foto's had bedekt, wist de stafarts dat het embryo op de foto was uitgegroeid tot honderdachtentwintig cellen.

‘Hoe ben je daarin geslaagd?’ vroeg hij opgewonden. ‘En waarom heb je ze zover laten uitgroeien?’

‘Als een embryo op natuurlijke wijze van de eileider naar de baarmoeder afdaalt,’ legde Victor uit, ‘dan gebeurt dat pas als het zo groot is als hier op de foto. Na vijf of zes dagen dus.’

Hij tikte met zijn wijsvinger op een foto van de laatste reeks en vervolgde: ‘De kans dat kunstmatig verwekte embryo's zich in de baarmoeder nestelen is dus ook veel groter als ze in een veel later stadium worden ingebracht dan tot op heden altijd werd gedaan.’

‘Maar tot op heden was het onmogelijk om embryo's zo ver te laten uitgroeien.’

‘Soms is wat onmogelijk is alleen maar moeilijk,’ klonk het bijna automatisch.

‘Maar hoe dan, Victor?’

‘Het is gewoon een kwestie van de juiste verhoudingen te vinden. Het is niet meer dan een chemisch proces. Ik zal het wel uitschrijven.’

‘En snel,’ zei Rex, die weer hoop begon te krijgen. Hij raapte een van de laatste foto's op en las de datum: 10 februari 1984. Hij telde even op zijn vingers en zei toen: ‘Dat is bijna drie weken geleden. De muizen kunnen dus elk ogenblik geboren worden.’

Hij zag dat Victor het hoofd schudde.

Is het mislukt?’ vroeg hij daarom. ‘Zijn de embryo's toch afgestoten?’

Victor schudde opnieuw het hoofd.

Wat dan, Victor?’ riep Rex vol ongeduld.

Het duurt ongeveer negen maanden,’ zei Victor, strak voor zich uit kijkend.

Ongeveer negen maanden. De woorden herhaalden zich in Cremers hoofd. Negen maanden. Hij slikte hoorbaar en hoopte dat de gedachte die bij hem was opgekomen niet klopte. Met een benauwd gevoel richtte hij zijn blik op de foto in zijn handen, ook al wist hij dat die hem niet méér kon vertellen. De meeste embryo's van zoogdieren zagen er in dat stadium identiek uit.

‘Zijn het...’ begon hij, maar hij kreeg de woorden niet uit zijn mond.

‘Menselijke embryo’s,’ bevestigde Victor.

Rex sloeg een hand voor zijn ogen. Een klap in zijn gezicht zou niet harder zijn aangekomen.

Als er iemand in deze hele zaak ooit bedrog pleegde, zoals altijd is beweerd, dan was het Rex Cremer vanaf het moment dat hij vernam dat Victor bezig was een mens te klonen. Hij was er zich van bewust, maar vond dat hij geen keuze had. Het was de enige mogelijkheid die hij nog zag om de situatie recht te zetten. Misschien was zijn beslissing kortzichtig of ingegeven door eigenbelang, misschien was het gewoon paniek, maar het was in elk geval zijn eigen beslissing. Hij was dan wel door Victor voor voldongen feiten geplaatst, maar daarna had hij alleen het verdere scenario uitgewerkt en Victor ertoe bewogen dat te volgen. Daarvoor had hij een tactiek gebruikt. Om te beginnen had hij gezegd dat Victor met spoed volwassen muizen moest klonen, want dat was immers wat van hem verwacht werd. Het was misschien een stap terug, maar op die manier zou hij de kritiek van Solar en Grath kunnen weerleggen en bovendien – en dit had hij met nadruk gezegd – alle andere ongelovigen tot inkeer brengen. Daarnaast zou Victor zo een brug kunnen vormen naar het nieuws van de menselijke klonen, dat anders bij de hele mensheid als een donderslag bij heldere hemel zou aankomen.

De ongelovigen tot inkeer brengen. Een brug vormen. De hele mensheid. Een donderslag bij heldere hemel.

Die woorden had Rex Cremer inderdaad gebruikt en ze hadden hun effect niet gemist. Victor was een en al oor geweest en de stafarts had hem voorgesteld om de foto’s van de menselijke embryo’s te laten doorgaan voor foto’s van muizenembryo’s.

‘Ik moet de anderen toch iets kunnen tonen,’ had hij uitgelegd. ‘Dat is de enige manier om ze nog te kunnen overtuigen.’

‘Waarvan?’ had Victor gevraagd.

‘Van je gelijk.’

Met die woorden had hij bewust weer een gevoelige snaar beroerd en wat hij had gezegd was ook gemeend. Hij geloofde werkelijk dat Victor zover was als hij had verteld, maar wel had hij twijfels gehad over de goede afloop van het experiment, veel meer dan over het experiment zelf, althans op dat moment. Ergens had hij nog gehoopt dat de embryo’s zich niet in de baarmoeder zouden hebben genesteld of dat ze alsnog later door het lichaam van de vrouw zouden

worden afgestoten. Dat zou hem in elk geval een gewetenskwestie hebben bespaard. Maar dat was niet zijn eerste zorg geweest.

‘En als ze willen weten waar de embryo’s zelf zijn?’ had Victor gevraagd.

‘Dan antwoorden we dat ze afgestoten zijn. Ik kan ze misvormde embryo’s tonen die nog uit mijn eigen onderzoek stammen.’

‘We? Je zegt dat “we” zullen antwoorden...’

‘Ja, Victor, wij. Jij en ik. We moeten onze antwoorden op elkaar afstemmen. Later, als de tijd rijp is, zullen we de waarheid vertellen. En dan zullen ze ons ook begrijpen. Het gaat erom dat we nu even tijd winnen. We moeten de wereld voorbereiden op wat komt.’

Victor had geknikt en Rex had het gevoel gehad dat hij hem had overtuigd. Zijn veronderstelling dat Victor met de juiste woorden toch in een bepaalde richting was te sturen, was dus juist geweest. Victor was te bespelen met retoriek. Hij schatte het woord hoger in dan de wetenschap. Of hij achtte het woord de hoogste wetenschap. Daar was hij nog niet helemaal achter en dat was ook niet zo belangrijk. Beide veronderstellingen verklaarden in elk geval ook waarom Victor geen belang aan wetenschappelijke verslagen hechtte. Daarin telden immers alleen de feiten, niet zozeer de woorden, en bombast was al helemaal ongewenst. Het karkas was belangrijk, niet het omhulsel.

Achteraf had Rex opnieuw de proef op de som genomen door hem nog een vraag te stellen. Hij was er zozeer van overtuigd dat hij hem had doorgrond dat hij diens antwoord al meende te kennen.

Hij had aan Victor gevraagd waarom die zichzelf had uitgekozen om te klonen en was er zeker van geweest dat zijn antwoord naar God zou verwijzen die de mens naar Zijn beeld had geschapen, zoals Victor al eens eerder had gezegd.

Maar Victor had iets heel anders geantwoord. Hij had eerst naar zijn mond gewezen. Naar het litteken op zijn bovenlip dat half schuilging achter zijn snor.

‘Hierom,’ had hij toen gezegd.

Geen verhullende woorden. Geen retoriek.

‘Hoezo?’ had Rex gevraagd. Zijn stem had mager geklonken.

‘Dit zal het bewijs zijn. Zoals bij de muizen de kleur van hun vacht.’

Rex had meteen doorgehad wat hij bedoelde. Ineens ging het weer om wetenschap. Om de essentie ervan. Het bewijs. Waar was het woord gebleven?

‘Je wilt dus zeggen,’ begon hij met enige aarzeling, ‘dat als het kind bij de

geboorte ook...' – hij wees in een onhandige beweging naar zijn eigen bovenlip – '... dat het dan fysiek bewezen is dat het kind een kloon van jou is.'

Victor had geknikt.

'Maar het kan toch ook gewoon van vader op zoon worden overgedragen,' had Rex toen opgemerkt en hij had geen idee gehad hoe treffend zijn opmerking was. 'Dat het gewoon erfelijk is. Het is toch een genetische afwijking, nietwaar?'

Victor had opnieuw geknikt en zijn antwoord blijkbaar al klaar gehad.

'Elke schisis is uniek,' had hij op een belerende toon gezegd. 'De ligging, de vorm, de diepte en de breedte ervan. Als ik dus kan aantonen dat de schisis van het kind identiek is aan die van mij...'

'En hoe ga je dat doen?' had Rex hem onderbroken. 'Je bent toch...'

Hij had niet meteen het juiste woord gevonden en daarom weer een onhandig gebaar gemaakt. Toen was het woord hem te binnen geschoten. Behandeld. Dat had hij gezocht, maar voor hij het had kunnen uitspreken, had Victor al een kartonnen map in zijn richting geschoven.

'Hiermee,' had hij gezegd.

Rex had de map geopend en met open mond naar de opnamen gekeken, alle in zwart-wit, zodat de contrasten scherp waren en elke foto genadeloos toonde wat het litteken al die jaren bij elkaar had gehouden. Hij had er zijn ogen niet vanaf kunnen wenden. Van het omhulsel dat verwijderd was en van het karkas dat verschenen was. En hoe langer hij was blijven kijken, hoe meer hij zelf verscheurd was geraakt. Alsof wat hij had gezien besmettelijk was geweest.

'En de vrouw, Victor?' had hij moeizaam uitgebracht. 'De vrouw. Weet zij dit?'

Victor had gezwegen en Rex had het begrepen. Victor had het haar niet verteld. Hij had het geprobeerd, maar het was hem niet gelukt. Hij was goed begonnen, helemaal zoals hij zich had voorgenomen. Hij had gezegd dat het kind uit een van haar eigen eicellen zou worden geboren en dat er geen zaad aan te pas zou komen. Dat was zo en dat had hij dus zonder beklemd gemoed kunnen zeggen.

Zij had zijn woorden voor zichzelf herhaald.

Eigen eicellen. Geen zaad.

Door haar uitbundige reactie was Victor meteen tot het besef gekomen dat ze zich bij zijn woorden iets had ingebeeld dat hij haar nooit had willen voorspiegelen.

Ze had uitgeroepen: ‘Het kind zal dus sterk op mij lijken!’

Hij had willen zeggen dat het kind dat ze zou baren niet op haar zou lijken. In de verste verte niet. Hij had eraan willen toevoegen dat hij de volgende keer wel een kind kon maken dat op haar zou lijken. Dat helemaal haar zou zijn.

Hij had het willen zeggen. Maar toen had zij die ene uitspraak gedaan.

Ze had gezegd: ‘Een kind dat helemaal op mij lijkt. Dat zou een godsgeschenk zijn.’

Het had hem diep gegriefd.

* * *

Op het gymnasium van de Brüder der Christlichen Schulen in Eupen kreeg Victor Hoppe vele bijnamen die zinspeelden op zijn uiterlijk. Zelfs de leerkrachten, bij wie behalve geestelijken ook een aantal leken zaten, hadden het soms over hem als die rooie van klas 2B of die jongen met zijn hazenlip uit klas 4A. Victor hoorde het wel, zeker als leerlingen hem van alles natiëpen, maar het stoorde hem niet. Eigenlijk was er weinig dat hem nog kon storen. Dat was zijn geluk in die jaren, want er was toen niemand meer die hem in bescherming nam zoals broeder Rombout dat vier jaar lang had gedaan.

Door zijn apathische houding werd er gezegd dat er om Victor een muur zat waarop alles afketste, soms letterlijk, wanneer er een prop of een bal naar hem werd geworpen, vaak figuurlijk, wanneer hij werd uitgemaakt of uitgelachen.

Omdat hij niet of nauwelijks reageerde, bleven de pesterijen al met al beperkt. In het begin van elk schooljaar, als er nieuwe leerlingen in de klas kwamen en iedereen zich tegenover elkaar probeerde te bewijzen, kreeg Victor het steeds hard te verduren, maar al na een paar weken werd hij meer en meer met rust gelaten en leidde hij, ondanks zijn uiterlijk, een onopvallend bestaan in de klas.

Ook op het pensionaat keken nog weinigen naar hem om, temeer omdat hij voortdurend aan het studeren was. Victor las en las, altijd en overal. Hij las in leerboeken, hij las in encyclopedieën, hij las in tijdschriften, hij las in naslagwerken.

De lijst van boeken die hij leende van de schoolbibliotheek was indrukwekkend lang, maar tegelijkertijd erg eenzijdig, want Victor was alleen maar geïnteresseerd in boeken die wat met natuurwetenschappen te maken hadden. Niet één keer leende hij een boek over iets anders, over iets meer vrijblijvends.

Door zijn extreme fixatie vervreemde Victor nog meer van de mensen om zich heen en diezelfde mensen vervreemdden ook steeds meer van Victor zelf, voornamelijk omdat hij, zoals vaak werd gezegd, nogal raar deed. Als Victor praatte, dan praatte hij immers over de wonderen van het menselijke lichaam of over de werking van een röntgenapparaat of over een nieuw medicijn tegen een of andere vreemde ziekte. En als hij eenmaal aan het praten was, dan bleef hij ook praten, aan een stuk, en op zo'n pedante manier dat weinigen hem nog konden of wilden volgen. Zelf was hij zich daar niet van bewust omdat geen enkel signaal van buitenaf tot hem doordrong. Alleen als de leraar hem met luide stem beval om een eind te maken aan zijn betoog, hield hij op.

Tijdens Victors jaren op het gymnasium begon zijn zogenaamde slordigheid

zich meer en meer te uiten. Zo althans interpreteerden ook de leerkrachten toen al het feit dat hij schriftelijke opdrachten soms maar half afwerkte. Sommigen noemden het luiheid en eigenlijk zaten die leraren dichter bij de waarheid. Veel oefeningen liet Victor immers onopgelost omdat hij het nut niet inzag om dingen te blijven herhalen als hij ze eenmaal had aangeleerd, of om bewijzen keer op keer helemaal uit te schrijven terwijl alles al in zijn hoofd geregistreerd stond.

Die zogenaamde slordigheid in combinatie met zijn beperkte interessewereld maakte dat Victor op het gymnasium een middelmatige leerling was. Voor fysica, chemie en biologie behaalde hij goede resultaten, voor Latijn en talen zat hij rond het gemiddelde, terwijl hij voor aardrijkskunde, geschiedenis en wiskunde meestal net voldoende haalde. Voor godsdienst, muziek en tekenen had hij geregeld een onvoldoende, maar nooit was het totaal slecht genoeg om hem een jaar over te laten doen. Dat hij een jaar zou overslaan, zoals op de lagere school, was gezien zijn resultaten eveneens uitgesloten. Daardoor deed Victor Hoppe zes jaar over de middelbare school, zoals de meeste andere leerlingen, maar omdat hij al een voorsprong had toen hij begon, was hij met zijn zestien jaar toch de jongste leerling die op 30 juni 1961 aan het gymnasium van de Brüder der Christlichen Schulen in Eupen afstudeerde en naar de universiteit ging.

Tot een nieuwe uitspatting of vertoning is het in die zes jaar niet meer gekomen. Het moet gezegd dat Victor rust had gevonden in zijn geloof. Rust in die zin dat er geen nieuwe inzichten meer bij kwamen. God deed kwaad en Jezus deed goed.

Jezus was daar ten slotte ook voor gestraft. Dat had Victor met eigen ogen kunnen vaststellen. Wie goed deed, werd gestraft.

Dat had hij ook bevestigd gezien in de reactie van pater Norbert, die hem van het kruis had weggesleurd en enkele klappen had gegeven. Het was alsof er een onweer was losgebarsten.

‘God zal je hiervoor straffen, Victor Hoppe!’

Het kwaad probeerde wie goed doet te bestrijden. Telkens opnieuw en opnieuw.

Ondanks alle tegenstand zou Victor goed blijven doen. Zijn doel bleef om dokter te worden en zolang hij een doel had waar hij naartoe kon werken, was hij daar niet vanaf te brengen.

Maar voor het kwaad moest hij op zijn hoede blijven. Dat lag altijd op de loer. Hij merkte dat aan zijn vader. Die was aangetast door het kwaad. Als dokter

deed hij goed, als vader deed hij kwaad. En het kwaad breidde zich uit. Ook al was Victor zelden thuis, iedere keer vond zijn vader een reden om zich kwaad op hem te maken. Dan schreeuwde hij steeds luider en volgden er soms klappen.

‘Waar heb ik dit in godsnaam aan verdiend?’

Dat riep hij vaak en Victor wist dat hij daarmee op het kwaad doelde dat bezit van hem had genomen.

Zelfs de mensen in het dorp hadden het gezegd, zo had hij op een dag opgevangen. Zijn vader was nog niet terug van een huisbezoek en de mensen stonden voor het hek op hem te wachten. Victor zat op zijn kamer en hoorde hun stemmen door het raam.

‘Het gaat niet goed met de dokter.’

‘Het gaat van kwaad naar erger.’

Dat hadden ze gezegd. En daarmee wist hij voldoende.

Victor was vijftien toen hij erachter kwam dat het gesticht waar hij zijn eerste levensjaren had doorgebracht, in het dorpje La Chapelle lag. Op het gymnasium had hij nog maar weinig aan het gesticht gedacht. Het was niet zo dat hij die tijd vergeten was, maar er had zich lang niets meer voorgedaan dat in zijn hoofd het tandwiel in gang zette waardoor het hele raderwerk van zijn herinneringen begon te draaien. Alles wat dat voorheen wel had gedaan, deed of kon dat intussen niet meer. De wekelijkse misvieringen en de dagelijkse gebeden schampten op hem af. De bijbel, waaruit hij zoveel had geput, had hij definitief opgeborgen, zoals hij dat aan het eind van elk schooljaar met alle cursusboeken deed – in die zin was ook de bijbel slechts leerstof voor hem geweest. Van iemand als broeder Rombout, die met zijn zachte gelaatstrekken en zijn aangename stem de herinnering aan zuster Marthe levendig had gehouden, had Victor op het gymnasium geen les gekregen en sinds hij naar een andere afdeling van het pensionaat was verhuisd, was ook pater Norbert, die hem qua stemvolume soms aan zuster Milgitha had doen denken, uit zijn onmiddellijke leefomgeving verdwenen.

Welbeschouwd had Victor op het gymnasium naast rust in zijn geloof ook voor het eerst en voor lange tijd rust in zijn hoofd gevonden. Voor lange tijd, dat was een jaar of vijf. Toen werden zijn herinneringen toch weer gewekt, niet plotseling, maar gestaag, alsof er in zijn hoofd snaren werden aangeraakt, waarvan de opeenvolging van geluiden uiteindelijk een herkenbare melodie opleverde.

Opnieuw gebeurde het tijdens het jaarlijkse schooluitje. Dat bracht de leerlingen van het vijfde jaar Latijn eerst naar het drielandpunt en vervolgens naar de Calvarieberg in La Chapelle. Op die eerste plek was Victor nog nooit geweest, die andere plek kende hij maar al te goed. Toch stak hij zijn vinger niet op toen er werd gevraagd wie de kruisweg al eens had gedaan. Hij keek er ook niet naar uit. Het drielandpunt was allerm minst aan hem besteed en met de lijdensweg van Jezus wilde hij niet opnieuw worden geconfronteerd.

Deze keer gingen de leerlingen met de bus. Ze waren met eenentwintig jongens en niemand van de klas ging naast Victor zitten. Dat vond hij niet erg. Het viel hem zelfs niet op. Wel hadden er leerlingen voor en achter hem plaatsgenomen, van wie er eentje, Nico Franck, een opgeschoten jongen van zeventien, hem op de schouder tikte toen de bus net vertrokken was.

‘Victor, straks komen we in de buurt van het gesticht.’

De jongen die naast Nico Franck zat, boog naar voren en voegde daar meteen aan toe: ‘Ja, en kijk maar uit dat de zusters je niet zien of ze nemen je mee.’

‘En dan stoppen ze je tussen de idioten, waar je thuishoort,’ zei Nico.

Het gelach dat opsteeg deed Victor niets. De woorden deden dat wel: *Gesticht. Zusters. Idioten*. Drie snaren waren beroerd. Daarna lieten de leerlingen hem weer met rust.

Victor keek uit het raam, maar hij zag amper wat er aan hem voorbijging. Hij zag niet eens dat de bus zijn eigen huis passeerde.

‘Daar woont Victor tijdens de vakanties. Zijn vader is hier dokter,’ zei zijn klassenleraar – broeder Thomas, die Latijn gaf –, hard genoeg opdat de meeste leerlingen het hadden kunnen horen.

‘Ik dacht dat hij in een gesticht woonde!’ werd er lacherig geroepen door Nico Franck, die overeind was geveerd en met zijn wijsvinger op de kruin van Victor tikte.

‘Franck, gedraag je en ga zitten!’ riep broeder Thomas streng. Het gelach hield nog even aan.

Gesticht. Opnieuw die snaar. Het begin van de melodie.

Toen de bus op de top van de Vaalserberg was aangekomen, stapte iedereen uit, Victor als laatste. Terwijl meneer Robert, de aardrijkskundeleraar, wat uitleg gaf, keek Victor om zich heen. Het was druk. Tientallen toeristen bewogen zich over de vlakte, die slechts één kiosk en wat zitbanken telde.

‘Ze willen hier een toren bouwen, nog hoger dan de Julianatoren,’ zei de

klassenleraar. ‘Die staat een eind verderop. In Nederland. Wie is er al eens in Nederland geweest?’

Victor hoorde de vraag niet. Hij dacht aan het gesticht. Aan de zusters. Aan de idioten.

Imbecielen. Debielen. Die twee woorden kwamen vanzelf bij hem op.

‘Victor, doorlopen!’

De rij leerlingen was al vertrokken in de richting van het drielandenpunt. Victor sjokte erachteraan.

Een betonnen paal. Meer was er niet.

België, Nederland, Duitsland,’ zei meneer Robert terwijl hij om de paal heen draaide en met zijn armen hoeken vormde.

Victor begreep niets van wat zijn leraar probeerde duidelijk te maken. Voor hem was dit te abstract. Zijn vroegere leerkracht, broeder Rombout, zou met een stukje krijt de grenzen hebben gevisualiseerd door enkele lijnen op de grond te tekenen en dan zou Victor het waarschijnlijk wel hebben gezien. Maar nu niet. Zijn hoofd stond er sowieso niet naar. En het werd er niet beter op toen ook broeder Thomas woorden uitsprak die bij Victor wat losmaakten.

‘Dit is het gouden kalf van de geograaf,’ zei de broeder. Hij legde zijn ene hand op de steen en de andere op de schouder van zijn collega-leraar. ‘De uitbeelding van iets dat eigenlijk onzichtbaar is. Zoals God dus.’

Dat er ironie in de stem van de broeder zat ontging Victor. Hij had ‘gouden kalf’ gehoord. En ‘God’. En daardoor hoorde hij ineens een andere stem: *‘Mooies, Victor. Met een Zoals in zuster.’*

Hij voelde een rilling over zijn rug lopen. Alles ontging hem vanaf dat moment. Hij zag niet hoe de leerlingen van zijn klas om het drielandenpunt bewogen en daarbij allerlei bewegingen maakten met armen en benen. Hij hoorde niet dat de aardrijkskundeleraar aan hem vroeg of hij ook eens naar het buitenland wilde. En evenmin hoorde hij de stem van broeder Thomas die zei: ‘Victor droomt van veel verdere reizen. Van de zeven zeeën droomt hij.’

Nadat de klas ook naar het hoogste punt van Nederland was gelopen, met de drie grenspalen die volgens broeder Thomas aantoonde hoe wanhopig de mensen op zoek waren naar een houvast, stapten de leerlingen weer in de bus.

‘We rijden nu naar La Chapelle,’ zei meneer Robert. ‘Naar de Calvarieberg. Broeder Thomas zal wat over de geschiedenis ervan vertellen.’

Aan het eind van de achttiende eeuw,’ begon de broeder, ‘leefde er hier een

jongen, Peter Arnold genaamd. Hij leed aan epilepsie – vallende ziekte – en kocht op een dag op de markt een Mariabeeldje dat hij aan een oude eik hing...’

‘Victor, let je op?’ Meneer Robert had naast hem plaatsgenomen en stootte hem aan.

‘Aan een oude eik hing,’ antwoordde Victor werktuiglijk.

De aardrijkskundeleraar knikte en luisterde verder naar de broeder.

‘... van zijn aanvallen verlost werd. De zusters clarissen lieten daarom vlak bij die eik een bedevaartkapel oprichten. Een paar jaar later gebeurde er een nieuw mirakel. Frederik Pelzer, een jongen van jullie leeftijd, genas plotseling van zijn krankzinnigheid nadat zijn ouders in die bedevaartkapel voor hem gebeden hadden. De zusters besloten toen om naast de kapel een klooster en een sanatorium op te richten om zo nog meer misdeelden te redden.’

Misdeelden.

De meeste woorden waren rakelings langs Victor heen gewaaid, maar dat ene woord had zich prompt als met een angel aan hem vastgehecht. Sinds hij uit het gesticht was gehaald, had hij dat woord nooit meer gehoord.

Laten we bidden voor de misdeelden.

Zo opende zuster Milgitha het gebed als ze naar de kapel waren gebracht. De misdeelden, dat waren zij, de patiënten.

Het raderwerk in zijn hoofd begon te lopen. In het gelijkmatige tempo van een litanie.

Marc François.

Fabian Nadler.

Jean Surmont.

Bij elke naam zag hij meteen het gezicht.

Nico Baumgarten.

Angelo Venturini.

Egon Weiss.

Hij zag hoe Angelo Venturini het kussen op het gezicht van Egon Weiss legde.

Laten wij bidden voor Egon Weiss, die het tijdelijke voor het eeuwige heeft verwisseld.

Opdat zijn ziel rust mag vinden.

Bid je voor Egon? Dat is goed. Dan zal hij zeker rust vinden.

God geeft en God neemt, Victor.

Hij zag hoe zuster Marthe zich omdraaide en van hem wegliep. Ze liep alsof ze een zwaar kruis droeg.

Victor werd gevonden op het kerkhof van de kloosterzusters. Hij zat op een bank, het hoofd gebogen, de handen samengevouwen.

Bij de zesde statie van de kruisweg was meneer Robert erachter gekomen dat Victor zich niet meer tussen de andere leerlingen bevond. Hoe lang hij al weg was, wist niemand. Niemand had hem gemist.

Broeder Thomas en zuster Milgitha hadden hem gevonden. De abdis van het klooster had de handen voor haar mond geslagen toen ze de jongen zag.

‘Kent u hem?’ had de broeder gevraagd.

Maar zij had het hoofd geschud.

‘Nee, ik ken hem niet,’ was haar antwoord. ‘Ik heb hem nooit gezien. Hij zal verdwaald zijn.’

Toen had broeder Thomas de jongen bij de arm genomen en weggeleid. Victor was gewillig meegegaan.

Hij was niet verdwaald. Hij was gewoonweg niet verder gekomen dan de plek waar hij gevonden was.

Doktor Karl Hoppe zat na het ontbijt aan tafel de krant te lezen toen zijn zoon in de keuken verscheen. De jongen schonk een kop melk in en bleef bij het aanrecht staan.

‘Op welke dag hebt u mij uit het gesticht van La Chapelle gehaald?’

Het was een dubbele klap. Het feit dat Victor hem ineens een vraag had gesteld en de vraag zelf.

‘Wat zei je?’ vroeg hij, schijnbaar onbewogen. Hij sloeg een bladzijde van de krant om en hoopte dat Victor de vraag niet opnieuw durfde te stellen.

Maar hij durfde het wel.

‘Gesticht?’ hoorde de dokter zichzelf toen zeggen. ‘Hoe kom je erbij? Je hebt nooit in een gesticht gezeten.’

Hij keek niet op toen hij dat zei, ook al wist hij dat zijn zoon zijn blik zou negeren.

‘Ik heb toch...’ begon Victor. ‘Bij de zusters fran...’

‘Nee, Victor, dat heb je niet!’ verhief de dokter zijn stem. Hij smet zijn krant op tafel en richtte zijn hoofd met een ruk op. ‘Als ik bet zeg, dan is het zo! Ik zal het toch wel weten!’

Zijn zoon bleef nog even staan, zichtbaar nadenkend, en draaide zich toen om. In die beweging liet hij zijn kop melk los. Hij gooide die niet in woede op de grond, nee, hij draaide zich gewoon om, liet tegelijkertijd de kop uit zijn handen vallen en liep weg.

Karl Hoppe bleef één ogenblik in een verkrampde houding zitten, als aan zijn stoel genageld. Toen schoot hij achter zijn zoon aan.

Toen Victor een paar dagen later terug op het pensioonaat kwam en hij zijn koffer uitpakte, vond hij een map met zijn naam erop. Verder stond er in de linker bovenhoek *Sanatorium der Klarissen* op gedrukt, gevolgd door een adres in La Chapelle. Er zat geen brief in de map, alleen een kaart met data en een paar zwart-witfoto’s.

Victor keek naar de foto’s. Onbewogen, als met het oog van een dokter die al veel heeft gezien.

Toen keek hij naar de kaart. Achter elke datum stonden één of meer woorden. ‘Debiel’, las hij een paar keer. ‘Kan spreken. Helaas onverstaanbaar’, las hij. Ook de laatste regel las hij. ‘Ontslag’, stond er, voorafgegaan door een datum: 23 januari 1950.

Die datum trof hem wel.

* * *

Rex Cremer voelde onmiddellijk dat er wat aan de hand was. Zijn collega’s uit de staf hadden hem voor de vergadering genegeerd en wanneer hij iemand had aangesproken was het antwoord kort of ontwijkend geweest. Over enkele

minuten zouden ze anders reageren, dacht hij toen nog.

Zodra de rector de vergadering had geopend, vroeg Rex het woord en liet de foto's zien van de zes dagen oude embryo's. Hij voelde zich ongemakkelijk toen hij vertelde dat het embryo's van muizen waren en dat gevoel nam toe toen de reacties uitbleven. Hij zag dat sommige stafleden de rector aankeken. Die schraapte zijn keel en zei: 'We kunnen niets nog met zekerheid aannemen. We begrijpen dat je het voor Doktor Hoppe opneemt, maar er staat te veel op het spel om de zaken op hun beloop te laten.'

'De foto's spreken toch voor zich,' zei Rex, die in zijn eigen stem die van Victor Hoppe hoorde doorklinken.

'Het gaat niet om de foto's,' zei de rector, om er direct aan toe te voegen: 'Niet in de eerste plaats.'

Rex slikte. Hij vroeg zich af of de rector wist dat hij loog over de foto's. Die gedachte deed hem huiveren. Langzaam drong het tot hem door dat hij bezig was een grote fout te maken. De gebeurtenissen van de voorbije dagen hadden hem in verwarring gebracht. Hij was dingen gaan doen die hij voorheen nooit zou hebben gedaan en die zelfs nooit in hem zouden zijn opgekomen.

Van de stilte die Cremer liet vallen, maakte de rector gebruik om opnieuw het woord te nemen.

'Er komt een onderzoek. We hebben een internationale commissie van wetenschappers samengesteld. Die zal nagaan of Doktor Hoppe de dingen...' – de rector aarzelde even – '... de dingen heeft verzonnen.'

Verzonnen. Het was een van de ergste beschuldigingen die tegen een wetenschapper konden worden geuit. En het feit dat er een commissie was samengesteld zonder dat hij er wat van had geweten, betekende dat er ook aan hem werd getwijfeld. Dat zette hem aan het denken. Zou het inderdaad kunnen dat alles verzonnen was? En dat hij dat niet had doorgehad omdat hij Victor daartoe niet in staat achtte? Omdat hij altijd in zijn talent had geloofd? Zou het kunnen dat Victor daar misbruik van had gemaakt? Rex probeerde in zijn hoofd de dingen op een rijtje te zetten, maar de rector praatte alweer verder, monotoon, alsof hij een mededeling voorlas.

'Het onderzoek zal zich in de eerste plaats richten op het experiment met de gekloonde muizenembryo's dat door Doktor Solar en Doktor Grath wordt betwist. Doktor Hoppe zal zijn methode moeten demonstreren en de commissie zal nagaan of de beweringen in het artikel in *Cell* overeenkomen met de aantekeningen die hij tijdens zijn onderzoek heeft gemaakt.'

De aantekeningen waren een doolhof waarin alleen Victor de weg kende. Cremer wist dat. Bovendien zou Victor weigeren om zijn methode te demonstreren. Het hele onderzoek zou in zijn ogen tijdverlies zijn. Ook dat wist hij. En toch besloot hij ineens te zwijgen. De commissieleden moesten maar zelf ervaren hoe moeilijk het was om met Victor Hoppe samen te werken. Op die manier zouden ze begrijpen dat zelfs hij als stafarts niets te zeggen had gehad. Waarschijnlijk zou het zelfs in zijn voordeel zijn als de commissie tot het besluit kwam dat alles verzonnen was. Hij moest dan alleen nog maar bewijzen dat hij er helemaal buiten stond. Dat Victor dus alles volledig zelfstandig had gepland en uitgevoerd.

‘Kunt u zich hierin vinden, Doktor Cremer?’ vroeg de rector.

De stafarts keek nog steeds naar de foto’s en begreep niet hoe hij zich zo had kunnen laten meeslepen. Hij herinnerde zich zijn opwinding toen Victor hem de foto’s had laten zien, maar ook de schok toen hij vernam dat het mensenembryo’s waren. En hij had niets gedaan. Niets ondernomen. Geen vragen gesteld. Zelfs niet toen Victor hem had getoond hoe het kind er bij de geboorte uit zou zien.

‘Doktor Cremer?’ haalde de stem van de rector hem uit zijn gedachten.

Rex keek op, vouwde zijn handen samen voor zijn kin en zei: ‘Ja, het lijkt me inderdaad belangrijk dat we te weten komen of de dingen verzonnen zijn.’

Toen Victor vernam dat er een onderzoek naar zijn activiteiten zou komen was hij naar de rector gegaan om zijn ontslag in te dienen. De rector had gezegd dat dat door de buitenwereld als een schuldbekentenis zou worden gezien. Als hij er zelf van overtuigd was dat hem niets te verwijten viel, dan kon hij beter de uitslag van het onderzoek afwachten. Voor Victor was het onderzoek sowieso al een teken van wantrouwen, maar de rector verzekerde hem dat het onderzoek niet bedoeld was om leugens op te delven maar om de waarheid in een scherper licht te plaatsen en zo de kritiek van Solar en Grath te weerleggen. Nadat Victor daar even over had nagedacht, had hij zich hierin kunnen vinden en niet meer gerept over ontslag. Wel had hij bedongen tijdens de duur van het onderzoek afwezig te zijn omdat hij het niet zou kunnen aanzien hoe buitenstaanders aan zijn levenswerk zouden raken. Toen de rector hem had gevraagd of hij dan toch op zijn minst één keer zijn methode wilde demonstreren, had hij geantwoord dat alles beschreven stond en dat de rest een kwestie was van techniek en dus van veel oefenen, zoals hij had gedaan. Daarom was het zijn goed recht zijn verworvenheid voor zichzelf te houden opdat anderen niet met de eer zouden

gaan strijken. De rector wierp tegen dat de taak van de commissieleden er zo niet gemakkelijker op werd. Victor had de rollen subtiel omgekeerd door te antwoorden dat ze zo de kans kregen om hun bekwaamheid te bewijzen.

In de gesprekken met de commissieleden minimaliseerde Rex Cremer zijn rol in het hele gebeuren. Hij gaf toe dat hij als stafarts meer controle had moeten uitoefenen, maar verdedigde zich door te stellen dat Doktor Hoppe er bij zijn indiensttreding op had gestaan volledig zelfstandig te kunnen werken. Geregeld had hij geprobeerd om meer inzicht te krijgen in de methode van Doktor Hoppe, maar die had nooit op details willen ingaan. De commissie wilde weten of hij zich dan geen vragen had gesteld. Cremer vertelde dat Doktor Hoppe hem iedere keer weer had weten te overtuigen door te zeggen dat het allemaal een kwestie van techniek was. Een van de commissieleden vroeg of hij dat nog altijd geloofde. ‘Nee,’ zei hij. Tot twee keer toe.

Het onderzoek was een maand aan de gang toen Cremer thuis werd gebeld door Victor, die inderdaad al die tijd van de universiteit was weggebleven en weer in Bonn was gaan wonen. Het verraste hem niet dat Victor ineens belde, vermoedelijk wilde hij horen hoe ver de commissie met haar onderzoek stond.

‘Victor, dat is even geleden,’ zei hij op een neutrale toon. Hij had zich voorgenomen zich gereserveerd op te stellen. Meer en meer was hij er van overtuigd geraakt dat Victor al die jaren te veel ruimte had gekregen en daar misbruik van had gemaakt.

‘Ik heb je hulp nodig,’ viel Victor met de deur in huis, daarmee meteen Cremers vermoeden bevestigend.

‘Victor, de commissie is nog bezig. Ik kan niets zeggen. Ik weet niets. Ze doen gewoon hun werk en...’

‘Het gaat niet over de commissie,’ antwoordde Victor stellig. ‘Daar ben ik niet mee bezig.’

Rex was verrast, maar ook meteen weer op zijn hoede. Hij zou zich niet opnieuw door zijn beweringen laten meeslepen.

‘Waar gaat het dan over?’ vroeg hij en probeerde zijn stem zo vlak mogelijk te laten klinken.

‘De embryo’s,’ zei Victor.

Rex zuchtte hoorbaar.

‘Wat is er met die embryo’s?’ vroeg hij, maar snel verbeterde hij zichzelf: ‘Welke embryo’s?’

‘De klonen. Mijn klonen.’

‘Victor, ik weet niet of ik hierover...’

‘Rex, ik heb je hulp nodig!’ klonk het radeloos.

Rex schrok. Zo had hij hem in al die jaren nooit gehoord. Victor was altijd zo zelfverzekerd geweest, had hem zelfs nooit om raad gevraagd, laat staan om hulp.

‘Wat is er dan?’ Zijn interesse was gewekt, maar hij bleef wantrouwig.

‘Het zijn er vier... het worden er vier...’ sprak Victor snel, zodat hij nog moeilijker verstaanbaar was dan anders. ‘Vier, begrijp je, dat is te veel! Het was niet mijn bedoeling...’

‘Victor, kalm!’ riep Rex uit en hij stond versteld van de toon die hij aansloeg. Hij ademde diep in en zei toen: ‘Ik probeer te begrijpen wat je bedoelt.’

Hij wist dat best, maar had geen idee wat hij ervan moest denken en vooral geloven. Toen Victor hem zes weken daarvoor de foto’s van de vijf embryo’s had laten zien, had hij gezegd dat hij ze alle vijf bij de vrouw had ingebracht, in de hoop dat zich tenminste één embryo in de baarmoeder zou nestelen. Rex vond dat aantal al vrij hoog – twee tot vier embryo’s was de standaardprocedure, althans bij in-vitrofertilisatie – en nu was blijkbaar maar één embryo afgestoten en hadden de andere vier zich ingenesteld en waren dan inmiddels tot foetussen uitgegroeid. Als het waar was en alles verliep verder normaal, dan zou er een vierling geboren worden. Vier klonen ineens. Als het waar was. Maar hij geloofde het niet. En bovenal wilde hij er niets mee te maken hebben.

‘Ik begrijp het probleem niet, Victor,’ zei hij afwerend. ‘Vier van de vijf embryo’s. Dat is toch een succes.’

‘Het zijn er te veel.’

‘Dat had je toch vooraf kunnen weten. Of heb je jezelf onderschat?’

Hij was zich bewust van de spottende ondertoon en vroeg zich af of Victor dat zou merken.

‘Ik wilde zekerheid hebben,’ zei Victor.

‘Die heb je nu toch.’

‘Maar het zijn er vier. Ik weet niet of zij ze wil. Of zij ze alle vier...’

‘Dan neem jij er toch een paar.’

‘Dat kan niet. Ik weet niet hoe...’

‘Je moet je verantwoordelijkheid nemen,’ zei Rex op een licht vaderlijke toon. ‘Dat hoort erbij. Wie kinderen op de wereld zet, moet er voor zorgen.’

Geamuseerd wachtte hij op een antwoord, dat uitbleef.

‘Victor?’

Maar de verbinding was al verbroken.

Na twee maanden had de commissie het onderzoek voltooid. In het verslag dat op 30 mei 1984 aan de rector werd voorgelegd, werd met geen woord gerept over fraude of bedrog of over feiten die verzonnen waren. Daarvoor hadden de onafhankelijke wetenschappers geen harde bewijzen gevonden. Maar dat betekende geenszins dat het experiment van Victor Hoppe als geslaagd werd beschouwd en dat de resultaten ervan dus voor waar mochten worden aangenomen. Integendeel, de commissie had vastgesteld dat de aantekeningen van Victor Hoppe ‘veelvuldig voorzien waren van doorhalingen, onleesbare passages, verwarde mededelingen en tegenstrijdige gegevens’. Ze was dan ook de mening toegedaan dat ‘zelfs de meest elementaire wetenschappelijke richtlijnen niet waren gevolgd’ en besloot daarom dat ‘de kwaliteit van het hele onderzoek van Doktor Victor Hoppe ernstig in twijfel moest worden getrokken’.

* * *

Ik ben trots op je, Victor. Ik ben werkelijk trots op je.

Dat had hij willen zeggen, aan de telefoon, toen Victor het nieuws vertelde. Hij had zich voorgenomen om dat te zeggen.

Maar de toon waarmee zijn zoon had meegedeeld dat hij zijn artsdiploma had gehaald, had hem ervan weerhouden. Die toon was er een van onverschilligheid. Opnieuw. En hij had gedacht: Maar wees nu zelf toch eens trots, Victor! Schreeuw het verdomme uit!

Ook die woorden had hij niet uitgesproken. Hij had alleen maar gezegd: 'Goed, Victor, prima.' Op een toon alsof iemand hem had gevraagd hoe een gerecht smaakte.

En toen hij ophing, had hij zichzelf vervloekt. Ook opnieuw.

Hij was begonnen met 'Lieve Victor', maar dat had hij meteen doorgestreept. Daarna had hij nog 'Waarde Victor' en 'Beste Victor' geprobeerd om het ten slotte simpelweg bij 'Victor' te houden.

De rector van de universiteit van Aken riep Victor Hoppe in de vroege middag van 27 juni 1966 bij zich op kantoor. In een oogopslag nam hij de jongeman op en vroeg zich af of ze elkaar al eens eerder hadden gezien. Waarschijnlijk niet, anders zou hij het zich ongetwijfeld herinnerd hebben.

Van Doktor Bergmann, de stafarts van de faculteit biomedische wetenschappen, had de rector vernomen dat Victor Hoppe een dag eerder cum laude als arts was afgestudeerd. En dat hij altijd een harde, onopvallende werker was geweest, die doorzettingsvermogen aan talent had gekoppeld. Iemand van weinig woorden maar veel resultaten. Een belofte. Doktor Bergmann hoopte dat Victor Hoppe aan een van de afdelingen van zijn faculteit zou promoveren.

'En emotioneel? Zal het nieuws hem...?' had de rector aan het eind van het gesprek gevraagd.

Daar had de stafarts niet op kunnen antwoorden.

De jongeman zat er wat stijfjes bij. Hij had het hoofd licht gebogen, de armen en de benen gekruist. Een gesloten lichaamshouding, wist de rector, dat wijst op verlegenheid, angst, maar ook op terughoudendheid.

'Victor,' begon de rector nadat hij aan zijn bureau had plaatsgenomen.

De jongeman ging verzitten, maar keek niet op.

‘Victor, sta mij toe dat ik je eerst feliciteer met je diploma. Je professoren waren vol lof.’

‘Dank u wel,’ klonk het beleefd.

De nasale stem bracht de rector even in de war. Het kostte hem moeite om weer op de zin te komen die hij vooraf had gerepeteerd.

Feliciteren. Condoleren. Om die woorden ging het.

‘Maar ik moet je tot mijn spijt ook condoleren,’ zei de rector.

Victor Hoppe keek nog steeds niet op.

‘Je vader is overleden,’ ging de rector verder. Hij probeerde in zijn stem medeleven te laten doorklinken.

De jongeman leek niet eens te schrikken. Hij knikte alleen maar een paar keer. Misschien had hij het voelen aankomen. Of had zijn vader vooraf laten weten wat hij van plan was of al eens eerder een poging gedaan. De rector vroeg zich af of hij het dan nog wel moest vertellen.

‘Het verrast je niet?’ probeerde hij.

Victor haalde zijn schouders op.

‘Je had het dus zien aankomen,’ besloot de rector.

Nu schudde Victor het hoofd

‘Wat moest ik zien aankomen?’

De rector vouwde onwillekeurig zijn handen samen. Hij zuchtte hoorbaar.

‘Je vader heeft er zelf voor gekozen,’ sprak hij langzaam. Voor zijn dood. Het was zijn eigen beslissing.’

Er kwam aanvankelijk geen emotie los.

‘Hoe?’ vroeg Victor toen. ‘Weet u ook hoe?’

Hij wist hoe, maar moest hij dat gaan vertellen? Was dat zijn taak? Als de jongen het wilde weten, dan had hij daar natuurlijk recht op. Maar hoe moest hij het vertellen?

‘Aan een boom,’ zei hij, in de hoop dat dat voldoende duidelijk was.

De jongen knikte en zei toen iets dat de rector niet helemaal begreep.

‘Zoals Judas dus.’

‘Wat zei je?’

Victor schudde het hoofd en zweeg verder.

‘Is er iemand die je kan komen halen?’ vroeg de rector bezorgd. ‘Die je naar huis kan brengen? Kan ik iemand voor je bellen?’ ‘Nee, Herr Rektor, dank u,’ antwoordde Victor. En na een korte pauze, waarin hij zijn handen naar zijn schoot liet zakken, vroeg hij: ‘Moet ik naar huis? Is dat echt nodig?’

‘Dat lijkt me wel,’ zei de rector, de wenkbrauwen fronsend. ‘De politie wil je graag enkele vragen stellen. Niets bijzonders. Een standaardprocedure bij...’ Hij kreeg het woord niet over zijn lippen en begon daarom snel over iets anders.

‘Weet je al wat je gaat doen? Ik bedoel binnenkort. Nu je je diploma hebt behaald.’

Victor haalde zijn schouders op.

‘Daar heb ik nog niet over nagedacht.’

‘Je professoren zouden graag willen dat je hier aan de universiteit promoveert. Met jouw talent kun je nog veel verwezenlijken. Het zou zonde zijn om dat niet te doen.’

Even meende de rector een reactie te zien, maar die was zo miniem dat hij het zich ook kon hebben ingebeeld. Hij zou er wel een andere keer op terugkomen.

‘Zal ik vragen of iemand je naar huis brengt?’

Victor schudde het hoofd en stond op.

‘Nee, dank u. Het lukt wel.’

‘Ik hoop het. Maar als er wat is, aarzel dan niet om hier binnen te lopen.’

‘Dat zal ik doen, Herr Rektor. Dank u.’

‘Graag gedaan, Victor. En nogmaals gecondoleerd.’

Iemand van de sociale dienst van de politie had Victor de brief overhandigd. De envelop was geopend. Om een misdaad uit te sluiten, had de man uitgelegd. Hij had zich ervoor verontschuldigd.

Toen de man vertrokken was, had Victor de brief gelezen. Hij had niet gehoopt er antwoorden in te vinden, want hij had geen vragen gehad. Niettemin was er een schok door hem heen gegaan.

Victor, in elke mens gaan er krachten schuil die de wil en het verstand te hoven

gaan. Je mag dan nog zoveel goed doen, uiteindelijk moet je boeten voor het kwaad dat je hebt verricht. Goed doen alleen is daarom niet genoeg. Het kwaad moet ook bestreden worden. En dat heb ik te weinig gedaan. Er is helaas geen weg terug.

Jou treft geen schuld. Onthoud dat. Jij hebt het beter gedaan dan ooit iemand had verwacht. Daar mag je trots op zijn.

Je moeder zou ook trots op je zijn. Zij was een vroom en goed christen. Ook dat moet je onthouden. Ik weet dat ze je graag veel liefde had gegeven, maar ook in haar zat iets dat sterker was dan zijzelf. Ik hoop dat je het haar kunt vergeven.

Mij hoef je niets te vergeven. Ik verdien het niet. Ik had mijn verantwoordelijkheid moeten nemen, maar dat heb ik nooit gedaan. Zoiets is onvergeeflijk. Wie kinderen op de wereld zet, moet ervoor zorgen. Vergeet dat nooit.

Over zorgen gesproken. Alles hier komt uiteraard jou toe. Het huis, de inboedel, het geld, en natuurlijk de praktijk. Je wilde altijd al dokter worden, nu staat niets of niemand je nog in de weg.

Ik wens je veel succes en geluk toe. Je vader.

De woorden van zijn vader hadden Victor door elkaar geschud. Niet zijn daad en evenmin zijn dood, maar zijn woorden. Die deden de grondvesten wankelen waarop Victor zijn wereld had gebouwd. Hij was er altijd vanuit gegaan dat goed doen voldoende was en dat het kwaad enkel weerstaan moest worden.

Het kwaad probeerde immers al wie goed deed te bestrijden. Maar het was dus ook andersom. Wie goed deed, moest ook het kwaad bestrijden. Dat was een heel nieuw inzicht dat hem ineens was bijgebracht. Het zette hem aan het denken en vooral, het deed hem twijfelen. Voor het eerst in zijn leven twijfelde hij. Aan wat hij wist. Aan wat hij had gedaan. En aan wat hij nog zou doen. En het bezoek van pastoor Kaisergruber diezelfde middag maakte alles nog eens zo erg.

Pastoor Kaisergruber was met beklemd gemoed bij Victor Hoppe langs gegaan om over de begrafenis te praten. Hij wilde hem zo kort mogelijk onder ogen komen en had daarom meteen gezegd wat hij wilde zeggen.

‘Ik wil het sober houden, begrijp je?’

‘Nee, dat begrijp ik niet,’ antwoordde Victor.

‘Het mag niet. Eigenlijk mag het niet.’

‘Wat mag niet?’

‘Dat je vader een kerkdienst krijgt.’

‘Dat wil ik ook niet.’

‘Het was zijn wens.’

‘Zijn wens?’

‘Hij had instructies achtergelaten. Voor de begrafenisondernemer. Heb je die niet gezien?’

Victor schudde het hoofd.

‘Hij wil bij zijn vrouw, bij je moeder, begraven worden. Hij wil het voor haar. Eigenlijk mag het niet, maar we zullen daar niet moeilijk over doen. Maar het moet sober. Geen koor, geen toespraken. Sober.’

‘Waarom mag het niet?’

‘Vanwege... je weet wel. Iedereen weet het. Iedereen kon hem zien.’

‘Vanwege wat?’ drong Victor aan, tot ergernis van de priester.

‘Het mag niet van God.’ ‘Wat mag niet van God?’

Hij redeneert als een kind, dacht de priester, elk antwoord roept een andere vraag op. Om verdere discussie te voorkomen besloot hij duidelijkheid te scheppen.

‘Zelfmoord,’ zei hij onomwonden.

‘Waar staat dat?’

‘In de bijbel.’

‘Waar in de bijbel?’

De priester begon zich ongemakkelijk te voelen. Slechts zelden was hij tegengesproken. En het ergst vond hij nog dat hij geen weerwoord had omdat hij niet wist waar in de bijbel geschreven stond dat zelfmoord niet mocht. Toch noemde hij een vers. Aan het eind van het evangelie van Matteüs, waarin sprake was van de zelfmoord van Judas.

‘Matteüs 27, vers 18.’

‘Want hij begreep, dat ze Hem uit afgunst hadden overgeleverd,’ antwoordde Victor tot verbazing van de priester, en hij voegde er meteen aan toe: ‘Het staat niet in de bijbel. Er staat niets over in de bijbel.’

De priester was even uit het lood geslagen, maar hij herstelde zich snel.

‘Het mag niet van de Kerk!’ zei hij op besliste toon. ‘Het leven is een geschenk van God. Dat mogen we niet eigenhandig vernietigen. Het is niet aan ons om over leven en dood te beslissen. Dat moet Hij doen! God geeft en God neemt, niemand anders.’

‘Wie geeft Hem dat recht?’ verhief Victor licht zijn stem. ‘Waarom zouden wij ons aan zijn wil moeten overleveren? Hij is het kwaad en het kwaad moet bestreden worden.’

De duivel zit werkelijk in hem, dacht pastoor Kaisergruber, ik heb het altijd geweten. Het kwaad is nooit verdreven. Het moet blijvend bestreden worden.

‘Je moest je schamen voor zulke uitspraken! Heb je daarginds dan niets geleerd? Je vader heeft je er veel te vroeg weggehaald! Zuster Milgitha had gelijk: het kwaad is nooit uit je verdreven.’

Toen stond hij met een ruk op en liep weg. Na twee passen hield hij halt en draaide zich om. Victor zat erbij alsof hij door de hand Gods zelf geslagen was.

‘Zaterdag om tien uur wordt je vader begraven. Een sobere mis. En daarna wordt hij in het graf van je moeder bijgezet. Zoals hij het zelf wenste.’

Victor was niet aanwezig op de begrafenis van zijn vader. Hij was daags ervoor teruggekeerd naar zijn kamer op de universitaire campus. Hij was elk houvast en elke richting kwijt. Hij was stuurloos. In zijn hoofd gonsde het van stemmen en woorden. Het was een kakofonie zoals hij nooit eerder had ervaren.

Je vader heeft je er veel te vroeg weggehaald.

Je mag dan nog zoveel goed doen, uiteindelijk moet je boeten voor het kwaad dat je hebt verricht.

Het kwaad moet ook bestreden worden.

Het kwaad is nooit uit je verdreven.

God geeft en God neemt, niemand anders!

Zo stuurloos was hij dat hij nog amper zijn kamer uit durfde te komen.

De rector en de stafarts van de faculteit biomedische wetenschappen hadden hem opgezocht. Het was half augustus. De hondsdagen haalden een laatste keer uit met temperaturen van meer dan dertig graden. Alles zinderde in de zon.

De rector had aangeklopt, maar er was niemand komen opendoen, ook al hadden zowel hij als Doktor Bergmann een stem opgevangen. Het was een monotoon geluid, alsof er op een te trage snelheid een bandje werd afgespeeld.

‘Victor!’ had de rector geroepen. Het geluid was gestopt, maar er was niemand komen opendoen.

De rector had bij de conciërge de reservesleutel gehaald en gehoopt dat in Victor niet hetzelfde was gevaren als wat diens vader tot wanhoop had gedreven.

Toen hij de deur opende, sloeg de hitte hem in het gezicht. En meteen na de hitte kwam hem een stank tegemoet, een stank als van bedorven vlees. Die associatie kwam bij hem op, nog voor hij de vliegen had gezien. Die kwamen bijna meteen de kamer uit gevlogen. Tientallen vliegen. Groen en glanzend. Luid zoemend.

De rector deed geschrokken een stap achteruit en botste tegen de stafarts aan. Allebei brachten ze in een reflex een hand voor de neus, terwijl ze met de andere hand de vliegen om hun hoofd probeerden te verjagen. Allebei dachten ze hetzelfde. Allebei treuzelden ze.

Maar de stem dan? Vanwaar was de stem gekomen?

Met gestrekte arm duwde de rector de deur helemaal open en wierp een blik de broeierige kamer in.

De jongeman zat aan een bureau over een boek gebogen, zijn ellebogen leunend op het blad, zijn handen tegen zijn oren gedrukt. Het bureau bevond zich in een hoek van de kamer, rechts van het raam, en de vensterbank stond vol geopende conservenblikken. Links van het raam stond een gasstel met een steelpan op een klein aanrecht, ook vol conservenblikken. Op en rond en in en uit de steelpan en de blikken kropen vliegen.

De rector hapte naar adem en zei: ‘Victor? Victor Hoppe?’

De jongen keek niet op. Vliegen dansten boven zijn hoofd en kropen over zijn met sproeten bedekte onderarmen.

De stafarts was nu ook naderbij gekomen en keek over de schouder van de rector mee naar binnen. Verbijsterd schudde hij het hoofd. Hij haalde diep adem en liep verder de kamer in, recht naar het raam, dat hij opengooide. De blikken op de vensterbank vielen met veel lawaai op de grond. Victor keek geschrokken om. Doktor Bergmann herkende hem nauwelijks. Het bleke gezicht was nog bleker dan anders, de ogen waren bloeddoorlopen en op zijn kin groeiden toefjes rode haren, te weinig om van een baard te spreken.

‘We dachten dat er wat mis was met je,’ zei de stafarts gehaast, in de verwachting dat Victor hen elk ogenblik de kamer uit zou sturen. ‘Hoe gaat het met je?’

‘Ik ben op zoek naar antwoorden,’ zei hij met hese stem, zijn blik gericht op het open raam, waar verse lucht naar binnen stroomde. Tegelijk veegde hij met de rug van zijn hand over zijn rechterwenkbrauw, waarop een vlieg was geland.

De stafarts trok een mondhoek op en stuurde een blik van verstandhouding naar de rector.

‘Wij allemaal, Victor, wij zijn allemaal op zoek naar antwoorden,’ zei hij.

‘Hoe lang zit je hier al?’ vroeg de rector.

Victor wendde zijn gezicht met een ruk in de richting van de deur. Zijn blik bleef even op de das van de rector gefocust. Toen sloeg hij zijn ogen neer en schudde zijn hoofd.

Opnieuw nam de rector het woord.

‘Misschien moet je je even oprispen, Victor. Doktor Bergmann en ik willen het een en ander met je bespreken. Over je toekomst en zo. Zullen we over een halfuurtje afspreken in mijn kantoor?’

De jongeman knikte zonder op te kijken. Hij schaamt zich, meende de rector en hij probeerde hem gerust te stellen.

‘We begrijpen dat je het moeilijk hebt. Dat is normaal. Dat zou iedereen in jouw situatie hebben. We zullen straks kijken hoe we je kunnen helpen. Maak je maar niet ongerust.’

De rector wenkte Doktor Bergmann, die zei: ‘Ik zie je straks, Victor.’

‘Hij is wanhopig,’ zei de rector even later toen ze ver genoeg van de kamer verwijderd waren. ‘Hij weet niet hoe hij met de dood van zijn vader moet omgaan.’

‘Dat kun je wel zeggen. Heb je gezien wat hij aan het lezen was?’

De rector schudde het hoofd. ‘Nee. Iets bijzonders?’

‘De bijbel.’

‘De bijbel,’ herhaalde de rector, ‘dan is hij werkelijk wanhopig’

Doktor Bergmann had Victor uitgelegd welke richtingen hij kon volgen om te promoveren of, zoals de stafarts het uitdrukte, in welke afdeling zijn talent het

meest tot zijn recht zou komen.

Hij kon promoveren aan de afdeling oncologie en zich daar specialiseren in kankeronderzoek. Aan de afdeling geriatrie kon hij zich verdiepen in het opsporen en voorkomen van infectieziekten bij ouderen. Maar ook zag Doktor Bergmann hem al uitstekend werk verrichten aan de afdeling embryologie, waar een proefproject begon over in-vitrofertilisatie, dat de stafarts zelf zou leiden.

De rector had Victor Hoppe tijdens de uitleg van Doktor Bergmann nauwlettend in de gaten gehouden. De jongeman had geen enthousiasme getoond, geen vragen gesteld en slechts nu en dan geknikt, haast uit beleefdheid, zo leek het.

‘Eigenlijk is het heel eenvoudig, Victor,’ nam de rector daarom maar zelf het woord. ‘Als je wil promoveren, en dat hopen wij uiteraard, dan heb je de keuze uit oncologie, geriatrie of embryologie, of anders gezegd, uit levens redden, levens rekken of levens maken.’

Met zijn wijsvinger duidde hij de drie namen van de afdelingen aan die Doktor Bergmann had opgeschreven. Die beweging en die woorden herhaalde hij: ‘Levens redden. Levens rekken. Levens maken.’

‘Levens maken,’ zei Victor, maar het was niet duidelijk of het een vraag was.

‘Levens creëren,’ legde de rector uit, blij dat hij in elk geval Victor's aandacht had gevangen. ‘Levens scheppen.’

En toen zei hij, denkend aan de bijbel die Victor aan het lezen was: ‘Levens geven. Zoals God.’

Levens geven. Zoals God.

Victor zag het als een handschoen die hem werd toegeworpen. Een uitdaging.

God geeft en God neemt, Victor. Maar niet altijd. Soms moeten we dat zelf doen. Onthoud dat.

Ineens had hij het begrepen. En ineens had hij weer een doel gehad.

* * *

Op 15 juni 1984 was Rex Cremer naar Bonn gereden. De dag ervoor was Doktor Hoppe door de rector gebeld, die hem vroeg of hij naar de universiteit wilde komen omdat het verslag van de commissie af was, maar dat had hij geweigerd.

‘Stuur het maar op,’ had hij gezegd, zonder zelfs naar de inhoud te informeren.

De rector had ermee omhoog gezeten en toen had Cremer voorgesteld Doktor Hoppe op te zoeken om hem het verslag persoonlijk te bezorgen. Zo had hij eindelijk een goede reden gevonden om Victor na twee maanden nog eens te spreken.

Hij parkeerde zijn auto voor het rijtjeshuis waar aan de gevel nog altijd een bordje hing dat vermeldde dat Victor Hoppe vruchtbaarheidsarts was. Hij had zijn komst niet aangekondigd en hoopte dat Victor thuis was. Of hij hem binnen zou laten was een andere vraag.

Toen Rex aanbelde zag hij dat zijn hand trilde. Hij hoorde geluid achter de deur en zodra hij de dokter zag, viel het de stafarts op dat zijn baard langer was geworden.

Victor nam Cremer vluchtig op en liet zijn blik naar de straat afdwalen, alsof hij wilde zien of er nog iemand was meegekomen.

‘Ik heb het verslag van de commissie bij me,’ zei Rex. ‘De rector heeft me gevraagd of ik het met je wil bespreken.’

De dokter reageerde niet.

‘Misschien moeten we even naar binnen gaan,’ probeerde de stafarts. ‘Het lijkt me wat moeilijk om het hier op straat te bespreken.’

‘Geloof u mij nog?’ vroeg Victor plotseling.

Rex was overrompeld, niet alleen door de vraag, maar ook door de aanspreekvorm. Ze hadden elkaar destijds al snel getutoyeerd en nu had hij u gebruikt, als om te benadrukken dat er opnieuw een afstand tussen hen was ontstaan.

‘De commissie zegt niet dat ze u niet geloven,’ antwoordde hij na enige aarzeling. ‘Alleen de kwaliteit van uw onderzoek wordt betwijfeld.’

‘Ik heb het niet over de commissie. Ik heb het over u. Geloof u mij nog?’

De directheid van de vraag liet geen vluchtwegen open.

‘Ik heb mijn twijfels.’

‘Wilt u haar zien? Geloof u het dan? Als u het ziet?’

De zinnen hadden geklonken als een vers. Hij had ze in eenzelfde strakke cadans uitgesproken. Maar volkomen emotioneel. Daarna draaide de dokter zich om en liep naar binnen.

Rex bleef verbouwereerd staan. Wilt u haar zien? Hij had het zich afgevraagd. Uiteraard had hij haar willen zien, maar hij was bang geweest om betrokken te raken in iets waar hij zich eigenlijk verre van had moeten houden. Maar hij had ook duidelijkheid gewild. Daarvoor was hij gekomen. Eerder zou hij niet kunnen vertrekken. Daarom besloot hij Victor te volgen.

De dokter was naar boven gegaan en bij een deur blijven wachten tot Rex bij hem was. Toen had hij aangeklopt, maar er was geen antwoord gekomen.

‘Misschien slaapt ze,’ zei Victor, terwijl hij de klink naar beneden duwde. ‘De zwangerschap put haar uit. Er zijn ook al complicaties geweest.’

De kamer was half verduisterd. In het midden stond een ouderwets metalen ziekenhuisbed en eromheen was allerhande apparatuur opgesteld. Rex herkende een echograaf en een hartslagmonitor, die een grafiek toonde. Aan een houder hing een infuus, waarvan de slang naar de arm van de vrouw in het bed liep. Onder de lakens was een gezwollen buik al zichtbaar. Ze was een maand of vijf zwanger, had hij vooraf uitgerekend.

Victor wenkte hem naar het hoofdeinde van het bed. Hij schuifelde naar voren en zag haar zwarte, kortgeknipte haar. Daarna bekeek hij haar gezicht. Dat was mollig. Ze had haar ogen dicht. Haar mond was halfgeopend. Ze ademde rustig in en uit.

Victor maakte een gebaar dat ze de kamer moesten verlaten. Rex keek nog één keer naar haar gezicht. Naar haar buik. Zou zij weten wat daarin groeide? Opzettelijk liep hij toen tegen het bed aan, zodat het enkele centimeters verschoof. De vrouw schrok wakker. Ze had grote, donkere ogen. Fysiek verschilde zij van Victor Hoppe als dag en nacht.

Victor was meteen teruggekeerd om haar gerust te stellen.

‘Dit is Doktor Cremer,’ zei hij. ‘Hij is stafarts aan de universiteit van Aken.’

Rex had gezien hoe haar handen in een instinctieve beweging onder de lakens naar haar buik waren gegaan, alsof ze wat erin zat in bescherming wilde nemen.

‘Hoe gaat het met u?’ vroeg hij automatisch.

‘Het is zwaar. Vermoeiend,’ zei ze in het Duits met een licht accent. ‘Maar de dokter zegt dat het goed komt.’

Het had ingestudeerd geklonken, maar misschien had ze het zichzelf wel al die maanden ingefluisterd om het vol te houden. Rex kon zich niet aan de indruk onttrekken dat ze amper wist waar ze mee bezig was. Ze had nog iets naïefs over zich, iets kinderlijks, hoewel ze toch al achter in de twintig leek.

Hij keek opnieuw naar haar buik en vroeg zich af of hij ernaar moest vragen. Maar hij deed het niet. Hij wilde Victor niet uitdagen. Nog niet.

‘Als de dokter zegt dat het goed komt,’ zei hij, ‘zal het wel zo zijn.’

Daarna hadden ze de kamer verlaten en waren naar zijn kantoor gegaan.

‘Weet ze het?’ had hij meteen gevraagd.

‘Wat?’

‘Dat ze vier kinderen krijgt. Vier jongens. Klonen.’ Van jou, had hij niet over zijn lippen kunnen krijgen.

‘Het zijn er nog maar drie,’ had Victor geantwoord. ‘Eén is in de baarmoeder gestorven. Hij is er nog, maar het hart klopt niet meer.’

‘Weet ze dat?’

‘Nee.’

‘Ze denkt nog altijd dat ze een meisje krijgt?’

Victor had geknikt en Rex had gedacht: hij is gek. Voor het eerst had hij dat ook werkelijk geloofd.

En toch had hij niets gezegd. Ik moet me overal buiten houden, had hij gedacht en hij was over het rapport begonnen.

‘Ik wil het niet weten,’ had Victor meteen gezegd. ‘Ik kom toch niet meer terug.’

Dat was ook wat de rector had voorgesteld. Het academiejaar was afgelopen en daarom had hij Cremer gevraagd de dokter ervan te overtuigen niet opnieuw aan de slag te gaan. Dan hoefde er ook geen ontslag te komen.

Hem overtuigen was dus niet meer nodig geweest en Rex was vrijwel onmiddellijk opgestaan. Het rapport had hij op het bureau laten liggen.

Victor was meegelopen naar de voordeur. Eén ding had Rex toen nog willen weten: ‘Wanneer worden ze geboren? Ongeveer?’

‘Op 29 september.’

Victor had er niet eens over na hoeven denken.

III

Stapvoets reed Rex Cremer over de top van de Vaalserberg. Zijn auto schoof langs de vele toeristen die het drielandenpunt kwamen bezoeken. Hijzelf was er als kind een keer geweest en van dat uitstapje herinnerde hij zich levendig dat hij de Boudewijntoren had beklommen, die hij nu door de voorruit kon zien. Hij boog ver naar voren, zodat zijn borst haast het stuur raakte, en richtte zijn blik omhoog. Op het platform helemaal bovenaan stonden heel wat kinderen, sommige wezen naar een plek in de verte, andere zwaaiden naar bekenden op de grond.

Achtendertig meter. Zo hoog was de toren. Ook dat herinnerde Rex zich nog. Hij was altijd goed geweest in het onthouden van getallen.

Ongemerkt passeerde de voormalige stafarts de grens tussen Nederland en België. Hij was van Keulen onderweg naar Wolfheim. Om in het dorp te komen was hij via Aken en Vaals gereden en vanaf daar had hij de pijlen naar het drielandenpunt gevolgd.

‘Dan volg je de Route des Trois Bornes,’ had Victor hem uitgelegd. Aan het eind van die weg, voorbij de boogbrug, zie je het huis al liggen. Een vrijstaand huis met een hek. Net voorbij de kerk. Napoleonstrasse 1.’

De Route des Trois Bornes telde verscheidene scherpe bochten, die de nodige concentratie vergden van Cremer. Even kon hij daardoor het beklemmende gevoel van zich afzetten dat hem al de hele rit vergezelde. Maar zodra hij de brug voor zich zag, kreeg hij het opnieuw benauwd, meer nog dan voorheen.

Een week eerder had hij Victor ontmoet op een beurs voor medische apparatuur in Frankfurt. Het was al meer dan vier jaar geleden dat ze elkaar hadden gezien of gesproken. Hij had bewust niet naar hem gezocht, ondanks alle vragen waarmee hij was achtergebleven. De eerste maanden nadat ze elkaar in Bonn hadden gezien, had hij nog nauwlettend de vakbladen en kranten bijgehouden en tot zijn geruststelling was er nergens een artikel van of over Doktor Victor Hoppe verschenen. Daardoor was hij hoe langer hoe meer gaan aannemen dat het hele kloonexperiment mislukt was, als het al niet verzonnen was. Steeds meer wetenschappers waren dat gaan geloven omdat er sindsdien niemand anders successen had geboekt bij het klonen van zoogdieren. Voor Cremer was het echter altijd een dilemma gebleven of Victor daadwerkelijk alles

had verzonnen en hij zich als stafarts dus voortdurend voor de gek had laten houden. Voor zijn collega's aan de universiteit van Aken was dat al snel een uitgemaakte zaak, hetgeen verder samenwerken erg moeilijk had gemaakt. Hij was na de hele heisa weliswaar hoofd van de afdeling gebleven, maar hij had ondervonden dat alle respect verdwenen was, laat staan dat er nog iemand naar hem opkeek. Een jaar later was hij ingegaan op een aanbieding van een commerciële biotechnische onderneming in Keulen, waar hij de leiding had gekregen over de nieuwe afdeling stamcelonderzoek en DNA-technologie.

In die functie was Rex Cremer op zaterdag 29 oktober 1988 naar de beurs in Frankfurt gereisd om er nieuwe apparatuur te bekijken en te bestellen. Hij was amper binnen toen hij Victor had herkend. Meteen en van ver. Er was een schok door hem heen gegaan.

Hij had Victor niet benaderd, althans niet in eerste instantie. Twee uur lang had hij over de beurs geslenterd en geregeld had hij hem opnieuw zien lopen, echter zonder dat hun blikken elkaar hadden gekruist. Toen was hij begonnen hem te volgen. Waar bleef hij stilstaan? Naar welke apparaten ging zijn interesse uit? Welke vragen stelde hij?

Zijn stem! Toen hij dicht genoeg was genaderd om die opvallende stem te horen, waren de herinneringen aan diens woorden opgeborreld.

Dat is de fout. Ze leggen zich grenzen op.

God schiep de mens naar zijn gelijkenis.

Soms moeten dingen gewoon worden aangenomen.

Het zijn er vier. Dat is te veel.

Opvallend was hij Victor voorbijgelopen, in de hoop dat die hem zou herkennen en aanspreken, alsof hij zich vooraf al wilde indekken voor het geval anderen hen samen zouden zien. Maar Victor benaderde hem niet. Zijn ex-collega had zelfs geen blijk van herkenning gegeven toen hij hem vluchtig toeknikte op het ogenblik dat ze elkaar passeerden.

Zijn nieuwsgierigheid had het ten slotte gewonnen. Hij had zich omgedraaid en hem aangesproken. Victor had gekeken alsof hij net was ontwaakt.

'Ik ben het. Rex Cremer. Van de universiteit van Aken.'

'U bent veranderd,' had het droogjes geklonken.

Daar had hij niet bij stilgestaan. Hij was ervan uitgegaan dat hij gemakkelijk herkend zou worden, maar intussen droeg hij een bril en was zijn haar langer dan toen hij nog stafarts aan de universiteit was.

‘Dat hebt u goed opgemerkt,’ had hij geantwoord. Werktuiglijk had hij zijn bril rechtgezet. ‘Maar vertelt u eens, hoe maakt u het?’

Victor had achteloos zijn schouders opgehaald. Het was onduidelijk of hij geen zin had om te antwoorden of dat die reactie zijn antwoord was. Er was ook geen wedervraag gekomen, zodat Rex opnieuw het woord had moeten nemen.

‘En wat doet u nu? Het is zo lang geleden...’

Bewust had hij de vraag neutraal gehouden. Hij herinnerde zich nog goed hoe ontwijkend zijn ex-collega kon antwoorden.

‘Huisarts,’ had Victor gezegd.

‘Huisarts,’ had Rex lichtelijk verbaasd herhaald. Om zijn reactie te verdoezelen had hij meteen daarop gevraagd: ‘Waar ergens?’

‘In Wolfheim.’

‘Wolfheim?’

Victor had geknikt. Meer niet. Geen uitleg waar die plek lag. Niet dat hij geheimzinnig deed of zich terughoudend gedroeg, nee, hij straalde veeleer onverschilligheid uit, alsof hij geen gezamenlijk verleden had met de man tegenover hem. Daarin was verandering gekomen toen Rex vertelde dat ook hij inmiddels de universiteit van Aken had verlaten. Die mededeling scheen Victor te verrassen. Heel even had hij zijn ogen opgeslagen en leek het of hij wat wilde zeggen. Maar een verdere reactie was uitgebleven, tot Rex een opmerking maakte waarvan hij wist dat die de dokter niet koud zou laten.

‘Ze waren het geloof in mij kwijt.’

Daarmee bleek hij echter meer los te maken dan hij had kunnen vermoeden, want zonder zijn stemgeluid te dempen had Victor gezegd: ‘Zoals u dat in mij.’

Rex had half beschaamd om zich heen gekeken. Niet op ingaan, had hij gedacht, dat zou tot een nodeloze discussie leiden.

‘Hoe is het afgelopen?’ had hij gevraagd.

Hij had een ontwijkend antwoord verwacht en zou daar genoeg mee hebben genomen. Dat zou hem rust hebben gegeven. En het antwoord was ontwijkend, maar had tegelijk nog meer vragen opgeroepen.

‘Nog niet. Het is nog niet afgelopen.’

Er was een rilling door hem gevaren. ‘Hoe bedoelt u?’

‘Ik begin opnieuw.’

Dat antwoord was geruststellend. Dan was het vorige experiment mislukt. En het was dus klaarblijkelijk niet verzonnen. Het was simpelweg en logischerwijs mislukt. Godzijdank.

Toch had hij ernaar gevraagd. Hij wilde uit de mond van de dokter zelf vernemen dat het experiment mislukt was. Afwachtend had Victor naar de grond gestaard en toen had Rex ernaar gevraagd.

Oorspronkelijk zou de afspraak al de dag na de beurs hebben plaatsgevonden, maar die ochtend had Victor gebeld omdat er iets was voorgevallen. Hij had verward geklonken en voor zover Rex begrepen had, was er iets met de huishoudster gebeurd. Een ongeluk of zo. Of hij een paar dagen later kon komen? Daar had hij mee ingestemd, ook al werd zijn ongeduld daardoor nog langer op de proef gesteld.

Wat wist hij op dat moment? Dat er vier jaar eerder drie jongens geboren waren en dat de vierde vrucht niet helemaal was uitgegroeid en dood ter wereld gekomen. Ook wist hij dat ze alle drie inderdaad klonen waren van de dokter en dat ze tot in het kleinste detail op elkaar leken. Ten slotte wist hij dat de jongens nog altijd leefden.

Dat alles had hij die ochtend op de beurs vernomen van Victor. En hij, Rex Cremer, had met open mond geluisterd.

‘Kan ik ze zien? Mag ik ze zien?’ had hij in een opwelling gevraagd.

Hij mocht ze zien.

Toen had hij nog één vraag gesteld. Ook dat antwoord had hem verrast. Nee, geschokt. Hij had naar de namen van de kinderen gevraagd.

Rex Cremer parkeerde zijn auto voor het vrijstaande huis. Aan het hek zag hij een bordje met Victors naam en met spreekuren. Toen hij uitstapte hoorde hij de klok twee keer slaan. Hij was precies op tijd. Aan de overkant van de straat stond een vrouw de stoep te vegen. Hij knikte haar vriendelijk toe, maar haar reactie was miniem. Victor kwam naar buiten, begroette hem met een hoofdknik en deed het hek open.

‘Volgt u mij maar,’ zei hij, en hij liep alweer het tuinpad af.

Rex had het gevoel dat hij een zoveelste patiënt was die op consult kwam, wat werd versterkt toen bleek dat hij naar de spreekkamer werd geleid. Victor ging achter zijn bureau zitten en nodigde hem uit om aan de overzijde plaats te

nemen. Meteen viel Rex het fotolijstje op, dat op de hoek van het bureau half naar hem toe was gedraaid, haast als met opzet.

‘Zijn ze dat?’ vroeg hij.

Victor knikte.

‘Mag ik?’ Hij stak zijn hand al uit.

Victor knikte nogmaals en zei: ‘Het is een oude foto.’

Rex pakte het lijstje op en zag dat zijn hand trilde. Ergens hoopte hij nog altijd dat alles was verzonnen en hoewel de foto al bij de eerste aanblik de verbazingwekkende gelijkenis van de drie jongens duidelijk liet zien, was hij er nog niet van overtuigd dat het inderdaad klonen waren. Het kon zijn dat het een eeneiige drieling was en dat ze Victors dominante kenmerken simpelweg hadden geërfd: het rode haar en...

Elke schisis is uniek.

Hij hoorde het hem nog zeggen, ook al was het jaren geleden. Zijn blik ging naar de mond van de drie kinderen op de foto, maar de afbeelding was niet scherp genoeg om details te kunnen onderscheiden. Bovendien – dat kon hij wél zien – was de schisis al geopereerd. Maar ongetwijfeld zou de dokter foto’s hebben van vóór de operatie, ook al was zo’n bewijs niet meer nodig. Een Britse wetenschapper had inmiddels een manier gevonden om de unieke genetische code van elke mens weer te geven en te lezen. Aan de hand van zo’n DNA-test zou onomstotelijk kunnen worden aangetoond of de kinderen werkelijk identieke kopieën waren van Victor Hoppe.

‘Ze zullen wel erg veranderd zijn,’ begon Rex zo neutraal mogelijk. ‘Hoe oud zijn ze hier? Een jaar ongeveer?’

‘Net geen jaar,’ antwoordde de dokter. ‘Ze zijn inderdaad erg veranderd.’

‘Ik ben benieuwd.’

Hij had de kinderen graag meteen willen zien, maar toen Victor opnieuw het woord nam, wist hij dat die zijn geduld op de proef zou stellen.

‘Ik heb geprobeerd om het tegen te houden.’ Het klonk niet als een verontschuldiging. Hij deelde het gewoonweg mee.

‘Wat wilde u tegenhouden?’

‘Het ging te snel.’

‘Wat... ik begrijp het niet.’

‘De telomeren van sommige chromosomen waren veel korter dan normaal.’

Rex keek hem niet-begrijpend aan, maar de dokter vatte het verkeerd op.

‘U weet toch wat telomeren zijn?’ vroeg hij.

‘Natuurlijk weet ik wat telomeren zijn. Ik snap alleen niet waarom u daar ineens over begint.’

Maar terwijl hij dat zei, begon het hem al te dagen. De telomeren waren een lange reeks bouwstenen aan het eind van elke chromosoom in de celkern. Op een of andere manier leverden ze de energie voor een celdeling. Bij elke nieuwe deling verdween een aantal telomeren voorgoed omdat ze door de cel niet opnieuw werden aangemaakt. Hoe vaker een cel zich splitste, hoe minder telomeren er in de chromosomen van de celkern overbleven, kortom, hoe ouder de drager van de cellen, hoe korter de reeks telomeren.

‘Toen de jongens pas geboren waren,’ legde Victor uit, ‘kwam ik er al snel achter dat de telomeren van het vierde en het negende chromosoom veel korter waren dan die van de andere chromosomen.’

Eigenlijk wilde Rex het vervolg niet horen. Hoe meer hij te weten zou komen, hoe meer hij erbij betrokken zou raken. Maar hij had al een sterk vermoeden van wat de dokter wilde zeggen. Een van de vragen die biologen zich al vaak hadden gesteld en waarop nog geen antwoord was gevonden, ging over de werkelijke leeftijd van de kloon. Omdat de cel die de donorkern leverde van een volwassen individu afkomstig was, zouden de lichaamscellen van de kloon bij de geboorte veel ouder zijn dan de cellen die bij een normale bevruchting ontstaan. Ging het daarover? Was er daarmee iets misgegaan?

Hij voelde hoe de benauwdheid weer toenam.

‘Betekent dat...’ begon hij, maar hij werd abrupt onderbroken.

‘Ik heb geprobeerd om het tegen te houden,’ verhief de dokter licht zijn stem. Er klonk wanhoop in door. Het was voor het eerst dat Rex dat bij hem opmerkte. Of nee, het was één keer eerder gebeurd, toen Victor aan de telefoon om hulp smeekte omdat was gebleken dat er vier embryo’s waren uitgegroeid.

‘Maar ik geef me niet gewonnen,’ klonk het vervolgens beslist. Van wanhoop was geen sprake meer. Daarna zweeg hij weer, terwijl Rex nu wel meer wilde weten.

‘Doktor Hoppe, u had het over de telomeren van het vierde en negende chromosoom,’ begon hij. ‘U zei dat ze veel korter waren. Hoeveel korter?’

Victor staarde naar de foto die Rex nog altijd in zijn handen hield.

‘Minder dan de helft,’ zei hij werktuiglijk.

‘Minder dan de helft. Dat is... Had dat gevolgen voor de kinderen?’

‘Ze verouderden snel.’

Rex zag zijn vermoeden bevestigd, hoewel hij niet wist wat hij zich erbij moest voorstellen.

‘Viel het op?’ vroeg hij. ‘Ik bedoel, kon je het ergens aan zien?’

Hij hoopte dat de dokter nu zou voorstellen om naar de kinderen te gaan kijken, maar Victor knikte alleen maar en staarde naar de foto.

Toen leek er nog niets aan de hand,’ zei hij. ‘Daarna...’ Hij zweeg weer.

‘Daarna wat?’ ‘Ze werden plotseling kaal. Dat was het begin.’

Rex keek naar de foto. De rode haren van de drie jongens waren toen al dun en iel. Het was niet moeilijk om ze helemaal weg te denken.

‘Was er niets aan te doen?’ vroeg hij.

‘Ik heb het geprobeerd.’

‘En nu?’

‘De telomeren van het vierde en het negende chromosoom zijn opgebruikt.’

Rex schrok. Hij voorvoelde wat er met de kinderen te gebeuren stond en de dokter bevestigde dat: ‘Sindsdien zijn de celdelingen stilgevallen en sterven de overgebleven cellen langzaam af.’

‘Waardoor het verouderingsproces niet meer tegen te houden is?’

Victor knikte.

‘Maar er is niets verloren,’ zei hij toen. Hij had de rug gerecht, zijn handen om de armleuningen van zijn stoel, als op het punt om op te staan.

‘Niets verloren?’ vroeg Rex verwonderd.

‘Het was een mutatie. Niet meer dan dat. Nu ik het weet, kan ik er bij de selectie van de embryo’s op letten.’

Rex wist niet waar hij kijken moest om zijn verbazing te verbergen.

‘Het is nu eenmaal onze taak,’ ging Victor onverstoorbaar verder. ‘We moeten de fouten verbeteren die Hij in al zijn haast heeft gemaakt.’

Rex zette grote ogen op.

‘Een mutatie is toch niet meer of minder dan een fout in de genen,’ draafde

Victor door. ‘Zoals ook dit een fout in de genen is. Hij bracht zijn hand naar zijn bovenlip en maakte met zijn wijsvinger een schampende beweging langs het litteken. Onopvallend probeerde Rex zijn blik af te wenden.

En door die aangeboren fouten te verbeteren, verbeteren we onszelf,’ zei Victor nadrukkelijk. ‘Alleen zo kunnen we God het nakijken geven.’

De schok die Rex gewaarwerd, was nog groter dan toen hij had gehoord welke namen Victor de drie kinderen had gegeven. De woorden slingerden hem onwillekeurig terug in de tijd, naar het ogenblik dat hij het kaartje schreef waarmee hij Victor Hoppe nog voor hun kennismaking had gefeliciteerd.

U hebt God het nakijken gegeven.

En terwijl hij aan dat moment terugdacht, drong het tot hem door dat hij, Rex Cremer, met die ene ogenschijnlijk onschuldige zin alles in gang had gezet.

‘Zullen we?’ Victor had zijn stoel achteruit geschoven en was al half overeind gekomen. ‘U wilde toch de kinderen zien. Komt u maar. Ze zijn boven.’ Zonder op een antwoord te wachten, liep hij naar de deur.

Rex bleef nog even zitten, niet in twijfel of hij zou volgen, maar beduusd. Toen hij opstond, duizelde het hem. Hij knipperde een paar keer met de ogen en haalde diep adem.

‘Doktor Cremer?’ klonk het vanuit de gang.

‘Ik kom,’ zei hij. In zichzelf herhaalde hij die zin nog een paar keer. Terwijl hij achter Victor aan de trap opliep, probeerde hij zich te concentreren op wat hij te zien zou krijgen, maar de woorden die hij zopas had gehoord maalden iri zijn hoofd.

We moeten de fouten verbeteren die Hij in al zijn haast heeft gemaakt.

Het kan niet, dacht hij. Hij daagt me uit. Victor Hoppe daagt mij uit. Hij houdt mij voor de gek. Straks zal hij zeggen dat het allemaal verzonnen was en dan wil hij mijn gezicht zien. Daarom heeft hij mij hier laten komen. Zodat hij achteraf met me kan spotten. Omdat er ook met hem is gespot.

Op het moment dat Victor de deur opende, hoopte Rex nog altijd dat alles was verzonnen. Ook nog toen Victor de kamer in liep en zijn stem weerklonk: ‘Michaël, Gabriël, Rafaël, er is...’

De stem stakte. Rex hoorde het tot in de gang en dat deed hem de laatste drie treden in één pas overbruggen. Nog twee passen later was hij al bij de deur en keek naar binnen.

Dat het een klaslokaal was, drong pas later tot hem door. In eerste instantie

werd zijn blik naar het schoolbord gezogen, waar ook Victor met grote en snelle stappen op af ging. Hij stootte naar het bord, greep naar de bordenwisser en begon het bord schoon te vegen. Rex kon nog net zien dat er een tekening op stond, zo hoog als het bord zelf. Het was een figuur. Een man of een vrouw. Het gezicht werd door de dokter al bij de eerste haal uitgewist. Wat overbleef was het haar dat met spelden tot een dot was opgestoken. Het was dus een vrouw. De dot was wit en eromheen hing een gloed van geel. Dat was het volgende wat verdween. De dot en de gloed, waarvan Rex vermoedde dat het een stralenkrans moest voorstellen, want de vrouw had ook vleugels. Witte vleugels die als grote ovalen aan weerszijden van het bovenlichaam waren getekend.

Het was een kinderlijke tekening, met eenvoudige lijnen, maar juist daardoor was alles onmiddellijk herkenbaar. Maar ook onmiddellijk uitgewist.

Daarna richtte de dokter zich op de andere helft van het bord, die volgeschreven stond. Opnieuw dat kinderlijke, deze keer in het handschrift, dat ook onherroepelijk werd uitgewist. Maar aan één zin die Rex nog net kon lezen voor de hand van de dokter erover ging, had hij genoeg om te weten wat de rest van de tekst was geweest.

... die in de hemelen zijt...

Victor legde de bordenwisser terug en draaide zich om. Hij veegde de handen over elkaar, stof wolkte omhoog. Daarna streek hij met een hand over zijn gezicht. De vingers lieten witte krijstrepen na in zijn rode baard.

Rex was heel even kwijt waarvoor hij gekomen was, maar via de blik van Victor kwam hij er vanzelf weer achter.

Ze waren met zijn drieën. Ze waren inderdaad met zijn drieën, maar eigenlijk hadden ze ook met zijn tweeën of met zijn vieren kunnen zijn. Dat had immers het verschil niet gemaakt want hij zag het meteen. Hij zag dat er niets was verzonnen. Dat Victor niets had verzonnen.

Toen in de herfst van 1988 de walnoot in de tuin van de dokterswoning werd omgehakt, hadden slechts weinig dorpingen geloofd dat die daad Wolfheim werkelijk ramspoed en ongeluk zou brengen, zoals Josef Zimmermann had beweerd. Nog geen jaar later moest zelfs de grootste scepticus toegeven dat de oude man gelijk had gehad. Jacques Meekers had toen al een theorie ontwikkeld waarin hij stelde dat de ramspoed zich over het dorp had verspreid zoals de wortels van de boom onder de grond liepen. Voor wie eraan twijfelde, vouwde hij in café Terminus een stafkaart van Wolfheim en omgeving open, waarop hij de verschillende plaatsen van het onheil met kruisjes had aangeduid. Elk kruisje had een nummer gekregen en was door een grillige lijn verbonden met de plek waar de walnoot had gestaan. In de marge van de stafkaart had Meekers bovendien achter elk nummer de details van het ongeluk vermeld, waaronder de datum en het slachtoffer. Door ook alledaagse ongelukjes zonder noemenswaardig letsel op te nemen, zette hij zijn beweringen kracht bij en kritische opmerkingen als zouden de wortels nooit tot in La Chapelle kunnen reiken, weerlegde hij door aan te tonen dat de afstand vanaf daar tot aan de kern van de boom in vogelvlucht nog geen vijfhonderd meter bedroeg.

Met het ongeluk van Charlotte Maenhout op 29 oktober 1988 was de ramspoed ingeluid. Daar was iedereen het over eens. Haar begrafenis had veel volk naar de kerk gelokt, van wie de meesten waarschijnlijk gehoopt hadden dat Doktor Hoppe en zijn drie kinderen er ook zouden zijn. Hij had zich echter niet laten zien, noch tijdens de mis noch tijdens de teraardebestelling. Jacob Weinstein zei achteraf dat de dokter kort voor de begrafenis had gebeld om zich te verontschuldigen: de kinderen waren erg ziek. Van verdriet natuurlijk, had hij toen bedacht maar een paar dagen later, toen er details over het testament van Charlotte Maenhout bekend werden, moest hij, en met hem vele andere dorpsbewoners, zijn mening herzien.

Pastoor Kaisergruber had het nieuws persoonlijk van notaris Legrand uit Gemmenich vernomen. Die had hem gezegd dat Charlotte Maenhout al haar geld – het bedrag had hij niet genoemd, maar het was een flinke som – aan een fonds voor kinderen met kanker had nagelaten. Die mededeling had nog niet meteen tot verontrustende conclusies hoeven leiden, maar notaris Legrand had eraan toegevoegd dat Frau Maenhout pas twee maanden eerder haar testament had laten wijzigen. Voorheen had ze nog de kinderen van de dokter benoemd als

haar erfgenamen. Het geld zouden ze op hun achttiende verjaardag gekregen hebben.

Maar er was meer. Irma Nüssbaum had gezien dat met een bestelwagen bij de dokter een kist was afgeleverd waarop heel groot het symbool voor radioactieve straling stond, en een dag later was er een man uit Duitsland bij hem op bezoek geweest – de auto had een kenteken uit Keulen – en die had gezegd dat het inderdaad niet goed ging met de kinderen.

‘Hij is meer dan een uur binnen geweest,’ vertelde Irma, ‘en toen hij weer buiten kwam leek het alsof hij net een spook had gezien. Hij ging in zijn auto zitten, maar kwam er meteen weer uit. Ik ben naar hem toe gelopen om te vragen wat er mis was, iets met de kinderen misschien, zei ik. Hij keek alsof ik hem ergens op betrapt had en ik wist genoeg. Het gaat niet goed met ze, is het niet?’ vroeg ik. Ik zag dat hij aarzelde, maar toen schudde hij toch het hoofd. Nee, zei hij, niet echt. Op zo’n toon alsof er iemand je weet wel. Toen vroeg hij of ik ene Frau Maan-woud kende. Frau Maenhout, zult u bedoelen, zei ik, zij was de huishoudster van de dokter. Hij wilde weten wat er met haar was gebeurd en toen zei ik dat ze vorige week in het huis van de dokter van de trap was gevallen. Op slag dood. Ik vroeg hem waarom hij dat wilde weten. Zomaar, zei hij, zomaar, hij had er iets van opgevangen. Hij leek me werkelijk in de war, want hij is in zijn auto gestapt zonder nog iets te zeggen.’

De afwezigheid van de dokter op de begrafenis, het nieuws over de erfenis van Charlotte Maenhout, het verhaal van Irma Nüssbaum: de conclusie was snel gemaakt.

‘De zonen van de dokter gaan dood.’

‘En het is dus toch je weet wel...’

‘Dan zal het waarschijnlijk leukemie zijn,’ zei Léon Huysmans. ‘Dat komt vaak voor bij jonge kinderen. Erg dodelijk.’

‘Je zag het aankomen.’

Nog meer zekerheid kregen de dorpsbewoners in de volgende weken toen bleek dat de praktijk van Doktor Hoppe steeds vaker gesloten was. De telefoon werd dan niet opgenomen en het hek bleef op slot, zodat verschillende patiënten naar een andere arts moesten. Er werd weliswaar wat gemopperd, maar voor de rest toonde iedereen begrip voor de situatie.

‘Hij moet zijn kinderen verzorgen.’

‘Ze zullen hard achteruitgaan. Daarom zie je ze ook niet meer buiten.’

‘Hoe pijnlijk, eerst zijn vrouw en nu...’

Van alle kanten werd de dokter hulp aangeboden, zowel door vrouwen die het huishouden wilden doen als door mannen die het gras wilden maaien, maar hij bedankte ze vriendelijk. Alleen op het voorstel van Martha Bollen, die hem liet weten dat hij zijn boodschappen ook kon bestellen en thuis laten bezorgen, ging hij meteen in.

Hij wil natuurlijk zo veel mogelijk bij ze zijn. Dat is vanzelfsprekend,’ zei Martha, die elke bestelling persoonlijk ging afleveren en er altijd wat extra’s bij stopte voor de kinderen.

Tijdens een van die leveringen kon ze zich niet meer inhouden en sprak ze, de dokter aan: ‘Herr Doktor, is het waar dat...’

Bewust had ze haar zin afgebroken omdat ze dacht dat hij wel zou begrijpen waarover ze het had.

‘Wat?’ vroeg hij echter. ‘Is wat waar?’

‘Dat van de kinderen?’ probeerde ze toen.

Aan zijn blik zag ze dat hij wat geschrokken was. Toch deed hij nog alsof hij haar niet doorhad.

‘Wat van de kinderen?’

Zeer tegen haar zin sprak ze dan maar de naam van de vreselijke ziekte uit, die tien jaar eerder ook haar eigen man had geveld.

De dokter fronste de wenkbrauwen en schudde zijn hoofd.

‘Kanker? Nee, voor zover ik weet niet.’

Ze vond het een gemaakte reactie en daarom vroeg ze niet door. Voor haar was het toen al duidelijk dat hij er niet over wilde of kon spreken.

‘Hij is er nog niet klaar voor,’ legde ze later in haar winkel uit. ‘Hij moet het nog leren aanvaarden. Toen mijn man ziek werd, heeft het ook drie maanden geduurd voor ik het aan de klanten kon vertellen.’

Twee weken lang bleef het slechte nieuws over de drie zonen van de dokter het onderwerp van haast elk gesprek in het dorp. Toen werd het, letterlijk in één klap, naar de achtergrond verdrongen door een ander drama dat de gemoederen nog meer beroerde.

‘Hier, dit kruisje, in het midden van de Napoleonstrasse, op een steenworp

van het huis van de dokter,' legde Jacques Meekers jaren later voor de zoveelste keer uit in café Terminus, met zijn vinger op de stafkaart tikkend. 'Daar gebeurde het tweede ongeluk. Nog geen twee weken na de dood van Charlotte Maenhout. Het slachtoffer was Gunther Weber, die dove jongen. Op 11 november 1988. De dag van wapenstilstand. Een feestdag dus nog wel.'

Gunther Weber speelde die dag samen met vijf andere jongens een partijtje voetbal op het dorpsplein. Het was een rustige herfstdag en al van 's morgens vroeg reden auto's en bussen vol Belgische toeristen, die vanwege de feestdag vrij hadden, door het dorp naar het drielandenpunt. Bij de smalle brug die naar de Route des Trois Bornes leidde, was er door de drukte al snel een file ontstaan. Tegen de middag reikte de staart ervan tot voorbij het huis van Doktor Hoppe. Zoals steeds moedigden de blikken van de vele mensen die in de file aanschoven de jongens op het dorpsplein aan om kunstjes uit te halen. Zo hoopte Fritz Meekers, toen dertien jaar en net geen twee meter lang, nog altijd dat er op een dag een voetbaltrainer uit zou stappen om hem een contract aan te bieden bij een topclub, een droom die ook de andere jongens koesterden, maar die lange Meekers meestal bruutweg doorprikte.

'Jij, Gunther, jij bij een topclub!? Je hoort de scheidsrechter niet eens fluiten!' Een uitspraak waarover hij na die fatale dag zijn leven lang spijt had, want juist door die voortdurende spot stelde Gunther Weber zich vaak nog meer aan dan de andere jongens om zo als volwaardig beschouwd te worden.

Gunther stond, zoals meestal, in het doel omdat hij daar het hele plein kon overzien. Julius Rosenboom had de bal net naast het doel getrapt en Gunther was hem gaan halen. Toen hij de bal opraapte, zag hij hoe in de file voor de brug vele ogen op hem gericht waren en dat deed hem groeien van trots. Met de borst vooruit, de neus in de lucht en de bal onder zijn arm liep hij weer naar het doel. Hij legde de bal op de grond, verplaatste hem een paar keer, telkens met een kleine afstand maar met een groot gebaar, draaide hem nog eens om en om en besloot toen, opvallend knikkend, dat de bal eindelijk precies lag zoals hij hem wilde hebben.

'Gunther, stel je niet zo aan!' riep lange Meekers. 'Iedereen heeft je al lang gezien!'

Juist in die woorden vond Gunther waarschijnlijk een reden om zijn eenmanpact nog verder uit te bouwen. Hij tikte met zijn vinger tegen een van zijn oren en maakte een gebaar alsof hij niets had gehoord. Daarna bracht hij een hand boven zijn ogen en tuurde naar een punt aan de horizon waar hij de bal heen zou trappen. Hij stak een hand in de lucht en bewoog zijn arm herhaaldelijk van voor naar achter.

‘Ga-maaw-ach-er-uit,’ riep hij naar zijn makkers. ‘Ik-gaa-de-baaal-eel-fer-sjoppe!’

En terwijl de andere jongens naar achteren liepen, bewoog ook hij met grote stappen achterwaarts om een aanloop te nemen. *Kijk daar, die jongen, wat gaat-ie doen?* hoorde hij de mensen achter zijn rug denken en hij beeldde zich in dat de ene persoon de andere aanstootte, zodat al gauw iedereen hem in het vizier had. Hij deed nog enkele passen naar achteren, zijn schouders overdreven bewegend. *Hij gaat trappen. Die jongen gaat die bal tot in de hemel trappen! Kijk maar eens wat een aanloop hij neemt!*

Hij was al een meter of twintig van de bal verwijderd toen hij zag hoe zijn makkers naar hem begonnen te zwaaien en te roepen. Maar vanaf de plek waar hij stond kon hij hun lippen al niet meer lezen. Hij richtte zijn blik op de bal, deed nog een flinke pas naar achteren en boog toen traag naar voren, zoals een atleet in afwachting van het startschot. In gedachten hoorde hij hoe er achter zijn rug aanmoedigingen werden geroepen: *Gunther! Gunther!*

O, hij zou die bal een trap geven! Nog een laatste stap naar achteren en dan...

Gunther Weber werd overreden door de lijnbus van 12 uur 59, die naar de halte voor het dorpsplein zwenkte. De jongen was op slag dood, zo had een arts vastgesteld die in de file had gestaan en meteen naar hem was toegesneld. Dat bericht was de enige troost die zijn ouders hadden, maar het was geen houvast. Ze waren hun enige kind kwijt.

Victor Hoppe stond voor het raam, in een kamer op de eerste verdieping, en keek naar de toeloop. Het leek alsof iedereen zich op een prooi stortte die in het midden van de straat lag, een angstaanjagende prooi, want men hield een paar meter afstand waardoor eromheen een lege cirkel was ontstaan. Turend kon Victor de bedrukte gezichten zien, die werden afgewend om dan toch weer even terug te keren naar de prooi. Een man baande zich roepend een weg door de menigte, die uiteenweek. De man was vast een arts, vermoedde Victor. En de prooi was een slachtoffer. Toen legde hij het verband tussen de geluiden die hij kort tevoren had gehoord en de lijnbus die vlak bij het slachtoffer stond.

Het gebaar dat de arts maakte kende hij. Er was een leven genomen. Dat was gemakkelijk, een leven nemen. Er was hoegenaamd geen kunst aan. Het was veel gemakkelijker dan een leven geven. Een leven nemen kon in een handomdraai. Zelfs zonder dat je het wilde. Dat wist hij intussen.

Victor Hoppe bleef gefascineerd kijken, de handen op de rug.

Het bericht van de arts veroorzaakte beroering onder de menigte. Er werden hoofden geschud en gebogen, mensen sloegen hun handen voor het gezicht. Een groepje jongens stond schokschouderend te huilen.

Eén jongen maakte zich eruit los en liep weg. Victor Hoppe herkende Fritz Meekers. De jongen rende schreeuwend naar het dorpsplein. Daar lagen twee stapeltjes jassen op de grond, zowat drie meter van elkaar. Het doel. Er vlakbij lag een bal. Fritz rende in de richting van de bal. Met zijn lange benen schaatste hij over het asfalt. Het leek haast of hij zweefde, alsof zijn gekrijs hem van de grond tilde. Met alle macht en kracht die hij onderweg had opgebouwd, trapte hij tegen de bal. Een langgerekte kreet begeleidde de bal in zijn vlucht. Fritz volgde de baan van de bal niet. Hij zakte door zijn lange benen en ging geknield op de grond zitten, het hoofd gebogen. Zijn schouders begonnen weer te schokken. Mensen liepen naar hem toe.

Victor wendde zijn blik af en keek opnieuw naar het slachtoffer, van wie hij nu zeker wist dat het een van de jongens van het dorp was.

Iemand kwam met een deken aandragen. De arts schikte de deken over het slachtoffer totdat er niets meer van het lichaam zichtbaar was. De dood moet zo snel mogelijk worden toegedekt, dacht Victor. Uitgewist, als een schrijffout.

Hij zag dat er al mensen vertrokken. De voorstelling was voorbij. Ze stapten in hun auto of in een bus en werden weer gewone toeristen, onderweg naar het drielandenpunt. Een imaginair punt, wist Victor, ontsproten aan de verbeelding van de mens. Imaginair, en toch was het er. Iedereen wilde het met eigen ogen zien, hoewel er eigenlijk niets te zien was. En ook al was er niets, het bood houvast. Het drielandenpunt was zoals God. De mens werd erdoor aangelokt, maar tegelijkertijd door bedrogen.

Plotseling stapten de mensen opnieuw uit. Er was iets dat hun aandacht had getrokken. Victor knipperde even met de ogen. De groep mensen die nog om het slachtoffer stond, week uiteen, nu voor een vrouw die was komen aanrennen. Victor herkende haar. Het was Vera Weber. Nu wist hij ook wie het slachtoffer was. De arts was overeind gekomen en probeerde de vrouw tegen te houden. Hoofdschuddend greep hij haar bij de schouders, maar zij rukte zich los.

Victor keek met grote ogen naar Vera Weber. De vrouw riep. De vrouw schreeuwde. Victor bewoog zijn hand naar het raam, opende het en hield de klink vast. Een zachte bries voerde kille klanken naar binnen. Hij had die klanken eerder gehoord. Lang geleden. Het waren klanken van pijn. Van wanhoop. En van waanzin. De klanken raakten iets in zijn hoofd en maakten het

los. Hij huiverde.

De vrouw knielde bij de deken en rukte die weg. Zij maakte de dood weer zichtbaar. Haar stem was verdwenen. In een ademloze stilte nam zij het hoofd van de jongen tussen haar handen en bracht dat naar haar schoot. Ze streefde zijn haar. Tegelijk praatte ze tegen hem. Wist ze niet dat hij dood was?

God geeft en God neemt, Victor. Onthoud dat.

De vrouw had het door. Ze had het ineens door, want ze praatte niet meer tegen de jongen. Ze richtte haar hoofd op, legde het in de nek, stak haar handen in de lucht en greep naar iets dat er niet was. En terwijl ze in het niets greep, begon ze opnieuw te schreeuwen. De klanken kwamen van ver en van diep en opnieuw raakten ze iets bij Victor Hoppe, die weer begon te huiveren.

Hij deed het raam dicht en sloot zo de klanken buiten. Het huiveren hield op. Hij vond het vreemd wat hij gehoord had, maar het had niet vreemd geklonken. Hij vond het vreemd omdat hij het niet kende. Omdat hij het niet wist. Hij wist niet dat een moeder zoveel verdriet kon hebben om haar kind.

De ouders van Gunther waren verrast door de komst van Doktor Hoppe. Ze hadden hun zoon in huis opgebaard, zodat iedereen hem nog een laatste keer kon zien. De dokter was als een van de eersten langsgekomen.

‘Gecondoleerd,’ had hij gezegd. ‘Ik begrijp wat u voelt.’

Zijn komst en zijn woorden hadden indruk gemaakt. Lothar en Vera Weber vonden het van moed getuigen dat hij zijn medeleven kwam betuigen, terwijl hij zelf verschrikkelijke dingen meemaakte en binnen de kortste keren niet één kind maar drie kinderen zou verliezen. Om die reden hadden ze hem niet durven vragen of hij persoonlijk afscheid wilde nemen. Het zou misschien te veel emoties hebben losgemaakt. Maar hij had er al snel zelf om gevraagd.

‘Zal ik met u meegaan?’ had Lothar voorgesteld.

Maar zelfs dat hoefde niet. Doktor Hoppe was alleen achter de donkere, zware draperieën verdwenen die de plek afschermden waar de jongen lag opgebaard. Lang was de dokter er niet gebleven, maar dat hadden de ouders begrepen. Ze hadden nog koffie aangeboden, maar dat had hij vriendelijk afgeslagen.

‘Als ik u in de toekomst ergens mee kan helpen,’ had hij ten slotte nog gezegd, ‘aartzel dan niet om contact op te nemen. U hoeft niet in Gods wil te berusten.’

Daarna was hij vertrokken, de ouders van Gunther in verwarring achterlatend.

Met het scalpel had hij in een routineuze beweging een snee van twee centimeter gemaakt. Het scrotum was samengekrompen, verstijfd, zoals bij een plotselinge duik in koud water, een lichamelijke reactie om de testikels te beschermen. Daardoor bleef de temperatuur langer constant, en waren misschien ook de lichaamscellen langer in leven gebleven. Dat laatste was een gok, maar wel een beredeneerde. En anders had hij in elk geval toch een aantal geslachtscellen waarmee hij aan de slag kon.

De twee testikels hadden de grootte en de vorm van gedroogde witte bonen die te lang in water zijn geweekt. Met een snelle haal had hij ze allebei losgesneden van de zaadleiters, waarna hij ze in een met watten gevuld potje had gestopt. Dat verdween in de binnenzak van zijn jas.

Geruisloos had hij de broek van de jongen op de baar weer dichtgedaan.

Daarna moest het snel gaan.

Wij berusten in Gods wil.

Dat had boven aan de rouwbrief gestaan die Victor die ochtend, voor hij naar de familie Weber was vertrokken, in de brievenbus had gevonden.

Hij had er een nieuwe uitdaging in gezien. Alsof hem weer een handschoen was toegeworpen.

Daardoor was al het vorige onbelangrijk geworden. Het had net zo goed helemaal niet gebeurd kunnen zijn. Het was uitgewist. In één haal.

Al de eerste aanblik was een schok geweest. De jongens hadden er oud uitgezien, verschrikkelijk oud, en dat kwam vooral door hun huid die leek te zijn gemaakt van verdroogd leer. Verder waren ze mager, werkelijk vel over been. Rex had het in een oogopslag gezien en toen zijn blik afgewend, maar als vanzelf was die blijven terugkeren. En hij had niet met de ogen van een wetenschapper gekeken, maar met die van een voyeur.

Victor had de kinderen wel op een wetenschappelijke wijze benaderd. Hij had over hen gepraat alsof het ging over studiemateriaal, en dat terwijl ze er zelf bij stonden. Het was beangstigend en Rex had zich voortdurend ongemakkelijk gevoeld. De dokter had de drie jongens naast elkaar gezet en vervolgens op details gewezen om hun fysieke gelijkenis te bewijzen: de vorm van de oorschelp, de stand van de weinige tanden, het patroon van de aders op de schedel en de misvorming van de neus en de bovenlip.

Toen had hij de verschillen getoond, daarbij benadrukkend dat die pas veel later waren ontstaan. Er waren rimpels en groeven in de gelooide gezichten die niet overeenkwamen, en op de rug van hun knokige handen hadden ze alle drie bruine vlekken, die in grootte en vorm van elkaar verschilden. Victor had daar geen uitleg bij gegeven, maar Rex vermoedde dat het ouderdomsvlekken waren.

Het was hem bovendien opgevallen dat een van de jongens er veel meer had dan de andere twee, zodat hij zich had afgevraagd of het verouderingsproces bij hem sneller verliep dan bij de anderen. Diezelfde jongen had ook een litteken op het achterhoofd, volgens de dokter overgehouden aan een val, en nog een op de rug, het gevolg van een operatie aan de schildklier – een experiment dat helaas niets had uitgehaald, had Victor toegegeven.

Maar daarvoor, voordat de veroudering zich doorzette, had hij opnieuw met nadruk gezegd, waren ze niet uit elkaar te houden. Ze leken zo op elkaar dat hij ze had moeten merken. Zoals bij muizen, had hij eraan toegevoegd, zonder ook maar een greintje schroom of ironie in zijn stem, alsof het een doodnormale manier van doen was geweest. Hij had bij elk kind het shirt opgetild en de getatoeëerde stippen op de rug getoond: één stip voor Michaël, de eerstgeborene, twee stippen voor Gabriël en drie stippen voor Rafaël.

‘Ofwel Victor één, Victor twee en Victor drie,’ had hij ook nog gezegd.

Cremers blik was naar de borstkas van de jongens gegaan. Zelfs van een afstand had hij de ribben kunnen tellen, waaraan de dunne huid als aan een kapstok leek te zijn opgehangen. Later had hij vernomen dat elke jongen nog maar dertien kilo woog. Dertien kilo voor een lengte van één meter vijf, maar ook die lengte nam af doordat de ruggengraat van de kinderen steeds krommer werd.

V1, V2 of V3. Dat stond op de albums met polaroidfoto's die Rex te zien kreeg toen hij en de dokter weer beneden in de spreekkamer waren. Twaalf albums vol met foto's. Onder aan elke foto een datum en opnieuw V1, V2 of V3.

Victor één. Victor twee. Victor drie. Drie kinderlevens in beeld. Nee, dat was verkeerd, het waren geen kinderlevens, want de foto's hadden niets weg van familiekiekjes. Het waren puzzelstukken. Puzzelstukken van kinderlichamen om de gelijkens van de drie jongens op elk willekeurig ogenblik in hun leven te kunnen aantonen. Maar al bladerend door al die reeksen was Rex vooral de aftakeling opgevallen, veel meer dan de gelijkens, alsof de albums geen vier maar tachtig jaar besloegen.

Op dat ogenblik had hij eigenlijk al lang weer weg willen zijn, maar Victor was aan een stuk door blijven praten en uitleggen, daarbij zichzelf meer dan eens herhalend. Hij had zijn verhaal verteld, nuchter en zonder emotie, en Rex had hem met stijgende verbazing aangehoord. Hij had verteld over de intelligentie van de jongens, over hun talenknobbel, over hun geheugen. Ook daarin, in al die dingen, zei Victor, had hij zichzelf herkend. Hij had dat alles gestimuleerd en laten stimuleren opdat ook zij later hun kennis en inzichten in dienst van de mensheid zouden kunnen stellen. Zo had hij het gezegd: in dienst van de mensheid. En hij had bovendien het woord óók gebruikt.

Rex had gehuiverd maar gezwegen, want de dokter was nog niet uitgepraat. Hij was over de volgende stappen begonnen. Om het probleem met de telomeren op te lossen, overwoog hij als donormateriaal zenuwcellen te gebruiken in plaats van huidcellen. Zenuwcellen hadden zich veel minder vaak gedeeld dan andere lichaamcellen, waardoor het probleem met de telomeren zich vanzelf zou oplossen. Ook beendercellen zouden voldoen omdat die trager groeiden dan andere lichaamcellen. Hetzelfde was het geval met lichaamcellen afkomstig uit de geslachtsorganen, want die splitsten zich pas op latere leeftijd, in de puberteit, waardoor die cellen dus jonger en de telomeren langer waren. De eenvoud en de logica die uit dat alles sprak, had Rex opnieuw doen . inzien waarom hij Victor in het verleden carte blanche had gegeven bij zijn experimenten. Hij was en bleef zijn tijd ver vooruit.

Rex had gevoeld hoe hij langzaam maar zeker weer werd meegezogen. Victors

monotone nasale stem scheen dat effect bovendien te versterken. Ik móet hier weg. Die gedachte was plotseling door zijn hoofd geschoten: ik moet weg voor ik er nog meer bij betrokken raak.

Hij was abrupt opgestaan en had gezegd: 'Ik kan niet langer blijven, want ik moet op tijd terug zijn.'

Hij hoorde het zichzelf uitspreken en wist dat het gemaakt klonk, hij ging duidelijk op de vlucht.

Maar Victor had hem niets in de weg gelegd, integendeel, hij had zijn monoloog gestaakt, midden in een zin, was opgestaan en naar de deur gelopen om die te openen. Rex had al op straat gestaan voor hij het goed en wel beseftte en toen het hek eenmaal achter hem was dichtgevallen en hij weer in de auto zat, was hij niet meteen weggereden. Er was iets wat hem had tegengehouden. Niet wat Victor allemaal had gezegd, maar wat de kinderen hadden gezegd: een paar zinnen, die hem nog meer hadden verontrust dan alle woorden van Victor samen.

'Weet-u-waar-vrau-maan-woud-is?'

Een van de jongens had gesproken. Rex stond op het punt het klaslokaal te verlaten nadat Victor had voorgesteld om in de spreekkamer verder te praten. De drie jongens, die kort daarvoor alle vernederende handelingen van de dokter lijdzaam hadden ondergaan, waren achtergebleven. Achtergelaten. Zonder naar ze om te kijken, zonder nog wat tegen ze te zeggen was Victor vertrokken. Cremer had nog even getreuzeld, nog één keer naar de jongens gekeken, als om zichzelf ervan te overtuigen dat wat hij zag werkelijkheid was. Toen had een van de jongens iets gezegd, maar hij had hem half verstaan, zo verrast was hij.

'Weet-u-waar-vrau-maan-woud-is?'

Zoiets had hij opgevangen. De jongen had even nasaal als Victor gesproken, maar articuleerde beter.

'Wat zei je?'

'Weet-u-waar-vrau-maan-woud-is?' had de jongen herhaald, terwijl hij strak voor zich uitkeek, zodat het leek of hij tegen iemand anders sprak.

Of hij wist waar Frau Maanwoud was. Hij wist niet eens wie Frau Maanwoud was.

'Nee, dat weet ik niet,' had hij geantwoord.

'Ze-is-bij-God-in-de ee-mel,' had het toen geklonken, maar niet uit de mond

van de jongen die eerst had gesproken. Een van de andere jongens had het antwoord gegeven. Het stemgeluid was identiek.

Rex begreep niet wat ze bedoelden. Pas toen ook de derde jongen had gesproken, werd het hem duidelijk.

‘Ze-is-dood-va-der-heef-da-ge-daan.’

Dit alles had in enkele seconden plaatsgevonden, maar op het moment zelf leek het veel langer te duren, en het had hem verwonderd dat Victor niet sneller terug was geweest om de kinderen het zwijgen op te leggen. Maar toen de dokter terugkwam, had die niet eens verrast of boos gereageerd. Hij had de kinderen genegeerd en Rex opnieuw gevraagd hem naar de spreekkamer te volgen.

Victor was onafgebroken aan het woord geweest, terwijl de zinnen van de jongens in Cremers hoofd waren blijven gonzen.

Ze-is-dood-va-der-heef-da-ge-daan.

Pas in de auto had hij de kans gekregen om het echt tot zich door te laten dringen. Hij had het zo benauwd gekregen dat hij weer was uitgestapt. Leunend op het geopende portier had hij naar adem gehapt. Er was een vrouw naar hem toe gekomen en ze had gevraagd of er wat was, en toen was ze over de kinderen begonnen. Het gaat niet goed met ze, had ze gezegd. Hij had het niet kunnen ontkennen, misschien zelfs niet willen ontkennen. Hij had haar gevraagd of zij wist wie Frau Maanwoud was en wat er met haar was gebeurd. Frau Maenhout, zei ze, Frau Maenhout, de huishoudster van de dokter. Ze is van de trap gevallen. Een ongeluk.

Dat had hem enigszins gerustgesteld. Toch lieten de woorden van de jongens hem niet los en op de terugweg naar Keulen probeerde hij zich alles weer voor de geest te halen, van het begin tot het einde, en hoe vaker hij de taferelen voor zich zag, hoe onwerkelijker het werd. Alsof alles wat hij had gezien en gehoord, niet echt was gebeurd. Alsof hij naar een film had gekeken. Naar figuren op een doek. En ten slotte had hij zich afgevraagd of hij zich alles had ingebeeld.

Lothar Weber had Doktor Hoppe gebeld zonder dat zijn vrouw ervan wist. Voor haar hoefde het immers niet.

‘Waarom? Ik ben toch niet ziek,’ had ze geantwoord toen hij had geopperd om met de dokter te gaan praten.

Maar ze was wel ziek. Ziek van verdriet. Lothar zag het elke dag opnieuw. Hij merkte het aan kleine dingen. Aan de manier waarop ze opstond en rondliep, aan de traagheid waarmee ze at, aan de zich opstapelende was en strijk, aan zijn schoenen die niet meer werden gepoetst, aan het vele zwijgen.

Lothar zelf leed ook, zoals nooit eerder, maar hij kon tijdens zijn werk in de metaalfabriek zijn zinnen nog verzetten. Vera zat de hele dag alleen thuis.

Hij had gehoopt dat de pijn zich op een bepaald niveau zou stabiliseren, maar het scheen hem toe dat haar verdriet week na week toenam. Toen ze op een ochtend in bed bleef liggen, had hij de dokter gebeld. De kerstdagen waren in aantocht en hij vermoedde dat die periode haar verdriet nog zou versterken. Van iemand op zijn werk had hij gehoord dat er pillen bestonden die het leven lichter maakten en hij wilde de dokter vragen of zijn vrouw niet zulke pillen kon krijgen. Aan de telefoon had hij het er nog niet over gehad, want dat leek hem ongepast. Hij had alleen gevraagd of de dokter eens langs wilde komen.

‘Het is voor Vera,’ had hij gezegd, ‘ze is ziek.’

De dokter had beloofd nog diezelfde dag langs te komen. Daar had Lothar moed uit geput, want Doktor Hoppe ging nog maar zelden op huisbezoek.

Als ik u in de toekomst kan helpen, aarzel dan niet om contact op te nemen.

Dat had hij in zijn geheugen geprent en de dokter had dus woord gehouden.

Om halfvier was hij er. Vera lag nog in bed. Ze had de hele dag niets gegeten. Ook amper wat gezegd. Toen Doktor Hoppe aan haar bed verscheen, veerde ze half overeind, schikte haar nachthemd en stuurde een boze blik naar haar man. Die maakte een hulpeloos gebaar, maar tegelijk was hij opgelucht dat ze zo reageerde en haar gelatenheid niet helemaal de overhand had gekregen.

‘Hebt u ergens pijn?’ vroeg de dokter.

Vera schudde het hoofd. Lothar zag dat ze op het punt stond in huilen uit te

barsten. Ook hij voelde een prop in zijn keel.

‘Hebt u misschien verdriet?’ vroeg de dokter toen.

Op slag begon Vera te snikken, zo heftig dat haar schouders ervan schokten.

‘Ik mis hem zo!’ riep ze uit. ‘En het gaat niet over! Het gaat maar niet over! Gunther, mijn arme, arme Gunther!’

Ze boog het hoofd en verborg haar gezicht in haar handen.

Lothar kwam onmerkbaar dichterbij. Hij keek naar Doktor Hoppe, die geen enkele emotie toonde. Hij vond het goed zo. Daarom had hij de dokter uitgenodigd. Omdat die de dingen nuchter en van een afstand kon beoordelen.

‘U hield veel van hem,’ zei Doktor Hoppe en uit de toon van zijn stem viel niet af te leiden of het een vraag of een opmerking was.

Lothar fronste de wenkbrauwen, maar zijn vrouw leek niet verbaasd door de woorden van de dokter.

‘Hij was mijn enige kind, Herr Doktor,’ snikte ze. ‘Hij was alles wat ik had. En nu is hij weg.’

Lothar keek naar zijn vrouw, die haar handen weer voor haar gezicht sloeg. Hij ging op de rand van het bed zitten en wreef onwennig met zijn handen over zijn bovenbenen. Soms voelde hij zich schuldig omdat het leek alsof zijn vrouw meer verdriet had dan hij. Haar band met Gunther was ook altijd veel hechter geweest en ze had beter met zijn aangeboren doofheid kunnen omgaan. Met engelengeduld had ze hem leren praten. Ze had zelfs les in gebarentaal gevolgd. Hij had de handicap van Gunther veeleer als een extra belasting beschouwd. Daardoor waren hun conversaties altijd kort en zakelijk geweest. Nu had hij er spijt van.

‘Waarom neemt u niet opnieuw een kind?’ vroeg Doktor Hoppe toen.

Lothar slikte. Hij zag hoe zijn vrouw haar handen weer liet zakken. Ze trok even een mondhoek op.

‘Ik word volgende maand veertig, Herr Doktor.’

Dat was wat haar man ook dacht. Bovendien was ze al jaren gesloten voor hem. Eigenlijk vanaf het ogenblik dat ze erachter waren gekomen dat Gunther gehorgestoord was, ook al had de specialist benadrukt dat een volgend kind niet per se ook doof geboren zou worden. Inmiddels was ze te oud om nog kinderen te krijgen. Doktor Hoppe had haar waarschijnlijk jonger geschat.

‘Uw leeftijd is geen probleem,’ schudde de dokter het hoofd, ‘tegenwoordig is

dat geen probleem meer. Het is slechts een kwestie van techniek.’

Hij zei het met een stelligheid waaraan niet viel te tornen.

Vera schudde het hoofd.

‘Ik weet het niet, Herr Doktor. Hier heb ik nooit over nagedacht. Het is...’

‘Als u dat wilt kunt u opnieuw een zoon krijgen.’

‘Een zoon?’ vroeg Vera slikkend.

‘Een zoon die als twee druppels water op Gunther zou lijken. Dat kan. Niets is nog onmogelijk.’

‘Maar Herr Doktor,’ begon Lothar aarzelend, ‘zal hij dan... zal hij dan...’

Hij keek even naar zijn vrouw, maar die staarde met halfopen mond voor zich uit.

‘Zal hij dan...’ zei hij opnieuw en met een snel gebaar tikte hij tegen zijn rechteroor.

‘Nee, hij zal niet doof zijn,’ antwoordde Doktor Hoppe beslist, waarop Vera weer in snikken uitbarstte.

Lothar zuchtte en dacht even na.

‘We hoeven toch nu niet te beslissen,’ zei hij toen, wat paniekerig. ‘Dat hoeven we toch nu niet te doen.’

‘Nee, ik deel het u gewoon mee,’ zei de dokter kalm. ‘Denk er rustig over na. U ook, mevrouw Weber, u ook. U hoeft heus niet in Gods wil te berusten.’

Daarna draaide hij zich om. Lothar stond op, maar de dokter maakte achter zijn rug een gebaar met zijn hand.

‘Blijft u maar bij uw vrouw, Herr Weber, ik vind de weg wel.’

Lothar knikte en liet zich weer op het bed zakken. Hij keek de dokter na, die met rechte rug en schouders de kamer uitliep. In die houding zat een zelfverzekerdheid waar hij jaloers op was, maar tegelijkertijd vervulde het hem met ontzag. Hij hoorde zijn vrouw snikken en bedacht dat hij niet eens had geïnformeerd naar de pillen die het leven lichter maakten. Hij slaakte een zucht en wendde zich tot zijn vrouw.

‘Vera...’ begon hij.

Zijn vrouw hief het hoofd op. Haar ogen waren vochtig en rood. Ze stak haar rechterhand half in de lucht en liet die toen weer in haar schoot vallen.

‘We hebben niet eens gevraagd hoe het met zijn eigen kinderen is,’ snikte ze.

De eindejaarsfeesten hadden heel wat zout in de wonden van Lothar en Vera Weber gestrooid en op zoek naar houvast hadden ze op de eerste dag van het nieuwe jaar, na de eucharistieviering, pastoor Kaisergruber aangesproken.

‘Moeten wij in Gods wil berusten?’ had Vera hem gevraagd.

‘De priester had toen verteld over Job die door God op de proef was gesteld nadat de duivel Hem had uitgedaagd.

God ontnam Job zijn hele hebben en houden en ook al zijn kinderen. En nog vervloekte de arme man God niet. God neemt en God geeft, zei hij. En daarna sloeg God het lichaam van Job met kwaadaardige zweren van het hoofd tot de voeten. En Job zei: Zouden wij wel het goede van God willen aannemen maar het kwade niet?’

De priester had zoals steeds veel gebaren gemaakt en met een licht vibrerende stem gesproken.

‘Begrijpt u wat Job bedoelt?’ had hij zich tot Vera gewend. ‘Jullie hebben een dak boven het hoofd, rijden in een mooie auto, Lothar heeft een prima baan... dat alles neem je God toch ook niet kwalijk.’

‘Ik wil het allemaal inruilen als ik Gunther ermee terugkrijg,’ had Vera Weber verzucht.

‘Het verhaal is nog niet afgelopen,’ was pastoor Kaisergruber verder gegaan. ‘Omdat Job in de wil van God had berust, werd hij achteraf opnieuw door Hem beloond. Luister...’

De priester had de bijbel erbij genomen en voorgelezen: ‘Hij kreeg veertienduizend schapen en zesduizend kamelen, duizend koppel runderen en duizend ezellen. Ook kreeg hij twee maal zeven zonen en drie dochters.’

‘Wat moeten wij met al die dieren?’ had Lothar gevraagd.

‘Je moet dat...’ was de priester begonnen, maar de glimlach in Lothars gezicht had hem doen inzien dat het een grapje was.

‘Ik begrijp het wel, hoor,’ had Lothar gezegd en zijn vrouw had stilzwijgend geknikt.

Die avond had hij toenadering gezocht en voor het eerst in jaren had hij zijn vrouw open gevonden. Maar zij had er als een plank bij gelegen en na amper twee minuten had ze hem van zich afgeduwd.

‘Het risico is veel te groot,’ zei ze. ‘Stel dat...’

‘We moeten berusten,’ zei Lothar.

‘Het risico is veel te groot. Wij mogen God ook niet uitdagen.’

Lothar slaakte een zucht. Hij voelde zijn geslacht krimpen. ‘Wat wil je dan?’ vroeg hij, ook al vermoedde hij het antwoord.

‘We kunnen toch eens gaan praten.’

‘Met de dokter, bedoel je?’

Uit de beweging die hij naast zich voelde maakte hij op dat ze met het hoofd knikte.

‘Als je je daardoor zekerder voelt,’ zei hij en hij draaide zich op zijn zij met de rug naar haar toe.

‘Ik denk van wel.’

De ouders van Gunther Weber waren bij hem langsgekomen en de vrouw had gevraagd hoe groot het risico was om een gehandicapt kind te krijgen als ze eerst probeerde op een natuurlijke wijze zwanger te raken.

‘Op de normale manier dus,’ had haar man eraan toegevoegd.

Hij had geantwoord dat het risico op die manier erg groot was, maar dat er tegenwoordig andere manieren waren die zo’n risico uitsloten. Een kwestie van techniek, had hij hen opnieuw verzekerd.

‘Maar als het zo’n groot risico inhoudt,’ had zij toen gezegd, ‘dan wil dat toch zeggen dat God het niet wil. Dat we dus moeten berusten.’

Daar had hij even over moeten nadenken, maar toen had hij gezegd: ‘En Sara dan?’

‘Sara?’

‘De vrouw van Abraham. In de bijbel, het boek Genesis.’

Uit het hoofd had hij toen de betreffende verzen opgezegd: ‘Toen zei de Hij: Als Ik over een jaar om deze tijd bij u terugkom, zal uw vrouw Sara een zoon hebben. Sara stond achter hem te luisteren bij de opening van de tent. Nu waren Abraham en Sara beiden oud en hoogbejaard en het ging Sara niet meer naar de wijze der vrouwen.’

Het had hem geen moeite gekost de woorden op te roepen en vanuit zijn

ooghoeken had hij gezien hoe de vrouw ademloos naar hem had geluisterd, voor hem een bevestiging om door te gaan.

‘En Jahweh trok zich Sara aan, zoals Hij gezegd had. Jahweh deed Sara zijn belofte gestand. Zij werd zwanger, en schonk Abraham op zijn oude dag een zoon, juist op de tijd, die God had voorzien. Abraham noemde de zoon, die hem was geboren, en die Sara hem geschonken had, Isaak.’

Daarna had de dokter een pauze ingelast en het zweet was hem uitgebroken. De vrouw en de man hadden allebei met grote ogen naar hem gekeken, afwachtend, en toen had hij gezegd, ook al wist hij dat de tijd krap zou zijn: Als u dat wilt, dan hebt u over een jaar om deze tijd een zoon.’

Dat was op 20 januari 1989.

De tijd was krap omdat de meeste lichaamcellen die Victor had geogst – een woord dat hij er zelf voor gebruikte – afgestorven waren. Daarom had hij de weinige nog levende cellen eerst moeten opkweken tot ze zich door deling vermenigvuldigden, maar dat had weer een verlies van telomeren met zich meegebracht. Dat was niet te herstellen, maar er bleven in elk geval in verhouding veel meer telomeren over dan toen hij, meer dan vier jaar eerder, zichzelf kloonde. De nieuw ontstane cellen had hij vervolgens opnieuw moeten uithongeren tot ze in het G0-stadium waren beland, zwevend tussen leven en dood. Het was eigenlijk alsof hij keer op keer een drenkeling had moeten reanimeren om die vervolgens weer in het water te gooien.

Tegelijk had hij de genetische code, die in elke celkern zat opgeslagen, moeten ontcijferen. Dat was moeilijker dan verwacht omdat in veel cellen het DNA beschadigd was, waardoor het leek of hij slechts papiersnippers met flarden tekst had gekregen.

Toen hij de belofte aan de ouders deed, iets meer dan twee maanden na de dood van Gunther, had hij de code nog niet ontcijferd. En zelfs zodra dat was gelukt, was hij niet eens halverwege. In een volgende stap moest hij nog de fout in de code zoeken die de doofheid van de jongen had veroorzaakt, en daarna proberen die uit te wissen. Pas dan kon hij embryo's opkweken en pas dan kon hij Vera Weber zwanger maken. Als zij intussen voldoende rijpe eicellen had voortgebracht, want ook dat moest hij afwachten.

Voor dat alles, voor al die stappen, had hij zichzelf vier maanden gegeven, ervan uitgaand dat de zwangerschap slechts acht maanden zou duren. Dat was krap. Dat wist hij. Erg krap. Maar het maakte deel uit van de uitdaging. In elk geval achtte hij het nog haalbaar. Meer dan ooit meende hij alles in de hand te

hebben.

Op zaterdag 1 april 1989 ging bij Rex Cremer de telefoon.

‘Bent u Doktor Cremer? Van de universiteit van Aken?’

‘Daar werk ik niet meer, mevrouw. Al enkele jaren niet meer.’

‘Weet u waar Doktor Hoppe is? Aan de universiteit heeft men mij verteld dat u...’

‘Die naam zegt mij niets, mevrouw.’

‘Maar u hebt mij bezocht in Bonn. Dat was u toch?’

‘Ik weet niet waar u het over heeft.’

‘In het huis van Doktor Hoppe. U bent daar naar mij komen kijken, toen ik zwanger was.’

‘Dat moet iemand anders zijn geweest.’

‘Ik zoek de kinderen, meneer! Ik wil ze zien. Ik wil weten hoe het met ze gaat. U móet mij helpen.’

‘Ik weet niet waar hij is, mevrouw. In Bonn misschien.’

‘Daar woont hij allang niet meer. Ik ben er geweest. Ik ben er vorige maand nog geweest.’

‘Het spijt me, ik kan u niet helpen.’

‘Als u hem ziet of hoort, zegt u dan dat ik hem zoek. Zeg dat ik de kinderen wil zien. Dat ik daar recht op heb.’

‘U hebt daar recht op?’

‘Ik ben hun moeder! Dan heb ik toch het recht om ze te zien!’

‘U bent hun moeder?’

‘Natuurlijk ben ik hun moeder!’

‘Rustig, mevrouw. U overvalt mij. De kinderen, zegt u. Wat weet u van de kinderen?’

‘Niets. Alleen dat het jongens waren. Drie jongens! Maar ik heb ze nooit

gezien.’ ‘Nooit?’

‘Op de echo, meneer, alleen op de echo. Ik was in slaap toen hij ze haalde.’

‘En daarna? Wat heeft hij...?’

‘Hij had mij een dochter beloofd! Eén dochter! En toen zei hij ineens dat het jongens waren. Drie jongens! Vier zelfs... want één... één was er...’

‘Wanneer zei hij dat?’

‘De dag ervoor. De dag voor de bevalling. Hij liet het mij zien! Op de echo. Ik kon het zien. Ik was... ik was geschokt! Ik wilde ze niet! Ik wilde ze niet! Niet toen! Begrijpt u dat? Begrijpt u dat?’

‘Ik begrijp het, mevrouw, ik begrijp het.’

‘Maar nu wil ik ze zien. Ik wil weten hoe het met ze gaat. Ik wil zeggen dat het me spijt. Ik wil ze uitleggen waarom ik er niet voor hen was. Waarom hun moeder er niet voor hen was. Ze zullen zich intussen toch die vraag stellen, nietwaar? Weet u dat? Weet u dat misschien? Misschien weten ze niet eens dat ik leef. Mijn god, stel je voor...’

‘Mevrouw, ik weet het niet, ik heb amper wat met Doktor Hoppe te maken gehad.’

‘Maar hebt u hem nog gezien? Hebt u nog iets van hem gehoord?’

‘Meneer?’

‘Ik heb gehoord dat hij naar België is verhuisd.’

‘België?’

‘Vlak over de grens. In een dorpje dat Wolfheim heet of zo.’ ‘Wolfheim, zegt u?’

‘Zoiets. Voor zover ik het me goed herinner. Zoiets.’

Alsof hij een bal had doorgegeven. Zo eenvoudig. Vijf maanden lang had Rex Cremer met een schuldgevoel gezeten en plotseling was hij het kwijt. In de eerste dagen na zijn bezoek aan Wolfheim was dat gevoel steeds latent aanwezig geweest. Hij had geprobeerd alles op een rijtje te zetten, eerst met de nuchterheid van een wetenschapper, zoals Victor Hoppe dat zelf scheen te doen, daarna pas met het morele besef van een buitenstaander. Zijn schuldgevoel was zodoende gestaag toegenomen.

Nuchter bekeken was Victor er dus in geslaagd om zichzelf te klonen en ook

al was er wat misgegaan, het was een uitzonderlijke prestatie. Hij had aangetoond dat het mogelijk was om mensen te klonen en in wetenschappelijk opzicht was de ontstane mutatie van de telomeren slechts een bijkomstigheid, weliswaar met vreselijke gevolgen, maar al met al een bijkomstigheid.

Voorzover hij uit Victors woorden had kunnen opmaken was dit experiment nog maar het begin. Hiermee had Victor willen aantonen dat hij het kon en in een volgende stap streefde hij ernaar om genetische afwijkingen weg te werken of, zoals hij zelf had gezegd, om aangeboren fouten te verbeteren, alsof hij ze maar hoefde uit te gommen. Welbeschouwd een nobele drijfveer, ware het niet dat Victor iets anders had laten blijken. Hij handelde niet uit nobele of zelfs maar wetenschappelijke overwegingen, hij voerde een strijd.

Vader. Dat woord had een van de jongens gebruikt. *Va-der-heef-da-ge-da-an*. Niet papa of paps, maar vader. Zoals in God de Vader. Uiteraard. Hoe kon het ook anders? Victor was niet hun natuurlijke vader, hij was hun schepper. Daarom liet hij zich Vader noemen. Zoals die andere schepper, tegen wie hij zijn strijd voerde. En de eerste slag had hij al verloren. Hij, Victor Hoppe, had gefaald. De kinderen waren met te korte telomeren geboren. Die mutatie was nog erger dan die andere mutatie, die hun gezicht verminkt had. De hazenlip had al van meet af aan in hun genen gezeten. Dat was een natuurlijke afwijking. Maar niet voor Victor. In diens ogen was zijn hazenlip een fout van God, een fout die hersteld moest worden, die hij zou herstellen.

Maar Victor had zelf een fout gemaakt. Door te klonen had hij een andere mutatie veroorzaakt en vier jaar lang had hij ernaar gestreefd om die teniet te doen. Alles had hij in het werk gesteld om de veroudering van de kinderen te stoppen, niet zozeer om hun levens te redden, maar om zijn eigen fout weg te werken en zo alsnog de slag te winnen.

Zo moest het gegaan zijn. Tot zover had Cremer het begrepen of meende hij het begrepen te hebben. Maar kon hij dit alles laten gebeuren? Kon hij in het belang van het onderzoek Victor Hoppe ongestoord laten voortwerken? Moest hij een genie afremmen omdat die ook tekenen van waanzin vertoonde?

Die vragen hadden hem nooit losgelaten en hij kende de antwoorden, maar hij had ze voortdurend genegeerd, bang als hij was om erbij betrokken te raken. En daardoor was zijn schuldgevoel toegenomen.

Maar toen was er het telefoongesprek met die vrouw geweest. Hij dacht eerst dat het een flauwe grap was, maar al snel was het tot hem doorgedrongen dat het inderdaad dé vrouw was. Niet de moeder. De draagmoeder. Maar dat had hij niet gezegd. Dat was niet zijn taak. Hij had haar wel de weg naar Victor Hoppe

gewezen. En door haar de weg te wijzen had hij zich van een dilemma bevrijd.

‘Het zijn jongens. Drie jongens.’

Dat had Doktor Hoppe ineens gezegd. Ze was acht maanden zwanger. Haar buik was rond als een trom, waar bovendien voortdurend op geslagen werd. De dokter was een laatste echo aan het maken. Tot dan had hij zelden iets meegedeeld tijdens een echografie. Hij had haar nooit op details gewezen. Die grijze vlek, zei hij meestal, maar zij had altijd alleen zwarte vlekken gezien, al had ze dat nooit gezegd. Ze wilde niet nog stommer overkomen. Als hij aan het eind van de echografie zei dat alles in orde was, was het voor haar voldoende. Maar die laatste keer zei hij: ‘Het zijn jongens. Drie jongens.’

‘Wat?’

‘In uw buik groeien drie jongens.’

‘Dat kan niet. Dat is onmogelijk. U houdt me voor de gek.’ ‘Wilt u het zien? U kunt het zien.’

Toen had hij wel zeer uitvoerig alles aangeduid. En zij had gekeken en meegeteld, terwijl het haar steeds meer begon te duizelen.

Zes ogen. Zes handen. Drie harten. Drie kloppende harten. En drie penissen. Dat woord gebruikte de dokter.

‘U had mij een dochter beloofd,’ had ze moeizaam uitgebracht. ‘U hebt altijd gezegd dat het een meisje was.’

‘Dat heb ik nooit gezegd. Dat hebt u zichzelf voorgehouden.’ Ze had naar lucht gehapt. Het zweet was haar uitgebroken. ‘Dit kan niet. Dit kan niet.’

‘Het waren er vier. Eerst waren het er vier. Vier jongens.’

Ze had verbijsterd het hoofd geschud.

‘Hier,’ zei hij. Met de lichtpen had hij op het scherm contouren aangegeven. Een muis. Of een hamster. Op zoiets had het geleken.

‘Vijf maanden geleden gestorven.’

Ze had het gevoel dat ze moest overgeven. De inhoud van haar buik had ze willen uitbraken. Maar er kwam niets. Ze kokhalsde alleen maar.

Toen de dokter de gel van haar buik wilde veggen, haalde ze uit. Ze had zijn hand met een klap weggeslagen.

‘Wég!’ riep ze. ‘Haal het wég! Haal zé weg! Haal alles wég! Wég! Wég!’

‘Morgen. Het kan morgen pas.’

‘Nú! Nú! Nú!’ Ze begon op haar buik te trommelen. Met twee vuisten. ‘Ik wil het niet! Ik wil het niet!’

Hij had haar handen bij de polsen vastgepakt en die met riemen aan het bed vastgebonden.

U moet kalm blijven. Dit is niet goed voor de kinderen.’

Ze begon met haar voeten te schoppen. Ze kronkelde met haar lichaam voor zover dat mogelijk was. Ze schreeuwde. Ze gilde.

Toen had hij iets in de slang van haar infuus gespoten.

‘U hoeft ze niet te zien morgen,’ had ze hem nog horen zeggen. ‘Als u dat niet wilt, dan hoeft u ze niet te zien.’

Het was voor haar onmogelijk geweest de kinderen te vergeten, hoezeer ze het ook had gewild, want over de hele breedte van haar onderbuik hadden ze een onuitwisbaar spoor nagelaten.

Het was een lelijk litteken geworden. Sommige wondjes waren gaan zweren en ze was er geruime tijd mee blijven rondlopen zonder ze te verzorgen. Uit schaamte, maar ook omdat ze zichzelf op die manier had willen straffen. Pas toen de pijn aanvoelde alsof er honderd priemen in haar buik staken, was ze naar de afdeling spoedgevallen van het ziekenhuis gegaan. De hechtingen hadden er toen al drie weken te lang in gezeten.

Ze had gezegd dat het een miskraam was geweest. Een spoed-keizersnede toen ze in het buitenland op reis was. De arts die de hechtingen verwijderde had gevraagd of de chirurg een slager was. Dergelijk lapwerk had hij nog nooit gezien. Ze had op haar tanden moeten bijten, maar ze had gezwegen. Het was de enige keer dat ze het litteken aan iemand had laten zien.

Het litteken bleef haar zwakke plek. Elke aanraking deed pijn. Strakke kleren kon ze niet meer verdragen. Vaak was haar buik gezwollen. Daardoor had ze nooit het gevoel dat er geen litteken was. Alsof er op die plek niet iets uit haar was gehaald, maar iets in haar gestopt dat altijd tegen de buikwand aan schuurde.

Een nieuwe relatie was ze nooit meer aangegaan. Hoe kon iemand anders van haar lichaam genieten als zijzelf er van walgde? En zolang ze alleen bleef, hoefde ze aan niemand uitleg te geven. De eenzaamheid nam ze erbij.

Het geld dat ze van de dokter had geëist en dat hij haar meteen had uitbetaald,

had haar pijn amper verlicht. Ze had gehoopt dat ze daarmee haar geweten had kunnen sussen. Alleen haar lichaam en niet haar geest had ze ter beschikking gesteld. Maar achteraf had ze zich daardoor een hoer gevoeld. Nog erger dan een hoer.

Het geld had ze nodig gehad om haar schulden af te lossen en om van te leven, en het dus gehouden en gebruikt. Zodoende bleef haar geweten een etterende wonde.

Ze had al een paar keer het besluit genomen de kinderen op te zoeken. Ze wilde weten of het goed met ze ging. Dat in elk geval. Alleen zo kon ze haar geweten zuiveren. Maar iedere keer was ze op haar beslissing teruggekomen. Naarmate de kinderen ouder werden, was de drang sterker geworden. Ze telde de maanden. Ze telde de jaren.

Elk jaar opnieuw was 29 september het moeilijkste moment. De pijn in haar buik nam rond die periode onhoudbaar toe. De dag waarop de kinderen vier werden, had ze het besluit voor de zoveelste keer genomen. Op die leeftijd zouden ze zich vast ook gaan afvragen wie hun moeder was. Op die leeftijd hadden ze een moeder nodig. Toch had ze nog enkele maanden gewacht. Moed verzameld. En ten slotte had ze de stap gezet.

Ze arriveerde op zondag 14 mei 1989. Pinksteren. De vorige dag was ze met de trein van Salzburg naar Luxemburg gereisd, waar ze was blijven overnachten. In de vroege ochtend had ze de trein naar Luik genomen en was daar overgestapt op de stoptrein naar La Chapelle, vanwaar er elk uur één bus vertrok die onder meer Wolfheim aandeed.

Aan de buschauffeur had ze gevraagd om haar te waarschuwen als ze in Wolfheim waren.

‘Waar wilt u uitstappen? Bij de kerk?’

De buschauffeur sprak tot haar verrassing zeer goed Duits.

‘Napoleonstrasse. Ik ben op weg naar Doktor Hoppe. Doktor Victor Hoppe.’

Ze was op goed geluk afgereisd en wist niet of hij thuis zou zijn. Ze had zijn adres en telefoonnummer een paar weken eerder gekregen via de dienst internationale inlichtingen, maar ze had hem niet van tevoren gebeld, zelfs niet zomaar, zonder iets te zeggen. Ze was bang om zijn stem te horen. Ze vermoedde dat ze dan de stap om naar haar kinderen op zoek te gaan niet meer zou durven zetten. Zelfs nu ze al zo ver was gekomen, wist ze nog altijd niet of ze de moed zou vinden om uiteindelijk bij het huis aan te bellen. Ze had in elk geval geld en kleren bij zich om desnoods een paar dagen ergens in de buurt te logeren.

‘Doktor Hoppe,’ herhaalde de buschauffeur. ‘Dan moet u inderdaad uitstappen bij de kerk. Hij woont er vlakbij.’

Even was ze sprakeloos. Ze had niet verwacht dat ze al zo snel iemand zou ontmoeten die hem kende. Op slag was ze helemaal door angst verlamd.

‘Hebt u hem al eens ontmoet?’ vroeg ze hem met een bedeesde stem.

De chauffeur schudde het hoofd.

‘Nee, dat niet. Maar ik heb horen zeggen dat het een uitstekende arts is.’

Het liefst had ze willen vragen of hij iets wist over de kinderen van de dokter, maar misschien zou ze dan zelf meer uitleg moeten geven en dat wilde ze absoluut vermijden. Bovendien was ze bang dat zijn antwoord haar zou kunnen teleurstellen. Daarom zweeg ze verder en staarde door het raam naar buiten. Ze

probeerde niet aan de ontmoeting te denken, maar dat lukte maar half. Iedere keer als de bus bij een halte stopte, verwachtte ze dat de dokter zou instappen. Ze herkende het gevoel dat ze een paar maanden eerder had gehad toen ze in Bonn naar hem had gezocht. Daar had ze nog gehoopt hem ineens ergens op straat of in een winkel tegen te komen, maar nu dit elk moment werkelijk kon gebeuren, verlangde ze er helemaal niet meer naar.

De bus reed de plaats Kelmis uit. Eerder waren ze al de dorpjes Montzen en Hergenrath gepasseerd.

‘We komen zo dadelijk in Wolfheim,’ zei de chauffeur. Hij keek haar aan in de achteruitkijkspiegel.

Ze knikte hem toe.

‘U spreekt vlot Duits,’ merkte ze op in de hoop dat een praatje haar wat verstrooiing kon brengen. ‘Ik dacht dat er in België alleen Frans en Nederlands werd gesproken.’

‘In dit gedeelte van het land spreken de meeste mensen vooral Duits,’ zei de chauffeur. ‘Maar velen kennen ook Frans en sommigen spreken ook nog Nederlands. De talen en de grenzen lopen hier al eeuwen door elkaar. Kent u het drielandenpunt?’

Ze schudde het hoofd.

‘Dat ligt hier een paar kilometer vandaan. Op de top van de Vaalserberg. Daar komen de grenzen van België, Nederland en Duitsland in één punt samen. U moet er beslist eens heen gaan. Als u in de bus blijft zitten, dan komt u er vanzelf langs. Ik rijd tot bij het drielandenpunt en maak dan rechtsomkeert. U kunt dan op de terugweg alsnog in Wolfheim uitstappen.’

‘Een andere keer misschien,’ zei ze glimlachend. ‘Ik heb weinig tijd vandaag.’

Ze had geen idee hoeveel tijd ze had of nodig zou hebben. Ze wist zelfs niet meer wat ze zou zeggen zodra ze de dokter zou zien, ook al had ze het voorbije etmaal tijdens de lange treinreis menige openingszin gerepeteerd.

De bus zwenkte naar rechts en passeerde een bordje met het opschrift Wolfheim. De weg was bestraat met klinkers en de wielen van de bus rolden er in een ritmische cadans overheen. In de voorruit verscheen een kerktoren.

‘Ginds is de halte waar u moet uitstappen,’ zei de buschauffeur, terwijl hij vaart minderde.

Ze begon haar jas dicht te knopen. De chauffeur volgde haar bewegingen in de achteruitkijkspiegel.

‘Enkele maanden geleden is hier nog een triest ongeluk gebeurd,’ begon hij. ‘Een collega van mij heeft een jongen doodgereden.’

Ze voelde dat ze bleek wegtrok. Dit was het soort bericht waarvoor ze al die tijd gevreesd had, maar waaraan ze zo min mogelijk had proberen te denken. Ze wist zeker dat het over een van haar kinderen ging. En dat ze dus te laat was. Ze verkilde helemaal. De woorden die de buschauffeur vervolgens sprak, hoorde ze nog wel maar drongen amper tot haar door.

‘Mijn collega is sindsdien thuisgebleven. Hij durft niet meer met de bus te rijden. Ik vervang hem momenteel.’

De bus zwenkte naar rechts en kwam tot stilstand.

‘We zijn er,’ zei de chauffeur, terwijl de portieren openzwaaiden. ‘Daar staat het huis van de dokter.’

Hij wees door de voorruit naar een hoog huis wat verderop. Werktuiglijk knikte ze. Ze stond op, pakte haar koffertje en schuifelde naar de uitgang.

Het had net geregend en een bries streek langs haar gezicht. Ze trok de kraag van haar jas op en wachtte, schuin naar de grond kijkend, tot de bus weer vertrokken was. Toen het motorgeluid half weggestorven was, drong het gejoel van spelende kinderen tot haar door. Ze draaide zich om en zag even verderop aan de overkant een stel kinderen in een plas springen. Het waren vier jongetjes en ze schatte hen zo’n jaar of vijf, misschien iets jonger. Een minuut lang bleef ze de kinderen roerloos volgen, terwijl ze naar hun stemmen luisterde. In het gekrijs ving ze namen op: Michel, Reinhart. Ze voelde haar hart kloppen en haalde diep adem. Traag liet ze de lucht uit haar longen via haar neus ontsnappen. Even traag kwam ze toen ook zelf in beweging. De wielen van haar koffertje, dat ze achter zich aan trok, maakten een ratelend geluid. Ze liep door tot ze alleen nog de straat hoefde over te steken om bij de kinderen te komen.

Toen herkende ze hen, ook al had ze hen nog nooit gezien. Ze liet haar koffertje los en sloeg de handen voor haar mond. De jongens leken als twee druppels water op elkaar. Het postuur. Hun houding. De vorm van het gezicht. En ze droegen dezelfde blauwe anorak en wollen muts, wat hun gelijkenis benadrukte. Maar het waren er maar twee. Geen drie. Het begon haar te duizelen. En op dat ogenblik, terwijl alles om haar heen begon te tollen, keek een van de jongens haar even aan en plotseling kwam alles tot stilstand, alsof er ergens iemand maar aan een hendel hoefde te trekken om het tollen in gang te zetten of te laten stoppen.

De jongen had haar ogen. Dat had ze in een flits gezien. Haar eigen grote ogen, met rond de donkere irissen het vele wit dat zo kenmerkend was.

Als in trance liet ze haar koffertje los en stak de straat over.

Het is mijn schuld! Het is allemaal mijn schuld!

Zoiets had ze zeker geroepen. Toen had ze de handen van een van de twee jongens vastgepakt, vastgekneld tussen die van haar, en was ze door haar knieën gezakt zodat haar gezicht op gelijke hoogte was en ze hem recht in zijn ogen kon kijken.

‘Ik had jullie niet alleen mogen laten!’ Zoiets had ze gezegd. Of: ‘Ik had jullie niet mogen achterlaten!’

Van een andere zin was ze wel weer zeker: ‘Het spijt me! Het spijt me!’

Maar ze wist niet meer wanneer ze dat had gezegd. Misschien toen de jongen zich had proberen los te rukken en was gaan schreeuwen. Misschien toen ze zich verontschuldigde tegenover de vrouwen.

‘Laat hem los!’ had de vrouw geroepen die als eerste was komen aanrennen. ‘Laat hem los!’

‘Ik ben hun moeder!’

‘U bent gek!’

Een tweede vrouw was erbij gekomen en die had geroepen: ‘Laat mijn zoon los! Laat in godsnaam mijn zoon los!’

De vrouw had haar een duw gegeven, waardoor ze achterover in de plas water was getuimeld en het kind had moeten loslaten.

‘Michel, Marcel, naar binnen. En neem Olaf en Reinhart mee!’

Ze had haar armen nog uitgestrekt, maar de kinderen waren weggelopen. Toen was ze in huilen uitgebarsten, zittend op de grond, in de plas water. Toen ook was ze tot het besef gekomen dat ze zich had vergist.

‘Het spijt me! Het spijt me!’

Daarna had ze nog van alles gezegd. Ze had het uitgelegd. En ten slotte was ze overeind gekrabbeld.

‘Ik moet naar de dokter; waren haar laatste woorden.

Pas nadat ze drie keer had aangebeld, ging de voordeur open en kwam Doktor Hoppe naar buiten. Zijn uiterlijk, dat ze al die tijd had proberen te verdringen,

riep meteen zo'n weerzin bij haar op dat ze onwillekeurig moest denken aan al de keren dat hij met zijn vingers aan en in haar was geweest.

Ze had zich voorgenomen niet meteen over de kinderen te beginnen. Deze keer zou ze voorzichtiger zijn, zich niet laten gaan zoals daarnet.

De dokter nam haar met een snelle blik op. Zijn gezicht verraadde geen reactie. Misschien herkende hij haar niet.

'Herr Doktor,' begon ze. Aan haar stem merkte ze pas hoe nerveus ze was. Ze had vastberaden willen overkomen, maar ze klonk als een kind dat kwam bedelen.

'Herr Doktor,' zei ze opnieuw, iets forser, 'ik wil u spreken... ik moet u spreken.'

Ze had zich niet voorgesteld, besepte ze toen.

'Ik houd geen spreekuur meer, mevrouw. Voorlopig niet.'

Zijn stem had op haar hetzelfde effect als het geluid van nagels die over een schoolbord krassen. Ze vertrok een mondhoek, terwijl ze haar gezicht afwendde. Toen schudde ze het hoofd en keek hem weer aan.

'Het is dringend,' zei ze. 'Het kan niet wachten.' Ze rilde, maar deed geen moeite om dat te verbergen.

'Komt u even binnen,' zei hij.

Terwijl ze hem over het tuinpad volgde, nam haar woede snel toe. Maandenlang had ze bij hem in huis op een kamer gelegen en nu herkende hij haar niet eens. En dat terwijl ze amper was veranderd in die jaren. Haar gave gezicht, haar korte haar, zelfs haar gewicht was nog hetzelfde als toen ze was bevallen – de negentien kilo die ze was aangekomen was er nooit afgegaan.

Hij doet alsof, bedacht ze toen. Dat kon haast niet anders. Hij wilde haar laten geloven dat ze elkaar nooit hadden ontmoet. Hij zou alles als een waanidee afdoen om op die manier de kinderen voor zichzelf te kunnen houden. Dat was zijn bedoeling. Maar dat zou hem niet lukken. Deze keer niet.

'Waarom doet u alsof u mij niet kent?' vroeg ze meteen nadat hij de voordeur achter haar had gesloten. Hij had zich amper omgedraaid.

Hij schrok. Dat zag ze. Maar hij zei niets.

'U weet waarvoor ik hier ben,' ging ze verder. 'Daarom doet u zo.'

Ze zag dat hij zich in het nauw gedreven voelde. Nu moest ze doorzetten.

‘Ik ben hun moeder en ik heb dus het recht om de kinderen te zien.’

‘U bent hun moeder niet,’ zei hij toen.

Haar gevoel had haar niet bedrogen. Hij wilde haar laten geloven dat ze zich alles inbeeldde.

‘Hoe durft u?’ verhief ze haar stem. ‘Hoe durft u nog te liegen na alles wat u mij heeft aangedaan?’

‘Ik lieg niet, mevrouw,’ zei hij met een kalmte die haar nog meer opwond. ‘Ze hebben geen moeder.’

‘U liegt wel! U liegt voortdurend! U probeert te doen alsof ik niet besta! U wilt de kinderen voor uzelf houden!’

Ze verhief met opzet haar stem in de hoop dat de kinderen haar hoorden en te voorschijn zouden komen.

‘Vanaf de eerste dag hebt u tegen mij gelogen! En u bent daar steeds mee doorgegaan. Ik geloof niets meer van wat u zegt! Ik wil mijn kinderen zien. Nu! Hoort u mij? Ik wil nu mijn kinderen zien!’

Het viel haar op hoe de dokter haar blik probeerde te mijden. Hij durfde haar niet eens recht in de ogen te kijken. Dat bewees dat hij loog.

Toen gaf hij toe.

‘U wilt ze zien? U mag ze zien. Als u dat wilt, dan mag u ze zien.’

Ze zweeg. Ineens wist ze niet meer wat ze moest zeggen. Ze had niet verwacht dat hij zo snel zou toegeven. Alle moed die ze net nog had gehad, was op slag verdwenen en opnieuw was daar de angst die haar de hele reis had vergezeld.

De dokter kwam naar voren en passeerde haar rakelings. Deze keer durfde zij hem niet meer aan te kijken.

‘Volg mij maar,’ zei hij, en begon de trap op te lopen.

‘U mag ze zien,’ hoorde ze hem toen opnieuw zeggen, mompelend, alsof hij het tegen zichzelf had. ‘Maar u bent niet hun moeder.’

Hij bracht haar naar de kinderen zoals ze had gevraagd. Hij deed de deur van het slot en zei dat ze naar binnen mocht. Ze stak een hand uit.

‘De sleutel. Ik wil de sleutel. Ik wil niet dat u me opsluit.’

Hij vroeg zich af waarom hij dat zou doen en waarom zij dat dacht. Niettemin gaf hij haar de sleutel, die ze vrijwel meteen nadat ze de kamer in was gegaan uit haar handen liet vallen, zodat hij hem maar opraapte. Hij zag dat ze hyperventileerde en wachtte tot ze haar ademhaling weer onder controle had. Toen vroeg ze wat er met de kinderen aan de hand was. Of ze ziek waren.

‘Zoiets,’ antwoordde hij.

Ze wees naar het onopgedekte bed. Haar hand beefde.

‘Waar is...’

‘Michaël?’

Die bedoelde ze. Hij zei het haar, naar waarheid, en zij zei dat het niet waar was.

‘Dat kan niet. Dat kan niet. U liegt.’

Hij loog niet. Dat wist hij zeker.

‘Wanneer. Sinds wanneer?’ vroeg ze toen.

Precies kon hij het niet zeggen, maar toch ongeveer. Een leugen was het dus niet.

‘Enkele dagen geleden. Zoiets.’

‘U liegt! U liegt! U liegt!’

Dat riep ze, steeds luider, en hij begreep niet waarom. Daarom besloot hij meer uitleg te geven.

‘Ik lieg niet, mevrouw. En zij...’ Hij wees naar de twee andere jongens. ‘... zij gaan ook dood.’

Dat geloofde ze wél, want ze vroeg hoe lang de jongens nog hadden.

‘Een paar dagen. Misschien een week.’

‘Het is niet waar,’ riep ze. ‘Zeg dat het niet waar is.’

Het was wel waar.

Toen begon ze te huilen en terwijl hij naar haar schokkende schouders keek, vroeg hij zich af waarom ze zo moest huilen. Ze was toch hun moeder niet.

‘Mag ik even met ze alleen zijn?’

De dokter haalde zijn schouders op en knikte. Daarna draaide hij zich om en

verliet de kamer. Hij trok de deur achter zich dicht maar deed hem niet op slot. Ze zou het eigenlijk niet erg hebben gevonden als hij dat wel zou doen. Misschien verdiende ze opsluiting: als boetedoening omdat ze de kinderen al die tijd aan hun lot had overgelaten, hoewel dat als straf nog te min zou zijn.

Met de ogen gesloten ademde ze traag in en uit. Ze had getierd als een bezetene, beseftte ze, en dat in het bijzijn van de kinderen. Ze moest zich verontschuldigen. Ook daarvoor. Voor zoveel moest ze zich verontschuldigen dat ze niet meer wist waarmee ze moest beginnen.

Ze deed haar ogen weer open. Geen moment had ze gedacht dat ze alles zou hebben gedroomd. Daarvoor was de geur te penetrant aanwezig gebleven. Ze had hem al geroken toen Doktor Hoppe de deur opendeed en zij nog op de overloop stond. De stank was zo doordringend dat hij je op de adem sloeg. Een haast tastbare, smeuiëge stank was het.

De jongens zaten in een hemdje met korte mouwen met zijn tweeën rechtop in één bed. Het middelste bed. Het linkse bed was beslapen geweest, de lakens waren omgeslagen, het rechtse bed was afgehaald, de matras vertoonde in het midden een gelige vlek die tot aan de zijranden was uitgelopen.

Ze moest zich dwingen om de jongens aan te kijken en opnieuw schoot haar het woord te binnen dat kort daarvoor bij haar was opgekomen: papier-maché. Het leek of hun hoofd was gemaakt van papier-maché. Alleen aan de heldere blik in hun ogen was te zien dat er leven in de jongens zat. Ze herkende zichzelf niet in die blik. In niets van hun gezicht herkende ze zichzelf. Neus, mond, oren, kin, kaken, alles was anders dan wat zij zo vaak in de spiegel had gezien. Ook haar huid, haar gave huid hadden de jongens niet. Integendeel. De ziekte had hen misvormd. Dat kon niet anders.

Ze moest iets zeggen, bedacht ze. De jongens leken verstijfd. Misschien waren ze bang voor haar. Ze deed een stap naar voren en zei: 'Het spijt me dat ik net zo heb geschreeuwd.'

Even had ze door haar neus ingeademd, waardoor de vreselijke stank weer tot haar was doorgedrongen. In een snelle beweging keek ze om zich heen, zoekend naar waar de geur vandaan kon komen. Daarbij viel het haar op dat de muren zo goed als kaal waren. Slechts hier en daar hingen nog stroken of flarden behang, meestal alleen de kleurloze onderlaag ervan, zodat duidelijk was dat het behang niet eerst van de muur was losgeweekt maar er vanaf was gescheurd. Op een paar flarden waren nog zwarte vegen en strepen te zien, alsof er ooit op getekend of geschreven was. Ze vroeg zich af of het behang door schimmel en vocht van de muren was losgekomen, maar ze zag in geen enkele hoek van de

kamer donkere plekken. De geur die ze rook was ook niet die van schimmels.

Ze liep tot bij het voeteneinde van het bed, waarin de jongens nog altijd rechtop zaten, zij aan zij, zonder enige emotie in hun gezicht, zoals reizigers die op een bus staan te wachten. Zelfs zonder haar neus op te halen, rook ze nu de stank, die als het ware van het bed, van de lakens, van de dekens, van de kinderen af walmde.

Ze voelde dat ze misselijk werd en ze wist dat ze onderuit zou gaan als ze de stank niet ontvluchtte. Ze wist ook dat als ze zou weglopen alles voorbij zou zijn, al haar kansen om nog iets te doen, voor hen, voor zichzelf, voor de rest van haar leven.

Ze keek naar de kinderen. Naar haar kinderen. Toen handelde ze snel, met ingehouden adem, en zonder na te denken. In twee stappen stond ze naast het bed, rukte de dekens en lakens eraf, die zwaar en vochtig waren. Het onderlijf van de twee jongens was naakt en mager en grotendeels bedekt met stront, die bruin en dik was aangekoekt.

Ze tilde een van de jongens op en het was alsof ze niets in handen had. Ook dat was een schok, maar het hield haar niet tegen. Niets kon haar nog tegenhouden. Ze tilde ook de tweede jongen op, met één arm, die ze achterlangs onder zijn oksel door schoof. Het onderlaken plakte aan het onderlichaam en liet los met een geluid alsof het scheurde.

Toen rende ze de kamer uit, de twee kinderen op haar armen. Ze keek niet eens waar de dokter was en zelfs als die haar in de weg zou hebben gestaan, was ze hem voorbijgelopen, zonder verwijten of geschreeuw, want terwijl ze de deuren op de overloop een voor een openduwde, had ze alle schuld al op zich genomen. Als ze hen niet had verstiten, dan was dit niet gebeurd. Daar was ze van overtuigd. Het was haar schuld. Helemaal haar schuld.

In de badkamer liep ze recht naar het ligbad en zette de kinderen erin. Ze trok hun hemdjes uit, nam de douchekop en draaide de kraan helemaal open zodat het water er krachtig uitspoot. Ze hield haar hand eronder en begon langzaam weer te ademen. Geruisloos be kroop haar een enorme loomte.

‘Het spijt me zo, het spijt me zo,’ begon ze toen te jammeren.

Pas uit het ei gekomen vogeltjes. Daar deden de jongetjes haar aan denken toen ze hen aan het afdrogen was. Niet alleen omdat ze zo kwetsbaar, zo breekbaar, zo hulpeloos leken, maar ook omdat ze rozig en kaal waren en een teveel aan huid hadden. En omdat de grote, bolle ogen zowat het hele ingevallen gezicht

vulden. En omdat hun mond voortdurend als een snavel open- en dichtging bij het happen naar lucht. Dat deden ze gretig, alsof ze vanwege de stank het ademen al die tijd tot een minimum hadden beperkt.

Tijdens het wassen hadden ze geen reactie getoond. Ze hadden niet gehuild, niet geroepen, niet tegengesparteld. Maar zodra ze hen had afgedroogd, waren ze gestaag opgeleefd. Haast letterlijk waren ze tot leven gekomen. Voorzichtig, werkelijk zoals bij het oprapen van vogeljongen die uit het nest zijn gevallen, had ze hen een voor een uit het bad getild en op een bankje neergezet, want ze konden niet op hun benen staan. Even voorzichtig, alleen met haar vingertoppen, had ze het breekbare lichaam van de jongens met een handdoek droogge-dept. Waar ze hen ook had aangeraakt, overal had ze knoken gevoeld.

Een paar dagen. Misschien een week.

De stem van de dokter was in haar hoofd blijven malen.

‘Het komt goed,’ had ze gezegd, in een poging de stem te bezweren. ‘Het komt goed. Ik ben er nu. Ik ben er.’

Als drenkelingen die weer bijkwamen waren ze begonnen met ademen.

En toen had een van de jongens gesproken: ‘Is-Mi-ga-el-in-de-ee-mel?’

Een stem die klonk als glas dat werd vertrapt.

‘Of Michaël in de hemel is?’ had zij herhaald om tijd te winnen, zodat ze kon nadenken over een antwoord. Wisten de kinderen dat hun broertje dood was? Hadden ze hem zien sterven? Of had Doktor Hoppe hem weggehaald voordat het zover was?

Ze had besloten de waarheid te zeggen. Misschien vonden de jongens het dan achteraf minder erg om zelf dood te gaan. Daarom had ze er nog wat aan toegevoegd.

‘Ja, Michaël is in de hemel. Daar wacht hij op jullie.’

Ze had geen verdriet of angst in hun ogen gezien. De jongens hadden alleen maar geknikt. Voor haar was het moeilijker geweest om haar emoties onder controle te houden. Om zichzelf afleiding te geven, had ze naar hun namen gevraagd.

‘Ga-brie-el.’

‘Ra-fa-el.’

Hun namen hadden haar vreemd in de oren geklonken, net zoals met Michaël. Zij zou ze nooit zo genoemd hebben. Al die jaren had ze zelf namen verzonnen

en ten slotte was ze bij Klaus, Thomas en Heinrich uitgekomen. Klaus, Thomas en Heinrich Fischer. Want ze zouden uiteraard haar achternaam hebben.

‘Ik heet Rebekka,’ zei ze. ‘Rebekka Fischer.’

Ze had nog willen zeggen dat ze hun moeder was maar het niet gedaan om de kinderen niet te zeer van streek te maken. Ze zou het later op de dag vertellen, wanneer ze wat aan haar gewend waren. Ze moest ze eerst laten voelen dat zij hen niet aan hun lot zou overlaten. Zoals de dokter.

Hoe kón hij? Hoe kón hij?

Terwijl ze in de slaapkamer op zoek was naar schone pyjama's was het antwoord haar te binnen geschoten. Hij hield niet van ze. Dat was het. Hij hield niet van ze omdat het zijn kinderen niet waren. Omdat het haar kinderen waren. Daarom had hij ze zo verwaarloosd. Die gedachte deed haar nog meer dan voorheen beseffen dat ze de kinderen nooit had mogen afstaan. Het was de grootste fout die ze ooit in haar leven had begaan en ze kon hem niet meer goedmaken. Het enige dat ze nog kon doen was zorgen dat ze er voor hen was, voor de twee die waren overgebleven. En voor de tijd die hun nog restte.

Ze had de kinderen aangekleed. Slipje. Hemdje. Pyjama. Met zorg en tederheid. Zoals ze dat vroeger bij haar poppen deed. Het liefst had ze hen meegenomen, maar ze had geen idee waar ze naartoe moest. Naar huis? Dat was veel te ver. Daar waren ze te zwak voor. Naar een ziekenhuis? Als ze dat zou doen, was ze hen waarschijnlijk meteen en voorgoed kwijt. Hoe zou iemand immers ooit geloven dat zij hun moeder was? Als zelfs de kinderen zelf haar nooit gezien of gehoord hadden? Zij zou van verwaarlozing beschuldigd worden, niet de dokter. En ze zou dat niet eens kunnen en willen tegenspreken. Maar nu zou ze voor de jongens zorgen, zodat niemand haar kon verwijten dat ze zelfs in hun laatste ogenblikken haar kinderen in de steek had gelaten.

‘Vinden jullie het goed als ik blijf?’ had ze voor de zekerheid gevraagd.

Ze hadden hun schouders opgehaald. Daardoor was ze even teleurgesteld. Ze had verwacht dat de jongens haar dankbaar zouden zijn.

Niettemin besloot ze te blijven.

Dat zei ze even later ook tegen de dokter. Ze had de kinderen, die op haar arm alweer bijna in slaap waren gevallen, in bed gestopt op een andere kamer en was naar beneden gegaan om eten voor hen te zoeken. De dokter zat in de keuken een bord soep te eten. Soep uit een blik. Uit een van de vele lege blikken die op het aanrecht stonden, uit de vuilnisbak puilden en ernaast op de grond lagen. Toen waren haar de vliegen opgevallen. Overal kropen en vlogen ze, zelfs

om en op de dokter, die ze niet eens van zich afsloeg.

‘Ik wil weten wat er precies aan de hand is,’ begon ze, het afval en de vliegen negerend.

‘Wat precies? Wat precies wilt u weten?’

Dat hij zo kalm bleef wond haar al meteen op.

‘Hun ziekte. Wat hebben ze?’

‘De telomeren waren te kort.’

‘In gewone taal, dokter, in gewone taal!’

Toen had hij haar van alles verteld, maar het enige wat ze er werkelijk van had begrepen, was dat de jongens in een snel tempo verouderden. Dat elk jaar van hun leven voor tien tot vijftien jaar telde. Ze wist niet hoe ze erbij kwam, maar voor haar ogen was een beeld verschenen van een appel die al wekenlang in een fruitschaal lag te rotten. Misschien door de geur die in de keuken hing.

De dokter benadrukte dat het proces onomkeerbaar was.

‘Wie zegt dat? De specialisten?’ vroeg ze.

‘Twijfelt u aan mij?’ Hij zei het op een toon alsof ze hém had gekrenkt.

‘Hoe durft u zoiets te vragen?’ riep ze verontwaardigd uit. ‘Hoe durft u dat te vragen na alles wat u mij heeft aangedaan?’ Hij gaf geen reactie. Daar wachtte ze ook niet op.

‘Ik blijf,’ zei ze. ‘Hoort u dat? Ik blijf! Ik laat ze niet meer alleen!’ En omdat hij nog altijd zweeg, ging ze verder dan ze van plan was geweest. ‘En ik wil niet dat u nog bij hen komt. Ik verbied het u! U hebt al genoeg kwaad aangericht. Hoort u mij? U hebt genoeg kwaad gedaan!’

Dat ze dat had gezegd, had durven te zeggen, was een opluchting, ook al wist ze niet hoe ze de jongens kon of moest verzorgen. Aan zijn blik merkte ze dat hij overbluft was. Eindelijk had hij dus begrepen dat zij deze keer niet met zich zou laten sollen.

Hij vroeg zich af waarom zij hem van het kwaad had beschuldigd. Hij had toch alleen maar goed gedaan. Hij had er lang over nagedacht, dat wel, maar ten slotte had hij gedaan wat van hem verwacht werd. Hij was gestopt met de kinderen eten te geven en had hun lot daarmee in Gods handen gelegd. Het was immers duidelijk dat God ze had gewild, al vanaf het begin, en hij had het niet kunnen tegenhouden, wat hij ook had geprobeerd, al die jaren. En sinds hij de kinderen

had overgeleverd, was het aan God geweest om te beslissen wanneer Hij hun levens nam. Dat Hij het rekte en dat Hij niet in één keer bij alle drie toesloeg, was Gods eigen beslissing. Het kwaad kwam dus van Hem. Alleen van Hem. Daar kon hij toch niets aan doen. Waarom beschuldigde de vrouw hem dan? Was zij misschien zelf het kwaad?

Zodra de dokter uit de keuken verdwenen was, ruimde ze de lege blikken op. Ze propte alles in vuilniszakken en zette die buiten naast de voordeur. Daarna zocht ze naar verse etenswaren, maar ze vond vooral nog meer eten in blik en nog wat oud brood en een paar flessen melk.

Ze warmde wat groentesoep op en keerde terug naar de jongens. Die reageerden lichtelijk verbaasd op haar komst, alsof ze al vergeten waren dat zij hen een uur eerder uit hun verschrikkelijke situatie had gered. Ze staarden haar aan terwijl ze hen voerde, lepel voor lepel, mond voor mond. Het kostte de kinderen moeite om te slikken, maar ze schenen zo hongerig te zijn dat ze geen hap weigerden.

‘Eet maar, eet maar, daar worden jullie sterk van,’ zei ze.

Toen ze klaar waren, legde ze de jongetjes te slapen, hoewel ze nog met heel veel vragen zat, en zodra ze in slaap waren gevallen, ging ze naar de kamer die ze had ontdekt toen ze op zoek was naar een ander bed voor de kinderen.

Het was een klaslokaal met bankjes, een lessenaar, een schoolbord en aan de muur de kaart van Europa. Ze nam het allemaal verwonderd in zich op en begon aarzelend rond te neuzen. In de bovenste lade van de lessenaar vond ze schriften met op het omslag telkens de naam van een van de jongens. Ze bladerde erin. De handschriften waren moeilijk leesbaar, maar wat ze kon ontcijferen, verraste haar. De jongens bleken al te kunnen schrijven en rekenen. Ze zag woorden met twee, drie en meer lettergrepen. Zelfs zinnen die soms de hele breedte van een blad besloegen, en dat niet alleen in het Duits, maar ook in een andere taal, die ze niet kende. Ze konden ook al optellen en aftrekken, met getallen groter dan tien, dan honderd zelfs.

Dat alles vond ze merkwaardig maar bijzonder, en even had ze zich afgevraagd hoe zij, die niet eens een diploma middelbaar onderwijs had behaald, zulke intelligente kinderen had kunnen voortbrengen. Maar al snel voelde ze zich trots, juist daarom, omdat ze zulke intelligente kinderen had kunnen voortbrengen.

Niettemin waren er vragen gerezen. Wie had haar kinderen lesgegeven? Ze kon zich niet voorstellen dat dat de dokter was geweest. Verder vond ze het

merkwaardig dat de kinderen les hadden gekregen. Waarom zou hij kosten hebben gemaakt als hij totaal niet om ze gaf?

In een kinderbijbel vond ze een mogelijk antwoord op de eerste vraag. Die bijbel lag in de onderste lade van de lessenaar. Ze had in geen jaren een bijbel gezien, maar ze herinnerde zich nog enkele verhalen, die haar ooit op school waren voorgelezen, zoals de ark van Noë en het verhaal van Jezus en de tollenaar. Ze was zelf gelovig, maar slechts bij vlagen, wanneer het haar uitkwam. Toen ze de eerste keer zwanger was, had ze God bedankt, toen ze haar eerste miskraam kreeg, had ze Hem vervloekt. Tegelijk had ze, op het moment zelf, toen de vrucht haar in pijn en stank verliet, gesmeekt of Hij haar wilde bijstaan.

Zo ook de tweede keer. Eerst dank voor het wonder, het godswonder. Daarna, toen de kinderen geboren waren, de verloochening omdat Hij haar opnieuw in de steek had gelaten. Later was ze een paar keer naar een kerk of een kapel gegaan om kaarsen te branden, niet voor haar heil, maar voor dat van de kinderen die zij had achtergelaten. Maar ook dat had dus niet geholpen. Wat was dat voor een God die zelfs kinderen zo liet lijden? Dat was bij haar opgekomen terwijl ze de kinderbijbel doorbladerde en haar blik over de kleurenplaten liet gaan. Toen ontdekte ze de naam. Achter in de bijbel, in een sierlijk en vloeiend handschrift. Ze las de naam een paar keer hardop. Zou zij de jongens hebben lesgegeven? Als dat zo was, dan wilde ze haar zien. Zo snel mogelijk.

Toen de jongens weer wakker waren, vroeg ze het. Niet meteen, want eerst moest ze hen opnieuw verschonen.

‘Het geeft niet, het is niet erg,’ zei ze, omdat ze zag dat ze zich nu wel schaamden voor wat ze niet hadden kunnen tegenhouden. Schone lakens, schone kleren. Alsof alles opnieuw begon. Maar de stank was minder.

‘Weten jullie wie Charlotte Maenhout is?’

Ze knikten allebei.

‘Heeft zij jullie lesgegeven?’

Opnieuw een hoofdknik.

‘Waar is ze? Waar woont ze?’

‘In... de... ee... mel,’ bracht Gabriël moeizaam uit.

Het antwoord verraste haar.

‘Is ze dood?’

Het was eruit voor ze doorhad hoe pijnlijk het zou kunnen klinken.

‘Ze... is... een... engel,’ antwoordde Gabriël.

‘Michaël ook! Michaël ook! Kijk!’ verhief Rafaël ineens zijn stem. In een reflex richtte de jongen het hoofd op en sperde de ogen wijd open, alsof hij zijn gestorven broer voor zich zag. Het volgende ogenblik leek het of er iets in zijn keelgat was blijven steken. Als een vis op het droge begon hij naar lucht te happen.

‘Rafaël!’ riep ze in paniek. Ze wilde hem vastpakken, maar durfde niet. ‘Rafaël! Rafaël!’

Toen liep ze de kamer uit.

‘Herr Doktor! Herr Doktor!’ Ze rende de trap af. ‘Herr Doktor!’

Hij deed de deur van de spreekkamer open toen ze beneden aankwam.

‘Rafaël!’ riep ze. ‘Hij krijgt geen adem meer! Hij gaat dood!’

De dokter knikte.

‘U moet iets doen!’ schreeuwde ze. ‘Help hem! Help hem toch!’

Opnieuw knikte hij en kwam toen in beweging. Maar traag. Erg traag. Ze stormde zelf weer naar boven, in de hoop hem aan te sporen. Bij de deur van de kamer bleef ze staan. De dokter kwam de trap op. Trede voor trede. Ze keek de kamer in en zag dat Rafaël plat op zijn rug in bed lag. Zodra de dokter boven was, stapte ze opzij om hem te laten passeren. Ze hoorde haar eigen ademhaling. Haar eigen hart.

Hij bukte zich over Rafaël en nam diens pols. Angstig sloeg ze de handen voor haar mond. Er leken minuten voorbij te gaan voor hij de arm liet zakken. Daarop wendde hij zich tot haar: ‘Het is nog niet zover. God tart hem nog wat.’

De volgende nacht en de volgende dag week ze amper van de zijde van Rafaël en Gabriël. Ze ging op een stoel naast het bed zitten en waakte. De jongens sliepen haast onafgebroken en in hun slaap waren ze heel onrustig. Voortdurend maakten ze bewegingen met hun handen, alsof ze ergens op probeerden te klimmen. Ook ademden ze zwaar. Zo zwaar dat zodra een van hen geen geluid meer maakte, zij iedere keer bang was dat hij met ademen was gestopt. Af en toe veegde ze het speeksel van hun mond en kin. Af en toe depte ze het zweet van hun voorhoofd. Af en toe raakte ze hen aan gewoonweg om hen even aan te raken.

In die uren van wachten probeerde ze de bijbel te lezen, maar ze kon haar aandacht er niet bij houden. Telkens ging haar blik naar Rafaël en Gabriël, ook al

raakte ze daardoor steeds meer verteerd van verdriet en spijt.

Een paar keer werden de jongens wakker. Dan verschoonde ze hen en gaf ze wat te drinken. Een beetje melk, een beetje soep of wat brood dat ze in de soep zacht had laten worden. Maar ze aten en dronken nog amper. Kruimels brood, theelepeltjes melk of soep.

‘Toe, eet wat, eet wat,’ zei ze, maar aandringen hielp niet.

Het slikken scheen ze pijn te doen, net als het overeind komen. Ze had zelfs de indruk dat het opendoen van hun ogen moeite kostte.

In geen tijd gingen ze meer achteruit dan ze ooit had verwacht.

Een paar dagen. Misschien een week.

Ze werd hoe langer hoe radelozer. Dat merkte ze ook aan de pijn in haar buik. Net als vroeger voelde ze de aandrang om zichzelf in de buik te stompen, alsof ze daarmee alles ongedaan kon maken en zo tot rust kon komen. Op een bepaald ogenblik wenste ze zelfs dat ze de kinderen, zoals ze daar lagen, kon oppakken en terug stoppen in haar buik zodat ze ze daarna kon baren en ze zo weer tot leven wekken.

Ze wachtte op een moment waarop ze hun kon vertellen dat zij hun moeder was. Ze had het gevoel dat ze dat móest vertellen. Maar iedere keer als er zo’n moment was aangebroken, had ze gearzeld. Misschien wilden de jongens het niet weten. Misschien hadden ze zich al een beeld gevormd van hoe hun moeder was geweest en zouden ze teleurgesteld zijn. Zoals zij zich ook jarenlang een beeld van hen had gevormd om er ten slotte achter te komen dat ze anders waren. Heel anders. Maar toch was ze niet teleurgesteld. En misschien zouden zij het ook niet zijn.

Ze zei het aan het eind van die maandag. Ze had de dokter niet één keer gezien. Hij had zich niet laten zien. De hele dag was hij beneden gebleven, meestal in de spreekkamer of in een kamer daar vlakbij. Om vijf uur was er bezoek geweest. Een man en een vrouw. Ze had hun stemmen gehoord, maar niet wat ze hadden gezegd.

Toen de man en de vrouw het huis verlieten, waren de jongens wakker geworden. Ze liet hen wat water drinken. Ze veegde hun gezicht met een washandje schoon. Allebei gloeiden ze.

‘Ik moet jullie iets vertellen.’

Ze wist niet of ze hun aandacht had. Ze hadden hun ogen open, maar leken nergens naar te kijken.

‘Ik ben jullie moeder.’

Toen ze het zei, voelde ze zelf opluchting. Alsof ze pas op dat ogenblik ook echt hun moeder werd. Werktuiglijk streek ze met haar hand over haar buik terwijl ze haar kinderen aankeek.

Veel reactie had ze niet van hen verwacht. Maar toch iets. Iets kleins. Een hoofdknik of een lichte glimlach. Meer hoefde niet.

‘Jullie moeder,’ herhaalde ze.

Als ze maar had geweten dat ze haar hadden begrepen. Dat was al voldoende geweest.

Misschien geloofden ze haar niet. Misschien had de dokter verteld dat ze geen moeder hadden. Zoals hij dat ook tegen haar had gezegd. Of drong het gewoonweg niet meer tot hen door. Dat zou veel erger zijn.

Zo opgelucht als ze zonet heel even was geweest, zo somber voelde ze zich nu. Ze was hun moeder niet. Ze was dat nooit geweest, want ze was er nooit voor hen. In die zin had de dokter gelijk.

Ze keek de kinderen opnieuw aan. Eén nacht zou ze nog blijven waken. Eén nacht wilde ze nog alleen met hen zijn. Dat mocht toch. Dat mocht ze zichzelf toch gunnen. Eén nacht nog. En dan zou ze hulp zoeken. Dan zou ze hen voorgoed afstaan en zou zij haar straf ondergaan. Lijdzaam.

Ze hadden verwacht dat de vrouw binnen de kortste keren door de dokter buiten zou worden gezet. Dat hij haar had binnengelaten, was voor hen al een verrassing geweest.

‘We moeten hem voor haar waarschuwen,’ had Maria Moresnet gezegd, die haar twee zonen verboden had om nog op straat te komen zolang de vrouw niet vertrokken was.

‘Ach, hij zal snel merken dat er iets mis is met haar,’ had Rosette Bayer sussend gereageerd. ‘Laten we maar even afwachten.’

Pas twee uur later hadden ze haar opnieuw gezien. Toen was ze in de voordeur verschenen.

‘Daar. Kijk. Daar is ze.’

Ze had vuilniszakken bij de deur gezet en was weer naar binnengegaan. Rosette en Maria waren met stomheid geslagen.

Een uur later hadden ze het besluit genomen om de dokter op te bellen. Maria had zijn nummer gedraaid en gelukkig had hij opgenomen, want de laatste tijd hadden al verschillende dorpelingen tevergeefs geprobeerd hem te bereiken.

Ze had het hem zonder omwegen gezegd: ‘Herr Doktor, de vrouw die bij u is, daar moet u voor oppassen. Ze zegt dingen. Ze beweert dingen. Ze heeft mijn zonen lastig gevallen.’

‘Is dat zo?’

‘Ze dacht eerst dat mijn kinderen uw kinderen waren. Ze zegt dat ze hun moeder is. Maar dat is niet zo. Dat is toch niet zo, hè?’

‘Nee, dat is niet zo. Ze is niet hun moeder.’

‘Dat dacht ik al. Maar dan moet u haar niet bij de kinderen laten.’

‘Ze is bij hen en ze blijft bij hen. Dat zegt ze.’

‘U moet oppassen. Ze doet meer kwaad dan goed.’

Het was even stil gebleven aan de andere kant van de lijn.

‘Ik zal het onthouden,’ had de dokter ten slotte gezegd en daarna had hij

opgehangen.

In café Terminus werd er de volgende uren aan een stuk door gepraat over de vrouw die, als uit het niets, zoals Maria zei, was komen opdagen. Men was het er snel over eens geworden dat Doktor Hoppe de vrouw kende, want anders had hij haar nooit bij zijn kinderen gelaten. Maar hun moeder was ze niet, wat ze zelf ook mocht beweren.

‘Volgens mij kan ze geen kinderen krijgen en beeldt ze zich daarom van alles in,’ zei Léon Huysmans, die ergens gelezen had dat een onvervulde kinderwens een vrouw het hoofd op hol kan brengen.

‘Daar kan een vrouw niets aan doen,’ zei Maria. ‘Dat komt door de... hoe heet het ook weer...’

‘Hormonen. De hormonen,’ zei Léon Huysmans.

‘Die bedoel ik. En bij haar zijn ze helemaal op hol geslagen. Ze zei zelfs dat er geen man aan te pas was gekomen. Volslagen idioot. Maar toch, stel je dat eens voor, het zou in elk geval fantastisch zijn. Dat wij vrouwen geen man meer nodig hebben om kinderen te krijgen. Dan hebben we het rijk voor ons alleen.’

‘Jij zou geen dag zonder man kunnen, Maria!’ riep Jacques Meekers haar toe.

‘Gemakkelijk, Jacques, gemakkelijk!’

‘Ik denk dat het in de toekomst zal kunnen,’ zei Léon Huysmans. Dan kan elke vrouw een kind krijgen zonder dat er een man voor nodig is. In Amerika zijn ze daar al erg ver in.’

‘In Amerika kan alles,’ zei René Moresnet.

‘Daar worden de vrouwen dus onbevlekt ontvangen!’ riep Meekers proestend uit.

‘Meekers, gedraag je!’ reageerde Maria, maar ook zij kon haar lachen niet inhouden.

De deur die open- en dichtging deed iedereen eventjes opkijken. Lothar Weber was zonder iets te zeggen opgestaan en weggegaan. Door het raam zag René Moresnet hoe hij met gebogen hoofd de straat overstak.

‘We hadden er beter over kunnen zwijgen,’ zei de cafébaas. ‘Hoe zou je zelf reageren als je plotseling zonder kind door het leven moet en rondom jou wordt alleen maar gepraat over kinderen hebben en kinderen krijgen?’

‘Ik dacht dat het beter met hem ging,’ zei Jacques Meekers. ‘Hij lachte toch weer geregeld.’

‘Zulke dingen blijven gisten, Jacques. Kijk maar naar zijn vrouw.’

Meekers knikte, maar zweeg. Vera Weber was de voorbije maanden bijna wekelijks bij de dokter langsgegaan. Ze zat in een depressie, wist iedereen, maar niemand zei dat woord hardop. Hoogstens werd er gezegd dat ze in een bodemloze put was gevallen.

Lothar Weber had het er vanaf het begin moeilijk mee gehad.

‘U mag erbij zijn,’ had Doktor Hoppe gezegd, ‘maar uw sperma is niet nodig.’

Niet alleen had hij het er moeilijk mee, hij had het ook niet begrepen. Hoe kon de dokter een zoon voor hem maken zonder dat hij zijn bijdrage leverde? Hij had het voor de zekerheid bij een volgend bezoek nogmaals nadrukkelijk gevraagd, maar geruster was hij er niet op geworden.

‘Het is slechts een kwestie van techniek. Zelfs de eicellen van uw vrouw zijn in principe niet nodig. Het zou ook met andere eicellen kunnen. Maar eerst proberen we die van uw vrouw.’

‘Maar hoe dan, Herr Doktor? Hoe dan?’

‘Door de hormonen die zij nu krijgt, wordt de groei van de eicellen...’

‘Ik bedoel, hoe maakt u dan ons kind? Waarvan? Toch niet van klei?’ ‘Uit erfelijk materiaal. DNA.’

‘DNA?’

‘Desoxyribonucleïnezuur.’

Lothar had geknikt, ook al had hij er niets van begrepen. Zijn vrouw had al twee keer een schopje tegen zijn scheen gegeven. Zij was vastbesloten. Daar hadden de hormonen voor gezorgd, vermoedde Lothar, want in het begin had vooral zij nog geaarzeld. Maar nadat de dokter haar een eerste injectie had toegediend, was ze snel overstag gegaan. Ze was weliswaar sindsdien erg wispelturig en lichtgeraakt, en bij het minste snauwde ze Lothar af, maar ook dat kwam waarschijnlijk door de hormonen.

Die hadden er bovendien voor gezorgd dat ze flink was aangekomen. Veertien kilo in vier maanden. Het leek wel alsof ze al zwanger was. Dat zei ze zelf op een dag en in haar ogen had hij op dat ogenblik iets zien fonkelen.

Hij daarentegen was wel blijven aarzelen. Tot die middag in de Terminus. Wat Léon Huysmans had gezegd, had hem verrast. Hij had in allerijl het café verlaten om thuis zijn vrouw in te lichten.

‘In Amerika doen ze het al langer.’

‘Wat?’

‘Wat de dokter doet. Zonder man en zo.’

Je hebt het daar toch niet verteld?’ had ze onthutst gereageerd. Ze wilde niet dat iemand wist dat ze geholpen werd.

‘Nee, nee, ze begonnen er zelf over. Omdat er een vrouw bij de dokter was die...’

‘Die zei dat zij de moeder van zijn kinderen was. Ik heb het gehoord. Helga Barnard heeft me gebeld. Was ze er nog steeds? Bij de dokter?’

‘Ja, nog steeds.’

‘Ik hoop maar dat ze morgen weg is.’

‘Dat zal toch wel.’

Het lag niet aan hem. Daar was Victor van overtuigd. Hij werd tegengewerkt. God zou zich niet zomaar gewonnen geven. Dat was duidelijk. Maar het bevestigde in elk geval dat hij, Victor Hoppe, op de goede weg was, want anders had God niet zoveel weerstand geboden. Het was al begonnen met de slechte kwaliteit van de lichaamscellen van Gunther Weber. Daarin had hij al een waarschuwing gezien. Toen had hij het echter als een extra uitdaging beschouwd en omdat hij die hindernis ten slotte had genomen, was hij de mening toegedaan dat hij de meeste weerstand wel had overwonnen. Daarom ook had hij aan de ouders de belofte kunnen doen dat zij een jaar later een kind zouden hebben, identiek aan Gunther maar zonder diens doofheid.

Hij was overmoedig geweest, al zag hij dat niet zo. Of wilde hij dat niet zien. Of kon hij dat niet. Vooral dat. In elk geval had hij op maandag 15 mei 1989, een week voor de vier maanden voorbij waren, de DNA-code nog niet kunnen ontcijferen en dus al helemaal niet het gen kunnen vinden dat doofheid veroorzaakte.

Hij had dat proces uit handen kunnen geven, bijvoorbeeld aan Rex Cremer, die in Keulen betere apparatuur en meer ervaring had om deze nieuwe techniek toe te passen, maar Victor wilde alles zelf doen. En waarschijnlijk had hij het gekund, maar hij had zichzelf te weinig tijd gegeven. Hij had voor één keer de lat te hoog gelegd. Voor één keer had hij zichzelf overschat.

Dat ook hij misschien zijn beperkingen had. Dat ook hij misschien eens kon falen. Dat ook hij misschien eens geen geluk had. Dat alles kwam niet bij hem op. Nee, in zijn ogen was alles weerstand. God wilde de code van het leven niet

zomaar prijsgeven. Dat begreep hij maar al te goed. Hijzelf zou ook nooit al zijn kennis zomaar te grabbel gooien.

Maar doordat God zoveel weerstand had geboden, had hij uiteindelijk een beslissing moeten nemen. Hij had immers nog maar een week voor hij een embryo van minstens vijf dagen oud moest inplanten en dus bleven er nog maar twee dagen over om de code te ontcijferen én de fout te vinden. Dat was te weinig.

Daarom besloot hij om niet verder te zoeken. Hij gaf zich niet gewonnen, dat zeker niet, hij incasseerde alleen maar. Alsof God met een degen had uitgehaald en hem eenmaal had geraakt. Niet dodelijk. Niet levensgevaarlijk. Een snee in de arm. Of in de zij. Meer niet. Geen nederlaag, maar een verwonding. Zo zag hij het. En omdat het slechts een verwonding was, kreeg hij de kans om zelf ook uit te halen. Om terug te vechten. Een overwinning zat er deze keer niet in, maar hij kon God wel proberen terug te slaan. Als hij Gunther Weber weer het leven gaf dat God de jongen had ontnomen, dan speelden ze quitte. En de jongen zou uiteraard moeten blijven leven. Hij zou doof zijn, maar hij zou niet vroegtijdig mogen verouderen. Hij niet! De ene mutatie mocht wel, de andere niet. Daar kwam het op neer. Wel doofheid, geen te korte telomeren. Het ene gebeurde vanzelf, het andere moest vermeden worden. Dat was de uitdaging. Moeilijk was die niet. Niet meer. Op dat punt was hij immers zo goed als aangekomen.

Lothar was die vijftiende mei met zijn vrouw meegegaan naar Doktor Hoppe. Het was pinkstermaandag, maar intussen had hij geleerd dat de cyclus van een vrouw geen rekening hield met zon- en feestdagen. Eigenlijk was hij liever thuisgebleven – hij had toch geen rol – maar zijn vrouw had erop aangedrongen, want ze was wel wat bang, zei ze. De dokter zou immers met allerlei dingen in haar gaan en ze wilde dat haar man in de buurt was voor het geval er iets mis zou lopen.

‘Als ik maar niet hoeft te kijken,’ had hij binnensmonds gezegd.

Ze hadden om vijf uur bij de dokter afgesproken. De dag en het uur hadden al weken vastgelegd. De dokter had een strak schema uitgewerkt nadat Vera de eerste maand op een kalender aantekeningen over haar cyclus had bijgehouden. Als alles vlot verliep, zou de volgende afspraak over vijf tot zes dagen plaatsvinden. Dan zou de dokter één, misschien twee embryo's terug plaatsen in de baarmoeder. Het zouden jongens zijn. Ze zouden op Gunther lijken. In het begin hadden ze daar allebei nog op gehoopt, maar nu de beslissende dag bijna daar was, maakte het niet meer zoveel uit. Als het kind maar gezond was. Daar

draaide toch alles om.

Eén keer had Vera daarover iets tegen de dokter gezegd. Ze had het hem eigenlijk alleen maar gemakkelijker willen maken.

‘Het hoeft geen jongen te zijn. Hij hoeft niet op Gunther te lijken.’

‘Het kan niet anders. Het zal zo zijn,’ had de dokter kortaf geantwoord.

Daarop had ze gezwegen. Niet alleen was ze bang om ondankbaar of wantrouwig over te komen, maar ook had ze, terwijl ze de naam van haar overleden zoon uitsprak, hem in een flits voor zich gezien. Ze had opnieuw het immense gemis gevoeld, en het verlangen om hem weer te kunnen vastpakken, was zo heftig dat ze al spijt had dat ze had gezegd dat het kind niet op Gunther hoefde te lijken.

Inmiddels wilde ze toch vooral dat het kind gezond zou zijn. Geen gebreken. Geen afwijkingen. Dus ook geen doofheid. Als dat toch eens waar zou zijn.

Om vijf uur stipt gingen Lothar en Vera het huis van de dokter binnen. Lothar voelde zich wat onwennig, alsof niet zijn vrouw maar hij een ingreep zou ondergaan. Nu het moment daar was vroeg hij zich af of ze het toch niet eerst op de natuurlijke wijze hadden moeten proberen. Daar hadden ze het in die vier maanden eigenlijk nooit meer over gehad. Evenmin had hij in bed toenadering gezocht. Misschien dat hij zich ook daarom wat ongemakkelijk voelde. Dat de dokter aan zijn vrouw zou zitten waar hij bij was, terwijl hijzelf haar al geruime tijd niet meer had aangeraakt.

In de spreekkamer had Doktor Hoppe al alles klaargezet. Lothar was bij het bureau gaan zitten, zijn rug half naar de tafel gekeerd waarop zijn vrouw moest plaatsnemen. Zijn blik was al even naar de beensteunen gegaan en daarmee had hij meer dan genoeg gezien.

‘Ontspant u zich maar, Frau Weber,’ hoorde hij Doktor Hoppe zeggen.

Kort daarvoor had de dokter herhaald wat hij zou doen, maar daar had Lothar amper naar geluisterd. Als het maar snel achter de rug was, had hij gedacht.

In het dorp meende iedereen dat zijn vrouw bij de dokter in therapie was. Dat ze behandeld werd voor een depressie. Hij had dat ook nooit tegengesproken, want Vera zou dat niet gewild hebben. Liever dat ze zoiets dachten dan dat ze de waarheid kenden. En op een of andere manier was het toch een therapie. Ook voor hem. Ze hadden allebei wel nog veel verdriet maar doordat ze een houvast hadden, iets om naar uit te kijken, was dat verdriet draaglijker geworden. De leegte was minder leeg. Zoiets.

Achter zich ving hij geluiden op van metalen instrumenten die in een bakje werden gelegd, maar ook ergens anders waren geluiden te horen. Er liep iemand rond in het huis. Waren het de kinderen van de dokter? Of was het die vrouw? Niemand had haar zien vertrekken. Misschien was ze er gewoon nog steeds.

‘Vraag het terloops eens aan de dokter,’ had Vera nog gezegd toen ze onderweg waren.

Zou hij het nu vragen? Hij keek naar zijn vrouw. Haar bovenlichaam was van haar onderlichaam gescheiden door een donkergroene doek. Ze had haar ogen gesloten en ademde regelmatig. De dokter had haar licht verdoofd. Ze zou amper wat van de ingreep voelen, had hij gezegd. In haar profiel herkende Lothar dat van zijn zoon. Zij hadden dezelfde kleine neus en hetzelfde hoge voorhoofd. Hij was altijd blij geweest dat Gunther zijn dikke neus niet had geërfd. De gedachte aan zijn zoon deed hem huiveren. Hij haalde diep adem. Ergens in het huis klonk opnieuw gestommel. De zonen van de dokter? Hoe zou het met ze zijn? Ze hadden kanker. Dat werd gezegd. Maar de dokter had dat nooit bevestigd. Wat zou het ergst zijn? Een kind verliezen na een slepende ziekte of na een ongeluk? Na een ongeluk. Dat wist hij wel zeker. Hij had zo graag nog een paar dingen tegen Gunther willen zeggen. Als dat toch nog had gekund. Niettemin zou het voor de dokter net zo verschrikkelijk zijn. Kinderen horen niet te sterven, niet bij een ongeluk, niet door een ziekte.

‘Waarom heeft God mij niet tot Zich geroepen? Ik heb mijn beste jaren gehad. Hij had nog een heel leven,’ had zijn vrouw in de eerste dagen na de dood van Gunther meer dan eens verzucht. In het geval van de dokter had God wél eerst het leven van de moeder genomen. Maar zelfs dat bleek als offer onvoldoende. God moest dus ook nog de kinderen hebben. Soms kon Hij werkelijk wreed zijn.

U hoeft niet in Gods wil te berusten.

Lothar hoorde het Doktor Hoppe nog zeggen. Maar deze keer zou zelfs hij, de dokter, moeten berusten. Of zou het met de jongens toch niet zo erg gesteld zijn als iedereen vermoedde? Het was een feit dat niemand ze meer had gezien sinds het ongeluk van Charlotte Maenhout, maar wilde dat zeggen dat ze daarom ten dode waren opgeschreven? Misschien had de dokter er zich niet bij neergelegd en een geneesmiddel gevonden, en waren het toch zijn kinderen die hij hoorde stommelen.

‘Zeven eicellen, Frau Weber,’ klonk de stem van de dokter. ‘Ik heb zeven rijpe eicellen kunnen oogsten. Dat is een goed resultaat.’

Lothar hoorde zijn vrouw een zucht slaken. Ze bewoog haar gezicht in zijn

richting. Haar ogen waren vochtig, maar haar mond vertoonde een glimlach. Zoals de zon die na een regenbui te voorschijn komt.

‘U mag zich zo weer aankleden,’ zei de dokter, die het groene scherm begon af te breken. ‘Het is gebeurd.’

Het leek Lothar Weber een gepast moment om naar de kinderen van de dokter te informeren. Alle spanning was weggeëbd. Iedereen was opgelucht. En misschien zou de dokter dan ook vanzelf over de vrouw beginnen die een dag eerder bij hem op de stoep had gestaan. Lothar schraapte even zijn keel. Vanuit zijn ooghoeken zag hij dat zijn vrouw overeind kwam. De dokter trok zijn handschoenen uit.

‘Hoe is het met de jongens, Herr Doktor? Met Gabriël en...’

Hij moest even zoeken naar de andere namen, maar de dokter antwoordde nog voordat ze hem waren ingevallen: ‘Hun lot ligt in Gods handen. God beslist nu over hen. God alleen.’

Als getroffen door een bliksemschicht. Zo voelde Lothar Weber zich.

‘Dat... ik wist niet... Dat moet...’ Hij keek hulpeloos naar zijn vrouw. Haar gezicht was bleek weggetrokken. In haar ogen welden tranen op.

Lothar wendde zijn blik af. De dokter stond met de rug naar hem toe. Natuurlijk wilde die zijn gevoelens niet tonen waar zij bij waren. Lothar vroeg zich af of hij nu moest zeggen dat het hem speet, maar hij wist dat ook hij dan in huilen zou uitbarsten. Er zat een prop in zijn keel en hoe hij ook slikte, die wilde maar niet wijken.

‘Vrijdag of zaterdag bel ik u,’ zei de dokter, ‘zodra de embryo’s klaar zijn om ingeplant te worden.’ Hij had zich omgedraaid maar keek geen van beiden aan.

Lothar knikte.

‘We zullen wachten bij de telefoon, Herr Doktor.’

God had nog wat in petto. Zelfs met een bliksemschicht zou Hij Victor niet erger hebben kunnen treffen. Zeven rijpe eicellen had hij geoogst en niet één ervan overleefde de ingreep. Dat ontdekte hij die avond. Meteen daarna moest hij zich op een stoel laten zakken, zo duizelde het hem. Hij was er zeker van dat de eicellen in de baarmoeder voldoende uitgegroeid waren om ze te kunnen weghalen. Dat had hij op de echoscopie kunnen zien. Maar eenmaal uit het lichaam bevrijd waren de eicellen binnen de kortste keren in het petrischaaltje gestorven. Hij had erbij staan kijken en het zien gebeuren. Van enig menselijk

leven was er op dat moment nog geen sprake, maar toch had hij het gevoel gehad dat er voor zijn ogen levens werden genomen. Het ene na het andere. Met hetzelfde gemak als waarmee een ballon met een naald wordt stukgeprik.

Hij wist het terwijl hij het zag gebeuren: het was de hand van God. Het kwaad verzette zich opnieuw. God wilde hem niet laten begaan en volgde elke stap die hij zette. Zijn Alziend oog was alleen nog op hem gericht. God duldde geen concurrentie.

Maar hij, Victor Hoppe, zou zich niet gewonnen geven. Dan kende God hem nog niet.

Al de volgende ochtend begon hij daarom rond te bellen. Hij belde naar universiteiten en ziekenhuizen. Hij sprak op een toon alsof hij een brood bestelde.

‘Eicellen. Rijpe eicellen. Dat zei ik, ja.’

Bijna overal werd de hoorn neergegoid. Soms werd hem gevraagd later terug te bellen. Een enkele keer werd er gezegd dat er geen betrouwbare informatie over hem te vinden was.

Geen betrouwbare informatie!

Het was een complot. Daar was hij plotseling van overtuigd. God had al zijn kracht en al zijn macht ingeschakeld. Hij had een complot gesmeed! Hij was een verbond aangegaan! En dat alles om hém eronder te krijgen!

Toen had de vrouw voor hem gestaan. Hij had de telefoon nog in zijn hand. Aan de andere kant van de lijn hadden ze zijn vraag weer niet begrepen. Niet willen begrijpen.

‘Rijpe eicellen. Dringend,’ had hij gezegd.

De vrouw had geschreeuwd en getierd: ‘Gaaf u er nog altijd mee door? Nog altijd! Hebt u niet genoeg leed veroorzaakt? Wat moet er nog meer gebeuren? Wat moet er in godsnaam nog meer gebeuren voordat u stopt? U moet stóppen! Hoort u dat? Nu meteen! U móet! U móet! U bent gek! Gek!’

Toen was de vrouw weer naar boven gerend.

In godsnaam. Dat had ze gezegd. Daarmee had ze zich verraden. Maar eigenlijk had hij het al langer geweten. God had haar gestuurd. Zo eenvoudig was het. Waarom was zij anders net op dit moment hier? In deze dagen dat hij op het punt stond om naar Hem uit te halen? Ze had gezegd dat ze voor de kinderen kwam. Maar ze had niets met de kinderen. Ze was hun moeder niet. Ze was helemaal niets van hen.

Ze doet meer kwaad dan goed.

Dat was er over haar gezegd. Niet alleen hij wist het dus. Iedereen wist het.

Toen was hij naar boven gegaan. Hij had haar op de badkamer aangetroffen.

‘Ik weet wat u komt doen,’ had hij gezegd. ‘U komt niet voor de kinderen. U komt voor mij. U bent gestuurd. U moet ervoor zorgen dat ik stop. Maar dat zal u niet lukken. Dat zal Hém niet lukken. Ik ga door.’

Daarna had hij zich omgedraaid en was nog even naar de kinderen gaan kijken. Ze lagen nog steeds op de andere kamer. Hij kende die kamer en dat bed. Daar had God lang geleden al eens een leven genomen. Die keer had hij nog gebeden tot God, zoals de zusters hem hadden geleerd. Maar toen wist hij het nog niet dat God het kwaad was. Dat hadden ze verzwegen.

Hij had zich over de twee kinderen gebogen en hun pols gevoeld. Het zou niet lang meer duren.

‘Met Rex Cremer.’

‘Herr Cremer, u moet mij helpen! U moet mij helpen! Hij gaat door. Doktor Hoppe gaat er gewoon mee door! En de kinderen, mijn god, de kinderen!’

‘Mevrouw, ik versta u erg slecht. Kunt u het nog eens herhalen?’

‘Ik ben bij Doktor Hoppe. Ik was er zonet. Al sinds eergisteren. Ik wilde de kinderen zien. Dat weet u toch nog? U hebt mij gezegd waar hij woonde. Ik heb hem gevonden.’

‘U hebt hem dus gevonden.’

‘Maar de kinderen...’

‘Wat is er met de kinderen?’

‘Eén is er al... Michaël is al... En de andere twee... De andere twee... Ze kunnen elk moment... Ik weet niet wat ik moet doen! U moet mij helpen!’

‘Ik weet niet hoe...’

‘En de dokter gaat er gewoon mee door! Ik hoorde hem eicellen bestellen. Rijpe eicellen. Hij zei het ook. *Ik ga door*. Dat zei hij! En dat ik hem wilde stoppen! Dat ik daarvoor gekomen was! Hij is gek geworden!’

‘...’

‘Herr Cremer?’

‘Ik denk na, mevrouw. Ik probeer te kijken wat ik kan doen.’ ‘Hij is tot alles in staat! De kinderen. Toen ik ze vond... ze... hij had ze... Verschrikkelijk! Het was verschrikkelijk! Hij is gek! Doktor Hoppe is gek geworden! U moet mij...’

‘Mevrouw?’

‘...’

‘Mevrouw, bent u daar nog? Mevrouw?’

De vrouw had voor café Terminus staan roepen en op de ramen geklopt. Martha Bollen had haar tot in de winkel gehoord en was naar buiten gelopen. De vrouw had zich in paniek tot haar gewend: ‘Ik moet bellen! Ik moet bellen! Dringend!’

Martha had haar mee naar het kantoortje achter in de winkel genomen en haar de telefoon aangewezen. Ze had haar alleen gelaten maar was bij de deur blijven luisteren. Ze dacht dat het noodlot bij de zonen van Doktor Hoppe had toegeslagen en dat zijn telefoon het misschien niet deed. Maar de vrouw begon te schelden. Ze had Doktor Hoppe verschillende keren uitgescholden. Dat hij gek was geworden! Dat had de vrouw geroepen. Tot drie keer toe! Toen had ze ingegrepen. Ze was het kantoortje in gelopen en had de telefoon afgepakt en op de haak gegooid.

‘Eruit!’ had ze tegen haar geroepen. ‘Eruit! Ik wil u hier niet meer zien! U bent zelf gek! Maak dat u wegkomt of ik bel de politie!’

Daarna was de vrouw weggerend.

Jacob Weinstein was die ochtend op het kerkhof verwelkte bloemen aan het opruimen toen hij de vrouw opmerkte. Hij wist toen nog niet wie ze was. Ze liep haastig langs de graven en liet haar blik over de namen op de stenen glijden. Daarbij schudde ze voortdurend met het hoofd. Ze kwam zijn richting uit maar had hem nog niet opgemerkt. Toen ze tot op een paar meter was genaderd, sprak hij haar aan: ‘Zoekt u een bepaald graf?’

Ze keek hem aan alsof hij uit de dood was opgestaan. Met opengesperde ogen deed ze een pas naar achteren.

‘Ik ben de koster,’ probeerde hij haar gerust te stellen. Hij zag dat ze in paniek was. ‘Als u mij zegt welk graf u zoekt, dan kan ik u misschien helpen.’

Ze keek schichtig om zich heen.

‘Michaël,’ zei ze. ‘Michaël.’

‘Wie?’

‘Michaël.’

‘Kent u ook de achternaam? Aan een voornaam alleen heb ik niets.’

‘Hoppe. Hoppe misschien.’

‘Hoppe? Zoals de dokter? U zoekt misschien zijn vader. Die ligt hier inderdaad. Hij was ook dokter. Maar hij heette niet Michaël. Ik kan u...’

Ze schudde het hoofd met korte bewegingen.

‘Een van mijn... Een van de kinderen. Van de jongens.’

‘O, bedoelt u die Michaël? Van Michaël, Gabriël en Rafaël. Zoals de

aartsengelen.’

Dat laatste scheen ze niet te begrijpen. Ze was duidelijk in de war. Waarschijnlijk was ze niet eens gelovig.

‘Michaël Hoppe,’ zei ze toen opnieuw, ‘van de dokter.’

Hij had haar dus wel goed begrepen. Maar ze moest zich vergissen.

‘Die is toch niet dood, mevrouw.’

Nu knikte ze.

‘Jawel,’ zei ze. ‘Jawel. Al vorige week.’

‘Ik denk dat u het verkeerd begrepen hebt. Ze zijn ernstig ziek. Dat weet ik. Maar dood? En vorige week al? Dan zou hij toch allang begraven zijn. En hier is in geen vier maanden nog iemand begraven. Ik denk werkelijk dat u zich vergist.’

‘Nee, de dokter heeft het gezegd. Ik ben er zeker van. Hij heeft het gezegd.’

Ineens drong het tot de koster door. Zij was de vrouw over wie iedereen het de voorbije dagen had, die de kinderen van Maria Moresnet had lastig gevallen en had beweerd dat ze de moeder van de zonen van de dokter was. Nadat de dokter haar had binnengelaten, had niemand haar meer gezien. Zij moest het zijn! En ze was gek. Dat werd verteld.

‘Hier ligt geen Michaël Hoppe, mevrouw,’ zei hij kordaat. ‘U beeldt zich dat in. Hij is niet dood.’

‘U liegt! Iedereen liegt! Iedereen!’ riep ze luid, terwijl ze haar handen theatraal in de lucht gooide.

‘Dit is een begraafplaats, mevrouw. Ik kan niet dulden...’

Maar ze had zich al omgedraaid en rende naar de uitgang. Hij haastte zich achter haar aan en zag dat ze rechtstreeks naar het huis van de dokter ging. Ze had zelfs de sleutel. Het duurde even voor ze het hek open kreeg, maar meteen daarna rende ze verder, over het tuinpad tot bij de voordeur. Zonder om te kijken verdween ze in het huis.

De deur van de kamer stond open. Ze was er zeker van dat ze de deur dicht had gedaan toen ze wegging.

‘Gabriël? Rafaël?’

Haar stem klonk ijl. Ze voelde haar slapen kloppen. Haar buik deed pijn.

Aarzelend schuifde ze naar de deur.

‘Gabriël? Rafaël?’

Ze stak haar hoofd de kamer in. Het bed was niet leeg. Ze had verwacht van wel. Daar was ze bang voor geweest.

Ze liep verder de kamer in. Bij het voeteneinde van het bed bleef ze staan. Ze zag slechts één kind. De plek waar Rafaël had gelegen, was leeg. En vies. Het was alsof er een mes in haar buik werd gestoken.

Werktuiglijk ging ze naar de andere kant van het bed. Ze boog zich over Gabriël en pakte hem voorzichtig vast. Ze tilde hem een stukje op, hield daarbij een hand onder zijn hoofd.

‘Waar is Rafaël? Gabriël, waar is Rafaël? Gabriël, kijk me aan.’

Gabriël reageerde niet. Hij ademde nog wel, goddank ademde hij nog, maar hij deed zijn ogen niet open. Hij ademde alleen maar.

Ze liet hem weer op het bed zakken. Hij was zo licht dat zijn hoofd amper in het kussen wegzonk.

Haar ademhaling ging in schokken. Het was alsof haar keel werd dichtgeknepen. Ze keek om zich heen, zoekend, maar ze wist dat ze Rafaël niet op deze kamer zou aantreffen.

Hij is niet dood.

De dokter had hem naar een andere kamer gebracht, bedacht ze toen. Daar zou Michaël ook zijn. Een strohalm waar ze zich aan vastgreep.

Ze ging de kamer uit en keek nog eenmaal om.

‘Ik kom zo terug,’ zei ze. ‘Ik breng je broertjes mee. Rafaël. Michaël. Ik ga ze halen.’

Ze werd gedreven door hoop en door wanhoop. Door woede. En meer en meer door haat. Haat tegen de man die dit alles had veroorzaakt. En die er gewoon mee doorging.

Ze vond hem in de spreekkamer. Hij stond met zijn rug naar haar toe. Hij waste zijn handen.

‘Waar zijn ze?’

Haar stem was schor. Ze had al geruime tijd niets meer gedronken. Ze had ook geen besef meer van tijd. Ze wist niet hoe lang ze weg was geweest.

De dokter keek half over zijn schouder terwijl hij zijn handen bleef wassen.

Toen draaide hij de kraan dicht.

‘Waar zijn ze? Waar zijn Michaël en Rafaël? Ze zijn niet dood. Dat weet ik. Ze zijn niet dood.’

Hij reikte naar een handdoek en begon uitgebreid zijn handen af te drogen. Onderkant. Bovenkant. Vinger voor vinger. Tussen de vingers.

Ze keek snel rond in de spreekkamer. Haar blik viel op de onderzoektafel met de beensteunen. Ze kreeg opnieuw een steek in haar buik. Alsof ze haar haat nog meer wilde voeden liet ze haar vingertoppen over het gezwollen litteken gaan. Door de stof van haar blouse voelde het aan als een doornak. Elke hechting was een doorn waaraan ze zich prikte. Achtenveertig doornen. Ze had ze vaak geteld.

‘Waar zijn ze?’ drong ze aan.

De dokter hing de handdoek terug.

‘Ze zijn dood,’ zei hij. ‘Ze zijn allebei dood.’

Hij keek haar niet aan.

‘U liegt. Voor de zoveelste keer liegt u.’

Hij haalde zijn neus hoorbaar op en schudde het hoofd.

‘Wilt u ze zien? Gelooft u het dan? Als u het ziet?’

Ze had niet verwacht dat hij zo snel zou toegeven. Toch knikte ze: ‘Ik wil ze zien. Nu. Onmiddellijk.’ Haar keel zat bijna helemaal dicht.

‘Ik zal ze u laten zien. Komt u maar.’

Hij liep naar de deur achter zijn bureau, deed die open en verdween in de kamer erachter.

Ze aarzelde even. Ze stelde zich voor wat ze zou zien. De jongens zouden er in een bed liggen, misschien met een zuurstofmasker op, een infuus in hun arm. En waarschijnlijk stond er allerlei apparatuur om hen heen. Dat zou kunnen. Daar bereidde ze zich op voor. Op dat beeld. Toen liep ze de kamer in.

Ze stonden broederlijk naast elkaar. Hij had ze broederlijk naast elkaar gezet, in het midden van de ruimte, op een lege tafel, en deed een stap naar achteren, zodat zij ze kon zien.

Ze dreven. Met gekromde rug, gebogen hoofd, gesloten ogen, de handen half tot vuisten gebald, dreven ze in water. Twee grote glazen potten vol water en in elk van die potten één lichaam.

Ze kreeg geen lucht meer. Ze kon alleen nog uitademen. In korte pufjes. Ze

kon geen woord meer uitbrengen. Ze kon zelfs haar blik niet afwenden van wat daar op tafel stond.

Ze moest steun zoeken aan de kast naast haar. Met haar hand gooide ze een metalen bakje om. Het geluid deed haar opschrikken. Het leek van ergens anders te komen. Alsof ze zich in een droom bevond en er in de werkelijkheid iets was omgevallen. Maar ze schrok niet wakker. Ze was wakker. En de stem die toen klonk, was ook echt. Toonloos, emotieloos, maar echt: 'Ziet u, ze zijn dood. Ik lieg niet.'

Als hij had gezwegen, als hij niets had gezegd, dan was ze misschien weggelopen. Ver weg. Voor altijd weg.

Ze zag het scalpel op de kast. Ze kon er niet naast kijken en niet naast grijpen. In elk bakje, in alle bakjes lagen scalpels en scharen en naalden. Ze nam één scalpel, hief haar hand op en stormde op de dokter af. Ze haalde niet uit. Daar had ze de kracht niet voor. Ze liet het scalpel neerkomen. Haar arm bewoog in een wijde boog van boven naar beneden en het scalpel trof hem in de zij. Het ging gemakkelijk door de stof van zijn jas en hemd en drong diep in het vlees van zijn zij.

Pastoor Kaisergruber was al tweemaal met een flesje gewijde olie bij Doktor Hoppe langsgegaan. Beide keren was het hek gesloten gebleven. Omdat de priester wist dat Doktor Hoppe ook voor anderen niet had opengedaan, vatte hij het niet persoonlijk op. Bovendien vond hij het allesbehalve erg, want hij was toch tegen zijn zin gegaan. Hij deed het enkel en alleen omdat verscheidene parochianen erop hadden aangedrongen. Ze wilden dat hij de stervende zonen van de dokter de laatste sacramenten zou toedienen. In het begin had hij nog tegenge-sputterd en gezegd dat de kinderen daarvoor te jong waren en dat hij bovendien niet wist of ze gedoopt waren, maar Bernadette Liebknecht had hem toen aan het verhaal van de Kana-nese vrouw herinnerd, die zo oprecht geloofde dat Jezus haar zieke kind alleen al daarom genas.

‘Het evangelie volgens Matteüs, hoofdstuk 15,’ had Bernadette gezegd, waarna ze de priester erop wees dat Doktor Hoppe had verklaard dat het lot van de kinderen in de handen van God lag. Daarmee had hij toch aangegeven dat hij hoopte dat zijn zonen vrede in God zouden vinden. De ziekenzalving zou hen daar dan zeker bij helpen en de dokter kracht geven om het verlies te verwerken.

Pastoor Kaisergruber had de eerste keer op woensdagmiddag en de tweede keer op donderdagmiddag bij het hek van de dokterswoning aangebeld. Vooraf had hij proberen te bellen, maar de dokter had niet opgenomen. Er waren dorpelingen die zich ernstig zorgen begonnen te maken nu Doktor Hoppe al een paar dagen niets meer van zich had laten horen. Hij had naar het schijnt een gekke vrouw in huis genomen, die op zijn kinderen paste, en ook die vrouw had zich niet meer vertoond sinds ze dinsdagochtend op het kerkhof allerlei onzin tegen Jacob Weinstein had uitgekraamd.

Irma Nüssbaum had zelfs op het punt gestaan om de politie te bellen met de vraag of die het huis kon binnenvallen, maar dat hadden anderen haar afgeraden omdat de dokter waarschijnlijk voortdurend aan het waken was bij het sterfbed van zijn kinderen. Daarmee was Irma echter niet gerustgesteld en toen zij ook de rest van de dag geen teken van leven achter de ramen van de dokterswoning had gezien, had ze Vera Weber gebeld, zogenaamd om te vragen hoe het met haar ging. Terloops had ze geïnformeerd of Vera nog een afspraak bij Doktor Hoppe had, want als dat zo was, dan zou hij zich die dag toch moeten vertonen.

‘Morgen of zaterdag,’ had Vera na een aarzeling geantwoord. ‘Hij zou mij nog

bellen.’

‘Ik ben benieuwd,’ had Irma gezegd, ‘ik maak me werkelijk zorgen.’

Ze had niet naar de reden van de afspraak gevraagd, want ze wilde Vera niet in verlegenheid brengen. En al met al wist ze op dat moment genoeg. Ze besloot om tot zaterdagavond te wachten voor ze verdere stappen zou ondernemen. Als de dokter dan niets van zich had laten horen, zou ze alsnog de politie bellen.

Maar zo lang hoefde ze niet te wachten. Op vrijdagavond kreeg ze het teken van leven waarop ze al bijna vier dagen had gehoopt. Pastoor Kaisergruber probeerde het die avond voor de derde keer. De twee volgende dagen had hij het immers te druk om bij de dokter langs te gaan, want op zondag zou de jaarlijkse bedevaart naar de Calvarieberg van La Chapelle worden gehouden, een gebeurtenis die altijd rond de tweeëntwintigste mei plaatsvond, de feestdag van de Heilige Rita, patrones van Wolfheim.

De priester belde die avond twee keer kort aan en draaide zich met een zekere opluchting alweer om, toen de dokter dan toch ineens verscheen. Achter het keukenraam van het huis aan de overkant slaakte Irma Nüssbaum een zucht van verlichting. Toen de priester twee minuten later achter de dokter aan naar binnen was gegaan, begon ze al te bellen naar haar vriendinnen om het goede nieuws te melden.

Pastoor Kaisergruber voelde zich niet op zijn gemak. De begroeting van Doktor Hoppe was zoals altijd zakelijk geweest. De priester had nog niet gezegd waarvoor hij kwam, maar werd meteen naar de spreekkamer geleid alsof hij voor een of andere kwaal behandeld wilde worden. Terwijl de dokter plaatsnam achter zijn bureau, voelde de priester in de zak van zijn jas of het flesje met olie er nog in zat. Hij had zijn eeuwige soutane intussen al meer dan twee jaar verruild voor een donker pak, maar moest nog altijd wennen aan de vele zakken in zijn jas. De Kerk moest met haar tijd mee, maar hij bleef het er moeilijk mee hebben.

Nu hij zo voor Doktor Hoppe zat, moest hij weer aan vroegere tijden denken. Aan de vader van Victor. Zoals hij zich Karl Hoppe herinnerde, aan het eind van diens leven, zo zag de zoon er op dat ogenblik ook uit. Het smalle, wat ingevallen gezicht, de onverzorgde rosse baard en het litteken, de platte neus en de helderblauwe ogen, alles was haast identiek. Alleen droeg Victor zijn haar anders, langer, veel langer ook dan de priester ooit bij hem had gezien. Het reikte bijna tot op zijn schouders.

De priester kuchte even en besloot het ijs te breken. Automatisch legde hij zijn hand op het flesje in zijn zak, alsof hij er kracht uit hoopte te putten.

‘Waarvoor ik gekomen ben...’ begon hij.

‘Waarom is Jezus aan het kruis gestorven?’ onderbrak Doktor Hoppe hem meteen.

Pastoor Kaisergruber keek vreemd op, maar zag toen dat de blik van de dokter rustte op het zilveren kruisje dat hij altijd op de kraag van zijn jas spelde. In eerste instantie vond hij het een merkwaardige vraag, zeker voor hem, maar meteen daarop bedacht hij dat de dokter met de nakende dood van zijn zonen misschien alsnog houvast bij het geloof probeerde te zoeken.

Hij antwoordde zoals hij dat altijd al had gedaan: ‘Om ons te verlossen van onze zonden. Hij heeft zich voor de mensen opgeofferd.’

‘Maar heeft Hij dan zelf voor zijn dood gekozen?’

De priester trok de wenkbrauwen op. Hij was meteen weer op zijn hoede. In een flits dacht hij aan de dood van Victors vader. De dokter wilde waarschijnlijk dat hij zelfmoord alsnog goed zou praten.

‘Nee, Jezus is veroordeeld. Onterecht weliswaar. Maar Hij heeft zich niet verzet. Hij heeft zijn straf lijdzaam ondergaan. Om te tonen dat hij geen wrok koesterde. Dat hij alleen maar goede bedoelingen had.’

Hij wilde het gesprek op een of andere manier afronden, maar de dokter bleef aandringen, zijn blik voortdurend gericht op het kruisje.

‘Maar waarom is Hij dan veroordeeld?’

‘Hij werd niet begrepen. Verkeerd begrepen. De mensen geloofden hem niet.’

Nu knikte de dokter. Hij leunde achterover in zijn stoel en bracht zijn hand naar zijn zij.

De priester maakte gebruik van de pauze om van onderwerp te veranderen.

‘Hoe is het nu met uw...?’

‘Maar waarom het kruis?’ onderbrak de dokter hem nogmaals abrupt. ‘Waarom moest Hij sterven aan het kruis?’

De priester leunde nu ook achterover en zuchtte.

‘Waarom het kruis?’ herhaalde hij de woorden van de dokter. ‘Omdat in die tijd misdadigers op die manier geëxecuteerd werden. Daarom.’

‘Dat zou nu niet meer gebeuren.’

‘Nee, godzijdank.’

Even sloeg de dokter de ogen naar hem op.

‘Vandaag zou hij worden opgesloten,’ ging de priester verder, terwijl hij de blik van de dokter ontweek. ‘Of vrijgesproken op een rechtvaardig proces.’

‘En dan zou Hij niet gestorven zijn.’

‘Nee, waarschijnlijk niet.’

‘En dan had Hij ons ook niet van onze zonden kunnen verlossen.’

‘Zoiets,’ knikte de priester, die hoopte dat het onderwerp daarmee was afgesloten.

‘En dat Jezus is verrezen,’ vroeg Doktor Hoppe toen, ‘dat Hij uit de dood is opgestaan, dat deed Hij toch ook voor de mensen?’

Hij is werkelijk zoekend, dacht de priester. Misschien heb ik me in hem vergist. Misschien is hij uiteindelijk toch tot inkeer gekomen.

‘Daarmee heeft Jezus aangetoond dat Hij er voor altijd en voor iedereen zal zijn,’ legde hij uit. ‘Hij staat boven het leven en de dood.’

Meer en meer kreeg hij de indruk dat hij iemand in het christelijke geloof moest initiëren, en dat terwijl Victor toch jarenlang op de broederschool in Eupen had gezeten. Waarschijnlijk waren daar alle godsdienstlessen en alle gebeden op hem afgeketst als speren op een schild. Of misschien had hij daar een afkeer van het geloof gekregen omdat hij er in die tijd nog niet ontvankelijk voor was. Niet rijp genoeg.

‘Ik begrijp het,’ zei Victor, werkelijk zoals een leerling aan het einde van de les.

‘Daar ben ik blij om,’ zei pastoor Kaisergruber en hij meende het nog ook. Meteen daarna nam hij opnieuw het woord om te voorkomen dat de dokter nog meer vragen zou stellen.

‘Maar hoe is het nu met de kinderen, Herr Doktor?’

‘Goed, antwoordde de dokter kortweg.

‘Dus alles is weer...’

Doktor Hoppe knikte. De priester voelde zich opgelucht.

‘Dan hoef ik dus geen oliesel toe te dienen? Want daar kwam ik eigenlijk voor.’ Hij tikte licht tegen het flesje in zijn jaszak.

‘Nee, zeker niet,’ zei de dokter.

‘Dat is goed nieuws, Herr Doktor,’ zei pastoor Kaisergruber en hij kwam al overeind om te vertrekken. ‘Dat is voorwaar goed nieuws. Dan weten we waarvoor we Jezus zondag moeten danken. Tijdens de bedevaart naar La

Chapelle. Daar...'

De priester maakte zijn zin niet af. Te laat had hij eraan gedacht dat de naam van het dorp slechte herinneringen bij Victor zou kunnen oproepen. Maar de dokter toonde geen enkele reactie. Waarschijnlijk herinnerde hij zich amper iets van zijn tijd in het klooster van de zusters clarissen. Hoe kon het ook anders? Hij was nog geen vijf toen zijn vader hem er had weggehaald. Niettemin hadden die jaren toch hun nut gehad, wist de priester nu. Uiteindelijk was het kwaad dan toch geweken. Het had lang geduurd, maar uiteindelijk was het toch zover gekomen.

En zij zullen opblikken tot Hem, dien zij hebben doorstoken.

Victor hield de wond al dagen open. Zodra er een korst op verscheen, krabde hij die weg en stak eerst één vinger, daarna twee vingers en ten slotte drie vingers twee kootjes diep in de snee.

Toen de wond nog vers was, had hij zelf haast met ongeloof gereageerd. Maar hij had gekeken en gevoeld. De wond in zijn zij was echt.

Daardoor was er weer iets in gang gezet.

Dit gebeurde kort nadat hij het kwaad had bestreden.

Pas zaterdagavond hadden Lothar en Vera Weber het verlossende telefoontje gekregen: 'Ik verwacht u morgenochtend om negen uur.'

'Is het gelukt?' had Lothar enthousiast gevraagd.

'Het is gelukt. Ik heb drie embryo's.'

'Drie? Is dat niet te veel?'

'Het is niet zeker of ze allemaal verder uitgroeien. Daar moeten we rekening mee houden.'

'O zo. Ik begrijp het.'

Daarna had hij nog gevraagd hoe lang het zou duren en of zijn vrouw daarna moest rusten, want ze zouden graag die middag deelnemen aan de bedevaart naar La Chapelle. Hij zou dit jaar zelfs het kerkvaandel mogen dragen. De dokter had gezegd dat het maar eventjes zou duren. Het was een eenvoudige ingreep. Vera zou er zelfs niets van voelen en er achteraf geen last van hebben.

Die avond hadden ze een kaars gebrand. Naast het portret van hun zoon

Gunther.

De volgende ochtend belden ze om vijf voor negen aan bij het hek van de dokterswoning. Het was zondag 21 mei 1989. Een bijzondere dag. Ze waren allebei nerveus en moe. Het was die nacht drukkend warm geweest in de slaapkamer, waardoor ze nog moeilijker in slaap hadden kunnen komen. De voorbije dagen was de temperatuur overdag erg opgelopen en de hitte had zich al in het huis genesteld. Ook die zondag zou nog een zomerse dag worden, maar dan zou het afgelopen zijn met het mooie weer, zo was voorspeld.

Vera Weber voelde zich erg onzeker op het moment dat ze aanbelden. Had ze toch niet in Gods wil moeten berusten? Speelde ze nu niet met haar gezondheid? En met die van het toekomstige kind? De afgelopen dagen waren zulke gedachten steeds vaker bij haar opgekomen. Natuurlijk speelden de zenuwen een grote rol. Dat besepte ze. Maar ook besepte ze dat ze nu nog terugkon. Misschien moesten ze wachten. Een maand of zo. Om zekerheid te verkrijgen over de goede afloop.

‘Lothar...’ begon ze. Maar op dat ogenblik kwam de dokter er net aan. ‘Niets. Laat maar. Straks.’

Doktor Hoppe zag bleek. Hij zag altijd wel bleek, maar deze keer zag hij nog bleker. Wit. Krijtwit.

‘Gaat het, Herr Doktor?’ vroeg Lothar zodra ze binnen waren.

‘Ja,’ antwoordde hij, maar Lothar vond het niet overtuigend klinken. Waarschijnlijk was de dokter zelf ook nerveus. Voor hem was het natuurlijk evenmin een alledaagse ingreep.

‘Ik heb het goede nieuws over de jongens gehoord,’ zei Lothar om de spanning wat te doorbreken en hij wuifde een vlieg weg die om zijn hoofd cirkelde.

De dokter knikte.

‘Het werd tijd,’ zei hij. ‘God heeft lang gewacht. Ze waren vel over been. Als u dat wilt, dan haal ik ze even. Dan kunt u het met eigen ogen zien.’

Lothar schudde het hoofd.

‘Een andere keer misschien. Laat ze maar wat rusten.’

Hij begreep wel dat de dokter opgelucht was nu het ergste leed voorbij was en dat hij dat aan iedereen wilde tonen, maar wat hij nu wilde, was dat de ingreep zo spoedig mogelijk achter de rug zou zijn. Bovendien had zijn vrouw zich al half uitgekleed.

‘Het kwaad is nu in elk geval bestreden,’ zei Doktor Hoppe. ‘Die opdracht is volbracht.’

Lothar knikte. Het stelde hem gerust dat de dokter steun had gezocht en gevonden in het geloof. God opereert momenteel aan zijn zijde, dacht hij, en misschien zal Hij ons ook gunstig gezind zijn.

‘Ik ben blij voor u,’ zei hij gemeend.

Hij zag hoe de dokter een hand in zijn zij legde. Zijn witte doktersjas vertoonde op die plek bruinige vlekken, en er kroop een vlieg overheen. Een andere vlieg zat op de hand van de dokter. Ineens viel het Lothar op dat er wel erg veel vliegen in de kamer waren. Er hing ook een wat vreemde geur, die er anders nooit was, en die hij niet kon thuisbrengen.

Zijn vrouw had weer plaatsgenomen op de tafel en haar benen in de steunen gelegd. Met zijn ogen volgde hij Doktor

Hoppe, die aan een tafeltje plaatsnam en zich over een grote microscoop boog, waar hij een schaalte onder schoof.

Daar zit het leven in, dacht Lothar, en dat brengt hij dadelijk bij mijn vrouw naar binnen.

Onbevelekt ontvangen.

Hij hoorde het Jacques Meekers nog roepen, die keer in de Terminus.

Na korte tijd stond Doktor Hoppe op en liep met een toestel dat voor het merendeel uit een lang, smal ijzer bestond naar Vera.

‘Herr Doktor?’ hoorde Lothar zijn vrouw ineens met benepen stem zeggen. Met gefronste wenkbrauwen keek hij naar haar. Ze lag met haar hoofd op een kussen en keek strak naar boven. Opnieuw klonk haar stem: ‘Herr Doktor, kan het nog worden uitgesteld? Tot volgende maand of zo?’

Lothar was verrast. Waarom vroeg ze zoiets? Was ze plotseling bang geworden? Met grote ogen keek hij naar de dokter, die prompt reageerde.

‘Nee, dat kan niet. Dat kan niet. Het moet nu gebeuren.’ ‘Maar is alles dan in orde?’ vroeg ze. ‘Ik ben zo bang dat het nog mis kan gaan.’

‘U hoeft niet bang te zijn,’ zei de dokter. ‘Ik heb het goed met u voor. En uzelf bent begenadigd.’

Lothar begreep niet wat de dokter bedoelde, maar zijn vrouw ging er niet op in. Ze wilde iets anders weten.

‘Maar het kind, Herr Doktor? Zal de jongen gezond zijn?’

‘Hij zal gezond zijn, Frau Weber. Hij zal zeker gezond zijn.’ ‘Dus niet... niet doof?’

‘Hij zal niet doof zijn.’

Lothar hoorde zijn vrouw een zucht slaken. Ze scheen gerustgesteld, haar hoofd zakte verder weg in het kussen. Hijzelf bleef echter nog met enkele vragen zitten. Toch besloot hij te zwijgen. Zijn vrouw was nu rustig en de dokter zat al klaar om tot de ingreep over te gaan. Eigenlijk had hij nog willen weten wat er zou gebeuren als er twee of drie embryo's zouden uitgroeien tot baby's. Zouden ze dan op elkaar lijken? Zouden ze allemaal kunnen horen? En wat als zijn vrouw toch niet zwanger werd? Zou de dokter dan een nieuwe poging wagen? Maar wilden ze het dan zelf nog wel? Daar had hij het met zijn vrouw nog niet over gehad. Misschien moesten ze dan maar berusten.

‘Dat was het,’ klonk het toen. Doktor Hoppe leunde achterover en legde zijn hand weer in zijn zij.

‘Is het al gebeurd?’ vroeg Lothar.

‘Het is gebeurd,’ zei de dokter, maar in zijn stem viel weinig enthousiasme te horen, alsof hij niet meer had gedaan dan zijn plicht. Wellicht moest hij wennen aan het idee dat alles nu achter de rug was. Voor hem althans. Hij had zijn werk gedaan. Nu was het aan Vera.

Lothar Weber keek hoe zijn vrouw langzaam overeind kwam. In haar buik zat nu leven. Nieuw leven. Hij kon het haast niet geloven. Hij voelde dat hij er zelfs door werd aangegrepen. Dat had hij niet verwacht. Vanzelf moest hij even denken aan Gunther en hij moest zich bedwingen om niet in tranen uit te barsten.

Toen Rex Cremer de top van de Vaalserberg naderde, stelde hij tot zijn verbazing vast dat de Boudewijntoren verdwenen was. Hij reed nog een stukje verder en hield toen halt. De plek waar de toren had gestaan was veranderd in een enorme bouwplaats, afgesloten met een omheining van veiligheidshelmen. Er was een groot gat in de grond geslagen, waarvan de bodem niet te zien was en waaruit massieve betonnen blokken omhoogstaken. Uit die blokken verrezen lange ijzeren pinnen. Aan de omheining hing een rechthoekig bord met een tekening van een andere toren en een opschrift in vier talen.

‘Hier komt de nieuwe Boudewijntoren,’ las hij. ‘Vijftig meter hoog. Met een lift en een overdekt platform dat een uniek panoramisch uitzicht biedt.’

De tekening van de nieuwe toren stelde een rijzige constructie voor, waaromheen een keten van trappen zich de hoogte in leek te slingeren. Het deed hem denken aan de vergrote afbeelding van een DNA-spiraal, twee elementen die zich perfect harmonisch met elkaar hadden vervlochten. Het platform aan de top van de toren was een achthoekige constructie met rechtopstaande glazen wanden en op het dak vormden ijzeren steunpalen een piramide, waarop een vlaggenmast zou komen.

Vijftig meter hoog.

De vooruitgang is niet te stoppen, dacht Rex, terwijl hij met nostalgie aan de vroegere toren dacht die hij als jongen nog had beklommen. Er was een jeugdherinnering gesloopt. Die gedachte maakte dat hij zich ineens erg oud voelde. Het was een gevoel dat hij steeds vaker had. Het was alsof de tijd hem ontglipte. De jaren leken nog slechts dagen. Alles scheen altijd net gebeurd, ook al was het geruime tijd geleden. Zo had hij een halfjaar eerder deze zelfde weg gevolgd en nu was het alsof hij hier een uur geleden voor het eerst was langsgeslagen. Ook de vier jaren die hij inmiddels al in Keulen werkte, leken amper wat voor te stellen. Het was haast alsof hij nog maar net zijn ontslag aan de universiteit van Aken had ingediend. En die jaren aan de universiteit waren achteraf bekeken ook samengebond tot slechts enkele momentopnames. Momentopnames waarin Victor Hoppe uiteraard een grote rol speelde. Hoe kon het ook anders? Hun eerste ontmoeting dateerde zelfs al van bijna tien jaar geleden. En het eerste contact van nog eerder. Hij herinnerde zich nog precies de datum waarop hij het kaartje schreef dat alles in gang had gezet: 9 april 1979.

Hij zuchtte even en bracht zijn voet weer van de rem naar het gaspedaal. De auto kwam langzaam in beweging en passeerde traag de enorme krater die er in de Vaalserberg was geslagen. Toen hij eraan voorbij was gereden, keek hij naar het klokje in het dashboard. Het was vijf voor elf. De dag was zondag 21 mei 1989.

Sinds het plotseling afgebroken telefoontje van de vrouw, vijf dagen eerder, had Cremer zich niet meer kunnen ontspannen. Natuurlijk vroeg hij zich af wat er precies was gebeurd, maar de oorzaak van zijn onrust lag vooral aan zijn schuldgevoel, dat ineens weer in alle heftigheid aanwezig was. Geen moment had de gedachte hem losgelaten dat hij medeverantwoordelijk was voor alles wat er was voorgevallen, zelfs al kende hij de volledige afloop nog niet. Maar hij had moeten ingrijpen, al vanaf het begin. Van dat besef was hij in die paar dagen doordrongen geraakt. Hij had in geen geval zo laf mogen zijn. Zo was hij niet. Zo was hij nooit geweest. Misschien, en hij hoopte het ten zeerste, maakte hij zich onterecht druk, maar als er toch verschrikkelijke dingen waren gebeurd, als Victor Hoppe toch nog meer over de schreef was gegaan, dan moest hij, Rex Cremer, zijn verantwoordelijkheid nemen.

Met die instelling was hij die zondagmorgen om tien uur in Keulen vertrokken. Vastberaden. Zelfverzekerd. Maar toen hij een uur later de Route des Trois Bornes afdaalde, was dat alles al grotendeels verdwenen en was hij vooral nerveus en angstig. Verlammeende gevoelens die hij niet kon onderdrukken.

Toen hij het dorp binnenreed, luidde de kerkklok onafgebroken. Hij zag hoe enkele mensen snel de straat overstaken in de richting van de kerk, waar waarschijnlijk weldra de zondagsmis begon. Hij hield in tot hij bijna stilstond en toen iedereen van straat was verdwenen, reed hij verder tot voor het huis van Victor Hoppe.

Zodra hij was uitgestapt, viel het hem op hoe drukkend warm het was. Er was onweer voorspeld die aan de hitte van de voorbije dagen een einde zou maken, maar eerst zou het nog erg warm en benauwd worden.

Hij voelde hoe het zweet hem uitbrak. Hij veegde over zijn voorhoofd, dat al plakkerig was, en begon in de richting van het hek te lopen. Maar nog voor hij was aangekomen, ging de voordeur open en kwam Victor naar buiten. Rex hield zijn pas in en haalde diep adem. Hij wist niet of de dokter hem kwam begroeten of dat hij ergens naar op weg was en toevallig juist nu naar buiten kwam.

‘Ik verwachtte u al,’ zei Victor nog voor hij zelf ook maar iets had kunnen zeggen. De dokter deed het hek van het slot en zette het wijdopen. Rex zag dat

er iets veranderd was aan zijn ex-collega. Zijn haar en zijn baard. Vooral zijn onverzorgde, rode haar viel op. Het reikte bijna tot aan zijn schouders.

‘Ik weet waarvoor u komt,’ zei Victor. ‘U bent gekomen om mij te verraden. Ik weet het.’

‘Wat zegt u?’

Met grote ogen keek Rex hem aan, maar de dokter ontweek zijn blik.

‘U komt mij verraden,’ herhaalde hij. ‘Straks komt u terug met een grote bende en dan zult u mij verraden.’

Er was geen dreiging in de stem, maar toch voelde Rex zijn angst toenemen. Victor had zich altijd al vreemd gedragen, maar zoals hij daar stond, licht wiebelend, het hoofd gebogen, een hand in de zij gedrukt, de andere hand die klauwende bewegingen maakte, zo had hij hem nog nooit gezien.

‘Ze begrijpen mij niet,’ ging Victor verder. ‘Ze geloven mij niet. Gelooft u mij nog?’

Rex besloot geen antwoord te geven. Hij wilde hem niet uitdagen, niet nog méér. Maar Victor hoefde geen antwoord. Onverstoorbaar praatte hij voort: ‘Ze mogen mij niet opsluiten. Dat mag niet. Dat kan niet. Als ze me opsluiten kan ik mijn opdracht niet vervullen. Ik heb een opdracht.’

‘Victor, misschien...’

Met een ruk hief Victor zijn arm op en stak dreigend zijn wijsvinger naar voren.

‘U zult mij verraden!’ verhief hij zijn stem. ‘U zult dat doen! Maar wee de mens die mij verraadt, het zou voor hem beter zijn dat hij nooit was geboren! U zult hangen, weet u dat al? U zult hangen!’

Rex deinsde achteruit. Even kruiste zijn blik die van Victor. Diens blik was leeg. Alsof hij blind was. Alsof hij wel keek, maar niets zag. Rex deed nog een stap achteruit. De uitgestrekte arm ging naar omlaag en met één hand greep Victor naar de onderkant van zijn overhemd.

‘U gelooft mij niet, hé? U gelooft mij nog steeds niet,’ zei hij en hij trok zijn hemd uit zijn broek, steeds hoger, tot zijn spierwitte, graatmagere buik ontbloot was.

Rex schudde het hoofd.

‘Wilt u het zien? Gelooft u het dan?’ riep Victor. Hij trok zijn hemd nog hoger op. Zijn zij vertoonde een snee van bijna tien centimeter. ‘Wilt u het voelen

misschien? Gelooft u het dan?’

Met een breed gebaar bracht Victor een hand naar de wond en stak twee, drie vingers in de snee. Hij trok, nee, hij scheurde de wond open.

Met afgewende blik probeerde Rex ongemerkt verder naar achteren te schuifelen. Hij voelde zijn benauwdheid toenemen. Alles begon te tolleren. Toen draaide hij zich snel om en haastte zich naar zijn auto. Hij rukte het portier open, stapte in en stak de sleutel in het contact. Even keek hij over zijn schouder om te zien of hij werd gevolgd, maar Victor stond nog steeds bij het hek, de vingers nog altijd diep in de wond.

Hij was bij het drielandenpunt gestopt omdat hij onwel was geworden.

De stem. De woorden. De wond. De vingers in die wond. Daarbij de drukkende hitte. De benauwdheid. Het was Rex te veel geworden. Hij was gestopt en had gebraakt. Langzaam was het benauwde gevoel verdwenen. Maar Victors stem was blijven schallen.

U bent gekomen om mij te verraden. Straks komt u terug met een grote bende. U zult mij verraden.

Dat waren nog de minst erge dingen die Victor had geroepen. Dat waren waanvoorstellingen. Alleen had hij geen idee waar Victor dat idee vandaan had gehaald of wie hem dat had aangepreft.

U zult hangen!

Over die uitspraak maakte hij zich meer zorgen. Hoe langer hij erover nadacht, hoe meer de woorden werkelijk als een wurgtouw om zijn nek kwamen te zitten. Hij had eruit afgeleid dat Victor hem in zijn onstuitbare val zou meesleuren. Victor zou zijn verantwoordelijkheid van zich af proberen te schuiven. Hij zou zeggen dat Rex Cremer alles wist en nooit had ingegrepen, hem zelfs had gestimuleerd. En bovendien alles in gang had gezet, toen, die dag, 9 april 1979. En hij zou het bewijs tonen. Dat was er, deze keer wel, zwart op wit, gedateerd, handgeschreven.

U hebt God het nakijken gegeven.

Door die gedachten gekweld liep Rex Cremer op de top van Vaalserberg rand. Hij ging naar het drielandenpunt. Daarna naar het hoogste punt van Nederland. Terug naar het drielandenpunt. Hij liep eromheen. Nederland. Duitsland. België. Nergens vond hij rust.

Ten slotte begaf hij zich naar de omheining van de bouwput. Hij keek naar

beneden en kon de bodem zien, ruim tien meter lager. De vier betonnen pijlers met de ijzeren pinnen leken met een helse kracht uit het binnenste van de aarde omhoog te zijn gekomen, alsof ze naar iets wilden grijpen. Minutenlang bleef hij, zijn vingers om het draadwerk van de omheining gevlochten, bij de put staan, starend in de diepte.

‘Niet springen, meneer!’ riep er ineens iemand.

Hij schrok en keek om. Een man liep hem lachend voorbij.

De stem van de man had hem uit zijn overpeinzingen gehaald. Natuurlijk zou hij niet hebben gesprongen. Dat was hij geen moment van plan geweest. Hij had zich staan afvragen hoe het verder moest. Of hij naar huis moest gaan om daar passief af te wachten. Zoals hij tot dan altijd had gedaan. Lijdzaam afwachten, alleen deze keer tot ze hem kwamen halen. En al zou hij alles honderd keer ontkennen, niemand zou hem geloven. Ook hij zou niet geloofd worden. Niet begrepen. Zoals Victor.

Of moest hij teruggaan naar Wolfheim? Moest hij proberen Victor alsnog tot rede te brengen? Misschien was het allemaal niet zo erg. Misschien was er veel minder gebeurd dan hij vreesde.

Vanaf de bouwput liep hij terug naar zijn auto. Hij moest iets doen. Hij kon niet langer lijdzaam afwachten. Hij moest Victor proberen te overtuigen zich te laten behandelen. En hij moest gaan kijken hoe het met de kinderen was. Hij mocht ze niet aan hun lot overlaten. Niet langer.

Zo praatte Rex zichzelf moed in terwijl hij de auto startte en begon te rijden, traag de Route des Trois Bornes af, helemaal tot beneden, onder de brug door, het dorp in, tot voor het huis.

Het hek stond nog steeds open, en ook de voordeur. Victor was verdwenen. Rex stapte uit en keek om zich heen. Het dorpsplein was leeg. De trottoirs waren leeg. Er was geen mens te bekennen. Hij keek op zijn horloge. Het was kwart over twaalf.

Het was nog altijd drukkend warm. Er waren wolken komen opzetten, die de zon hadden verdrongen, maar daardoor was het juist nog drukkender geworden.

Straks komt u terug met een grote bende. U zult mij verraden.

Hij was teruggekomen. Daarin had Victor gelijk gekregen. Maar hij was alleen. En hij was niet gekomen om hem te verraden. Hij was gekomen om hem te helpen.

Behoedzaam liep hij over het tuinpad naar de voordeur en ging naar binnen.

Het stonk. Het stonk verschrikkelijk. De geur sloeg op zijn adem. Hij bracht zijn hand voor zijn neus en mond en keek rond. De hal was verlaten. Eén deur stond open. Die naar de spreekkamer.

Behalve de stank waren er ook vliegen, overal waar hij keek. Blauwe vleesvliegen. Ergens lag iets te rotten. Daarop, daarin legden de vliegen hun eieren. En wanneer de eieren uitkwamen, hadden de larven meteen voedsel.

Hij bedacht het in een flits, terwijl hij de spreekkamer in liep. Ook die was verlaten. En vol met vliegen. Achter het bureau stond ook een deur open, alsof er een route was uitgestippeld. Misschien was het een hinderlaag.

Hij schuifelde naar de deur, met één hand voor zijn neus, met de andere zwaaiend naar de vele bromvliegen die om zijn hoofd, zoemden en tolden. Nog heel even had hij gedacht Victor in de kamer aan te treffen. Levend, of dood. Misschien zou dat laatste het beste zijn.

Maar Victor was er niet. En toch weer wel. Drie keer zelfs. V1. V2. V3. Dat stond respectievelijk op de eerste, de tweede en de derde glazen pot.

Het waren nog amper kinderen. Dat zag hij toen hij dichterbij was gekomen. Het leek of ze opnieuw foetussen waren geworden. Zo mager. Zo klein. Zo kaal. Zo veel hoofd. En dan de houding. Precies zoals een foetus in de baarmoeder. Alsof

Victor ze eerst in die houding had laten verstijven en toen pas op sterk water had gezet.

Het was een schok, die nog groter werd toen hij de data zag op de etiketten. Drie verschillende data: 16 mei 1989, 17 mei 1989, 13 mei 1989.

Hij was net te laat. Dat drong tot hem door en tegelijk beseftte hij dat het zijn schuld was. Dat hij, óók hij, hiervoor verantwoordelijk was. Dat hij het had kunnen voorkomen.

Opnieuw had hij het benauwd gekregen. Maar tegelijkertijd had hij de drang gevoeld om de glazen potten open te maken. Niet om de kinderen te verlossen. Niet om ze lucht in plaats van water te geven. Maar om ze te vernietigen. De schade en de schande uit te wissen. De bewijzen op te ruimen. Snel. Hij deed een stap naar voren en stak zijn handen uit.

Toen zag hij haar.

Ze lag op de grond, half onder de tafel. Door de beweging die hij had gemaakt, waren de vliegen op en in het lichaam met honderden tegelijk opgevlogen, alsof er ergens ineens een deksel van een pot was gelicht, en

daardoor was zijn blik naar beneden gegaan en toen zag hij haar. Ze lag op haar rug en hoewel hij zich haar gezicht niet meer voor de geest had kunnen halen, niet meer nadat hij haar die ene keer had gezien, wist hij dat zij het was. Haar bovenlichaam was ontbloot en ook al was de ene wond groter, veel groter, toch zag hij eerst de andere, de kleinere wond. Van het hoofd keek hij naar de borst, waar een snee was, amper een duim breed, maar die snee was zo precies, zo chirurgisch precies, dat hij wist dat die ene uithaal naar die ene plek, pal naast het borstbeen, de dood had veroorzaakt. Binnen enkele seconden. En daardoor wist hij ook dat de andere, de veel grotere wond, die hij vervolgens zag, achteraf was gemaakt. Met die wond was een oude wond geopend, keurig langs het litteken. En hij wist op slag dat Victor iets uit die buik had gehaald, hetzelfde als wat er op dat ogenblik weer in werd gelegd, door de vliegen, die honderden en honderden vleesvliegen, die ei na ei na ei in de rottende schoot achterlieten, opdat er nieuw leven zou komen.

Dit beeld nam Rex drie tellen lang waar. In diezelfde drie tellen was het alsof de aarde onder zijn voeten openscheurde en hij naar de diepte werd getrokken. Hij wilde een kreet slaken, maar sneller dan die kreet kwam opnieuw het misselijke gevoel opzetten. Vanuit zijn buik, waar het brandde, alsof ook daar vliegen, honderden vliegen zaten, die allemaal naar buiten wilden.

Hij braakte. Voor de tweede keer die dag. Ook huilde hij. Voor het eerst. Voor het eerst in jaren zelfs. Het gevoel dat hij had was dat van iemand die een vlaag van zinsverbijstering had gehad en achteraf tot de ontdekking kwam wat hij in dat moment had aangericht. Zo voelde hij zich. Alsof hij het zelf had gedaan. De kinderen in de potten. De vrouw op de grond. Dat was zijn werk. Geen ogenblik dacht hij nog aan Victor Hoppe. Hij keek en hij zag alleen nog wat hij had aangericht. Hij liet het tot zich doordringen, deze keer veel langer dan drie tellen, als wilde hij zichzelf op die manier straffen. En terwijl hij bleef kijken, en ook bleef huilen, als een klein kind, kwam het bij hem op dat wat hij zag door niemand anders gezien mocht worden. Dat de enige manier om dit alles nog ongedaan te maken eruit bestond om alles uit te wissen. Alles.

Toen deed hij wat hij al eerder had willen doen. Hij opende de eerste pot en goot die leeg. Over de vrouw. De hele inhoud. De formaline, en met de formaline ook het lichaam, dat daar terecht kwam waar het ooit uit gekomen was. De vliegen vlogen in een zwarte, kolkende massa op, maar streken onmiddellijk weer neer, daartoe gedwongen door hun instinctieve drang zich voort te planten.

Ook zijn drang was instinctief. Hij handelde om te overleven. Hij was er zich van bewust en tegelijk ook niet. Elke handeling was bewust gepland, maar het uitvoeren van die handelingen gebeurde grotendeels onbewust. Hij wist goed wat

hij deed, maar niet dat hij het deed.

De inhoud van de tweede en de derde pot volgde dezelfde weg als die van de eerste. Als foetussen keerden de kinderen terug. Van de derde pot bewaarde hij een deel formaline en trok daarmee een vloeibaar spoor over de vloer naar de deur. Toen keerde hij terug om naar nog meer vloeistoffen te zoeken, die hij vervolgens door de kamer verspreidde. En hij wist dat die combinatie en die hoeveelheid van vloeistoffen ruim voldoende waren om alles uit te wissen.

En al die tijd, terwijl hij alles in gereedheid had gebracht, had hij zich niet afgevraagd waar Victor was en evenmin óf hij er was. Dat deed er niet toe.

En toen hij ten slotte zijn laatste daad stelde, waarmee alles zou worden uitgewist, dacht hij evenmin aan Victor. Hij dacht aan zichzelf. Zoals hij eigenlijk altijd al had gedaan.

De tijd dat de inwoners van Wolfheim te voet op bedevaart naar La Chapelle gingen, was al lang voorbij. Zelfs het loodzware beeld van de Heilige Rita, dat tijdens die processie door zes mannen werd gedragen, kwam de kerk niet meer uit en de harmoniekapel die ooit twintig man en evenveel instrumenten telde, was intussen gekrompen tot een trom en een tuba. De enige bewaarde traditie was dat het parochiebestuur elk jaar een verdienstelijke inwoner uitkoos die tijdens de kruisweg op de calvarieberg het kerkvaandel mocht dragen. Op zondag 21 mei 1989 was die eer weggelegd voor Lothar Weber. Hij was gekozen om hem een hart onder de riem te steken na het verlies van zijn zoon. Eerst had hij geweigerd, want welbeschouwd had hij niets verdienstelijks gedaan, maar zijn vrouw had gezegd: 'Lothar, doe het nu maar. Gunther zou trots op je zijn.'

En dus deed hij het voor Gunther, want al met al hield hij er niet van om op de voorgrond te treden.

Om elf uur was er eerst nog een eucharistieviering geweest, waarin pastoor Kaisergruber aan de Heilige Rita had gevraagd om het dorp en zijn bewoners een jaar lang te behoeden voor het soort onheil dat de voorbije maanden enkele inwoners zo zwaar had getroffen. De priester had geen namen genoemd, maar Lothar wist dat onder meer zijn gezin werd bedoeld. Hij had de hand van Vera gepakt en die de hele mis lang vastgehouden.

Na de eucharistieviering was er een karavaan van auto's naar La Chapelle gereden. Bijna alle tweehonderd inwoners van Wolfheim waren present en terwijl ze voor de ingang van de Calvarieberg verzamelden, kreeg Lothar verschillende schouderklopjes en werd hem veel sterkte gewenst. Dat deed hem wel wat.

Om precies twaalf uur stond iedereen opgesteld en kon de bedevaart beginnen. Pastoor Kaisergruber was, met een groot zilveren kruis op een staf, voorop gaan staan en vlak achter hem stond Lothar Weber met het kerkvaandel, waarop de naam van hun dorp en de beeltenis van de Heilige Rita waren geborduurd. Daarachter hadden Jacob Weinstein en Florent Keuning plaatsgenomen, allebei met een offerkaars in de hand. De andere dorpingen hadden zich in twee lange rijen opgesteld, eerst de kinderen, dan de mannen en de vrouwen, de ouderen vooraan. Josef Zimmermann en nog enkele bejaarden werden in een rolstoel voortgeduwd. Helemaal aan het eind van de processie

bevond zich het tweemansorkest: Jacques Meekers, tuba, en René Moresnet, trom.

Lothar voelde een rilling door de leden gaan toen pastoor Kaisergruber de staf met het kruis in de hoogte stak en daarmee het sein gaf om aan de kruisweg te beginnen. Achterin zetten Jacques Meekers en René Moresnet 'Du hast uns, Herr, gerufen' in, terwijl de andere parochianen het onzevader begonnen te bidden. Het was een geprevel van vele stemmen, dat de vaandeldrager deed denken aan het zoemen van bijen.

Het was drukkend heet die middag en de zon ging al verscholen achter grote stapelwolken. Tegen de avond zou het gaan onweren, zo was voorspeld.

Toen de processie bij de eerste statie 'Jezus wordt ter dood veroordeeld' halt hield, liepen de eerste zweetdruppels over Lothars gezicht. Het vaandel was zwaarder dan hij had gedacht en het keurige pak dat hij droeg, was voor het warme weer veel te dik. Maar hij had geen ander pak. Het was hetzelfde pak waarin hij Gunther ten grave had gedragen.

'Wij aanbidden U, o Christus, en loven U,' zei pastoor Kaisergruber. De muziek was gestopt.

'Omdat Gij door uw heilig Kruis de wereld verlost hebt,' zeiden de dorpelingen in koor.

'Mijn Jezus, ik weet het, niet alleen Pilatus heeft U ter dood veroordeeld,' begon de priester uit een gebedenboek voor te lezen, 'ook mijn zonden zijn de oorzaak van uw dood...'

Lothars gedachten dwaalden af. Hij dacht aan zijn zoon Gunther. Maar ook aan die andere zoon, die op komst was en op Gunther zou lijken. Maar toch had hij nog zijn twijfels. Zoals hij de voorbije maanden niet had kunnen geloven dat hij geen vader meer was, zo kon hij nu niet geloven dat hij weer vader zou worden. Zijn vrouw scheen wel al iets te voelen. Hij had gezien hoe ze bij het omkleden een hand over haar buik had laten gaan, zoals ze dat vroeger deed toen ze zwanger was van Gunther. Volgens Doktor Hoppe zouden de embryo's die vanochtend waren ingeplant zich eerst nog in de baarmoeder moeten nestelen voor er sprake was van een zwangerschap, maar Lothar was er bijna zeker van dat dat al was gebeurd. Misschien zou het zelfs een tweeling of een drieling worden. Maar zelfs die gedachte riep nog geen enkel vaderlijk gevoel bij hem op. Dat zou nog komen, vermoedde hij. Hoopte hij.

De doffe slagen op de trom haalden de vaandeldrager uit zijn gedachten. De stoet kwam weer op gang. De dorpelingen hadden al het onzevader ingezet. Lothar keek naar boven, naar de hemel, waar grijze wolken zich samenpakten.

Het zou niet tot de avond duren voor er een onweer losbarstte.

Bij de zevende statie 'Jezus troost de wenende vrouwen' kreeg hij eindelijk zijn vrouw te zien. Hij had haar al een paar keer tevergeefs gezocht tussen de vele mensen. Ze staaarde dromerig voor zich uit en toen zag hij opnieuw hoe ze een hand op haar buik legde. O ja, ze was zwanger.

'Geef dat ik ook de kracht kan opbrengen,' hoorde hij pastoor Kaisergruber op dat moment voorlezen, 'om mijn eigen droefheid te vergeten en anderen te troosten.'

Dat vond hij mooi gezegd en toen tegelijkertijd zijn vrouw haar ogen naar hem opsloeg, voer er voor de tweede keer die middag een rilling door zijn leden. Hij glimlachte naar haar en zij glimlachte terug. Daarna knikte ze even als om te zeggen dat hij het goed deed en dat gaf hem de kracht om met gepaste trots verder te lopen, de rug recht en de neus in de lucht, alsof het kerkvaandel ineens niets meer woog.

Na drie kwartier was de processie bij de elfde statie aangekomen: 'Jezus wordt gekruisigd.' Lothar liet zijn blik over het beeldhouwwerk gaan. Hoewel de figuren geheel uit witte steen bestonden en vrij klein waren, leken ze bijna echt. Het was haast of ze even stilstonden voordat ze weer in actie kwamen. Vooral de emoties in de gezichten waren treffend uitgebeeld. De hovaardige rechters, de droeve vrouwen, de plichtsbewuste werkers die de hamer hanteerden, en ten slotte Jezus, die zich lijdzaam aan het kruis liet nagelen.

'Geduldig hebt U deze pijniging doorstaan,' las de priester.

Lothar zocht opnieuw naar zijn vrouw, maar deze keer vond hij haar niet. Vermoedelijk zou hij haar straks wel zien, als ze op het grote plein kwamen dat vlak voor de twaalfde statie was aangelegd. Dat was altijd een bijzonder moment. Niet alleen omdat de processie dan bijna afgelopen was, maar ook omdat het iedere keer weer een indrukwekkend gezicht was. Nadat ze elf staties lang over een smal en kronkelend weggetje hadden gelopen, omgeven door hoge bomen, verscheen er ineens die enorme open ruimte. Het was dan werkelijk alsof de hemel openscheurde en er een grote hoeveelheid licht naar beneden viel. Ook het beeldhouwwerk dat de twaalfde statie uitbeeldde, vond Lothar steeds opnieuw erg imposant. Die zeven levensgrote figuren boven op de heuvel, met in het midden Jezus aan het kruis en links en rechts van hem de twee moordenaars. Ook deze beelden leken echt. Van vlees en bloed. Ze leken zo echt dat hij zich altijd afvroeg hoe lang ze het nog zouden volhouden, daar aan dat kruis.

'Wij aanbidden U, o Christus, en loven U,' zei pastoor Kaisergruber. Het

gebed bij de elfde statie was afgelopen.

‘Omdat Gij door uw heilig Kruis de wereld verlost hebt,’ zeiden de dorpingen.

De stoet kwam weer in beweging. Het tweemansorkest zette ‘Herr, gib uns deinen Frieden’ in. Lothar haalde diep adem en stak het vaandel nog iets hoger in de lucht. Hij keek even achterom, waar hij Florent Keuning zag, en knikte hem toe. De klusjesman stak even zijn duim op. Lothar voelde zich voor het eerst in zijn leven werkelijk door iedereen gesteund en dat deed hem deugd. Niet veel later overviel hem een heel ander gevoel. In het voetspoor van pastoor Kaisergruber kwam hij de laatste bocht uit en belandde zo ineens op het grote, lege plein, dat zich vele meters lang voor hem uitstreckte. De explosie van licht die hij had verwacht was echter veel minder, want een dreigende, inktzwarte wolk had de zon verduisterd. Maar een tweede, misschien nog grotere teleurstelling werd hij het volgende moment gewaar toen hij al voortschuifelend zijn blik naar de heuvel richtte, waarop de twaalfde statie was uitgebeeld. Er waren twee beelden verdwenen! Het viel hem meteen op, want het waren de twee moordenaars. Zij hingen niet meer aan het kruis, alleen Jezus was er nog. Lothar keek schuin achter zich, naar Florent Keuning, die zienderogen verbleekte, totdat hij lijkbleek was, even bleek als het beeld van Jezus aan het kruis. Lothar richtte de blik weer naar voren, liep door en hoorde toen ineens achter zich wat gemompel en al heel snel daar achteraan de eerste kreten. Vooral van vrouwen. Gillen. En toen zag hij het ook. Plotsklaps. En ook hoorde hij het. Iedereen hoorde het toen. En tegelijkertijd begonnen er dikke regendruppels te vallen, veel eerder dan voorspeld.

Pastoor Kaisergruber wist dat Jezus en de twee moordenaars dit jaar niet aan het kruis zouden hangen. De zandstenen beelden waren poreus geworden en dreigden los te komen van hun kruis. Daarom hadden de zusters clarissen ze laten weghalen en een beeldhouwer uit La Chapelle opdracht gegeven drie nieuwe figuren te maken, maar nu in brons. De andere vier zandstenen beelden, aan de voet van het kruis, waren er wel nog: Maria,

Maria Magdalena, Johannes en de Romeinse soldaat. Wat hij niet wist, was dat er al één beeld klaar was en weer opgehangen. Dat zag hij toen hij als voorganger van de processie als eerste op het grote plein kwam dat zich uitstreckte voor de grot met de twaalfde statie. Het was een bijzonder beeld. Sprekend. Maar het was niet van brons. Dan zou het groen of bruin zijn. Dit beeld was weer van zandsteen. De bleke kleur stak scherp af tegen de zwarte wolken die zich boven de heuvel hadden samengepakt. Het was een imposant gezicht.

Traag schuifelde pastoor Kaisergruber verder naar voren. Levensecht. De beeldhouwer had zijn best gedaan om Jezus levensecht te maken. Hij zag het aan de wond in de zij, daar waar Jezus door een Romeinse soldaat met een speer doorboord was. Die wond leek werkelijk open te staan. Het leek zelfs of de beeldhouwer rode verf bij de wond had aangebracht om het effect te versterken. Datzelfde rood was ook gebruikt bij de spijkerwonden aan handen en voeten. En met bijna hetzelfde rood, maar een iets lichtere tint, had de beeldhouwer het haar en de baard van Jezus kleur gegeven. Dat verwonderde hem. Artistieke vrijheid, dacht hij even, maar amper een tel later begon hij iets door te krijgen. Hij kon het aanvankelijk niet geloven, ook al zag hij het, maar achter hem hoorde hij gemompel en weerklonk een paar keer dezelfde naam. Datzelfde ogenblik, terwijl achter hem werd gegild, zag hij hoe aan het kruis het hoofd werd opgericht en hoe heel even de ogen opengingen en hoe die ogen naar hem keken, door hem heen keken. En toen weerklonk een stem en die stem was herkenbaar uit duizenden: 'Het is volbracht!'

Alsof pastoor Kaisergruber zelf met een speer werd gestoken, niet één keer, maar honderden keren, zo voelde het en toen moest het ergste nog komen. Het hoofd aan het kruis zakte naar beneden, diep, steeds dieper, en terwijl het hoofd zakte, boog ook het lichaam steeds dieper. Zo diep dat de handen van de spijkers scheurden, heel traag, pees voor pees, bot voor bot, en toen dat was gebeurd, ging het plotseling heel snel. Het lichaam viel van het kruis, in één beweging. In diezelfde beweging scheurden ook de voeten van de spijker af en toen was er niets meer dat het lichaam nog tegenhield. Het tuimelde verder, de heuvel af en kwam met een smak op de grond terecht, tussen het traliehek en de grot met het altaar.

Pastoor Kaisergruber voelde hoe alles zwart werd voor zijn ogen. Het duizelde hem. Hij keek achterom en zag hoe er al een paar vrouwen uit de strakke rij van de processie waren gevallen. Nog anderen zakten datzelfde moment in elkaar. Onder hen herkende hij Vera Weber. Toen brak er een onweer los. Misschien, misschien vond hij dat nog het ergste.

Alle inwoners van Wolfheim waren ervan overtuigd dat de vrouw het had gedaan. Dat zij dat alles had gedaan. Zij had Doktor Hoppe verdoofd en aan het kruis genageld. Daar was kracht voor nodig, uiteraard, maar de vrouw was fors gebouwd. Dat herinnerde iedereen zich die haar had gezien. Maar eerst had ze de kinderen vermoord, of misschien erna. Dat kon ook. In elk geval was ze nadat ze de dokter aan het kruis had genageld naar zijn huis teruggekeerd en daar had ze brand gesticht en toen zichzelf omgebracht. Dus eerst de dokter verdoofd,

daarna de kinderen verdoofd of al gedood, toen de dokter aan het kruis gehangen, toen teruggekeerd, toen de brand gesticht en toen zichzelf gedood. Die volgorde. Zo moest het gebeurd zijn. Dat vertelden de inwoners aan de politie. De vrouw was voor alles verantwoordelijk.

Maar langzaam werd de theorie ontkracht. De wetsdoktoren ontdekten steeds meer. Dat de vrouw al enkele dagen dood was toen de brand uitbrak. En daarna dat ook de kinderen toen al dood waren. Ze moesten amper nog wat gewogen hebben. Maar dat alles geloofde niemand. De lichamen waren verkoold. Hoe konden ze dan weten hoe lang de vrouw en de kinderen al dood waren? Misschien had ze hulp gehad. Dat spoor moest maar eens onderzocht worden.

Nog later kwamen de inwoners te weten dat op de hamer die bij het kruis was gevonden, de vingerafdrukken van de dokter stonden, maar ook dat werd door iedereen afgedaan als een list van de werkelijke dader, die de hamer vooraf in de hand van de dokter had gedrukt.

Toch was er in café Terminus één keer een discussie geweest over de mogelijkheid of de dokter zichzelf al dan niet aan het kruis had kunnen nagelen. Maar die discussie was snel beëindigd, want niemand kon zich voorstellen hoe dat praktisch gezien mogelijk kon zijn.

‘Dat kan alleen als je drie armen hebt,’ had René Moresnet besloten.

Het was dus onmogelijk. Daar was iedereen het over eens. Behalve één iemand. Maar die had zich in de hele discussie afzijdig gehouden. Florent Keuning had gezwegen en zou dat blijven doen. Uit respect voor de dokter, maar toch vooral omdat hij zichzelf op een of andere manier schuldig achtte. Want hij had het kunnen weten. Maar toen had hij er niet bij stilgestaan. Hij had zelfs even gegrinnikt. En dat vrat aan hem.

Soms is wat onmogelijk lijkt, alleen maar moeilijk.

Victor Hoppe had erover nagedacht. Dat hij zich zou offeren, had vastgestaan. Dat hij de kruisdood moest sterven ook. Het kwaad was immers bestreden, maar wat het kwaad had aangericht, moest nog hersteld worden. Alle zonden moesten worden uitgewist. Daarom moest hij zijn leven nemen en tegelijkertijd gaf hij daarmee zijn leven. Dat deed hij voor de mensen. Daarna moest hij nog opstaan uit de dood. Ook daar had hij voor gezorgd. Hij zou het weliswaar niet in drie dagen doen, maar het zou in elk geval gebeuren. Daar was hij zeker van.

Maar de kruisdood? Hoe? Hij had erover nagedacht en ineens had hij het

gezien. Hij was naar het huis van Florent Keuning gelopen.

‘Een hamer en drie spijkers,’ had hij tegen de klusjesman gezegd. ‘Ik heb een stevige hamer nodig en drie grote spijkers.’

‘Moet u iets zwaars ophangen?’ had Florent gevraagd. ‘Als u wilt, kan ik u daarbij wel helpen, hoor.’

‘Ik kan het alleen.’

Hij had van de klusjesman het materiaal gekregen, hem bedankt en gezegd dat zijn zonden hem weldra vergeven zouden worden.

Hij wist dat het hele dorp die middag naar de Calvarieberg zou gaan. Dat had hij als een teken gezien. Ze kwamen om naar hém te kijken, en dus moest hij op tijd zijn. Maar eerst was Rex Cremer nog gekomen. Die had hem willen verraden. Ook dat was een teken geweest. Wat hij, Victor Hoppe, deed was goed. Dat had hij ervan geleerd.

Zodra Cremer weg was, was Victor vertrokken. Hij had er drie kwartier over gedaan om te voet de Calvarieberg te bereiken. De hamer in zijn hand was zwaar geweest. Hij had zich een paar keer laten vallen en was weer opgestaan.

Het hek bij de Calvarieberg was dicht maar niet op slot. Hij had de weg gevolgd, langs de elf grotten met de elf staties, en was zo bij de twaalfde statie gekomen.

Jezus was weg! Dat had hij vastgesteld en opnieuw, opnieuw had hij dat als een teken gezien. Het kruis wachtte op hem. Op hem alleen.

Hij was de heuvel op geklommen, langs dezelfde weg als zoveel jaren eerder, toen hij nog een kind was. Nog een kind, maar toch al voorbestemd. Dat beseftte hij.

Net als toen kwam hij ook van rechts op. Maar deze keer waren er geen toeschouwers geweest. Nog niet. Hij had zich uitgetkleed tot op zijn onderbroek. Met zijn vingers had hij de wonde in zijn zij weer opengemaakt. Er kwam bloed uit. Dat was goed.

Toen had hij voor het kruis plaatsgenomen. Hij ging op zijn tenen staan en merkte dat hij met zijn handen precies bij de dwarsbalk kon. Het kruis was op maat gemaakt. Hij nam de hamer en de spijkers. Even had hij zich afgevraagd of de spijkers het gewicht van zijn lichaam zouden kunnen houden. Maar bij Jezus hadden ze dat ook gedaan, dus twijfelde hij niet meer.

Hij was linkshandig. Daarom timmerde hij eerst een van de spijkers in de dwarsbalk, daar waar zijn linkerhand moest komen. In de verte had hij de

muziek al gehoord. Sombere muziek.

Toen bukte hij zich en legde zijn linkerhand op de grond. De hamer nam hij in zijn rechterhand. Hij nam een tweede spijker en sloeg die door zijn linkerhand. Het ging vanzelf. Het deed pijn, maar dat hoorde erbij. Dat moest hij lijdzaam ondergaan. Hij sloeg de spijker helemaal door zijn linkerhand en haalde die hand omhoog. Onderlangs trok hij de spijker uit zijn hand, waar nu een gat in zat. Hij keek ernaar. Hij keek erdoor. Met een verband omwikkelde hij zijn hand.

Daarna nam hij weer plaats aan het kruis, met zijn voeten steunde hij op de grond. Hij ging op zijn tenen staan, deed zijn voeten over elkaar, boog voorover en hamerde er met zijn linkerhand een spijker door. De pijn brandde. In zijn hand en in zijn voeten. Toch ging hij door. Hij had een opdracht.

Hij kwam weer overeind en strekte zijn rechterarm uit. Hij legde zijn rechterhand op het uiteinde van de dwarsbalk en sloeg met zijn linkerhand een spijker door die rechterhand. Hij sloeg op de spijker tot die diep in het hout van de dwarsbalk verankerd zat. De pijn was al minder erg.

Met een laatste krachtsinspanning gooide hij de hamer tussen de dennen die de heuvel omringden. Daarop maakte hij met zijn tanden het verband om zijn linkerhand los, keek nog eenmaal naar en door het gat en bracht zijn linkerhand toen naar de spijker die hij al in het kruis had geslagen. Vanzelf schoof het gat over de spijker.

Toen hing hij.

Hij had lijdzaam gewacht. De muziek was dichterbij gekomen.

Hij wist dat als hij zou doorbuigen en tegelijk zijn voeten van de grond zou heffen, zijn benen zouden breken en vervolgens zijn longen dicht zouden klappen. Daar had hij over nagedacht. Ook over zijn laatste zin had hij nagedacht. Niet lang. Johannes, hoofdstuk 19, vers 30. Daar stond het.

En toen zag hij de processie verschijnen, pastoor Kaisergruber op kop. Zelfs die zou ten slotte in zijn goedheid moeten geloven. Daar was hij zeker van toen hij de priester aankeek en de priester hem.

‘Hier, op het drielandenpunt. Hier viel het laatste slachtoffer. Ene Rex Cremer. Een Duitser.’ Jacques Meekers tikte met zijn wijsvinger op de stafkaart van Wolfheim en omgeving. ‘Eigenlijk gebeurde het ongeluk nog voor de dood van de dokter, maar het slachtoffer stierf pas die avond in het ziekenhuis van Aken. En wij hoorden het ook pas achteraf. De volgende dag. Want de gebeurtenissen hier en in La Chapelle overheersten natuurlijk alles. Maar die man reed dus veel te hard. Verschillende getuigen hadden het gezien. Met hoge snelheid reed hij vanaf deze kant van de Vaalserberg het drielandenpunt op, toen er op hetzelfde ogenblik van de andere kant, vanuit Vaals, een autobus aankwam. De buschauffeur toeterde nog, en die man, die Duitser, moet zo geschrokken zijn dat hij zijn stuur helemaal omgooide. De bus kon hij nog ontwijken, maar het gat niet meer. Die enorme bouwput waar de nieuwe toren werd opgetrokken. De man reed dwars door de omheining dat gat in. Een van de betonnen pijlers ging...’

‘Het is al goed, Jacques. Dat verhaal heb je al honderd keer verteld. En dat ongeluk staat toch los van de andere gebeurtenissen. Het was louter toeval.’

‘En kijk, zie je,’ negeerde Jacques Meekers de opmerking, ‘als je van hier, van het huis van de dokter, waar de walnoot stond, een lijn trekt naar het drielandenpunt, dan zie je hoe het onheil zich heeft verspreid zoals de wortels van de boom.’

Op zaterdag 19 mei 1990 werd de nieuwe Boudewijntoren op het drielandenpunt officieel ingehuldigd. Onder de talrijke aanwezigen bevonden zich Lothar en Vera Weber. Ze hadden een reiswieg bij zich met daarin hun baby, die net op die dag vier maanden oud was geworden. Het was een jongen. Ze hadden hem Isaak genoemd.

Twee dagen eerder hadden ze goed nieuws gekregen. De testen in het ziekenhuis hadden aangetoond dat het gehoor van de jonge Isaak normaal was. Dat was een enorme geruststelling, zeker na het slechte nieuws dat ze bij de geboorte hadden gekregen.

Het was de eerste keer dat ze met hun zoon in het openbaar kwamen. Nu kon het. Nu de operatie achter de rug was. Het was mooi gedaan. Keurig. Met de modernste technieken. Daardoor zou er later amper nog wat van te zien zijn.

Een onopvallend litteken. Niet meer zoals vroeger.

Vele inwoners kwamen die middag het kind bewonderen en allemaal keken ze terloops naar de afwijking. Toch zei niemand er wat van. Zoals er ook de afgelopen vier maanden niemand wat van had gezegd. En toch wist iedereen wanneer en waar het precies was gebeurd. Die dag op de Calvarieberg, toen Vera zo geschrokken was. Toen was het gebeurd. Op dat moment moest ze immers al zwanger zijn geweest.